merakediyorum@googlegroups.com

Cumhuriyet döneminde Türk devalüasyon

Temmuz - Ağustos
ÖZEL SAYI

popüler tarih

www.dogusmedia.com Temmuz - Ağustos 2001 Sayı 14 2.000.000 TL

Mizah: Gırgır'ın serüveni

Kıbrıs kronolojisi

Gezi: Sakarya

KIYI KIYI ANADOLU

100 yıllık kartpostallarda

ISSN 1302-6577

tarih
Popüler Tarih ◆ TEMMUZ - AĞUSTOS 2001 ◆ SAYI 14
İLK DEVALÜASYON ◆ 100 YILLIK KARTPOSTALLARDA KIYI KIYI ANADOLU

merakediyorum@googlegroups.com

popüler tarih

NTV Haber Ajansı,
Reklam ve Ticaret AŞ adına
İmtiyaz Sahibi ve Sorumlu Müdür
E. Naci Başerdem
Yazı İşleri Müdürü
Lütfü Tınç
Editör
Kansu Şarman
Danışma Kurulu
Erhan Afyoncu, Fahri Aral, Ümit Bayazoğlu, Yücel Demirel, Edhem Eldem, Alpay Kabacalı, Haydar Kazgan, Ömer Koç, Orhan Koloğlu, Cüneyt Koryürek, İlber Ortaylı, Sami Önal, Necdet Sakaoğlu, Metin Sözen, Eser Tutel, Gültekin Yıldız
Görsel Yönetmen
Ayhan Koç
Fotoğraf Editörü
Kerim Ökten
Fotoğraf
Ali Hacıhaliloğlu, Hakan Tiryaki, Vural Yazıcıoğlu

REKLAM

Başkan Yardımcısı
Zeynep Metin Dalman
Reklam Müdürü
Aslı Gülkan Demirkol
Araştırma Müdürü
Çağla Güler
Müşteri İlişkileri Yönetmenleri
Didem Sarısu Destici, Gina Eşit
Tel: (0 212) 335 48 20
Faks: (0 212) 335 48 98

Satış Müdürü
Cemal Araz
(0 212) 335 48 77

Yönetim Merkezi
Eski Büyükdere Cad.
USO Center No: 59
80660 Maslak/İSTANBUL
Tel: (0 212) 335 48 20
Faks: (0 212) 335 48 97
(0 212) 335 48 99
Abone Hizmetleri: (0 212) 630 17 00
Renk Ayrımı, Baskı ve Cilt
OMAŞ® Ofset A.Ş. (0 212) 698 97 98
Dağıtım
BİR-YAY

merakediyorum@googlegroups.com

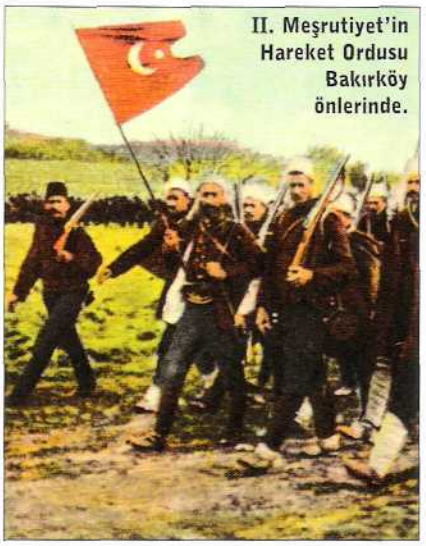
LÜTFÜ TıNÇ
ltinc@dogusiletisim.com

Tartışılması gereken, Meşrutiyet dönemi

Neredeyse 40 yıl önce, 1962'nin Temmuz günlerinde 'America America' filminin çekimleri için, Kayseri kökenli Amerikalı yönetmen Elia Kazan'ın İstanbul'a gelişini derginin 'Sinema' sayfalarına yansıtmaya karar verdiğimizde, aynı dergide, bir başka vesileyle, eşi Frances Kazan'ın da yer alacağını planlamamıştık!

Frances Kazan'ın 'Halide' adlı romanı, ABD'de Random House ile Türkiye'de Sistem Yayıncılık tarafından aynı anda piyasaya çıkarıldı. Frances Kazan Türkiye'ye geldi. Biz de kendisine sayfalarımızda yer verdik. Frances Kazan'ın 'Halide'sinde, hem Sultanahmet Mitingi'nin ünlü hatibinin hangi şartlarda yetiştiğini hem de bütün bir meşrutiyet dönemi atmosferini bulabiliyoruz.

Temmuz ayı, II. Meşrutiyet'in de yıldönümü. Biz de Orhan Koloğlu'nun kaleminden II. Meşrutiyet'in bir cephesine sayfalarımızda yer verdik. 'Bir cephesine' diyorum; çünkü II. Meşrutiyet, öncesi ve sonrasıyla; dış dünyada uyandırdığı tepkiler ve bu tepkilerin İmparatorluk sorunlarına yansımasıyla; Saray, Babıali, İttihat ve Terakki çevrelerinde uyandırdığı iktidar kavgalarıyla; 'Hürriyet'in ilanı' ardından bayram şenlikleri yatışınca ortaya çıkan muhalif güçleriyle; bugün bile tartışmalara yol açan girift bir konular yumağı oluşturur. Ahmet Altan'ın yine şu sıralar piyasaya çıkan 'İsyan Günlerinde Aşk' romanıyla gazete sütunlarında, televizyon ekranlarında gündeme getirilen 31 Mart Ayaklanması da bu yumağın bir köşesinde yer alır. Ama tabii 31 Mart Ayaklanması'nı tek başına ele alıp 'askeri ayaklanma' mıydı yoksa 'irticai hareket mi' diye tartışmak yerine, her şeyden önce, bu ayaklanmanın neye karşı cephe aldığına bakmak gerekir.

II. Meşrutiyet'in Hareket Ordusu Bakırköy önlerinde.

31 Mart Ayaklanması, II. Meşrutiyet'e, başta parlamento olmak üzere, meşrutiyet rejimini temsil eden, ona destek veren her şeye karşı bir reaksiyon hareketidir. Ama II. Meşrutiyet de 'sağlam bir zemine' dayanmamaktadır; 1908 Devrimi'ni yapanlar, henüz iktidarda değildirler. Şevket Süreyya Aydemir, İsmet İnönü'nün yaşamı çevresinde şekillenen İkinci Adam' adlı yapıtında, şu soruyu sorar:

"Temmuz 1908'deki Genç Türkler darbesi gerçekte bir ihtilal miydi? Yoksa şartların içeriden ve dışarıdan olgunlaşması ile Rumeli'den gelen kuvvetli bir askeri baskının tahakkuk ettirdiği bir hükümet darbesi miydi?" Bu şartlarda, 31 Mart Ayaklanması da bir 'karşı-devrim' gücünde değildir. Ama gerek bu ayaklanma gerekse de önce ve sonrasındaki gelişmeler, İttihat ve Terakki'nin iktidara sahip çıkmasına ve devlet mekanizması içinde, kendi doğru bildiği yönde reformlara girişmesine yol açmıştır.

31 Mart öncesinde, Edirne'deki ordu merkezinde bir askeri isyan çıkartarak İstanbul'a gidip padişaha bağlılıklarını bildirmek isteyen erlerin başındaki alaylı subaydan söz eden o günlerin genç kolağası (ön yüzbaşı) İsmet Bey, şunları söyleyecektir:

" Bir cahil çarıklı yüzbaşının peşine takılıp İstanbul'da padişaha koşanlar ya bir de o padişaha başkaldıran genç subayları kışlaların önünde cezalandırmaya kalksalardı?"

Nice sayılarda her ay buluşmak dileğiyle.

merakediyorum@googlegroups.com

3 TEMMUZ İstanbul Boğazı'nın iki yakasını birbirine bağlayan ikinci köprü, Fatih Sultan Mehmet Köprüsü adıyla hizmete açıldı. Maliyeti 887 milyon doları bulan bin 90 metre uzunluğundaki köprünün yapımı 2,5 yılda tamamlanmıştı (1988).

4 TEMMUZ Amerika'daki 13 koloninin 2 Temmuz'da ilan ettikleri bağımsızlıkları onaylandı. Bugün, Amerikan halkı tarafından Ulusal Bağımsızlık Günü ilan edildi (1776).

6 TEMMUZ Türk mizah edebiyatının büyük ustası, dünyaca ünlü yazar Aziz Nesin, imza ve söyleşi günü için gittiği Çeşme-Alaçatı'da bir kalp krizi sonucu yaşamını yitirdi. 80 yaşında hayata veda eden Nesin, 2 Temmuz 1993'te Sivas Madımak Oteli katliamından kıl payı kurtulmuştu (1995).

8 TEMMUZ Türkiye, İran, Irak ve Pakistan arasında, Tahran'daki Sadabad Kasrı'nda bir saldırmazlık paktı imzalandı (Sadabat Paktı). Pakta katılan ülkeler, birbirlerinin iç ve dış işlerine karışmaktan kaçınmayı ve ortak çıkarları ilgilendiren uluslararası konularda birbirlerine danışmayı taahhüd ettiler (1937).

11 TEMMUZ İstanbul'da 31 Ağustos 1930'dan beri birleşik olan valilik ve belediye başkanlığı birbirinden ayrıldı. Buna göre, Ethem Yetkiner vali olarak görevini sürdürürken, Kemal Aygün Belediye Meclisi tarafından belediye başkanı seçildi (1958).

13 TEMMUZ Afrika'daki aç insanlara yardım amacıyla düzenlenen 'Live Aid' konserinde bir araya gelen Paul McCartney, Bob Dylan, Tina Turner, Madonna, Sting gibi pek çok star, şarkılarını Afrika için söylediler. 'Live Aid' konserinden 50 milyon dolara yakın para sağlandı (1985).

15 TEMMUZ Ermeni terör örgütü ASALA'nın Paris Orly Havaalanı'nda düzenlediği bombalı saldırıda ikisi Türk 6 kişi öldü, 63 kişi yaralandı. Patlama, THY bankosunun önünde meydana geldi (1983).

16 TEMMUZ Hz. Muhammed ve beraberindeki ilk müslümanlar, Mekke'den Medine'ye göç ettiler. Bu olaya, İslam tarihinde 'hicret' denildi. Bu tarih, aynı zamanda 'Hicri Takvim'in başlangıcı oldu (622).

22 TEMMUZ DİSK eski Genel Başkanı ve Türkiye Maden-İş Sendikası Genel Başkanı Kemal Türkler, İstanbul-Merter'de uğradığı silahlı saldırı sonucu yaşamını yitirdi. Evinin önünde üç terörist tarafından yaylım ateşine tutulan Türkler, *56* yaşındaydı (1980).

25 TEMMUZ Kanuni Sultan Süleyman komutasındaki Osmanlı ordusu, Estergon'daki (Gran) şiddetli çatışmaların ardından Avusturya ordusunu yenilgiye uğrattı. Böylece Kuzey Macaristan'daki Estergon, Osmanlı yönetimine geçmiş oldu (1543).

26 TEMMUZ Arjantin Devlet başkanı Juan Peron'un ikinci eşi olan ve 'Evita' lakabıyla anılan Eva Peron, kanserden öldü. Yoksulların hayranlığını kazanan Eva Peron; kocasının birinci başkanlığı döneminde resmi bir görevi olmamasına karşın yönetimde etkili bir kişi haline gelmişti (1952).

Cumhuriyet gazetesinin düzenlediği yarışmada Türkiye Güzeli seçilerek Belçika'ya gönderilen Keriman Halis; 31 Temmuz'da Spa'da yapılan dünya güzellik yarışmasında da birinci oldu. Cumhuriyet gazetesi, bu olayın şerefine renkli baskı yaptı (1932).

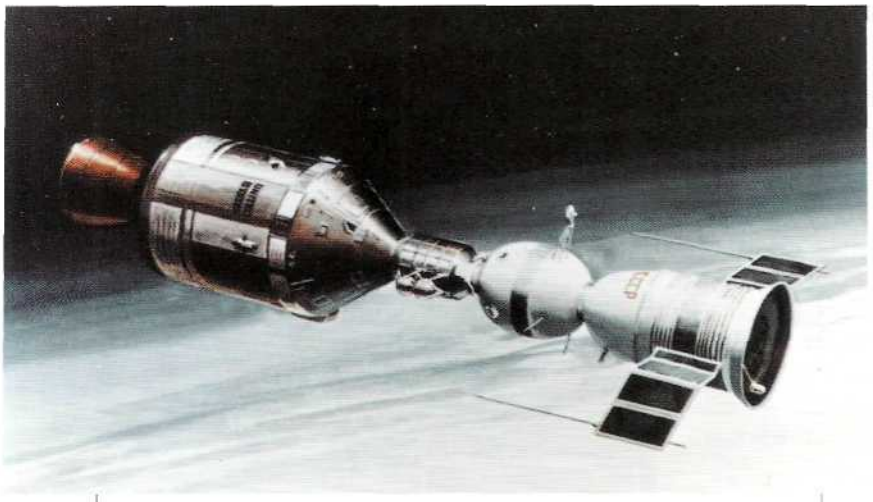

Bülent Ecevit, 2 Temmuz'da CHP'nin 21. Kurultayı'nda yeniden Genel Başkan seçildi. Ecevit, İsmet İnönü ve 65 parlamenterin oy kullanmadığı seçimde, bin 85 oydan bin 32'sini aldı (1972).

Sivas'ta Pir Sultan Abdal Şenliği'ne katılan yazar, şair ve sanatçıların kaldığı Madımak Oteli, 2 Temmuz günü aşırı dinci gruplar tarafından ateşe verildi. Bu katliam sonucunda, çoğu dumandan boğularak 37 kişi yaşamını yitirdi, 43 kişi yaralandı (1993).

merakediyorum@googlegroups.com

Uzaydaki tarihi buluşma gerçekleşti: ABD uzay aracı Apollo, Sovyet uzay aracı Soyuz 19 ile 17 Temmuz'da kenetlendi. Astronotlar iki gün boyunca ortak deneyler yaptılar (1975).

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal, 1 Temmuz günü geldiği İstanbul'da halkın coşkulu sevgi gösterileriyle karşılandı. Mustafa Kemal, İstanbul'dan en son 16 Mayıs 1919'da ayrılmış, 8 yıl boyunca İstanbul'a hiç gelmemişti (1927).

Yeni anayasa için başkanlık ettiği İstanbul Bilim Kurulu ile bir 'etüt metni' hazırlayan Ord. Prof. Dr, Sıddık Sami Onar, tasarıyı Milli Birlik Komitesi üyelerine teslim etti. Kurucu Meclis'in son halini verdiği anayasa, 9 Temmuz'da yapılan halkoylamasında, % 61.5 'evet' oyuyla kabul edildi. (1961).

Geleneksel Türk Tiyatrosu'nun usta oyuncularından İsmail Dümbüllü, 14 Temmuz'da İstanbul Açıkhava Tiyatrosu'nda düzenlenen bir geceyle 'jübilesini yaparak' sahnelere veda etti (1968).

ABD'nin ünlü kanun kaçağı Billy the Kid (Ufaklık Billy), izini süren Şerif Garrett tarafından 14 Temmuz'da New Mexico'da vurularak öldürüldü (1881).

Metin Erksan'ın Necati Cumalı'nın eserinden sinemaya uyarladığı 'Susuz Yaz', 7 Temmuz'da Berlin Film Festivali'nde 'en iyi film' seçilerek 'Altın Ayı' ödülünü aldı; uluslararası bir festivalde büyük ödülü kazanan ilk Türk filmi oldu (1964).

merakediyorum@googlegroups.com

3 AĞUSTOS Ünlü denizci Kristof Kolomb, Amerika kıtasını keşfettiği yolculuğuna çıktı. Kolomb, batı yönüne doğru ileryerek, 12 Ağustos günü de Kanarya Adaları'na ulaştı (1492). Fakat son yıllarda bazı tarihçiler, Piri Reis'in haritasından yola çıkarak, sözkonusu keşfin aslında bilinen tarihten 5 yıl önce yani 1485'te gerçekleştiğini savunuyorlar.

4 AĞUSTOS Nazi polisi, Nazilerden kaçan ve iki yıl boyunca bir eşya deposunda gizlenen 15 yaşındaki Anne Frank ve ailesini saklandıkları yerde buldu. Bu süre boyunca tuttuğu günlük daha sonra büyük bir üne kavuşan Anne günlüğüne, "Her şeye karşın, insanların gerçekten iyi yürekli olduğuna inanıyorum" diye yazmıştı (1944).

5 AĞUSTOS TBMM'de yapılan gizli oturumlarda, Meclis'in tüm yetkilerinin Mustafa Kemal'e verilmesi anlamına gelen, Başkomutanlık konusu tartışıldı. Çoğunluğun kabulüyle Mustafa Kemal yasama, yürütme ve yargı yetkilerine 3 ay süreyle tek başına sahip oldu. O artık TBMM ordularının başkumandanıydı (1921).

6 AĞUSTOS Venedik Film Festivali'nin ilki, 'Venedik Bienali'nin bir parçası olarak gerçekleştirildi. İlk yıllarda Mussolini rejiminin etkisi altında kalan ve resmi ideolojinin propagandasını yapan şenlik; daha sonra ticari yapımlardan çok, yenilikçi ve yaratıcı fimlere ilgi göstermesiyle, sinema dünyasında kendine özgü bir yer edindi (1932).

10 AĞUSTOS Osmanlı devleti ve İtilaf devletleri arasında, Fransa'nın Sevres kentinde 'Sevr Antlaşması' imzalandı. Antlaşmaya göre, Osmanlı devleti topraklarının -İstanbul ve çevresi dışında- hemen hemen tüm bölgeleri işgal ediliyordu (1920).

14 AĞUSTOS Japonya, Müttefik devletlere kayıtsız şartsız teslim oldu. Japonya'nın teslim olmasıyla, 6 yıldır süren İkinci Dünya Savaşı doğuda da bitmiş oldu. Savaş boyunca yaklaşık 55 milyon insan yaşamını kaybetti (1945).

12 AĞUSTOS Türkiye'de 'talihsiz' bir çoğulcu demokrasi denemesi olarak anılan 'Serbest Cumhuriyet Fırkası", eski başbakanlardan Fethi Okyar tarafından kuruldu (1930).

21 AĞUSTOS Çekoslovakya, SSCB tarafından işgal edildi. Sovyet tankları, diğer Varşova Paktı ülkelerinin birlikleriyle Prag'a girdi. Sovyet görevliler Çekoslovak Komünist Partisi merkezine girdiler; Dubçek ve diğer liberalleşme yanlısı komünist liderler tutuklandı (1968).

26 AĞUSTOS Başkomutan Mustafa Kemal Paşa önderliğinde 'Büyük Taarruz' başladı. Mustafa Kemal, Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa (Çakmak), Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa (İnönü) ile birlikte muharebeyi idare etmek üzere Kocatepe'deki yerini aldı (1922).

27 AĞUSTOS Joseph-Michel ve Jacques Etienne Montgolfier kardeşler, hidrojen gazıyla doldurdukları ilk balonu uçurdular. Montgolfier kardeşler, bu ilk gösterilerinde balonun içini yerde yaktıkları saman ve odun ateşinin ısıttığı havayla doldurdular. Balon, yaklaşık on dakika havada kaldı (1783).

Galler Prensesi ve İngiliz Veliahtı Prens Charles'ın eski eşi Prenses Diana, 31 Ağustos'da Paris'te geçirdiği trafik kazasında sevgilisi Dodi El Fayed'le birlikte öldü (1997).

ABD'nin 37. Başkanı Richard Milhous Nixon, 'Watergate' skandalinin yarattığı kamuoyu baskısına dayanamayarak istifa etti. Nixon, istifa eden ilk ABD başkanı olurken, başkanlık görevini yardımcısı Gerald Ford devraldı (1974).

Çin'in önde gelen devlet adamlarından Mao Zedung, 13 Ağustos'ta, yozlaşma saydığı eğilimlere karşı 'Kültür Devrimi'ni başlattı (1966).

merakediyorum@googlegroups.com

Belçika Kralı II. Leopold önderliğinde, 31 Ağustos'da bir araya gelen 16 ülkenin imzaladığı 'Brüksel Genel Senedi'yle, 'köle ticareti' yasaklandı. Osmanlı devleti ve ABD'nin de aralarında bulunduğu bu ülkeler, zenci ticaretinin önlenmesi ve sömürgelerde yerli haklarının genişletilmesi konusundaki kararlara imza attılar (1890).

Roma İmparatorluğunun ünlü kenti Pompei, 24 Ağustos günü Vezüv yanardağından fışkıran lavların altında kaldı. 20 bin Pompeili öldü (MS 79).

Türkiye'deki ilk Amerikan aleyhtarı gösteri, ABD'nin Kıbrıs konusundaki tutumunu protesto etmek amacıyla 27 Ağustos günü Ankara'da yapıldı (1964).

John Lennon, Paul McCartney, George Harrison ve Ringo Star'dan oluşan 'The Beatles' grubu, 15 Ağustos günü New York'ta 55 bin kişiye konser verdi (1965).

ABD'nin 6 Ağustos'ta Japonya'nın Hiroşima kentine attığı atom bombası, 80 binden fazla insanın ölümüne yol açtı. Japonya bunun şokunu atlatamadan, ikinci bir atom bombası 9 Ağustos'ta Nagasaki kentini yok etti; 40 bin kişi yaşamını yitirdi (1945).

Doğu Almanya yönetimi, Batı'ya kaçışları önlemek için 13 Ağustos'da Berlin sınırını önce dikenli tellerle kapattı. 20 Ağustos'ta bu tellerin yerine beton bir duvar örülmeye başlandı (1961).

merakediyorum@googlegroups.com

100 YIL ÖNCE

ET IHALESI

İstanbul ve civarında bulunan askeri birliklere verilecek etlerin ihalesi birkaç günden beri devam etmektedir. İhale sonucuna göre, beher okkası 3 kuruş 23 para olmak üzere, müteahhit İsmail Hakkı ve Mustafa Efendiler askeriyenin et ihtiyacını karşılayacaklardır.
(Sabah, 2 Temmuz 1901)

ET FIYATı ARTTı

Bir haftadan beri şehrimizde et fiyatı hissedilecek derecede yükselmiştir. Geçen sene bu mevsimde en has kıvırcık eti 5.5 kuruşa verilirken, dün fiyatı 7 kuruş 10 paraya yükselmiştir. Hele kuzu eti bütün bütün ortadan kaybolmuştur. Uzmanların ifadesine göre, bu sıralarda Rumeli'den az koyun gelmesi fiyatların yükselmesine sebep olmaktadır.

(Sabah, 19 Temmuz 1901)

ADA ÇAMLARıNDA TıRTıL

Haber aldığımıza göre, Adalar'da bulunan çam ağaçlarında tırtıllar tahribat yapmaktadır. Bu durum ilgili mercilerce de fark edilmiş ve Orman Nezareti, çamlardaki tırtılları yok etmek için nelerin gerektiğini araştırmak üzere, Halkalı Ziraat Mektebi muallimlerinden Ali Rıza Efendi'yi Adalar'a göndermiştir.
(Sabah, 23 Temmuz 1901)

ŞIDDETLI SıCAKLAR

İstanbul'da iki günden beri hissedilen yüksek sıcaklıklar yaz mevsiminin geldiği konusunda şüphe bırakmamıştır. Dün havanın durgunluğundan adeta yaprak kımıldamamış, sıcaklık gölgede 34, güneşte 44 dereceyi bulmuştur. Şehrimizde bu tarihte bu kadar sıcaklık nadir görülmektedir.
(Sabah, 6 Temmuz 1901)

DÜNKÜ YANGıN

Dün gece saat on ikide Tophane Çukurcuma mahallesinde, Emin Efendi'ye ait bakkal dükkanında yangın çıkmıştır. Söz konusu dükkan ve üzerinde bulunan iki oda tamamen yanmıştır. Yangın yandaki binalara sirayet edeceği sırada, yetişen itfaiye erlerinin gayretleri ile söndürülmüştür.
(Sabah, 12 Temmuz 1901)

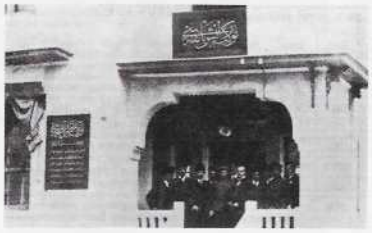
DENIZ FACIASı

Geçenlerde Sarayburnu önlerinde yıkanmak üzere denize giren iki kişi birdenbire derin bir yere rastlayarak boğulmuşlardı. Bu tür facialar yaz geleli beri birkaç defa yaşandığı için, halkın dikkatini çekmeyi gerekli görüyoruz.

(Sabah, 12 Temmuz 1901)

75 YIL ÖNCE

SERMAYE ARTıŞı

İş Bankası dün genel kurulunu toplamış ve sermayesini iki milyon liraya çıkarmaya karar vermiştir. Kararı bankanın umum müdürü Celal Bey açıklamıştır.
(Cumhuriyet, 1 Temmuz 1926)

FECI BIR ŞAHADET

Kahraman bir zabitimiz genç yaşta vazifesi başında öldü. Uçuşunu tamamlayan Mülazım Mazlum Bey, Yeşilköy meydanına inmeye çalışırken demiryolu istasyonu yakınındaki su deposuna çarparak hayatını kaybetti. Şehidimiz bugün toprağa verilecektir.
(Cumhuriyet, 25 Temmuz 1926)

DAYAKLı CELSE

İngiliz Parlamentosu'nda dayaklı bir celse meydana gelmiş ve Sosyalistler ile Muhafazakarlar arasında yumruklaşmalar olmuştur. Hadise günde sekiz saatlik mesainin kabulünden çıkmıştır.
(Cumhuriyet, 10 Temmuz 1926)

TRAMVAYA ZAM

Tramvay ücretleri pahalılaştı. Yeni tarife bugünden itibaren tatbik edilecek. Bu şekilde Tramvay İdaresi kasasına havadan bir çok kârlar daha ilave etmiş olacaktır.

(Cumhuriyet, 28 Temmuz 1926)

İSTIKLAL MAHKEMESI

Reisicumhur Hazretleri'ne suikast davasına İzmir'de devam ediliyor. Dün Kazım Karabekir, Ali Fuat ve Refet paşalar muhakeme edilmişlerdir. Paşalar suikasttan haberdar olmadıklarını, Terakkiperver Fırkası'na kanaatlerinin şevkiyle girdiklerini söylemişlerdir.

(Cumhuriyet, 5 Temmuz 1926)

İDAM KARARLARı

İzmir İstiklal Mahkemesi, Gazi Hazretleri'ne suikasta teşebbüs edenlerden 13'ünü idama mahkum etmiştir. İdam hükmü dün sabaha karşı 2'de yerine getirilmiştir.
(Cumhuriyet, 14 Temmuz 1926)

merakediyorum@googlegroups.com

BARIŞ GÖRÜŞMELERI

Amiral Joy'un başkanlığındaki ABD heyeti ile General Nam II başkanlığındaki Kuzey Kore heyeti, Kaesong'daki bir çayevinde bir araya gelerek barış görüşmelerine başladılar. Ele alınacak ilk konuların iki bölgeyi birbirinden ayıracak bir sınır çizgisinin tespit edilmesi ve savaş esirlerinin iadesi olduğu bildirildi.

(26 Temmuz 1951)

ATATÜRK'E KANUN

Meclis, bugünkü oturumunda 'Atatürk'ü Koruma Kanunu'nu görüştü ve kabul etti. Kanuna göre, Atatürk'ün hatırasına açıkça hakaret eden veya küfreden kişiler 1 yıldan 3 yıla kadar; Atatürk'ü temsil eden büst, heykel ve abideleri kıran veya kirleten kişiler de 5 yıla kadar hapis cezalarına çarptırılacak.

(24 Temmuz 1951)

VATANDAŞLıKTAN ÇıKARMA

17 Haziran'da Türkiye'den ayrılan ve Romanya üzerinden Moskova'ya kaçan Nâzım Hikmet, Türk vatandaşlığından çıkarıldı. Nâzım Hikmet bu karara, "Beni Türklükten, halkımın evladı olmaktan hiçbir kuvvet çıkaramaz" diyerek tepki gösterdi.

[25 Temmuz 1951)

ALI SAMI YEN ÖLDÜ

Futbolcu ve spor adamı Ali Sami Yen, *65* yaşında İstanbul'da öldü. Futbola 15 yaşında Galatasaray Lisesi'nde başlayan Ali Sami, 1905'te arkadaşlarıyla Galatasaray Spor Kulübü'nü kurmuş, uzun yıllar futbol hakemliği de yapmıştı.

(29 Temmuz 1951)

İNÖNÜ HEYKELI

Taksim'de, eski Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün at üstündeki bir heykelinin dikileceği heykel kaidesinin yıkılması için İstanbul Belediyesi'ne gelen öneriler üzerine, konu istanbul Şehir Meclisi'nde görüşülerek yıkım kararı alındı.

(30 Temmuz 1951)

ECEVIT'E SUIKAST

ABD'de bulunan CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit, New York'taki Waldorf Astoria Oteli'nde konuşurken, Kıbrıslı Rum Staviros Skopetrides tarafından öldürülmek istendi. Amacının, Kıbrıs olayını tüm dünyaya duyurmak olduğunu söyleyen suikastçı; silahını ateşlemeye fırsat bulamadan, ABD'li koruma görevlileri tarafından etkisiz hale getirildi.

(27 Temmuz 1976)

YıLMAZ GÜNEY'E 19 YıL

Yumurtalık ilçesi savcısı Sefa Mutlu'yu 14 Eylül 1974 tarihinde vurarak öldürmekten sanık sinema sanatçısı Yılmaz Güney'in yargılaması sona erdi. Güney, 19 yıl hapis cezasına mahkum oldu.

(13 Temmuz 1976)

HAKKARI'YE KADıN MÜDÜR

TRT Genel Müdürü Şaban Karataş, Dış Yayınlar Batı Dilleri Müdürü Nil Tlabar'ı, Hakkari Radyosu müdürlüğüne atadı. Nil Tlabar, Danıştay'dan yürütmeyi durdurma kararı çıkarınca, bu defa da uzman kadrosuna alındı.

(10 Temmuz 1976)

REHINE OPERASYONU

İsrail, Tel Aviv-Paris seferini yapmaktayken, 270 yolcusuyla kaçırılan Air France'a ait yolcu uçağındaki rehineleri kurtarmak için bir baskın operasyonu düzenledi. En ince ayrıntısına kadar düşünülen operasyon çok hızlı gerçekleşti. Operasyon sonunda 7 hava korsanı ölü olarak ele geçirilirken, 20 Ugandalı asker, bir İsrailli subay ve 3 rehine de hayatını kaybetti.

(4 Temmuz 1976)

merakediyorum@googlegroups.com

100 YIL ÖNCE

YÜRÜYEREK DÜNYA TURU

Yürüyerek dünya turu yapmayı amaçlayan Rişar ve Dayal Vebret isimli iki kardeş Almanya'dan İstanbul'a ulaşmış bulunuyorlar. Bu kişiler İstanbul'dan sonra Konya, Adana, Hama, Humus, Şam, Kudüs ve Gazze'ye giderek turlarına devam edeceklerdir.
(Sabah, 2 Ağustos 1901)

İÇME SUYU

Kağıthane'de içimi çok hoş bir su kaynağı tespit edilmiştir. Bu suyun İstanbul'a ulaştırılması için gerekli her türlü masrafı Padişah efendimiz karşılayacaklardır.
(Sabah, 7 Ağustos 1901)

KUDUZ KÖPEK

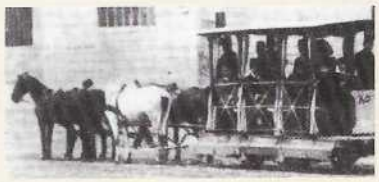
İki günden beri Galata cihetinde dolaşmakta olan bir kuduz köpek, diğer birçok köpeği de ısırmış ve belediye ekipleri tarafından bir türlü itlaf edilememişti. Aynı köpek dün de Kiryakice isimli bir kadıncağızı çeşitli yerlerinden pek dehşetli bir surette ısırmıştır.
(Sabah, 12 Ağustos 1901)

VEREM TEDAVISI

Londra'da tertip edilen Verem Konferansı'nda, bu müthiş illeti önleme yolları hakkında mühim müzakereler yapılmaktadır. Bu müzakerelerden anlaşıldığına göre, veremin tedavisi için Fransız doktor Mösyö Fransis Korvet tarafından yeni bir usul keşfedilmiş bulunmaktadır.
(Sabah, 19 Ağustos 1901)

FIRINCILARA DENETIM

Şehremaneti tarafından haber alındığına göre, fırıncıların bir çoğu ekmek yapımında kullandıkları suları, üzerleri açık fıçılar içinde bulundurmakta ve buradan bir maşrapa ile almaktadırlar. Şehremaneti harekete geçerek bir denetleme komisyonu oluşturmuştur.
(Sabah, 25 Ağustos 1901)

ARABACILARA YENI VERGI

Belediye idaresi, gelirlerini arttırmak amacıyla, arabacıların vergisini yüzde yirmi yükselttiği gibi, gaz bedeli namı ile yeni bir vergi koymayı kararlaştırmıştı. Dünden itibaren bu vergilerin toplanmasına başlandı.
(Sabah, 15 Ağustos 1901)

75 YIL ÖNCE

TAYYARE GEZILERI

Türk Tayyare Cemiyeti'nin halkı alıştırmak için tertip ettiği tayyare uçuşlarına dün başlanmıştır. Üçer yolcu taşıyan bir deniz tayyaresi İstanbul üzerinde uçuşlar yapmıştır. Halkın bu uçuşlara büyük bir rağbet gösterdiği görülmektedir.
(Cumhuriyet, 9 Ağustos 1926)

KARA ÇETE FAALIYETLERI

Gazi Hazretleri'ne suikast düzenleyenlerin mahkemelerinin ikinci safhası dün Ankara'da başladı. Savcı Necip Ali Bey, kara çetenin faaliyetlerini anlatan kısa ama etkili bir metin okudu.
(Cumhuriyet, 3 Ağustos 1926)

GAZI PAŞA'NIN HEYKELI

Gazi Paşa'nın Taksim Meydanı'na bir heykelinin dikilmesi kararlaştırılmıştır. Alınan karara göre, çok mükemmel ve sanatkârane tarzda yapılacak olan heykel meydanın uygun bir yerinde 90 metrelik bir sahaya dikilecektir.
(Cumhuriyet, 10 Ağustos 1926)

FENERBAHÇE GALIP

Dün Taksim Stadyumu'nda çok kuvvetli bir Mısır takımıyla karşılaşan Fenerbahçe, ikiye karşı bir sayı ile galip geldi. Stadyumda 5 binden fazla seyirci oturacak yer bulamadı.
(Cumhuriyet, 21 Ağustos 1926)

'ZAFER'IN YILDÖNÜMÜ

Dün istiklalimizi kazandıran büyük günün yıldönümü kutlandı. Dünü baştan başa heyecan, neşe ve coşku içinde geçirdik. Binlerce halkın doldurduğu İstanbul sokaklarından çelik bakışlı kahraman askerler geçti. Taksim Meydanı'nda büyük merasim yapıldı. Akşam üzeri, çok kalabalık bir halk kitlesinin katılımı ile şehitler anıtının resmi açılışı gerçekleşti.
(Cumhuriyet, 31 Ağustos 1926)

merakediyorum@googlegroups.com

HALKEVLERI KAPATıLDı

TBMM, halkevlerinin kapatılması ve mallarının hazineye devrine ilişkin kanunu, 365 milletvekilinin 362'sinin 'evet' oyuyla kabul etti. Son derece tartışmalı geçen görüşmeler sırasında CHP milletvekilleri Meclis'i terk ettiler. Bu hareket, DP'lilerce 'Meclis'ten firar' olarak adlandırıldı.
(8 Ağustos 1951)

NAVLUN FIYATıNA ZAM

İstanbul limanındaki sıkışıklık nedeniyle limana gelen gemiler mallarını boşaltmak için uzun süre beklemek zorunda kalıyorlar. Bunun için yabancı vapur şirketleri zararlarını önleyebilmek amacıyla İstanbul'dan sevk edilecek malların navlun oranını yüzde 20 arttırdı.
(15 Ağustos 1951)

KORE GAZILERI DÖNÜYOR

Kore Savaşı'na katılan Türk birliğinden yurda dönen ilk kafile, sabah 8.50'de ABD bandıralı General Lang Fillt gemisiyle İstanbul'a geldi. Halk, bin 800 Kore gazisini büyük gösteriler ve sevinç gözyaşları arasında karşılayarak bağrına bastı.
(14 Ağustos 1951)

VAN'DA ÜNIVERSITE

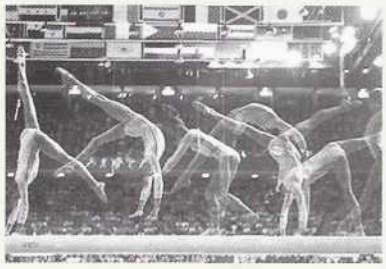
Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri başkanlığında Doğu illerinde incelemelerde bulunan istanbul ve Ankara üniversiteleri profesörlerinden kurulu 22 kişilik heyet, Van'da bir üniversite kurulmasının şimdilik olanaksız olduğu açıkladı.
(9 Ağustos 1951)

TAKSİ BOLLUĞU

Şoförler Cemiyeti, İstanbul'daki otomobil ve özellikle de taksi bolluğuna karşı önlemler alınması için bir dilekçeyle İstanbul Vilayeti'ne başvurdu. Vilayet, dilekçeyi Başbakanlığa gönderdi.
(1 Ağustos 1951)

MONTREAL OLIMPIYATLARı

Organizasyonunu Kanada'nın üstlendiği Montreal Olimpiyatları

sona erdi. 17 Temmuz'da başlayan organizasyona çok geniş bir kafile ile katılan Türkiye, hiç madalya kazanamadı.
(1 Ağustos 1976)

KıTA SAHANLıĞı SORUNU

CHP, Milliyetçi Cephe hükümetinin, Ege kıta sahanlığı konusunda 'geri dönüş' yaptığını ileri sürdü. Başbakan Süleyman Demirel ise, CHP zamanında Ege'de araştırma yapıldığına dair devlet arşivinde bir kayıt bulunmadığını söyledi. Bu arada, Yunanistan, Ege'deki petrol arama çalışmalarından dolayı Türkiye'yi resmen protesto etti.
(22 Ağustos 1976)

YEŞILKÖY'DE KATLIAM

Filistin Halk Kurtuluş Ordusu'na bağlı 2 gerillanın Yeşilköy Havaalanı'nda bir İsrail uçağını kaçırma girişimleri başarısızlıkla sonuçlandı. Bu arada gerillaların açtıkları yaylım ateşi sonucu 4 kişi öldü; birçok kişi de yaralandı. Olayda ölenlerden 2'sinin İsrailli, birinin Japon, diğerinin de Amerikalı olduğu anlaşıldı.
(11 Ağustos 1976).

D G M TARTIŞMASI

Adalet Partisi yöneticileri Meclis ve Senato'ya devlet güvenlik mahkemelerinin yeniden kurulması için önerge vereceklerini açıkladılar. Buna karşılık Cumhuriyet Halk Partisi yaptığı açıklamada, devlet güvenlik mahkemelerini bir sömürü ve baskı unsuru olarak niteledi ve DGM'ye karşı var güçleriyle mücadele edeceklerini belirtti.
(30 Ağustos 1976)

merakediyorum@googlegroups.com

I. Dünya Savaşı'nda Süveyş Kanalı harekatı

Mısır hayalinin sonu

Osmanlı devletinin 'Büyük Savaş'taki en hazırlıksız saldırılarından biri de Kanal harekatıydı. Enver ve Cemal paşaların 'Mısır fatihi' olma hayaliyle orduyu sürükledikleri bu maceranın sonu da hezimet oldu.

KAN su ŞARMAN

Osmanlı'nın I. Dünya Savaşı'na girdiği ilk günlerden biriydi. Başkumandan Vekili Enver Paşa, Cemal Paşa'yla görüşüyordu. Enver Paşa, önce savaşın gidişatı la ilgili kısa bir konuşma yaptı ve sonra dedi ki:

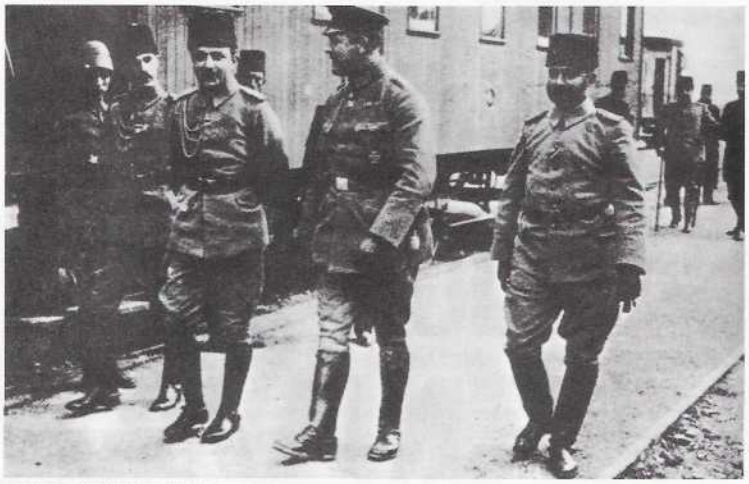
"Süveyş Kanalı üzerine bir taarruz harekatı yaparak İngilizlerin elindeki Mısır'ı işgal etmek, bu sayede Batı cephesine göndermekte oldukları birçok Hint tümenlerini Mısır'da alıkoymak, Çanakkale'ye bir çıkartma kuvveti göndermelerine mani olmak istiyorum."

Ancak Süveyş Kanalı'na bir askeri harekat yapılması fikrinin sadece Enver Paşa'nın hayalinden ibaret olmadığı daha sonra ortaya çıktı. Çünkü Süveyş Kanalı'na yönelik bir saldırı planı daha Osmanlılar savaşa girmeden üç ay önce Berlin'de tasarlanmıştı.

Alman orduları Başkomutanı General Von Moltke, 1914 Temmuz'unda Enver Paşa'ya, Mısır'a karşı bir girişimde bulunmanın önemini anlatmıştı. Bunun üzerine Enver Paşa, Şam'da bulunan 4. Ordu Komutanı Zeki Paşa'ya Süveyş Kanalı'na saldırı için hazırlık yapılması talimatını vermiş ancak Zeki Paşa böyle bir saldırının başarısız olacağı raporunu İstanbul'a göndermişti. Üstelik Türkiye'deki Alman Islah Heyeti Başkam Liman Von Sanders de Zeki Paşa gibi düşünüyordu.

Gelişmeler Enver Paşa'nın kafasındakiler doğrultusunda gerçekleşti. Berlin, Liman Von Sanders'i kanal harekatına karşı fikir üretmemesi konusunda uyardı. Ve Kasım 1914'te Osmanlı savaşa girdikten birkaç hafta sonra, Zeki Paşa görevden alınarak yerine Bahriye Nazırı Cemal Paşa, 4. Ordu Komutanı olarak atandı.

İlginç bir gelişme de Cemal Paşa'nın Kurmay Başkanlığı'na yapılan atamaydı. Bu görev Alman Yarbay Franz Kress von Kressenstein'a verildi. Yani Almanya harekatın tam göbeğinde olmak istiyordu. Plana göre Almanya'da yaptırılan dubalı botlar, tarafsız Bulgaristan'dan geçirilecek ve Süveyş Kanalı'nı aşmak

Enver ve Cemal paşalar, Süveyş Kanalı harekatı öncesinde bir Alman Islahat Heyeti subayıyla görüşüyorlar (sağda). Kanal harekatına giden Türk askerleri Sina çölünde (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

için bu botlar kullanılacaktı.

Ancak Kanal harekatı için gereken hazırlık yapılamamıştı. Suriye ve Filistin'den geçen yol artık at arabalarının bile hareket edemeyeceği kadar bozuktu. Kanal saldırısını yapacak olan 8. Kolordu üç tümenden oluşuyordu. Asker toplamı 440 subay ve 11 bine yakın erdi. Çadırları yoktu. Develerle çöl geçişinde 10 günlük erzak ve su taşınabilecekti. Motorlu taşıt olmadığı için cephane veya erzak biterse ikmal olanağı da yoktu. Tüm bunlardan daha da önemlisi, telgrafla haberleşme cihazı ya da uçak da yoktu. Sadece Kanal'ı geçmek için gereken botlar sağlanmıştı. Ancak eğer Kanal başarıyla geçilirse diğer kıyıda nasıl kalınacağı da bilinmiyordu.

İngilizler ise kanalın savunmasına büyük önem vermişlerdi. Süveyş Kanalı'nın Port Said'den Kantara'ya kadar olan bölümünde yapay olarak su taşırılarak saldırıya karşı korunmuştu. Çöl tarafından da saldırı yapılması çok zordu. Sadece 70 km uzunluğundaki saha tehdit altındaydı. Bu bölgenin savunması için toplam 25 bin kişilik bu savunma gücü ayrılmıştı Ve ek olarak Kahire'de de birer İngiliz ve Avustralya tümeni ile bir de karma Yeni Zellanda tugayı vardı. Bölgede 6 İngiliz, 7 de Fransız uçağı bulunuyordu.

Zeki Paşa'nın raporu

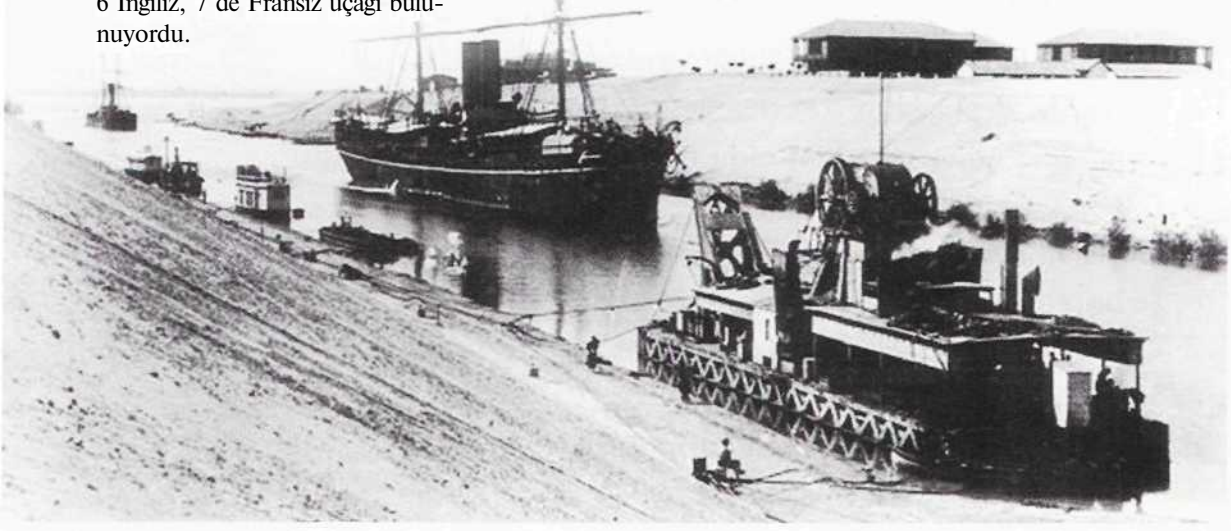
Kanal harekatı fikri ortaya çıktığı zaman, bölgedeki 4. Ordu'nun kumandanı olan Zeki Paşa saldırının başarıya ulaşamayacağına ilişkin aşağıdaki raporu hazırladı. Ancak Enver Paşa hedefine öyle şartlanmıştı ki bu raporu hiç dikkate almadı. "Süveyş Kanalı 80-100 metre genişliğinde olduğundan buradan büyük savaş gemileri girip çıkabilir. Kanalda boydan boya makaslama makineli tüfek yuvaları var. Tahkimatın gerisinde ona paralel olarak bir tren hattı mevcut ve bunun üzerinde zırhlı trenler hareket edebilir. Susuz Tih sahrasını geçmek için katlanılacak tüm zorluklar, Türk ordusunu Kartal'ın önüne yani İngiliz donanmasının ağır toplarının menzili içine getirecektir. Her tarafta kuvvetli bir düşman direnişiyle karşılaşılacak ve donanmasına güvenen düşman dilerse, uzun menzil hattını istediği noktada keserek çöle girebilecek, Türk birliklerini zor duruma düşürebilecektir."

Tüm bu koşullara rağmen Türk birlikleri 1 Şubat 1915'e kadar çölü geçtiler ve tahkimata başladılar. 2-3 Şubat gecesi ise Kanal harekatı başlamıştı. Ancak İngilizler gafil avlanamadı. Çünkü Fransız keşif uçakları, Sina çölü üzerinde hareket eden kuvvetleri önceden görüp haber vermişlerdi. Kanala botlarını indiren Türk birlikleri büyük kayıp verdi. Sadece 600 asker karşı kıyıya geçebildi. Fakat arkadan yardım gelmediği için onlar da bir süre sonra ya öldürüldüler ya da esir edildiler. Cemal Paşa durumu gördüğünde dehşete kapıldı. Kurmay Başkanı Von Kress'in itirazlarına rağmen geri çekilme kararı aldı ve Berşeba'ya kadar çekildi.

Ancak Enver Paşa bir yıl sonra, Süveyş Kanalı harekatını bir kez daha gündeme getirdi. Suriye'deki çöl kuvvetlerinin başında Von Kress vardı. Fakat İngilizler artık Mısır'da çok büyük bir güç olmuşlardı. 9 bin kişilik Türk kuvveti tarafından 4 Ağustos 1916'da yeni bir kanal harekatı yapıldı. Ama bu saldırı da büyük bir başarısızlıkla sonuçladı. Binden fazla asker kayıp verildi. Ertesi gün çekilme başladı.

Artık Mısır'ın fethi hayalleri, Süveyş Kanalı'nın sularında tamamen kaybolmuştu. •

Süveyş Kanalı'nı geçmek için getirilen botlar (solda). 1910'lu yıllarda İngiliz denetimindeki Süveyş Kanalı (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

10 soruda Osmanlı idaresinde Sırbistan

1992 yılında Sırpların Bosna-Hersek'teki katliamlarını, Avrupa basını, 'Kosova Savaşı'nın intikamının alınışı' şeklinde yorumlamıştı... Sırp tarihçiler de I. Kosova Savaşı'na, bağımsızlıklarını kaybettikleri tarih olarak bakarlar.

ERHAN AFYONCU

1. Osmanlı Balkanlar'a girdiğinde Sırpların durumu neydi?
2. Osmanlı, Sırplarla ilk kez nerede karşılaştı?
3. Sırp Sındığı diye bir savaş oldu mu?
4. I. Kosova savaşının önemi nedir?
5. Sırbistan ne zaman Osmanlı egemenliğine girdi?
6. Sırbistan'da nasıl bir] politika uygulandı?
7. Özerklik öncesi Sırbistan'da neler yaşandı?
8. Sırp isyanı nasıl başladı ve gelişti?
9. Sırbistan bağımsızlığını nasıl kazandı?
10. Sırbistan'daki Türkler ne oldu?

merakediyorum@googlegroups.com

1 Osmanlı Balkanlar'a girdiğinde Sırpların durumu neydi?

III. Haçlı Seferi (1189) sırasında Sırplar, Bizans hakimiyetinden kurtularak bağımsızlıklarını kazandılar. Osmanlı, Balkanlar'a girdiğinde Sırp devleti en parlak dönemini yaşıyordu. Stephan Duşan (1331-1355), Makedonya, Trakya, Teselya ve Epir'i topraklarına katmış, Bulgaristan'ı tabiyet altına almıştı. Sınırlarını Akdeniz'de Korfu, Ege ve Selanik'e kadar uzatan Duşan, 'Sırp ve Rumların Çarı' unvanını almış, Sırp Kilisesi'ni yeniden düzenlemiş, Rumcayı resmi dil olarak kabul etmişti.

Bizans'ta eğitim görmüş memurlar devletin idari işlerinde kullanılmaya başlanmış, 1349'da 'Duşanov Zakonik' kanunları kabul edilmişti. Sırpların bugün de hayal ettikleri, Balkanlar'ın büyük bir kısmına hakim, görünüşte parlak bir devlet kurulmuştu. Fakat Duşan'ın ölümünden sonra Sırp devletinin kolayca parçalanması, Osmanlı baskısına dayanamaması, görünüşte kuvvetli olan bu devletin kof bir imparatorluk olduğunu ortaya koymuştur.

2 Osmanlı, Sırplarla ilk kez nerede karşılaştı?

1340'lı yıllarda Bizans'ta, Palaiologos ile Katakuzenos arasında şiddetli bir taht kavgası hüküm sürüyordu. Kantakuzenos Osmanlı'dan yardım alırken, Palaiologos ise Sırplardan asker desteği sağlıyordu. Bizans'ta imparatorluk mücadelesinin sonucunu belirlemek, Türklerle ile Sırpların elindeydi.

Kantakuzenos, Osmanlı kuvvetlerinin yardımıyla Sırpların Selanik'i almalarını engellemiş ve 1352 yılında Dimetoka'da yapılan savaşta Palaiologos ve müttefiki olan Sırpları ağır bir mağlubiyete uğratmıştı.

Sırplarla Osmanlı arasında bir ara, işbirliği yapmak için görüşmeler oldu ise de bir sonuca varılamadı. Duşan, büyük krallığı kurduktan sonra gözünü İstanbul'u almaya dikti.

Bunun için, 1346'dan itibaren Bizans'ın imparatorluk mücadelelerinde büyük rol oynayan Orhan Gazi ile anlaşmak üzere, bir elçilik heyeti göndererek, kızını ona vermeyi teklif etmiş, ancak bu girişim Dimetoka'da imparatorluğunu ilan etmiş olan Kantakuzenos'un, dönüşleri sırasında, elçileri öldürtmesi üzerine daha ileri bir safhaya geçememişti.

Sonraki yıllarda Duşan'ın İstanbul'u almasındaki engel, Orhan Bey oldu. 1353'ten sonra Osmanlı'nın Rumeli'ye yerleşmeye başlaması, Duşan'ı telaşlandırdı. Bu arada Papa, Sırp kralını Osmanlı'ya karşı mücadelenin lideri ilan etti. Ancak Duşan'ın 1355'te ölmesi üzerine, Balkanlar'a yerleşmeye başlayan Osmanlı'ya ve Batı Anadolu'daki diğer Türk beyliklerine karşı düzenlenmesi düşünülen Haçlı seferi, yarım kaldı.

I. Kosova Savaşı'nda Osmanlı ve Sırp orduları karşı karşıya (üstte). 1800'lü yıllarda Kara Yorgi Petroviç liderliğindeki Sırp milliyetçilerini tasvir eden illüstrasyon (karşı sayfada). Sırp Kralı Duşan'ın kızını vermeyi teklif ettiği Orhan Gazi (altta).

3 Sırp Sındığı diye "bir savaş oldu mu?

Osmanlı tarihlerinde, 1364 yılında Hacı İlbey'in Macar Kralı idaresindeki Macar, Sırp ve diğer Balkan devletlerinin kuvvetlerinden oluşan Haçlı ordusunu bir gece bozgunu sonucunda büyük bir mağlubiyete uğrattığı ve bu savaşa 'Sırp Sın-

merakediyorum@googlegroups.com

Kosova Savaşı'nda Sırp ordusunu yöneten Prens Lazar (sağda).
I. Kosova Savaşı'nın sonunda Sultan Murad'ın Miloş Obiliç adlı Sırp tarafından öldürülmesi (altta).
Üçüncü Osmanlı hükümdarı Sultan Murad Hüdavendigar (karşı sayfada, üstte).
Sırp prensi Lazar'ın mezarı (karşı sayfada, altta).

dığı' (Sırpların mağlup edildiği yer) adı verildiği belirtilir. Ancak aynı yıllara ait olayları anlatan Balkan milletlerine ait tarihlerle Bizanslı tarihçilerin yapıtlarında bu savaş yer almamaktadır. Bu savaş hakkında bilgi veren Osmanlı tarihleriyse çok daha sonraki dönemlerde kaleme alınmışlardır. Muhtemelen 1371 yılında meydana gelen ve Sırpların müttefikleriyle birlikte büyük bir bozguna uğratıldığı 'Çirmen Savaşı' ile bir karıştırma söz konusudur. Hacı İlbey'e atfedilen baskının 1371'deki savaşta olup olmadığı konusu da muğlaktır. Ölüm tarihi tam olarak bilinmeyen Hacı İlbey'in, Çirmen Savaşı'na katılıp katılmadığı da bilinmemektedir.

4 Birinci Kosova Savaşı'nın önemi nedir?

Kuzeydeki Sırp prensliğini eline geçiren Lazar bir müddet direndi ise de mukavemet edemeyeceğini anlayınca, 1380'li yıllarda Osmanlı egemenliğini tanımış, vergi ve asker vermeyi kabul etmişti.

Ancak Osmanlı'dan kurtulmak için fırsat kolladı ve 1389'da Osmanlı kuvvetlerinin Ploçnik'te

mağlup olmaları üzerine Balkanlar'daki diğer prensliklerle bir ittifak kurdu. Fakat 15 Haziran 1389'da Kosova Meydan Muharebesi'nde Osmanlılar büyük bir zafer kazandılar, Sırp prensi Lazar da bu savaşta öldü.

Savaşın sonlarına doğru, Miloş Obiliç (Kobiliç), Sultan Murad'ı öldürdü ise de oğlu Yıldırım Bayezid'in idareyi ele alması üzerine, Osmanlı'nın zaferi kesinleşti. Murad Hüdavendigar'ın iç organlarının gömüldüğü yerde bir türbe yapıldı.

Sırpların tamamen Osmanlı egemenliğine girmeleri, bu savaştan sonra 70 yıl daha sürecektir. Ancak Kosova'dan sonra Sırplar bir daha kendilerini toparlayamamışlardır. Bu savaş Sırp prensliği için, bir ölüm darbesi olmuştur.

Sırp tarihçiler I. Kosova Savaşı'nı bağımsızlıklarını kaybettikleri tarih olarak yorumlarlar. Kosova Savaşı üzerine Sırplar tarafından birçok halk şarkısı söylenmiş, ağıtlar yakılmıştır. 1992 yılında Sırpların Bosna-Hersek'teki katliamlarını, Herald Tribüne gibi yayın organlarında Avrupa basını, 'Kosova Savaşı'nın intikamının alınışı' şeklinde yorumlamıştır.

Kosova Savaşı'ndan sonra Balkanlar'da Osmanlı'ya karşı, Macarlardan başka bir güç kalmamıştı. Fetret devrinde dahi Sırplar ve diğer Balkan milletleri, bağımsızlıklarını tekrar kazanamamışlardır.

5 Sırbistan ne zaman Osmanlı egemenliğine girdi?

Duşan'ın 1355'teki ölümünden sonra, Sırp Krallığı birçok küçük prensliklere ayrıldı. Bu durumu değerlendiren Osmanlı, Rodoplar'dan, Drama ve Serez'den itibaren Sırp topraklarını fethetmeye başladı. Üsküp ve Prizren civarlarında hakimiyet kuran Vukaşin'in, Osmanlı ilerleyişini engellemek için topladığı kuvvetler, Çirmen'de büyük bir mağlubiyete uğradı ve Makedonya ve Prizren prensliklerı Osmanlı himayesine girdi. Kuzeyde Uroş'un elinde bulunan Sırp Krallığı bir müddet daha bağımsızlığını korumuştur.

1371'de Çirmen'de, ardından da 1389 yılında Kosova'da Sırpların uğradığı mağlubiyetler, Sırbistan kapılarını Osmanlı'ya açmıştı. Tabiyet altına alman Sırplar, Osmanlı'nın Karaman ve Ankara savaşlarına asker gönderdiler ve her yıl düzenli olarak vergi verdiler. Sırp prensi Stephan Lazareviç, Osmanlı'nın Ankara Savaşı'nda mağlup olmasından sonra kendisine toprak kazançları

merakediyorum@googlegroups.com

sağlayan Macar kralı Sigismund'un hakimiyetini kabul etti. Ancak Sigismund'un ölümünden sonra Sırplar, Türk akınlarına karşı koyamayarak 1439'da tekrar Osmanlı hakimiyetini tanımak zorunda kaldılar. Daha sonra ise Hunyadi'nin Osmanlı'ya karşı düzenlediği seferlere katılarak, Segedin Antlaşması ile vergi vererek, bir kısım topraklarını kurtardılar. Ancak Hunyadi'nin Varna (1444) ve II. Kosova savaşlarında uğradığı ağır mağlubiyetlerden sonra Sırbistan'ı Osmanlı'ya karşı koruyacak hiçbir kuvvet kalmadı.

Fatih, İstanbul'un fethine giriştiğinde, Sırbistan üzerine yürümeyi sonraya bıraktı. Ancak İstanbul'un fethinden bir yıl sonra büyük bir orduyla Sırbistan'a girdi. Sırp kuvvetleri mağlup edildi ve Hunyadi'nin elinde olan Belgrad'ı almak için, Sırp despotu George Brankoviç'e bir kısım toprakları bırakılarak, Macarlardan ayrılmak, yılda 3 milyon akçe vergi vermek ve Osmanlı seferlerine asker göndermek şartlarıyla antlaşma yapıldı.

Sırp prensinin 1456 yılında ölmesinden sonra yerine geçen oğlu Lazar da Osmanlı'yla anlaşmayı tercih etti. Fakat iki yıl sonra onun varis bırakmadan ölümü, durumu tamamen değiştirdi. Macarlar, Bosnalılar ve Osmanlı, kendi taraftarları olan birisini Sırp tahtına geçirmek için mücadeleye başladılar.

Bosna prensi Tomaşeviç'in Macar desteğiyle Sırp despotu olması üzerine (1459), Osmanlı kuvvetleri harekete geçerek Belgrad haricinde, bütün Sırbistan'ı fethetti.

Sırbistan'da nasıl bir politika uygulandı?

Osmanlı, fethettiği diğer bölgelerde olduğu gibi, burada da yönetim tarzında hemen hiç bir değişiklik yapmadı. Sırp Krallığı zamanında asker olarak görev yapanlar, Osmanlı ordusunda daha önce tasarruf ettikleri toprakları timar olarak kullanıp görev yapmışlardır. Kiliselere ve buraların gelir kaynaklarına dokunulmamıştır. Halkın üzerindeki bazı feodal angaryalar kaldırılarak rahatlaması sağlandı.

Halil İnalcık, 'Duşanov Zakonik' kanunlarına göre, haftada iki gün (yılda 104 gün) feodal beye hizmet etme yükümlülüğü bulunan köylünün, Osmanlı döneminde, yılda sadece üç gün timarlı sipahiye hizmet ettiğini belirtir. Amerikalı tarihçi Bruce W. McGowan'm Osmanlı idaresindeki Sırbistan üzerine yaptığı araştırmalarda, Sırbistan'da nüfus başına (per capita) düşen gıda mahsulünün Avrupalı devletlerin sömürgelerindeki köylülerin elinde kalan gıda mahsulünden çok daha fazla olduğunu ortaya çıkarmıştır. Balkanların tek bir devlet çatısı altında uzun süre savaşsız bir ortama kavuşması, buralarda ticareti canlandırmış ve kentleri geliştirmiştir.

Sırbistan'daki Osmanlı egemenliği, bu bölgelerin dini ve milli kimliklerini korumalarını sağlamıştır. Duşan'ın ölümünden sonra Balkanlar'da Osmanlı dışında, iki devlet daha egemenlik peşindeydi. Bunlar Venedik ve

BİBLİYOGRAFYA

- Bruce W. McGowan, "Food Supply and Taxation on the Middle Danube, 1568-1579", Archivum Ottomanicum , I (1969), s. 139-196.
- Halil İnalcık, The Ottoman Empire, London 1973.
- İmparatorluk Mirası, Balkanlarda ve Ortadoğu'da Osmanlı Damgası, ed. L. Carl Brown, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul 2000.
- Kosova Savaşı'nın 600. Yıldönümü Bildirileri, Ankara 1990.
- A. Hayek, "Sırbistan", İslâm Ansiklopedisi, X, s. 556-566.
- İ. Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, I, Ankara 1988.
- S. J. Shaw-E. K. Shaw, Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, çev. Mehmet Harmancı, İstanbul 1983.

merakediyorum@googlegroups.com

Ortodoks papazların Sırp halkını Osmanlı'ya karşı ayaklandırma girişimlerini gösteren bir illüstrasyon (üstte). Sırp isyanını başlatan Kara Yorgi Petroviç (sağda).

Macaristan idi. Ancak bu iki devlet, siyasi egemenliklerinin yanı sıra Katolik dinini de getiriyorlardı. Balkanlar'ın Osmanlı egemenliğine geçmesi, bu bölgelerin Katolikleşmesini önledi. Sokullu Mehmed Paşa, Peç'deki (İpek) Sırp Ortodoks Kilisesi'ni tekrar canlandırarak Rum Patrikhanesi'nin nüfuzundan çıkmalarını sağladı.

7 Özerklik öncesi Sırbistan'da neler yaşandı?

Osmanlı, Sırp topraklarını tahrir ederek (vergi nüfusu sayımı) kendi idari düzeni içine alıp, sancaklar oluşturdu. Macaristan'ın Osmanlı egemenliğine geçmesinden sonra Sırp topraklan bir müddet sınır çekişmelerinin uzağında kaldı. 17. yüzyılın sonlarına kadar Sırplar, Osmanlı egemenliğine karşı bir harekete girişmediler.

Viyana hezimeti sonrasında kurulan Mukaddes İttifak'a bir kısım Sırplar da katıldılar. Avusturya orduları bir ara Sırbistan'ın içlerine, Prizren ve Peç'e kadar ilerlediyse de buralarda tutunamamışlardır. Avusturya ordusuna yardım eden Sırplar, Patrik III. Arseniye Krnoyeviç idaresinde onlarla gitmişler ve Avusturya topraklarında Maros, Tisa ve Tuna civarındaki bölgelere yerleştirilmişlerdir. Karlofça Antlaşması'dan sonra Avusturya'ya bir miktar Sırp daha göç etmiştir.

Prens Eugene tarafından mağlup edilen Osmanlı, Pasarofça Antlaşması (1718) ile Sırbistan'ın büyük bir bölümünü Avusturya hakimiyetine bıraktı. 1737-1739 savaşlarında Osmanlı, Avusturya'yı mağlup ederek Belgad Antlaşmasıyla, kaybettiği Sırbistan topraklarını yeniden ele geçirdi. Daha sonraki yıllarda, Avusturya bu bölgeleri tekrar ele geçirmek için uğraşmış, ordusunda Sırp subaylar idaresinde birlikler oluşturarak Osmanlı'ya karşı kullanmıştır.

8 Sırp isyanı nasıl "başladı ve gelişti?

Balkanlardaki ilk milliyetçi isyan Sırbistan'da başlamıştır. Sırbistan'da hakimiyeti ele geçiren Yeniçeri dayılarının baskısından bunalan halk, Babıali'nin de desteğiyle bunlarla mücadeleye girişmiştir.

Başlangıçta mahalli yeniçerilere ve ayanlara karşı bir hareket olarak 1804 yılında başlayan bu direniş, sonradan Kara Yorgi Petroviç'in başkanlığında milli bir ayaklanmaya dönüşmüştür. İsyanın lideri Kara Yorgi, okumayazması olmayan Topalalı bir domuz tüccarı ve Avusturya ordusunun eski çavuşlarındandı. Osmanlı kuvvetlerine karşı başarılar kazandı ve Ruslarla ilişkiye geçti.

Bu isyandan kısa bir süre Sonra başlayan Osmanlı-Rus Savaşı (1806-1812) sırasında Ruslar, Sırplara askeri destek verdiler. Ancak Avusturya'nın Rus desteğindeki bir Sırp devletine karşı çıkması ve Napolyon'un 1812'deki Moskova seferi dolayısıyla, Osmanlı İmparatorluğu ayaklanmayı kontrol altına aldı. İsyanın elebaşısı Kara Yorgi Avusturya'ya sığındı. 1813 yılında bastırılan isyan, 1815 yazında Miloş Obrenoviç'in baş knez seçilmesiyle tekrar patlak verdi. Napolyon tehlikesi ortadan kalktığı için, Rusya bu isyana rahatça destek olmaya başladı.

Rusya'nın müdahalesinden çekinen Osmanlı İmparatorluğu, 1816 yılında Miloş Obrenoviç'i baş knez olarak tanımayı uygun gördü ve Sırplara özerk bir prenslik statüsü vermeyi de kabul etti. Obrenoviç, Sırbistan'a 1817'de geri dönen Kara Yorgi'yi öldürterek rakipsiz kaldı. 1830'da verilen bir hattı hümayun ile Obrenoviç'in soyu tarafından idare edilecek özerk bir Sırbistan resmen tanındı.

Sırbistan, sonraki yıllarda, özellikle Avusturya ile Rusya arasında devamlı nüfuz çekişmesine ve Obrenoviç ile Kara Yorgi aileleri arasındaki taht kavgalarına sahne olmuştur.

9 Sırbistan bağımsızlığını nasıl kazandı?

Mahmud, Sırpların istediği 6 kazayı vermeyince • Miloş, Osmanlı'nın Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın kuvvetleriyle uğraşmasından (1833) faydalanarak talep ettiği yerleri ele geçirip prensliğinin toprakla-

merakediyorum@googlegroups.com

rını kuzeyde Tuna, batı ve doğuda Drina ve Timok, güneyde de Aleksinatz ve Niş ile belirlenen ve 1878 yılına kadar değişmeyecek olan sınırlara kavuşturdu.

Miloş Obrenoviç, Sırbistan'da milli bir devleti oluşturmaya başladıysa da sert davranışları nedeniyle, muhalefete yol açtı. Miloş'un çok fazla etkili olmasını istemeyen Osmanlı imparatorluğu ve Rusya tarafından desteklenen muhalefetin etkisiyle, 1838'de bir anayasa meydana getirildi.

Buna göre yönetim 17 üyeden oluşan bir senato tarafından gerçekleştirilecekti. Miloş'un tahttan çekilmesinden sonra yerine geçenlerle muhalefet arasında çekişmeler devam etti. 1842 yılında Obrenoviç ailesi tahttan uzaklaştırıldı, Kara Yorgi'nin oğlu Aleksandr Karayorgeviç prens oldu.

1858'de Avusturya'dan geri çağrılan Miloş Obrenoviç tekrar idareyi ele geçirdi. Ölümünden sonra yerine geçen kardeşi Mihail Obrenoviç, Sırp Milli Gençlik Teşkilatı'nın (Omladina) etkisiyle bütün güney slavlarının birleştirilmesi fikrini ortaya atarak bunu gerçekleştirmek için uğraştı.

Bu yolda, Sırbistan topraklarındaki Türk ahaliyi ve askerleri çıkarmak için kanlı mücadelelere girişti.

1866 yılında Rusların da yardımıyla Osmanlı'nın Sırbistan'daki kaleleri terk etmesini sağladı. Mihail'in son büyük uğraşıysa bağımsızlık veya özerkliklerine kavuşmuş Balkan devletlerini Osmanlılara karşı birleştirmeye çalışmak oldu. 1868'de öldürülmesi, bu teşebbüsünün yarım kalmasına neden oldu.

Sırbistan, 1876'da Karadağ ile birleşerek Osmanlı İmparatorluğu'na saldırdı. Osmanlı ordusu tarafından mağlup edilince Sırp prensi Milan, Belgrad, Böğürdelen, Fethül-İslam, Semendire gibi önemli kaleleri Osmanlılara terk etmeyi, milis kuvvetlerini dağıtmayı, savaş tazminatı olarak yıllık vergiyi artırmayı, topraklarındaki Bulgar asilerini göndermeyi ve engelledikleri Rumeli demiryolunun Belgrad-Niş bölümünü tamamlamayı kabul etti. Ancak devreye Avrupalı devletlerin girmesi üzerine eski şartlarda barış antlaşması yapıldı.

Sırplar, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'na ise Plevne'nin düşmesinden sonra katıldılar. Ancak bu savaşın sonunda yapılan Berlin Antlaşması'yla güneyde Niş'e, doğuda Pirot'a kadar olan topraklarıyla tam olarak bağımsızlığını kazandı.

1912 yılında Sırbistan, Bulgaristan, Yunanistan ve Karadağ birleşerek Osmanlı İmparatorluğu'na saldırdılar ve İmparatorluk ağır mağlubiyete uğradığı I. Balkan Savaşı'ndan sonra toplanan Londra Konferansı'nda, Sırbistan'a orta ve kuzey Makedonya'yı terk etmek zorunda kaldı.

Osmanlı devletinin 1816'da tanıdığı Sırp Knezi Miloş Obrenoviç (en solda). 1876'da Sırbistan'ın başına geçen Milan Obrenoviç (solda). Balkan Savaşları'nda Osmanlı'ya karşı savaşan Sırp ve Karadağlı askerler (altta).

10 Sırbistan'daki Türkler ne oldu?

Osmanlı imparatorluğu, izlediği iskan siyaseti çerçevesinde, Sırbistan'a da Türkleri yerleştirdi. Bu Türkler, 350 yıl rahatça yaşadılar. Ancak 1804'deki isyandan sonra Sırpların baskılarına dayanamayan Türklerin bir kısmı Kosova, Makedonya, Tuna, Bosna ve Anadolu'ya göçtü. 1866'da Mihail'in liderliği döneminde, kalan Türkler göçe mecbur edildi. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve sonrasında, Sırplar yeni ele geçirdikleri yerlerdeki Türkleri de Osmanlı topraklarına sürdüler. Son büyük göç dalgası, Balkan savaşları sırasında oldu. Makedonya topraklarındaki Türklerin bir kısmı da Anadolu'ya göç etti. ■

merakediyorum@googlegroups.com

Yeniçeri nişanları

Yeniçeri bölük ve ortalarının her birinin ayrı bir belirtkesi bulunur. Bunlar, Osmanlı tasvir sanatının ilginç örneklerini oluştururlar. Yeniçeri nişanlarını bugüne aktaran kaynaklardan bir bölümü, Viyana Devlet Kitaplığı'ndaki albümlerdir. Bu albümlerden biri, 1590 tarihlidir ve 172 yaprak içinde, 159 resim içerir. Albüm, III. Murad döneminde yapılmıştır.

METIN AND

Yeniçeriler, benim araştırma alanlarımdan biri değildir. Ancak birkaç yıldır Osmanlı tasvir sanatları üzerine kapsamlı bir çalışma yürütmekteyim. Minyatür, çarşı resmi, duvar resmi, çinilerdeki tasvirler, yazı ile tasvir, cam, maden, taş üzerine tasvirler, cam altı resimleri, gölge oyunu ve kukla figürleri, üç boyutlu tasvirler gibi.

Bu arada Yeniçeri nişanları da bu türlerden birini oluşturmaktadır. Yeniçeri bölük ve ortalarının her birinin ayrı bir belirtkesi bulunur. Bunlar çoğunlukla tasvirlere dayanır ve her birinin rengi vardır. En çok kullanılan renk kırmızıdır. Kırmızının bazen başka renklerle de birleştiği olur. En çok kullanılan diğer renkler, önce siyah, sonra beyazdı. Az ölçüde yeşil, sarı ve yaldız da kullanılıyordu.

EN KAPSAMLI ARAŞTIRMA

Bu konudaki en kapsamlı araştırma, büyük tarihçi İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun iki ciltlik *'Kapıkulu Ocakları'* adlı eserinde ayrı bir bölümde yer almıştır. İlk baskısı 1943 yılında yapılan bu önemli yapıtın başka baskıları da olmuştur.

Comte de Marsigli'nin 1732'de hem İtalyanca hem Fransızca olarak yayımlanan *'L'Etat Militaire de I'Empire Ottoman'* adlı yapıtı bütün nişanların resimlerini içerir. Bu konuda en önemli kaynaktır. 1934 yılında B. Nazmi bu yapıtın Türkçesini yayımlamıştır: *Osmanlı Imparatorluğu'nun Zuhur ve Terakkisinden İnhitatı Zamanına Kadar Askeri Vaziyeti.*

Daha sonraki yıllarda iki kitap daha yayımlanmıştır: Bu nişanların renkli resimlerini veren Mahmud Şevket Paşa'nın *'Osmanlı Teşkilatı ve Kıyafet-i Askeriyyesi'* (1909) ile Cevad Paşa'nın *'Tarih-i Asker-i Osmani'* adlı eseri (1927).

Uzunçarşılı, Marsigli'nin kitabıyla Cevad Paşa'nın kitabını karşılaştırmış, bazı farklar bulmuş ve bunları göstermiştir. Ancak bir de

merakediyorum@googlegroups.com

işin şu yanı vardır : Marsigli'nin kitabı 18. yüzyıldandır. Nitekim bazı nişanlardaki konular daha sonra kurulmuş ortalara aittir. Oysa bir de 16. ve 17. yüzyıldaki nişanlar farklı olabilir miydi, nişanlarda değişiklikler olmuş muydu, diye düşünülebilir. İşte burada, 16. yüzyılın bazı resimli albümlerinin sözünü etmek gerekiyor.

16. YÜZYIL ALBÜMLERİ

16. yüzyılda, saptayabildiğim 19 renkli resim albümü yapılmıştır. Bu albümlerden 13'ünün resimlerini, 1994'te hem İngilizce hem Türkçe yayımlanmış olan '16. Yüzyılda İstanbul' adlı kitabıma koymuştum. Bu albümler ülkelere göre şöyle sıralanır : Almanya (Bremen, Coburg, Dresden, Kassel); Fransa (Paris), İngiltere (Cambridge, Oxford), İsrail (Kudüs), Avusturya (Viyana, 3 albüm), Yunanistan (Atina).

Bunların belge değeri çok büyüktür. Şöyle ki bu resimler tek nüshadır. Hepsi İstanbul'da görgü tanıklarınca yapılmışlardır. Tek nüsha oldukları için baskı yoluyla çoğaltılmamışlardır. Bunları yapanların çoğu, yabancı elçiliklerde görevlidirler. Çoğaltılmadıkları için bunları yapanların amaçları krallarına, imparatorlarına doğru bilgi vermektir. Ayrıca Osmanlı minyatürlerinde yer almayan konuları da özenli bir gözlemle kağıda geçirmişlerdir. İstanbul'un panaromaları, binalar, anıtlar, sıradan insanlar, günlük yaşam sahneleriyle 16. yüzyıl İstanbul'unu bize bir fotoğraf titizliğiyle vermişlerdir.

Bunlar arasında, Viyana Devlet Kitaplığı'ndaki üç albümden ikisi, en önemlileridir. Bunlardan biri (Cod. 8626) 1590 tarihlidir. 172 yaprak içinde 159 resim bulunmaktadır. Albüm, III. Murad döneminde, İmparatorluk elçisi Bartholomeus Pezzen'in elçiliği sırasında yapılmış-

Viyana Devlet Kitaplığı'nda bulunan albümdeki üç tasvir (üstte). Ressam Nezih İzmirlioğlu'nun kaleminden yeniçerilerin 'nişan alayı' merasimi (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

Levni'nin Surname'sinden bir minyatür detayı: Şenlik alayındaki yeniçeriler.

tır. Bütün albümler içinde yalnız bunun iyi bir ressamın elinden çıktığı görülüyor. Bir kaynağa göre, ressamın adının Heinrich Hendrofski olduğu ve elçilikte görevli olduğu söylenmektedir.

Söz konusu albümden, yeniçeri nişanlarıyla ilgili üç resmi bu yazıya aldık. Viyana Devlet Kitaplığı'ndaki ikinci albüm (Cod. 8615), 1586 yılında yapılmıştır. 185 yaprakta, çok sayıda renkli resim vardır. Bu resimleri yapan kişi, çok önemlidir. Bu kişi, Osmanlı tarihi üzerine kapsamlı bir kitabın yazarı olan tarihçi Johannes Lewenklaw'dır. Resim sanatı açısından, birinci albüm kadar değerli olmamakla birlikte, belgesel bakımdan eşsiz bir hazinedir. Resimlerin numaralanışı, resmin içinde de her bir öğenin numaralanması, ayrıca resimlerin içinde açıklayıcı yazıların bulunuşundan, Lewenklaw'ın bu resimleri kitabı için yaptığını çıkarsamak mümkündür. Ancak kitabında yer almadığından bu renkli resimler, belki de tek nüsha bir cilt olarak saklanmışlardır. Bu albüm, birinci albümü de etkilemiştir.

Birinci Viyana albümünden buraya aldığımız üç resim, yeniçeri nişanları üzerine değişik bilgiler vermektedir: Gerek Marsigli'de bulunmayan bazı nişanlar, gerekse de kullanılışları bakımından. Bu nişanların orta ve bölüklerin kapılarına, çadırlarına, bayraklarına, döğme olarak kollarına işledikleri, ayrıca mezar taşlarına koyduklarını biliyoruz. Oysa 16. yüzyıl resimlerinde bunlar, üç boyutlu tasvirler olarak yeniçeri keçelerinde gösterilmiştir, bir resimde de dev boyutlu üç nişanı ellerinde taşımaktadırlar. Bunlar üzeride iki küçük flama bulunan büyük bir top (bu, 53. ortanın nişanı olmalı) bir de dev boyutlu bir tüfenk ile bir zülfikar. Bunlar birkaç ortanın ortak nişanıdır. Bir de arkada yine büyük boyutlu nişanın bir balta olması gerekir. Ayrıca yeniçeri keçelerine takılan iki nişan Marsigli'de gösterilmemiştir. Bunlardan biri bir kadırga, öteki ise yeldeğirmenine benzeyen bir nişandır.

NURUOSMANİYE'DEKİ ELYAZMASI

Marsigli'de belli başlı nişanlar şunlardır:

Kırmızı deve (tepesinde cuda topu), beyaz zülfikar, çadır tepesinde beyaz kartal kanadı, kırmızı kalyon demiri, siyah merdiven, kırmızı top üzerinde beyaz kırmızı bayrak, kırmızı aslan önünde hurma dalı, iki cüda topu, yeşil kabak, makas tepesinde büyük kartal kanadı, kırmızı adam pençesi, siyah çember, siyah tuğ üzerinde yaldızlı top, yeşil mızrak, kırmızı lale, siyah balta, kırmızı zülfikar ve merdiven, üç ejder başlı zülfikar, kırmızı gül, kırmızı fil, tepesinde teneke fener tepesinde kırmızı tuğ, kırmızı tüfenk kundağı, çifte kırmızı zürafa ve ortasında kırmızı servi, siyah süpürge, kırmızı köpek, üç şerefli minare, kırmızı mum sofrası, iki minareli cami, siyah çizme, siyah deve, teneke ayna üzerinde çelengler, kırmızı araba tekerleği, siyah hurma ağacı, siyah tek servi, kırmızı arslan, siyah nal, servi ağa-

Çorbacı | Odabaşı | Kahya Bey | Zırhlı nefer | Falakacıbaşı | Ağa yamağı | Yeniçeri Ağası | Usta | Karakullukçu | Haberci

merakediyorum@googlegroups.com

cı üzerinde siyah karga, kırmızı bir minare, siyah berber aynası, çadır, üzerinde kırmızı balık, kırmızı balta, kırmızı geyik, kırmızı çaylak, kırmızı saban demiri, kadırga çifte kırmızı servi.

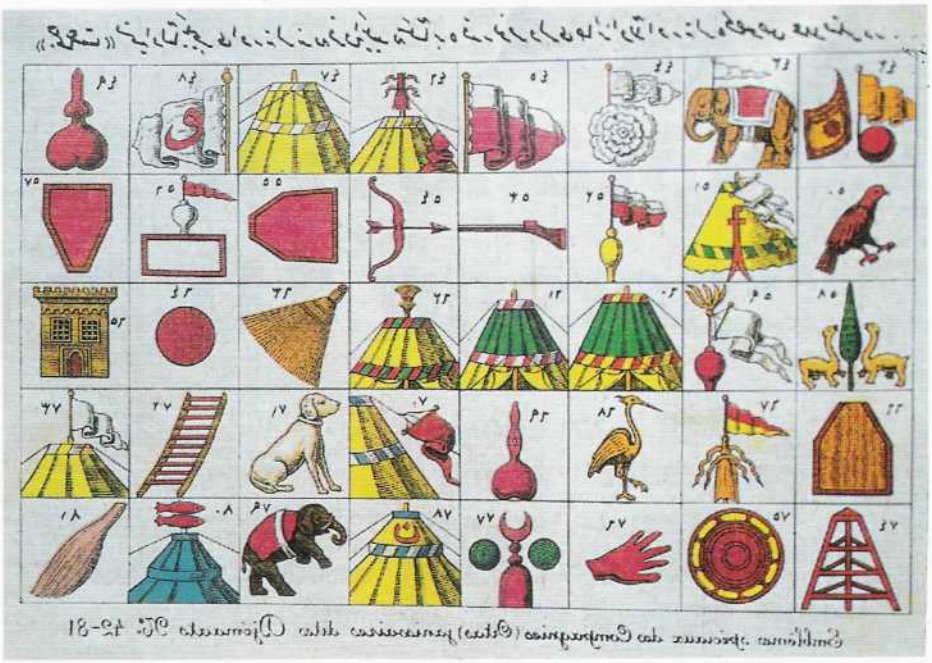
Burada sayılanlar tamam verilmemişti. Uzunçarşılı'nın verdiği listede iki kesim vardı: 'Cemaat Ortaları' (101 nişan); 'Cemaat-i Dergah-ı Ali Bölümleri' (61 nişan, bunlar tam değildir, tamamı Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde bir yazmadadır).

YENİÇERİLERİN ESNAFLA İLİŞKİSİ

Yeniçeri nişanları tarzındaki belirtkeler, esnafta da vardır. Her esnaf türünü birbirinden ayıran böyle belirtkeler bulunur. Ancak bunların yeniçeri nişanlarından farkı tasvirli olmayıp renkli bayrak ve flamalardan oluşmasıdır.

Yeniçeriler ile esnaf gedikleri arasında sıkı bir ilişki vardır. Birinin nişanları ve bayrakları, ötekinin flamaları ve bayrakları ile her kesim birbirinden ayrılıyordu. Yeniçeriler, yeniçeri olarak nişanları, bir esnaf gediği içinde de o esnaf dalının bayrak ve flamasını kullanıyorlardı.

Yalnız nişanlarda tasvirler bulunmasına karşın esnafta böylesine tasvirler yoktu. Ancak yukarıdaki örneklerde gösterilen bir-iki durumda, bayrağın gönderinin ucuna bir nesne ya da nesneler takıyorlardı.

Mahmud Şevket Paşa'nın 'Osmanlı Teşkilat ve Kıyafet-i Askeriyyesi' adlı yapıtında yer alan yeniçeri nişanları: Her nişanın yanında, ait olduğu yeniçeri ortasının sayısı işaretli bulunuyor.

OCAK'TA DÜZEN BOZULUNCA

Yeniçeri ocağının düzeni giderek bozulduğu dönemlerde, yeniçeriler esnaflık ettikleri gibi, esnaf da kayırılarak ya da para karşılığı yeniçeri oluyordu. Bu durumda da, dahil oldukları orta ya da bölüğün nişanını dükkanlarına asıyorlardı. Mektup zarflarının da üzerine nişan konuluyordu.

Uzunçarşılı, kitabının resimler bölümünde, Sekban bölüğünün nişanını taşıyan mektup zarfının bir resmini koymuştur.

Yeniçeriler 18. yüzyıl sonlarında iyice azıtmışlar, bugünün mafyasını andırır tarzda işlere giriştiklerinde, binalara, taşıyıcılık yapan gemilere, onları 'koruma' altına aldıklarının göstergesi olarak, nişanlarını asmaya başlamışlardı.

Bu dönemde, yine mafya çeteleri gibi, yeniçeri kabadayıları arasında dövüşler oluyor, dövüşte hasmını yenen kendi nişanını asıyordu. Buna *'balta asmak'* deniliyordu.

Yeniçerilerin kalıntısı olan mahalle tulumbacıları ve tersaneliler, kol ve bacaklarına bu nişanlardan birini dövme olarak yaptırıyorlardı. Tulumbacıların tulumba nişanı, mezar taşlarına işleniyordu. Değerli araştırmacı Turgut Kut, bulduğu böyle birkaç mezar taşını, bir araştırmasında konu edinmiştir. ■

Merasim giysisiyle yeniçeri

Solak

Sebilci

Saka

Kolluk zabiti

Orta imamı

Bayraktar

Acemi oğlanı

merakediyorum@googlegroups.com

1807'de, İngiliz topları Dersaadet önündeydi

İstanbul'u sarsan 10 gün

İngiliz donanması, 1807 yılının 20 Şubat'ını 21'ine bağlayan gece, Marmara'ya girip Adalar önünde demir attığında, Osmanlı başkentinde 10 'kıyamet günü' yaşandı.

VAHDETTIN ENGIN

19. yüzyılın ilk yıllarında, Avrupa'da siyasi dengeler altüst olmuş durumdaydı. 1789 Fransız Devrimi'nin esintileriyle sarsılan Avrupa, hemen ardından Napolyon ordularını tanımıştı. Değişen dengeler, yeni düşmanlıklar, farklı ittifaklar getiriyordu.

Sultan III. Selim (sağda) ve Napolyon Bonapart (karşı sayfada).

Aynı dönemde Osmanlı devletinin başında III. Selim (1789-1807) bulunuyordu. Osmanlı geleneksel olarak, Fransa ile dostluk politikası sürdürmekteydi. Fakat Napolyon'un Osmanlı toprağı olan Mısır'ı işgali, III. Selim'i yeni ittifak arayışlarına itti. Avrupa'da Fransa aleyhine kurulan ittifaka katılmak üzere III. Selim, İngiltere ve Rusya ile müzakerelere girişti. Fransa'ya karşı müttefik arayışı içinde olan İngiltere ile Rusya da Osmanlı'yı yanlarına çekmek isteyince, ittifak antlaşmaları gerçekleşti:

22 Aralık 1798'de Rusya ile 5 Ocak 1799'da ise İngilizlerle ittifak yapıldı.

Bu antlaşmalardan her ülkenin ayrı beklentileri vardı.

Rusya, Balkanlar üzerinde nüfuzunu artırma çabası içindeydi. İngilizler ise Hindistan yoluna hakim bir konumda bulunan Mısır'dan Fransa'nın atılması ve bu topraklara kendilerinin yerleşmesi peşindeydiler.

NAPOLYON, İMPARATOR OLUNCA

Söz konusu antlaşmalar Osmanlı'nın işine yaradı ve Fransız orduları Mısır'dan çekilmek zorunda kaldılar.

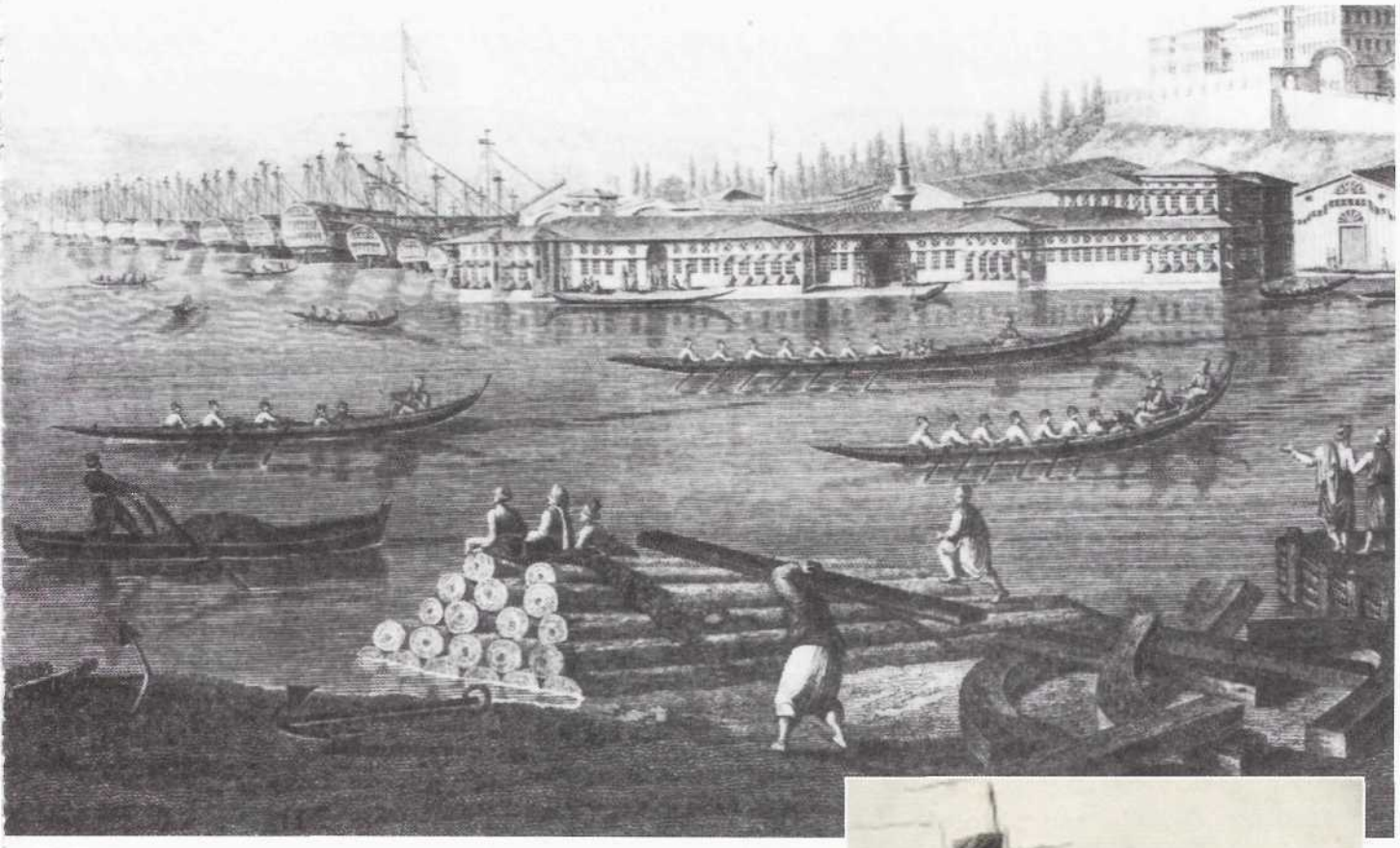
Bu arada Avrupa'da yeni siyasi gelişmeler oldu.

1804 yılında Napolyon imparatorluğunu ilan etti. Napolyon'a karşı yeni bir ittifak kurarken Avrupa, Osmanlı'yı da yanına almak istedi. Fakat ülkede ıslahat yapmak isteyen ve barışa ihtiyacı olan III. Selim, bu ittifaka katılmadı.

1805'te Rusya, daha önce imzalanmış olan antlaşmanın yenilenmesi zamanı geldiğinden, Osmanlı'ya müracaat etti. Osmanlı devleti, pek istekli olmasa da antlaşmayı yeniledi.

Antlaşmada ısrarcı olan Rusya, Fransız orduları ile meşgul iken bir de güneyden Osmanlı tehlikesine maruz kalmak istemiyordu. Bu şeklide bir Osmanlı-Fransız yakınlaşmasının da önüne geçmiş olacaktı.

merakediyorum@googlegroups.com

1800'lü yılların başında İstanbul'da bulunan ressam Melling'in bir Haliç gravürü: Sol üstte Türk donanmasının gemileri yer alıyor (en üstte). Dönemin İngiliz donanmasını tasvir eden İngiliz kaynaklı bir illüstrasyon (üstte).

SEBASTİANİ İSTANBUL'DA

Fransa ise Osmanlı'yı kendi yanına çekme peşinde idi. Bu amaçla Napolyon, çok yakını olan Korsikalı general Horace Sebastiani'yi elçi olarak İstanbul'a gönderdi. Sebastiani gelir gelmez, Babıali ricalini Rusya ile İngiltere'den soğutmak için, her yolu denemeye başladı. Bu çerçevede Rusya ile antlaşmanın yenilenmesini eleştirmeye başladı.

Fransız elçisinin amacı, Osmanlı ile İngilizlerin arasını açmak ve Rusya ile Osmanlı arasında savaş çıkartmaktı. Başarılı olursa, Osmanlı'nın Fransa'ya yanaşmaktan başka çaresi kalmayacaktı.

Osmanlı-Fransız yakınlaşması üzerine Rusya, henüz yeni bir ittifak antlaşması yapmış olmasına rağmen, aniden Osmanlı topraklarına saldırıya geçti (16 Kasım 1806); bazı Osmanlı kaleleriyle Eflak ve Boğdan'ı ele geçirdi. Osmanlı devleti de Rusya'ya savaş açmak zorunda kaldı. İngiltere, Osmanlıların Rusya'ya karşı savaş ilan etmemesi için hayli gayret sarf etti. Bazen vaatlerde bulunarak, bazen de tehdit yoluyla savaş ilanının önüne geçmek istedi. Fakat Fransız elçisi Sebastiani'nin telkinleriyle, Osmanlı hükümeti İngiltere'yi reddederek savaş ilanını bütün devletlere duyurdu.

İNGİLİZLER KIZIYOR

Bunun üzerine İngiliz elçisi Sir Arbutnoht, Babıali'ye bir nota verdi. Sebastiani'nin İstanbul'dan gönderilmesini, Rusya ile barış yapılmasını, İngiliz ittifak antlaşmasının yenilenmesini, İngiliz ve Rus savaş gemilerinin Boğazlar'dan serbestçe geçebilmelerine izin verilmesini istedi.

Elçi, bu şartlar kabul edilmediği takdirde, Bozcaada'ya gideceğini ve oradan İngiliz donanmasıyla gelerek İstanbul'u bombardıman edecekleri tehdidini de savurdu.

Sebastiani'nin önerisi ile bu nota reddedildi. İngiliz elçisi 29 Ocak 1807'de İstanbul'dan ayrı-

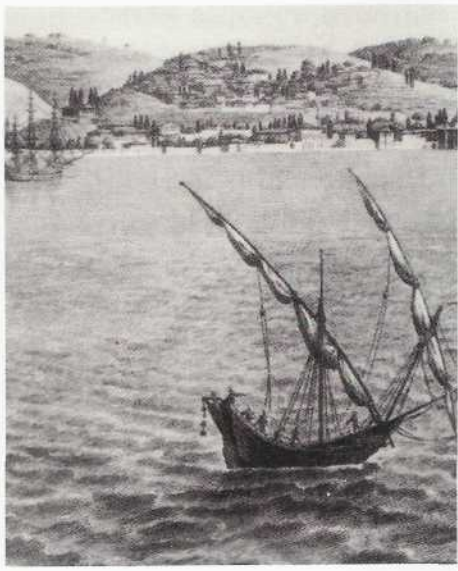
merakediyorum@googlegroups.com

Madam Sebastiani, İngilizlere emanet!

İngiliz donanmasının İstanbul önlerine geldiği dönemde 'Fransız Elçiliği Katibi' olan Baron Prevost'un tuttuğu notlarda, Fransız elçisi Sebastiani'ye (altta) ilişkin ilginç detaylar yer alır. İngiliz donanmasının Marmara'ya girip Adalar önünde demirlediği gün, Sebastiani bir yandan III. Selim'i İngilizlerle anlaşmaması için uyarmakta öte yandan da İstanbul'u terk etme hazırlıkları yapmaktadır. Baron Prevost'un anılarında şu satırları okuyoruz: "Büyük bir gizlilik içinde, elçilikteki belgelerin yakılarak yok edilmesine karar verildi. Ancak bu işte o kadar acele edilmişti ki elçi Sebastiani evlilik kağıdını bile yakmıştı. Ayrılış, açık denize varmak için bir gemiyi ve her türlü ihtimale karşı birkaç yerde hazır at bulundurulmasını gerektiriyordu. Bu ölüm kalım sorunu sırasında, General Sebastiani'nin ileri görüşlülüğü, Rus ya da İngiliz taraflarının oyunlarından ya da Babıali'nin adamlarının beceriksizliğinden sakınmayı gerektiriyordu. Madam Sebastiani doğurmak üzere olduğundan, Fransız elçiliğini terkedecek durumda değildi. General Sebastiani de yazdığı bir mektupla karısını İngiliz elçiliğine emanet etmekte sakınca görmedi. İlk günün sıkıntıları, önlemleri bunlar oldu."

19 Şubat 1807 günü sabah erken saatlerde, şiddetli bir lodos rüzgarını arkasına alan İngiliz donanması harekete geçti. Bu sırada Çanakkale Boğazı'ndaki kaleleri tahkim etme çalışmaları henüz tam anlamıyla bitirilememişti; bu yüzden kıyıdan yapılan top atışları fazla etkili olmadı. Nağra Burnu'nun üst tarafında bulunan küçük bir Osmanlı filosu, İngiliz donanmasına karşı koymak istediyse de büyük savaş gemileri bu filoyu kısa sürede etkisiz hale getirdiler. Bunun dışında bir direnmeyle karşılaşmayan İngiliz donanması Boğaz'ı aştı ve 20-21 Şubat gecesi İstanbul'a ulaşarak Adalar önünde demir attı.

OSMANLI TARİHİNDE BİR İLK'

İngiliz donanmasının en güçlü gemileri Amiral Duckworth'un bayrak gemisi olan HMS Royal George, 110 toplu HMS Windsor Castle, 80 toplu HMS Canopus, 74 toplu HMS Standart, 74 toplu HMS Ajax ve 44 toplu HMS Endymion'du.

Başkent İstanbul, Osmanlı tarihinde ilk kez böylesine bir tehditle karşı karşıya idi. Bu nedenle halk bir anda dehşete düştü. İnsanlar gruplar halinde toplanıp telaş ve korku içinde tartışıyorlar; kıyamet günün geldiği

larak Bozcaada'ya gitti. O sırada Bozcaada'da, Amiral Duckworth komutasında 16 büyük savaş gemisinden oluşan bir İngiliz donanması, Çanakkale'yi geçip İstanbul'a gelebilmek için, uygun hava şartları beklemekteydi.

İNGİLİZLER BOZCAADA'DA

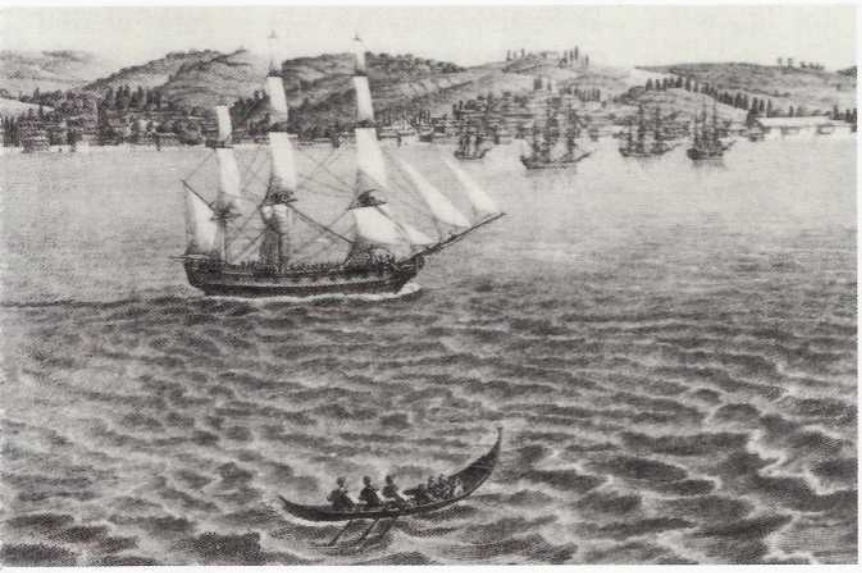
Çanakkale Boğazı'nın istihkamları İngiliz donanmasının geçişini engelleyecek sağlamlıkta değildi. İngiliz tehdidi üzerine burada güçlendirme çalışmaları başlatıldı.

Fransızlar, Settülbahir ve Kilitbahir'deki 16. yüzyıldan kalma iki kalenin yenilenmesine yardım ettiler. Hepsi yelkenli gemilerden oluşan İngiliz donanmasına hava şartları karşısında zaman kazandırmak isteyen İngiliz elçisi, Bozcaada'dan İstanbul'a gönderdiği bir notada, "Henüz Osmanlı ülkesinden çıkmamış olduğunu, görüşmelere devam edilmesi gerektiğim" belirtmişti.

İstanbul önlerine gelen İngiliz donanmasının komutanı Amiral John Duckworth (sağda).

merakediyorum@googlegroups.com

İngiliz donanmasının demirlediği Boğaz çıkışının o günlerdeki görünümü (Melling, 1819; üstte solda). Amiral Duckworth'un sancak gemisi HMS Royal George (üstte). III. Selim'in bir bayram kabulü (altta).

söylentileri ağızdan ağıza yayılıyordu. Benzer bir korku Saray'a da yansımış ve kadınlar feryat etmeye başlamışlardı.

Başlangıçta endişeye kapılan III. Selim ise halkın kendi başına silahlanma çabalarını gözleyince, hızla Boğaz kıyılarının tahkim edilmesi işine girişti.

BABIALİ'YE ÜLTİMATOM

İngilizler Babıali'ye bir ültimatom göndererek şartlarını bildirdiler: Osmanlı donanmasının kendilerine teslimini, Rusya ile barış yapılmasını, İngiltere ile ittifak antlaşmasının yenilenmesini istiyor ve bunun için bir günlük süre tanıyorlardı.

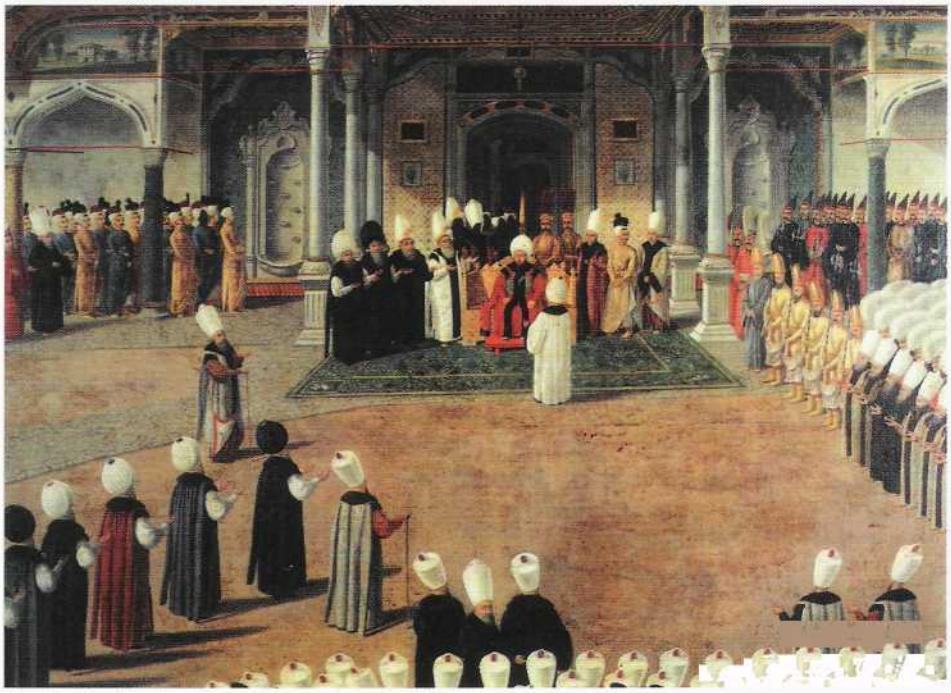
Bunun üzerine taraflar arasında müzakereler başladı. İngilizler önceki taleplerine ilaveten, Fransız elçi Sebastiani'nin İstanbul'dan gönderilmesini de istediler.

Osmanlı hükümeti, İngiliz donanmasına karşı konulamayacağı düşüncesiyle şartlan kabul etme eğilimindeydi. Sebastiani'ye ülkeden çıkması gereği hatırlatıldı. Fakat Sebastiani bunu kabul etmedi. Üstelik hükümet yetkililerine yönelik bir konuşmasında şunları dile getirdi: "Böyle beş-on gemiye başkenti teslim etmek ne demek?.. Bundan sonra Osmanlı devleti bağımsızlığından ve toprak bütünlüğünden ne yüzle söz edebilecek? Bu donanmada asker yok ki karaya çıkıp da memleketi zapt etsin. Sadece Saraybur-nu'na yeteri kadar top yerleştirirseniz bu donanmayı harap edebilirsiniz. Tehlike, onlar için söz konusu. Hem sizin ateşinizden hem de uygunsuz bir rüzgar ile karaya vurmaktan korkarlar. Rüzgar elverse ve sizin toplarınız da hiçbir işe yaramasa bile, yapabilecekleri nihayet İstanbul'un bir-iki mahallesini topa tutup yakmaktan ibaret olacaktır. İstanbul'da ikide bir yangın çıkıyor. Farzedelim ki yine böyle bir yangın oldu, bir-iki mahalle kül oldu. Yanan yerler yapılır ama, bir kere yıkılan devlet itibarı bir daha onarılabilir mi?"

DİRENİŞ HAVASI

Sebastiani'nin bu sözleri devlet adamlarını harekete geçirdi. Halk da ilk anlardaki korkusunu üzerinden attı. Padişahın huzurunda bir toplantı yapıldı. Sebastiani de toplantıya katıldı; cesaretlendirici konuşmalar yaptı.

O gün, Napolyon'un Vistül Nehri kenarında Rusları yendiği

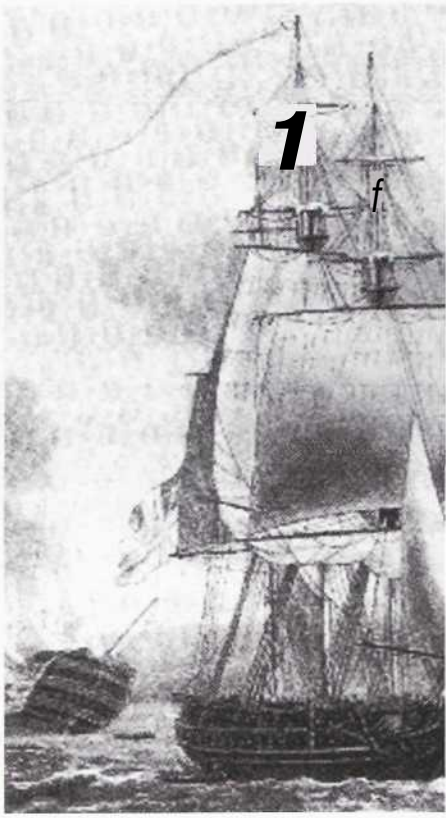

merakediyorum@googlegroups.com

İngiliz saldırısı nelere yol açtı?

İstanbul önlerine gelen donanmalarının başarısızlığı üzerine İngilizler bu kez Mısır'a saldırdılar. İskenderiye'ye gelen Amiral Lewis kumandasındaki İngiliz donanması, Mart 1807'de İskenderiye'yi işgal etti. Ancak Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa *(alttaki illüstrasyonda, Fransız subaylarla birlikte),* ordusuyla İskenderiye önlerine geldi. Uzun süren çatışmaların ardından İngilizler yenildi. İngilizlerin Osmanlı topraklarındaki bu başarısızlıkları üzerine III. Selim askeri hazırlığa girişti. Sadrazam İbrahim Hilmi Paşa, 'Serdar-ı Ekrem' sıfatıyla ordunun başına geçerek Rusya'ya karşı saldırıya geçti. Tuna boylarında önemli zaferler kazanıldı. Bu arada Osmanlı donanması da 10 Mayıs 1807'de Haliç'ten çıkarak Rus donanmasının peşine düştü. Ancak bu karar yanlıştı; III. Selim çok kritik bir yönetim hatası yapmıştı: İstanbul'da sadece Sekban-ı Cedid askerleri kalmıştı ve Anadolu'daki kalelerden getirilen yamaklar da eğitimsizdi. Yeniden harekete geçen muhalifler, III. Selim aleyhine propogandaya başladılar. Özellikle Nizam-ı Cedid askerlerinin hedef alındığı hareketlenmeler, yobazların 'din elden gidiyor' yaygarasıyla 25 Mayıs 1807'de, Kabakçı Mustafa Ayaklanması'nı doğurdu. Sekban-ı Cedid askerlerinin çoğu öldürüldü. Divan dağıtıldı; III. Selim tahtı IV. Mustafa'ya bırakarak çekildi. Nizam-ı Cedid ordusuyla birlikte, Osmanlı askeri yapısını yenileme hareketi de II. Mahmud dönemine kadar ertelenmiş oldu.

haberi de İstanbul'a ulaştı. Toplantı sonunda, İngilizlerin taleplerinin reddine karar verildi ve savunma hazırlıklarına girişildi.

Bir anda direniş havası bütün kente hakim oldu. General Sebastiani'nin çabalarıyla sahillerde istihkamlar hazırlanmasına ve topların yerleştirilmesine başlandı. Halk da büyük bir gayretle çalışmalara destek verdi. Hatta Padişah III. Selim de çalışmalara bizzat katıldı. Üstün gayret gösterenlere bahşişler verdi. Fener Rumları da Patrik ile birlikte, bin kişilik bir grupla savunma mevzileri kurdular. Bu hararetli çalışma ortamında korku havası da tamamen dağıldı.

Bu arada hükümet, müzakereleri uzatmak suretiyle zaman kazanmaya uğraşıyordu. İngilizlerle görüşmeyi Tersane tercümanı Hoca İshak Efendi sürdürmekteydi. İshak Efendi İngiliz elçisi ve amiraliyle uzun müzakereler yaptı. Onlara şartlarının kabul edileceği izlenimini verdi. Fakat bunun için zamana ihtiyacı olduğunu belirtip kesin anlaşma işini sürekli ileriye attı.

BİR GECEDE 7 BİN GÖNÜLLÜ

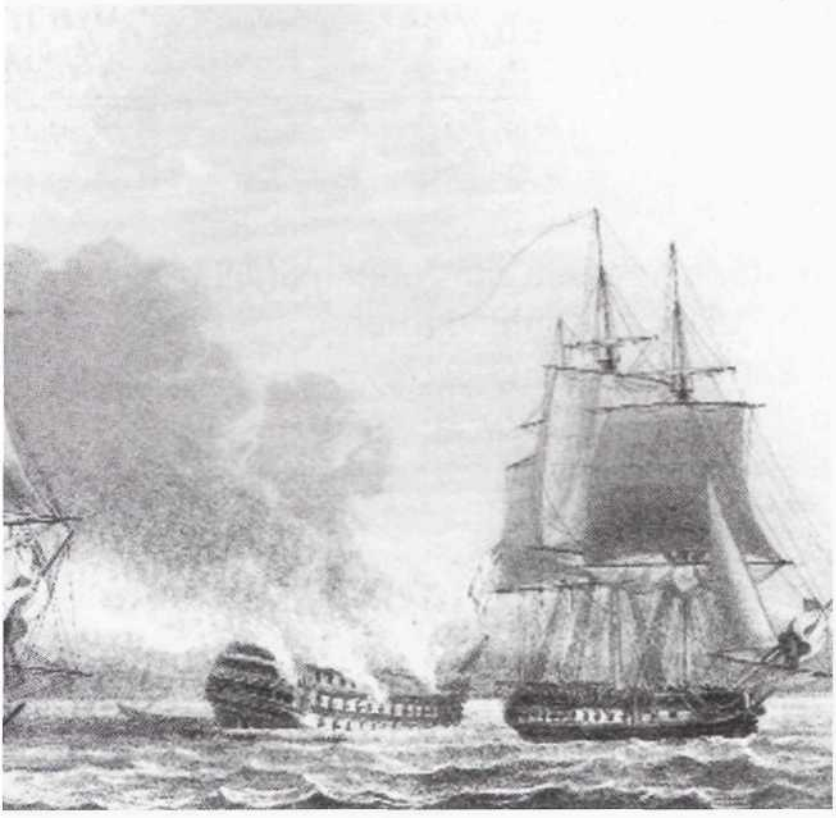
Bu suretle kazanılan süreden faydalanılarak, sahildeki tabyalar bitirildi. Buralara iki bini aşkın top yerleştirildi. Öte yandan Cezayirli Şeydi Ali Bey'in kumandasında güçlü bir de donanma hazırlandı.

Bu donanmaya asker yazılması için Padişah Yeniçeri ağasına emir verince, şevkleri iyice artan halktan yedi bin kişi bir gecede donanmaya yazıldı. Ayrıca İstanbul'un tehlikede olduğu her tarafa duyurulduğundan, civar illerden gelen binlerce gönüllü de tabyalara asker olarak yerleştirildi.

HALK KAYIKLARDA

Cesareti iyice artan halkın kayıklara binerek İngiliz gemilerine kadar sokuldukları ve hatta gemiler arasında gidip gelen İngi-

merakediyorum@googlegroups.com

İngiliz donanması Marmara'dan çıkarken, Çanakkale önlerindeki topatışları yüzünden büyük zayiat verdi (en solda). İngiliz Amirali ile görüşmeleri yürüten tersane tercümanı Hoca İshak Efendi (solda). Melling'in 1819'da yaptığı ve Tophane kıyılarını gösteren gravür (altta).

liz askerlerim esir aldıkları oluyordu. Bazıları da Adalar'dan birine çıkıyor ve İngilizlerin buralardan su almalarını engelliyorlardı. Bu arada bir miktar askerle su almak için Kınalıada'ya çıkan Amiral John Duckworth'un oğlu da esir edildi.

Böylece on gün geçti. İngilizler artık taarruz gücünü ve bu yolda gerekli cesareti kaybetmişlerdi. Bununla beraber, şartlarını tekrarladılar. Babıali bu şartlan kesin olarak reddetti. Red cevabını alan İngilizler, kenti bombalamaya cesaret edemediler. Böyle bir harekete girişmeleri takdirde, sahil bataryaları ve Osmanlı donanmasının top atışları arasında kalacaklarını anlamışlardı.

Aslında o andan itibaren İstanbul önlerinde geçirecekleri her saat kendileri için önemli bir tehlike unsuru haline gelmişti. Her an ters bir rüzgarla kıyıya doğru sürüklenebilir ve karadan yapılacak top atışlarıyla yok olabilirlerdi. Ayrıca Çanakkale Boğazı da bu arada güçlendirilmişti. Kaybedilen zaman, oradan geçmeyi de zorlaştıracaktı.

AMİRAL DUCKWORTH'UN KARARI

Bütün bunları hesaba katan Amiral Duckworth, geri dönmeye karar verdi.

İngiliz donanması gelişinden on gün sonra, 1 Mart 1807'de, hiçbir netice alamadan İstanbul önlerinden ayrıldı. Bu durumu İstanbullular sevinç gösterileri ile karşıladılar. Donanma Çanakkale'den geçerken bu defa geldiği gibi rahat olamadı. Tahkim edilmiş sahillerden atılan top atışları neticesi İngiliz donanmasından HMS Ajax ile iki korvet gemisi battı. HMS Windsor Caztle gemisinin seren direği parçalandı. HMS Standart gemisinin cephaneliği isabet aldı. İngilizler 37 ölü ve 400'den fazla yaralı verdiler. Amiral gemisi HMS Royal George da önemli oranda yara almıştı. Böylece dönemin yenilmez armadası olarak bilinen İngiliz donanmasının İstanbul macerası başarısızlıkla ve bir çok kayıp vermek suretiyle sona ermiş oluyordu. ■

merakediyorum@googlegroups.com

II. Meşrutiyet'in büyük hayali

Osmanlı'yı yaşatmak

Osmanlı aydınları, imparatorluğu oluşturan farklı milletleri bir arada tutarak 'Osmanlılık' bilincini canlandırmanın son çabasını, II. Meşrutiyet şartları altında gösterdiler. Gelişmeler, bu özlemin 'bir hayal' olduğunu ortaya koyunca Türkçülük öne geçti.

merakediyorum@googlegroups.com

ORHAN KOLOĞLU

23 Temmuz 1908 Perşembe günü, Babıali'den basına ve bütün vilayetlere, Sultan II. Abdülhamid'in emriyle, Meclisi Vükela'nın (Bakanlar Kurulu'nun) bir resmi bildirisi ulaştırılır:

"Tesisi celil-i cenab-ı Hilafetpenahı olan Kanunu Esasi'de sureti teşkili beyan olunan Meclisi Mebusan'ın içtimaa davet bulunması..."

Sadeleştirirsek, bu metin şu açıklamayı içeriyordu: "Yüce Halife Hazretleri'nin getirmiş olduğu Anayasa'da kuruluşu belirtilen Milletvekilleri Meclisi'nin toplanması..."

Böylece II. Meşrutiyet ilan edilmiş oldu.

Açıkçası, seçimlerin yapılıp Meclis'in toplanması emri verilmekteydi. Bu emirde dikkati çeken bir doğru ve iki de eksik husus vardır.

İlk Anayasa'nın 23 Aralık 1876'da Sultan Abdülhamid'in onayıyla yayımlandığı bir gerçektir. Unutulan hususlardan birincisi, bu Anayasa'ya dayanılarak yapılan seçimlerle kurulan ve bütün cemaatlerin temsilcilerini içeren Meclis'in, 13 Şubat 1878'de -yani kuruluşundan yaklaşık 14 ay sonra- dağıtılmış olmasıdır.

Devlet belgelerinde, Anayasa'nın yürürlükte olduğu hep kaydedilmiş ancak onun hükmü olan Meclis'in toplanmasından, 30 yıl boyunca hiç bahsedilmemişti. İkinci eksik ise bu kararın alınmasında asıl rolü oynayan Babıali ve Saray dışı etmendi.

İTTİHAT VE TERAKKİ'NİN ROLÜ

Osmanlı toplumunun belki yüzde 95'i olayı, 24 Temmuz sabahı gazetelerde çıkan haberlerden öğrendi. 30 yıldır en katı sansürü yaşayan basın, ilk kez kendi kararıyla, 23 Temmuz'da, ertesi gün çıkacak nüshalarını ön sansüre sunmamış ve açıkça başkaldırmıştı. Gazeteler özgürlüklerin tekrar geçerli olduğunu bildiriyorlardı. Ancak resmi bildiriye bakınca, bunun Sultan tarafından bir lütuf olarak verildiği kanısına kapılmak kolaylaşıyordu. Fakat kısa bir süre sonra açıklamalar birbirini izleyince, İttihat ve Terakki'nin rolünü bilmeyen kalmadı.

İlk tohumu 1890'da Askeri Tıbbiye'de atılan İttihat ve Terakki, Abdülhamid rejimi tarafından sıkı bir izlemeye alınmıştı. Üyeleri sürüldüler, hapse atıldılar, çoğu yurtdışında faaliyette bulundu. Yayın yaptılar. İmparatorluğun Türk unsurları dışındaki cemaatleri de (Ermeni, Arnavut, Arap, vb.) bu yayınlara katkıda bulundular. Hepsi de parlamenter rejime dönülmesini savunuyorlardı.

Bunda haksız da değillerdi; zira Abdülhamid'in devletin her faaliyetini Yıldız Sarayı'na bağlayan ve çevresindekilerin uygulamalarıyla tamamen bir keyfi sisteme dönüşen rejimin -devletin hızla çözülmesini erteletmeye yaramasına karşılık- hukuki açıdan savunulabilecek hiçbir yanı kalmamıştı.

Dünyayı yöneten güçler de bu rejimin sona ermesi için ellerinden geleni eksik etmiyorlardı.

'Selanik hatırası' bir kartpostalda, 'Meşrutiyet'i sembolize eden kadın figürü (üstte) ve Meşrutiyet'in ilanını temsil eden bir halk resmi (altta). İstanbul'da, II. Meşrutiyet'in ilanını kutlayan halk, sokaklarda (karşı sayfada).

Jön Türkler'in faaliyetleri, yurtdışında kaldığı sürece, bu rejim için tehlike oluşturmuyordu. 1906'dan itibaren Selanik ve Manastır'daki İttihat ve Terakki örgütlenmesi, Avrupa'daki girişimlerden bağımsız eylemlerine başlayınca, işin rengi tamamen değişti.

23 Temmuz kararına varacak adımı attıran etken, 1908 Haziran'ında İngiliz Kralı ile Rus Çarı'nın Ravel'de buluşmasının, 'Osmanlı İmparatorlu-

merakediyorum@googlegroups.com

'Hürriyet Kahramanı' Enver Bey'in çağrısı

Meşrutiyetin ilanıyla birlikte 'Hürriyet Kahramanı' olarak bir anda en ön plana çıkan Enver Bey'in (Paşa) halk önünde ilk görünüşü, 23 Temmuz 1908 günü Makedonya'nın Köprülü Hükümet Konağı önünde, Meşrutiyeti ilan edişi vesilesiyle olmuştur. Ertesi gün Selanik Şehir Bahçesi'nde görüşlerini şöyle açıkladı: "Vatandaşlar,

Hakkımda lütfen gösterilen eseri muhabbete teşekkür ederim. Ben buna layık olmak için bir şey yapmadım. Her Osmanlı'nın seve seve ifaya koşacağı bir vazife, bir talih eseri olarak bana verildi. Eğer bunu hakkıyla ifa edebildiysem, bu mükafat kafidir.

Hamdolsun Meşrutiyeti istihsal eyledik. Hürriyetimizi aldık. Fakat bununla vazifemizi bitmiş saymayalım. Asıl müşkülat bundan sonra başlıyor. Terakki yolunda attığımız bu ilk adımı muvaffakiyetle ilerletmek için, çok çalışmak ve dikkat etmek lazımdır. Maamafih bundan böyle, müslim, gayri müslim bütün vatandaşlar elbirliğiyle çalışarak, hür milletimizi, vatanımızı, daima yükseltmeye sevkedeceğiz. Yaşasın millet, yaşasın vatan." Bu konuşma üzerine bütün dinleyiciler 'Yaşasın millet, yaşasın vatan' diye bağırmaya başladılar. Enver, Cemal (Paşa), Faik ve Fuat beyler bir arabaya bindiler, önlerindeki yolu açan bir süvari takımının peşinden, İttihat' (Birlik) adı verilen Beyaz Kule Meydanına doğru ilerlerler. Bu sırada Enver ağlamaktadır.

ğu'nun paylaşılması konusunda bir karar alındığı' şeklinde dünya kamuoylarına yansıtılması oldu.

KONSOLOSLUKLARA GÖNDERİLEN BİLDİRİLER

İttihat ve Terakki'nin öncüleri Manyasizade Refik, Talat, Ömer Naci, Ali Fethi ve Mithat Şükrü'nün de bulunduğu bir toplantıda, eyleme geçme kararı alındı. Bunun uygulaması iki kanaldan yürütüldü.

Birincisi, İttihat ve Terakki'nin bilinen silahlı eylemleriydi. İkinci faaliyet, özellikle yabancı devlet temsilciliklerine bildiriler ulaştırılmasına yönelik çabalardı. 28 Mayıs tarihiyle bütün konsolosluklara gönderilen Fransızca 17 sayfalık bildiride amaç şöyle anlatılıyordu:

"Makedonya'daki kötü durumun başlıca sebebi eyaletin kendisinde değil, bir parça daha uzakta aranmalıdır. Sadece Makedonya'nın değil, Osmanlı İmparatorluğu'nun yapısındaki bütün diğer eyaletlerin de şikayetçi olduğu bütün kötülüklerin sebebi, halihazır rejimin despotizmidir. Durumu böylesine kötü, böylesine dayanılmaz kılan, me-

deni, insani ve siyasi özgürlüklerin tam olarak eksikliğidir. Aynı sebepler her yerde aynı etkiyi yaratırlar. Makedonyalılar, Anadolulu, Arabistanlı, Trablusgarph, Türk, Arnavut, Arap, Çerkes, Kürt, Valak, Musevi, Sırp, Rum, Bulgar, Ermeni kardeşlerinin, haklı olarak Osmanlı diyebileceğimiz bütün insanların çektikleri aynı sıkıntıları çekmekte, aynı boyunduruklar altında yaşamaktadırlar. Din ya da milliyet farkı kimsenin ıstırabını azaltmadığı gibi, boyunduruğu da hafifletmiyor. Ne Makedonya'da ne de Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer vilayetlerinde, ne imtiyazlılar ne de ezilmişler vardır. Birbirimizden hiç de farklı olmayan ortak bir kısmetimiz var: Despotluğun acımasız boyunduruğu."

Bu ve diğer bildirilerde bütün cemaatlerin eşit durumda olduğu vurgulandıktan sonra iki husus üzerinde daha duruluyordu:

1. Balkanlardaki olaylar içeriden değil, dışarıdan (Avrupa devletleri, Bulgaristan, Yunanis-

merakediyorum@googlegroups.com

Her millet ve kesimden 'Osmanlı', II. Meşrutiyet'in ilanını şevkle destekledi (üstte). II. Meşrutiyet'in ilanından önceki yıllarda, Sultan II. Abdülhamid (altta).

tan ve Sırbistan) kışkırtılmaktadır. Nüfusun yüzde 55'ini oluşturan Müslümanların hiçbir terörist hareketi yoktur. Avrupa diğerlerini kontrole almalıdır.

2. Hedef, özgürlüklerin kullanılmasını engellemek için Sultanla halkın arasına giren çıkarcı, aracı yöneticilerin uzaklaştırılmasıdır.

Mesajlarda bütün ordunun İttihat ve Terakki Komitesi'ne katıldığı belirtilmekle birlikte, aslında üst komuta kademelerinin işin tamamen dışında olduklarını, eylemciler pekala bilmektedirler. Bu yüzden silahlı ayaklanma ile iktidarı ele geçirme değil, padişahı Anayasa'yı ilana zorlama yöntemi yeğlenmiştir. Ve kendisi suçlanmayıp çıkarcı çevresi yerilmiştir.

Nitekim padişahın kararı öğrenilir öğrenilmez, 25 Temmuz günü yayımladığı bildiride, Osmanlı İttihat ve Terakki Komitesi, Anayasa'ya tam olarak uyacaklarını açıklamış, hükümdara ve hükümete tam itaat gereğini kamuoyuna duyurmuştur:

" Osmanlı İttihat ve Terakki Komitesi, Anayasa'yı yürürlüğe koydurmak ve Millet Meclisi'ni açtırmak kutsal amacını yürüttüğünden, bilindiği gibi, hükümdar 24 Temmuz 1908 tarihinde her ikisine de ilan etmiştir. Ülkenin umumi şikayetler yaratan durumu, bir yandan keyfi yönetim, diğer yandan halk tarafından, yürürlükteki yasaların keyfi olarak değiştirilmesinden ve hükümet nizamnamelerine uyulmamasından ileri geliyordu. Hükümdar artık Osmanlı milletine özgürlüğü bağışlamıştır. Dolayısıyla, işleri Anayasa'ya uygun olarak yönetecek olan hükümet meşrudur ve yürürlükteki bütün kanun ve nizamnameleri meşruiyet dairesinde uygulamakla yükümlü olan devlet memurları, kendilerine merkezi yönetimce ulaştırılacak talimatlara saygı duymak ve uymak zorundadırlar, zira aksi halde, kamu güveni

merakediyorum@googlegroups.com

Enver Bey'in Selanik İstasyonu'nda halk tarafından karşılanışı (sağda). Mahmud Şevket Paşa ve kurmay heyetini oluşturan Hüseyin Hüsnü Paşa, Enver Bey, Niyazi Bey ve Ali Rıza Paşa bir arada (en sağda).

'Yeni Edirne' gazetesinden: 'Vatana millete en şanlı düğün'

'İttihatçıların aşırı bir İttihadı Anasır (Cemaatlerin Birliği) gösterisi yapmaları gerekli miydi?' sorusu, zaman zaman dile getirilmiştir. İşe sadece Türkçülük ve İslamcılıkla girseler olur muydu?.. Balkanlardaki ulusçu akımların sadece Osmanlı devletiyle değil, birbiriyle de amansız bir biçimde boğazlaştığı bir aşamada, Osmanlı Birliği'ni reddederek işe girişseler sadece karşılarındaki güçlerin ekmeğine yağ sürmüş olurlardı. Sultan-Halife'yi reddetmemeleri de bu yüzdendir. 'Yeni Edirne' gazetesinin II. Abdülhamid'in tahta çıkış yıldönümü vesilesiyle 1 Eylül 1908 tarihli sayısında yer alan bir şiir değişik unsurlar arasındaki birliğin nasıl arzulandığının inkar kabul etmez bir örneğini oluşturuyor:

"Ey sevgili asker / Ey şanlı birader / Ey kalbi büyük Türk / Ey ruhu temiz Türk / Ey Ermeni kardeş / Bulgar vatandaş / Ey Musevi dader (kardeş) / Ey Rum birader / Geliniz toplanalım eğlenelim / Geliniz oynaşalım zevk edelim / Vatana millete en şanlı düğün / En mukaddes bir iyd (bayram) işte bugün."

II. Meşrutiyet'in ilk aylarında, özel kutlama kartları da revaçtaydı. Bu kartpostallarda 'Osmanlı Anayasası'nın ilanı anısına, hicri ve miladi tarihlerde Meşrutiyet günü yazılı oluyor ayrıca 'Hürriyet, Eşitlik, Kardeşlik' ibareleri yer alıyordu (altta).

ve sükuneti sarsılabilir. Bu olasılık Komite'nin amacına tamamen karşı olduğundan, kendi bildiklerince davranmak hevesine kapılanları Komite izleyecek ve tembihatta bulunacaktır. Osmanlı İttihat ve Terakki Komitesi, aynı zamanda halkı, Osmanlı milleti için yeni bir özgürlük ve mutluluk dönemi açmış olan hükümdara karşı saygıdan uzaklaşmamaya çağırmayı gerekli farz eder."

Ancak özgürlüklere dayalı bir rejimle 'Osmanlı milleti'ni oluşturan sayısız cemaatin uzlaştırılmasının, neredeyse yüzyıldır 'ayrılıkçılık' kampanyası sürdüren kesimlerin planlarını altüst edeceği ortadaydı.

Selanik'te çeşitli cemaat temsilcileri, birlikte gösteri yaparken, tarafsız bir gözlemci, Osmanlı ordusunda müfettiş olarak görevli İtalyan yarbayı Cicognani, 26 Temmuz'da bağlı olduğu makama şu raporu yolluyordu:

"Rumlar yaptıkları gösterilerle kendilerini, bugünün yeni

ve beklenmeyen durumuyla bağlı gibi göstermeye çalışıyorlarsa da ben buna inanmıyorum. Gerçek duygularını tam olarak yansıtmadıklarından emin olduğumu söyleyebilirim. Uğrunda sayısız altın dağıttıkları, kurban verdikleri ulusçuluk savaşından bir an vazgeçeceklerine inanmak mümkün mü? (...) Makedonya Rumları'nın pek az olduğuna ve Makedonya'nın Bulgar olduğuna Avrupa'nın inanması için, 15 günlük gerçek barış ve tam sükunetin yeterli olacağının bilincindeler."

14 Eylül 1908'de de Selanik'teki İtalyan konsolosu gelişimleri şöyle yansıtmıştır:

"Jön Türk Komitesi'ni ziyaret için özel trenle gelen 200 Bulgar'ı törenle karşılayan Türk halkıyla birlikte Sırp, Romen ve bütün yabancı kolonilere düşmanlıklarını göstermek için, Yunanlılar, bir Türk ile birkaç Yahudi'nin kahve dağıtmak için Hürriyet Meydanı'na koydukları masalara saldırıp panik yarat-

merakediyorum@googlegroups.com

tılar. Hemen bastırıldı ve üç Yunanlı tutuklandı. İki gün önce de Yunanlılar Bulgar aleyhtarı gösteri yapmışlardı."

CEMAATLERİN BİRLİĞİ KAVRAMI

Bu dönemde, Avusturya'nın Bosna-Hersek'in ilhakını ilan etmesi, Yunanistan'ın Girit'i kendi toprağı ilan etmeye kalkışması, Bulgaristan'ın Osmanlı'ya bağlılığını tamamen iptal etmesi, cemaatlerin birliğinin (İttihadı Anasır) özgürlükler sayesinde gerçekleşmesinin ne denli korku yarattığını kanıtlar.

Abdülhamid rejimini kötüleme yarışındaki Avrupa'nın büyük güçlerinin aslında hiç de özgürlük yanlısı olmadıklarının en büyük kanıtı ise, İngiliz dışişleri bakanının İstanbul'a gönderdiği talimattır. Bu yazıda, özgürlükler ve parlamenter sistemin, Mısır ve Hindistan gibi kolonilerinde örnek alınmasının kendi imparatorlukları aleyhinde sonuç verebileceği kaydedilerek, İttihatçılara destek olunmaması önerilmektedir. Nitekim bütün çabalarına rağmen İttihatçı hükümetler, İngiliz-Fransız grubunun desteğini alamamış ve zorunlu olarak Almanların ağına düşmüşlerdir.

Bunlara 31 Mart Ayaklanması da katılınca, Meşrutiyet ikinci ciddi bunalımını yaşamış, hele Libya ve Balkan savaşlarında ülke topraklarından büyük bir kısmı, ayrılıkçı akımların da desteğiyle kaybedilince, Osmanlı milletini canlandırma özleminin bir hayal olduğu kesin olarak anlaşılmış ve Türkçülük fikrine yönelinmiştir. ■

31 Mart Ayaklanması sonrasında, isyancıların idamı (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

Yanya-Pendik hattında

Göç duyguları

Üsküp doğumlu Yahya Kemal Beyatlı 'Açık Deniz' adlı şiirinde, 'Hicretlerin bakıyyesi hicranlı duygular, / Mahzun, hudutların ötesinden akan sular' demektedir. Bu yazıda, göçleri yaşayanlar ve onların 'hicranlı duyguları' dile gelecek.

İSKENDER ÖZSOY

Yanya'da doğan, 10 yaşma kadar orada yaşayan, ancak Yunanistan'la 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan 'Nüfus Mübadelesi Antlaşması'yla Türkiye'ye zorunlu göçe tabi tutulan Lütfü Karadağ anlatacak, ben tarihe not düşeceğim.

1 Mayıs 1914'de doğan Lütfü Karadağ, Ziraat Bankası'nın müdürlerinden Süleyman Karadağ'ın oğlu. Ve işte anlattıkları:

"Evimiz Emir Mahallesi'nin en mutena semti Aynalıkahve'deydi. İki katlı evimizin bir katında biz, bir katında da avukat kiracımız oturuyordu. Evimiz gimnasyuma bitişikti. Evin yanındaki boşlukta yedi cadde birleşirdi. Biz Yanya'nın çok varlıklı bir ailesiydik.

Yanya'daki evler büyük bahçeliydi ve yüksek duvarlar içindeydi. Hasan Paçanda adında bir arkadaşım vardı. Biz onların bahçesine giderdik, o bizim bahçemize gelirdi. Sokakta oynamak diye bir şey yoktu. Çok küçükken Rum arkadaşlarımız vardı. Biraz büyüyünce Rum arkadaşlarla görüşmez olduk. Evimizin büyük bahçesinde üçü benden büyük beş kardeş vakit geçiriyorduk. Biz 1912'den mübadeleye kadar, 12 yıl Rum işgali altında yaşadık, bu nedenle pek az sokağa çıkabiliyorduk.

Bir sene Yunan okuluna gittim, alfabeyi öğrendim. Karadeniz'den Yunanistan'a muhacirler gelmeye başladı. Onlar Lazcaya yakın Türkçe konuşuyorlardı. Müslüman olduğumuz öğrenince okuldan ayrılmak zorunda kaldım. Pendik'e gelene kadar bir daha okul yüzü görmedim. Türkçe'nin lafı yoktu Yunanistan'da. Türkçe bilmiyorduk. Babalarımızın dışında Türkçe bilen yoktu.

1 Mayıs 1914 doğumlu olan Lütfü Karadağ, Yanya'da geçirdiği çocukluk yıllarını bugünkü gibi hatırlıyor.

merakediyorum@googlegroups.com

CAMİYE GİDİŞ

Bir Kurban Bayramı'nda babam iki kardeş bizi Kaleiçi'ndeki Aslanpaşa Camii'ne bayram namazına götürdü. Ben Yanya Gölü'nü ilk defa o zaman gördüm. Çok iyi hatırlıyorum. Çocukluk işte, göl ve gölün içindeki ada benim çok ilgimi çekti. Bugünkü gibi hatırlıyorum. Caminin penceresinden hep göle bakmıştım. Hâlâ gözümün önünde.

Babam Dragopsa Çiftliği'nin sahibiydi. Çiftlikten, mevsime göre sebze ve meyve gelirdi. 1917-18'lerde Yanya'daki Türkler, Yunanlılar tarafından muazzam bir baskı altına alındı. Değil çiftliğe gitmek, evden çıkmak için düşünür hale geldik. Çiftlikte 70 hane vardı. Bu evlerde oturanlar araziyi işletirler, elde ettikleri ürünün gelirini babamla paylaşırlardı. Varlıklı bir aileydik. Zamanla çiftliğimizin arazisini kullananlardan para gelmez oldu. İzmir'in kurtuluşundan sonra baskılar daha da arttı. Artık sokağa çıkamaz olmuştuk. Rum çocukları evimizin önünde oynarken bizi rahatsız ediyorlardı."

MÜBADELE HABERİ

1924'e kadar Yunan işgalinde geçen 12 yıldan sonra, bir gün baba Süleyman Karadağ ev halkına Türkiye'ye gidecekleri müjdesini verir ve ekler: "Türkiye'deki Rumlar da buraya gelecek..."

Lütfü Bey anlatmaya devam ediyor:

"Yanya'da mübadele komisyonu kuruldu. Aradan üç beş ay geçti; bir gün babam, Preveze limanına gemi geleceğini ve bizi alarak Türkiye'ye götüreceğini söyledi. Hazırlıklara başladık. Bütün taşınmaz mallar kaldı. Yanımıza giyim eşyaları, yatak yorgan aldık ve at arabalarıyla ve bir iki kamyonla Yanya'dan Preveze'ye olan 60 kilometre yolu bir günde alarak limana geldik. Babam mübadele komisyonunda görevliydi. Bizi Pendik'e

Mübadele öncesi: Yanya 1924

Altta, Yanya'da çekilmiş tarihi bir fotoğraf: Arka sırada ayaktakiler, soldan sağa doğru; Abdullah Küçükali (Pendik Muhtarı ve Belediye Başkanı), Eşref Efendi (Peta), Pertev Efendi (Hakem Doğan Babacan'ın dedesi), Abdülkerim Gaba, Yanya eşrafından Sadıkpaşazadelerden bir kişi, Sadettin Efendi, Yanya Ziraat Bankası Müdürü Süleyman Karadağ (Lütfü Karadağ'ın babası), diş hekimi Yahya Renda. Oturanlar ise soldan sağa doğru; Sadettin Efendi, Nakşibendi Şeyhi Hacı Bahir Efendi, Mübadele Komisyonu'nun uluslararası gözlemcisi İtalyan, Yanya Müftüsü Fuat Mustafa (Arnavutluk uyruğuna geçerek Yanya'da kaldı), Mübadele Komisyonu'nun uluslararası gözlemcisi diğer İtalyan.

merakediyorum@googlegroups.com

'Benim için vatan hâlâ Yanya'

1993 yılında Yanya'ya gidip doğduğu ve büyüdüğü evi bulan, çocukluk kentinin sokaklarında dolaşan, Kaleiçi'ndeki Aslanpaşa Camii'ne *(fotoğrafta)* giden, çocukluğunda yaptığı gibi Yanya Gölü'nü ve adayı seyreden Lütfü Bey şunları söyledi: "Evin kapısı hiç değişmemişti. Kapıdan içeri baktım hiçbir şey göremedim. Yıllar sonra Yanya'yı, doğup büyüdüğüm yerleri görmenin nasıl bir duygu olduğunu anlatamam. Benim için vatan hâlâ Yanya. Oraya gittiğim zaman yeniden doğmuşa döndüm. Yanya'yı hiç unutamadım, orayı özlüyorum ve ilk fırsatta yeniden gideceğim."

getirecek Sulh gemisine bindik. Gemiye ilk binen ailelerden biriydik. Gemide kamara yoktu. Sulh, Preveze'de üç-dört gün bekledikten sonra kalktı. Vapurda sadece Yanyalılar vardı.

Preveze'de yaşayanlar ikinci bir gemiyle hareket ettiler ve Gemlik'e yerleştirildiler.

Gemide açıkta geldik. Herkes güverteye bir şeyler sermiş oturuyordu. Geceleri serin oluyordu. Herkes erzağını yanma almıştı. Gemidekilere yemek verme imkanı yoktu. Tuvaletler yetmiyordu. Yolculuğumuz çok çetin geçti. Altı veya yedi günde Tuzla'ya geldik. Tuzla'da tahaffuzhanede bütün eşyalarımız etüvden geçirildi. Tuzla'dan, iskân edileceğimiz Pendik'e geçtik. 18 Temmuz 1924 tarihinde Pendik'e geldik. Mavnalarla sahile çıktık. Herkesin evi daha önceden belirlenmişti. Bize verilen ev iskeleyle istasyon arasındaki caddenin hemen hemen tam ortasındaydı. Vatanımız Yanya'ydı, ama Türkiye'ye geldiğimize şükrediyorduk."

Lütfü Karadağ'ın Yanya'da doğduğu evin bugünkü durumu.

PENDİK'TE İLK GÜN

Tarih 18 Temmuz 1924. Karadağ ailesinin Pendik'teki ilk günü. Lütfü Karadağ anlatmaya devam ediyor:

"Biz beş kardeş bir de anne, babam vapurdan çıkışları kontrol ettiği için bizimle gelmemişti, altı kişi ailemize tahsis edilen eve gittik. Ev istasyonla iskele arasındaki caddede iki katlı, dört odalı bir evdi. Kapının önünde bir kadın oturuyordu. Bizi görünce ayağa kalktı. Evin anahtarını uzattı ve Türkçe olarak 'Hoş geldiniz, güle güle oturun' dedi. Kadının ne demek istediğini anlamamıştık; çünkü hiç birimiz Türkçe bilmiyorduk. Babam memur olduğu için mükemmel Türkçe biliyordu ama, biz bilmiyorduk. Yanya'da Türkçe konuşulmuyordu. Konuşulsa annem de bilecek. Kadının yüzüne bakakaldık. Annem Rumca konuşunca kadın da Rumca konuştu ve aynı şeyleri söyleyerek bize evinin anahtarlarını verdi. Eve girdik. Rum aileler üçü dördü bir evde toplandı. Bizim için evleri boşalttılar. Beş gün sonra da onlar Pendik'i terk etti. Evimizin

merakediyorum@googlegroups.com

sahibi aile ağlayarak, evlerinin eşiğini, yerleri öperek gittiler. Pendik'ten Rumların ayrılışını sahile giderek seyrettik. Bizler, Yanya'dan ayrılışa nasıl üzüldüysek onlar da Pendik'ten ayrılırken gözyaşı döktü. Dört beş yıl sonra, Pendik'ten gidenlerin balıkçılıkla geçinen bir köyden Yunanistan'ın Bulgaristan sınırına yakın bir dağ köyüne yerleştirildiklerini ve perişan olduklarını duyduk. Ne zaman onların gidişi aklıma gelse, duygulanıyorum. Pendik'te bize ayrıca Azaryan adındaki Ermeni'nin deniz kenarındaki yerinden altı yedi dönüm araziyle üç dönüm zeytinlik verdiler.

Yanya'dan aşağı yukarı bin kişi kadar geldik. Bizimle beraber Müslüman çingeneler de Pendik'e geldi. 300 kişiydiler. Pendik'te onların gemiden çıkmasına izin verilmedi. O yüzden gemide kargaşa çıktı. Babamı öldürmek istediler. Onları gideceği yer, iş bakımından hemen çalışabilecekleri yer, Zonguldak kömür madenleriydi. Onları Zonguldak'a sevk ettiler."

Lütfü Karadağ Pendik'te özgürlüğe adım attıkları ilk günleri de şöyle anlattı:

"Hep sokaktayız. Hürriyet var. Yanya'dan Preveze limanına inene kadar deniz görmemiştik. Her gün sahile inip denizi seyrediyorduk. Baskı yok. Millet ayaklarını denize sokuyor, çocuklar denize giriyordu. Rumlar gidince ortalık sakinleşti. Pendik'te sadece iki Rum balıkçı kardeş kaldı. Onların kızları yakın zamana kadar Pendik'te yaşıyordu. Pendik'e çok çabuk intibakettik. Oyılınkışındailkokuları başladık. Pendik'te yerli nüfus çok azdı. Çoğunluk bizdeydi; o bakımdan rahat ettik. Ama çok ekonomik sıkıntı çektik.

Mübadeleden etkilenenler

Nüfus Mübadelesi Sözleşmesi, 30 Ocak 1923 tarihinde TBMM Hükümeti ile Yunan Hükümeti arasında imzalandı. Sözleşme, sadece 1923'teki yerleşik nüfusu değil, 1912'den itibaren yurtlarını terk etmiş olanları da kapsıyordu.

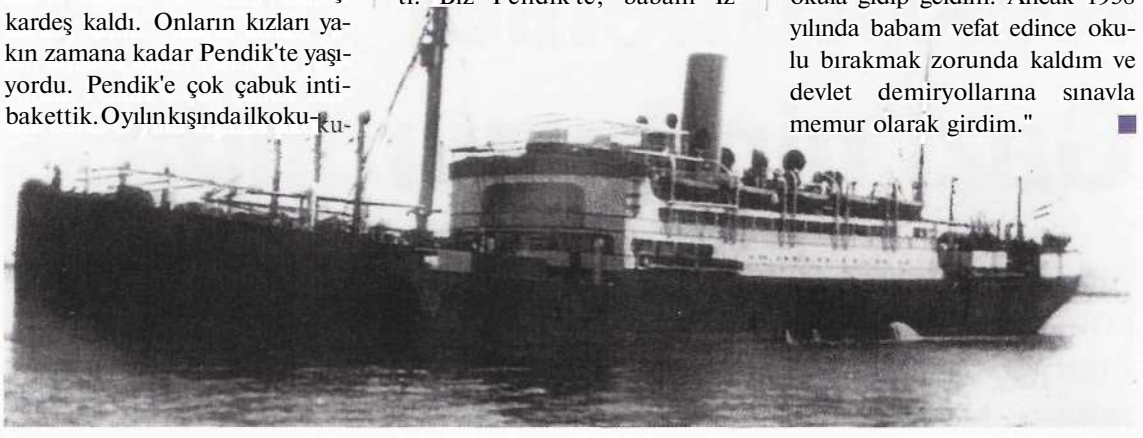
Mübadele kapsamında Anadolu ve Trakya'dan Rumeli ve Adalar'a göç edenlerin sayısı bir milyon 200 bin, Rumeli ve Adalar'dan Anadolu ve Trakya'ya göç edenlerin sayısı da 600 bin civarındaydı. Mübadiller, gittikleri yerlere bilgi birikimlerini, kültür, sanat, edebiyat, estetik ve folklor değerlerini de beraberlerinde taşıdılar.

Karadağ ailesine verilen Pendik'teki ev: Pencerede, anne Selime, Lütfü Karadağ'ın ablası Cahide, onun eşi Nusret ve çocukları Nurten'le İpek. 1952-53'lerden bir anı (solda). Yanyalıları Preveze limanından alarak Pendik'e getiren 'Sulh' gemisi (altta, Eser Tutel Arşivi).

HAYAT ZOR GEÇİYOR

Pendik'e geldik, iş güç yok; fırın var, ekmek var; alacak para yok. Devlet bir ara yaşlara göre nüfus başına para verdi bize. Yanya'da varlıklıydık ama ailemizin mal varlığı zamanla azaldı. Babam İzmir'de oturan amcasının oğlu Albay Nazif Bey'e gitti. Orada iş buldu ve dört yıl çalıştı. Biz Pendik'te, babam İzmir'de. Bu nedenle sıkıntı çektik. Beş kardeş ve annem babamın İzmir'den gönderdiği 30 lira aylıkla idare ediyorduk. Ancak babam rahatsızlanıp hafif felç geçirince Pendik'e döndü ve maaş kesildi. Bu yüzden çok ekonomik sıkıntı çektik. Liseye giderken ablamın ceketini giydim. Evleninceye kadar rahat bir hayatımız olmadı. Haydarpaşa Lisesi'nde okurken Yıldız Teknik Okulu kuruldu. İmtihanına girip lise mezunlarıyla o okula gitmeye başladım. Her gün Pendik'ten okula gidip geldim. Ancak 1938 yılında babam vefat edince okulu bırakmak zorunda kaldım ve devlet demiryollarına sınavla memur olarak girdim." ■

merakediyorum@googlegroups.com

Cape Cod'un 'uzun mesafe rekoru'

Rekortmenler Gazi'nin huzurunda

Amerikalı havacılar Russell N. Boardman ve John L. Polando kumandasındaki 'Cape Cod' isimli uçak bundan 70 yıl önce, Atlantik Okyanusu'nu aşıp İstanbul'a inmiş ve 'uzun mesafe rekoru' kırmıştı.

merakediyorum@googlegroups.com

STUART KLıNE

İlk kez yurtdışına çıkan biri, ziyaret ettiği ülkenin cumhurbaşkanıyla tanışacağını hayal bile edemez. Ama neredeyse tam 70 yıl önce, iki Amerikalı pilot, böyle bir hayali gerçekleştirdiler: Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından kabul edildiler.

Bu iki Amerikalı pilotun yola çıktıkları gün yani 28 Temmuz 1931'de, havacılık tarihinde bir 'ilk' daha gerçekleşiyordu: O gün havalanan iki uçak, Atlantik Okyanusu'nu geçmeyi hedefliyordu. İkisi de uzun mesafeler için üretilmişti, özel ısmarlama Bellanca modeli tek motorlu pırpır tipiydiler. Havalandıkları pist, daha iki ay önce açılan New York-Brooklyn'deki Floyd Bennett havaalanıydı. New York'ta yerel saat sabahın 6'sını gösteriyordu.

HEDEF İSTANBUL

Russell N. Boardman ve John L. Polando kumandasındaki 'Cape Cod' isimli uçağın hedefiyse İstanbul'du. Amaç, İstanbul'a inip 'uzun mesafe rekoru' kırmaktı.

Dokuz silindirli 300 beygirlik J-6 Wright-Cyclone motörlu Cape Cod'un kalkış ağırlığı üçte ikisi benzin ve motor yağından oluşuyordu. Bu uçaklarda ne radyo ne fren ne de jeneratör vardı!

Pilotlar yanlarına iki takım elbise, 10 bin adet kartpostal içeren bir torba, her biri paraşütle bağlı 16 adet 25 Temmuz 1931 tarihli Xew York Times gazetesi, iki kızarmış tavuk, ekmek, iki termos dolusu kahve, son meteorolojik durumu gösteren bir dünya haritası ve bir de uçuş verilerini kaydeden barograf cihazı almışlardı. Ayrıca, yanlarında Türkiye'nin Wastington Büyükelçisi Ahmet Muhtar tarafından kaleme alınmış ve 'Gazi'ye takdim etmek üzere' kendilerine verilmiş bir mektubu da taşıyorlardı.

YANLIŞ ANLAŞILMA

Aynı gün aynı havaalanından, Türkiye'deki Amerikan Büyükelçiliği'nden habersiz, bir uçak daha kalkmıştı. İki uçağın kalkışları arasında sadece 18 dakika fark vardı. Ancak hedefleri farklıydı. İlk kalkan Cape Cod, İstanbul'a gelmeyi hedefliyordu. Ondan 18 dakika sonra havalanan Miss Veedol ise dünya turu yapmayı ve rekor kırmayı amaçlıyordu.

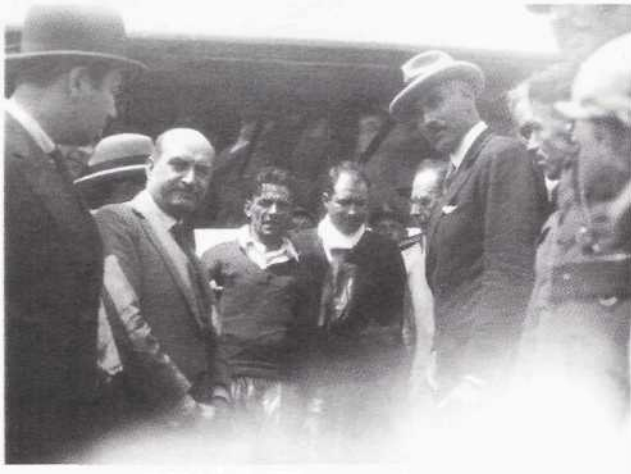
Bu durum İstanbul'da yanlış anlamalara yol açtı. Tepebaşı'ndaki ABD Elçiliği'ne ulaşan bir telgraf mesajı, 'Amerikalı pilotlar İrlanda'ya indiler' yollu bir söylentinin yayılmasına neden oldu.

Aslında Miss Veedol'un hedefi, henüz 4 hafta önce Amerikalı pilotlar Post ve Gatty'nin gerçekleştirdikleri 8 gün 15 saat 51 dakikalık dünya turu rekorunu kırmaktı. Ancak, Miss Veedol dünya turu rekorunu kıramadı. Fakat bir başka yoldan tarih sayfalarına girmeyi başardı: İki ay sonra ilk Japonya-Amerika uçuşu gerçekleşti ve Miss Veedol, bir Japon gazetesinin ilan ettiği 25 bin dolarlık ödüle layık bulundu.

49 SAAT 8 DAKİKALIK UÇUŞ

İstanbul'a gelen Cape Cod adlı uçak ise yoluna devam ediyordu. ABD'nin Ankara Büyükelçisi Joseph Grew ve kızı Anita, İstanbul'da, Yeşilköy Havaalanı'nda tam 10 saat beklediler. Elçi ve kızı havaalanına geldiğinde, Cape Cod henüz Paris'teki Le Bourguet Havaalanı üzerinden yeni geçmekteydi. Ve daha on saatlik yolu vardı. Cape Cod, İstanbul'a indiğinde, 49 saat 8 dakikalık bir uçuş gerçekleştirmişti.

Amerikalı pilotlar Russell N. Boardman ve John L. Polando, Yeşilköy'e iner inmez, Büyükelçi Grew hemen uçağa koştu. Grew'un, Boardman ve Polando'ya ilk sözleri, "İrlanda'da indiğinizi üzüntüyle duydum" şeklindeydi.

Amerikalı havacılar Boardman ve Polando Yeşilköy Havaalanı'nda (sol sayfada). ABD Büyükelçisi Grew ve Türk yetkililer, rekortmen pilotları karşılıyorlar (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

Gazi'nin Amerikalı pilotlara hitabı

Eşi görülmemiş gezinizi Türk ulusu yürekten beğendi, dostça karşıladı. Amerika göklerinden yükselen konukları oradan havalandıkları andan itibaren, Türkiye ufuklarına gelene ve topraklarımıza konana dek, ilgi ve heyecanla takip etti. Başarınızı candan ve gönülden diledi, aynı zamanda da kendi başarısı gibi sevindi. Gerçekten başarınız hem bilim ve tekniğin hem de özellikle ustalık ve cesaretinizin bir eseridir. İnsan gücünün benzersiz bir zaferidir. (...) Bu yüce hedeflerin yüce işaretlerini veren Amerika'nın sizin gibi cesur ve idealist gençlerini karşımda görmekten mutluyum. Siz gökyüzünde güzel bir yol çizdiniz. Bu geziniz Türk havacılarında da büyük bir istek uyandıracaktır. Sizi coşku ile kutlarım. Kişiliklerinizde Amerikan ulusunu, Amerikan bilgi ve tekniğini, Amerikan havacılığının kahraman temsilcilerini selamlarım. Yüksek toplumunuzu da güzel münasebetle ve dostça anarım. Size iyi yolculuklar ve daima büyük başarılar dilerim.

Büyükelçi bile uçakları karıştırmıştı. Yeni uzun mesafe rekortmeni Amerikalı pilotlar için, şimdi Gazi Mustafa Kemal'in huzuruna çıkma süreci başlıyordu.

31 Temmuz 1931 Cuma günü sabahı, saat 10'da Pera Palas oteline gelen Türk Tayyare Cemiyeti (Türk Hava Kurumu) İstanbul Şubesi Müdürü Hasan Fehmi Bey, konuk havacıları odalarında ziyaret etti. Kısa bir sohbetten sonra 'Cumhurreisi Gazi'nin kendilerini ertesi gün Yalova'ya davet ettiğini bildirdi.

Havacılar Gazi'nin bu nazik çağrısından çok etkilendiler. Basına yaptıkları açıklama ise şöyleydi: " Çok yüksek Cumhurreisiniz Mustafa Kemal Paşa tarafından kabul edilmekle büyük bir onur kazanmış oluyoruz. Gönülden saygılarımızı arz ederiz. Ayrıca Türk Tayyare Cemiyeti'ne, İstanbul basınına ve Türk ulusuna ve gösterdikleri ilgiye yürekten teşekkürler ederiz."

PERA PALASTA BASIN TOPLANTISI

Akşam saat 19 sıralarında otelin özel salonunda bir basın toplantısı yapıldı. Elliye yakın Türk ve yabancı basın mensubu toplantıya katıldı. Havacılar, neden Türkiye'yi seçtiklerine ve gezilerine ilişkin ayrıntılı bir açıklama yapmadılar. Bir buçuk saat boyunca sadece soruları yanıtladılar. Çünkü gezinin detaylı bilgilerinin yayın hakkını, New York Times gazetesine 2 bin 500 Amerikan Doları karşılığında satmışlardı. Aslında bu ücret, normalin 10 katı düşüktü. Çünkü Amerika'daki 1929 krizinin etkileri hâlâ sürüyordu. Oysa kriz öncesinde, örneğin 1931'den 4 yıl önce, aynı yayın kuruluşu Charles

merakediyorum@googlegroups.com

Lindbergh'in özel makalesi için, bunun tam 10 katı bir ödeme yapmıştı. 1 Ağustos 1931 Cumartesi günü, saat 14.15 sıralarında konuk havacılar, İstanbul Valisi Muhittin Üstündağ ve ABD Büyükelçisi Mr. Grew, Dolmabahçe Sarayı'ndaki Şeref Defteri'ne imza attılar.

Saat 14.30'da Dolmabahçe'den Yalova'ya gitmek için, Gazi'nin 'Sakarya' motoruna bindiler ve iki saat sonra Yalova rıhtımına yanaştılar. Karşılamaya gelenlerle, toplanan halk, havacı konuklar karaya ayak basınca coşkun alkışlarla içten bir sevgi gösterisinde bulundular. Türk Tayyare Cemiyeti Genel Başkanı Fuat Bulca konuklan karşıladı, birlikte Yalova kaplıcasına doğru hareket ettiler.

Çocukluğunda Mustafa Kemal'in Selanik'ten mahalle arkadaşı olan Fuat Bulca, Gazi ile beraber Trablusgarp'ta da bulunmuştu. İtalyan ordusuna ait uçaklar tarafından atılan el bombaların altında, birlikte savaşmışlardı.

Saat 17.00'de kaplıcadaki büyük otelin kapısı önünde otomobiller durdu. Otelin geniş merdivenlerinde Başbakan İsmet Paşa, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey, Cumhurbaşkanlığı başkatibi Tevfik Bey ve milletvekilleri, konukları karşıladılar.

ABD Büyükelçisi havacıları

Amerikalı havacılar Yalova'da Atatürk'ün huzurunda, soldan sağa: ABD Büyükelçisi Joseph Grew, pilot Russell N. Boardman, Atatürk, pilot John L. Polando ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras (sol sayfada). Boardman ve Polando, Başbakan İsmet (İnönü) Bey ile birlikte (solda).

tanıttı. Türk **Tayyare** Cemiyeti Genel Başkanı, Başbakan İnönü'den konuk havacılara verilecek 175'er pırlanta taşlı iki brövenin takılmasını rica etti. Yapımı yaklaşık bir ay süren brövelerin, 'Madalya Listesi'ndeki kaydı, 28 Temmuz tarihiydi. Daha iki buçuk yıl önce Fuat Bulca, Charles Lindbergh'in adına, annesi Evangeline Land Lindbergh'e benzeri bir bröve takdim etmişti.

GAZİ'NİN HAVACILARLA SOFİBETİ

Saat 18.00'de konuk havacılar arabayla köşke geldiler. Cumhurreisi Mustafa Kemal Paşa çalışma salonunda pilotları kabul etti. Tanışmadan sonra Gazi, konuk havacıları tebrik ve takdir etti, övgü dolu sözler söyledi. Tevfik Rüştü Bey, Gazi'nin söylediklerini Fransızca'ya çevirdi, ABD Büyükelçisi Grew de bu sözleri İngilizce'ye tercüme etti.

Gazi, "Bu geziniz süresince sizde en çok ilgi uyandıran ve sizi etkileyen olay ne oldu?" diye sorduğunda, pilotların cevabı, "İstanbul'a gelişimiz ve inişimiz..." şeklinde oldu.

"Yolda kaç gece geçirdiniz?"

"İki gece. Fakat daima doğuya doğru gittimiz için geceler kısalıyordu. En çok altı saat gece gördük."

Gazi, bundan sonra nereye gitmek istediklerini sordu ve ekledi: "Maksadım, yeni Türk ulusunun başkenti Ankara'yı görmek isteğinde olup olmadığınızı anlamak."

Konuk havacılar, şu anda gezilerinin bundan sonraki bölümü için kesin bir kararları olmadığını, fakat en kısa zamanda Amerika'ya dönmek zorunluluğunda olduklarını açıkladılar.

Gazi, havacıların Türkiye'de ancak birkaç gün daha kalacaklarını öğrenince, "Türk ulusunun sizleri yakından görmesi, sevgilerini istedikleri kadar göstermesi için, bu süre az değil midir?" dedi. Bu sözler havacıları çok duygulandırıp, şükranlarını saygı ve içtenlikle tekrarlamalarına vesile oldu. ■

Atatürk hiç uçtu mu?

Bu soruyu, bundan üç ay önce yitirdiğimiz Sabiha Gökçen'e, 25 Haziran 1999 tarihinde, Ankara'da Küçükesat'taki evinde sorma fırsatı buldum ve şu yanıtı aldım:
"Hayır, hiç uçmadı. Aslında İran'a ve Pakistan'a seyahat etmeyi planlıyordu; fakat hastalandı. Ben onu uçurmak istedim. Ancak Genelkurmay'dan izin alamadık. Sanırım düşme korkusu nedeniyle. Fakat daha uzun yaşasaydı, belki de uçurmaya fırsatım olurdu..."

merakediyorum@googlegroups.com

İç savaş nasıl başladı?

Bundan tam 65 yıl önce gerçekleştirilen bir askeri darbeyle İspanya kanlı bir iç savaşa sürüklenmiş ve 40 yıl sürecek Franco diktatörlüğünün ilk adımları atılmıştı.

SONER KIZILKAYA

17 Temmuz 1936 günü Fas'ın İspanya'ya bağlı bölümünde görevli General Morato, Halk Cephesi hükümetinin başbakanı Cesares Quiroga tarafından uyarıldığında iş işten geçmişti.

Darbeci subaylar ihbar edileceklerini anladıklarında, 18 Temmuz olarak belirledikleri isyan tarihini bir gün öne çekmişlerdi. Madrid'ten gelen, 'İsyancıların şefi Teğmen Segui'yi tutuklayın' emri, hiçbir zaman uygulanamayacaktı ve bu emrin yerine getirilmemesi, İspanya'yı sadece bir iç savaşa değil, aynı zamanda, yaklaşık 40 yıl sürecek olan bir karanlığa mahkum edecekti.

O gün öğlene doğru, Teğmen Segui, Doğu Ordusu Komutanı General Romares'i tutuklayacak ve hükümete bağlı diğer yandaşlarıyla birlikte kurşuna dizecekti. Akşama doğru, İspanya'nın Afrika'daki toprakları tamamen isyancıların kontrolündeydi. İspanya halkı, darbeyi Kanarya Adaları'nda bulunan General Fransisco Franco'nun ağzından duydu: "Ordu, İspanya'da düzeni sağlamaya karar vermiştir."

Madrid'te isyancı askerlere karşı koymak için hazırlık yapan kolluk kuvvetleri (üstte). General Franco ordusunu selamlıyor (sağda).

Fakat General Franco yine de işini sağlama almış, isyancıların Hava Kuvvetleri'ne güvensizliği nedeniyle İngiltere'den kiralanan bir uçakla kıta Afrika'sına iki gün sonra, 19 Temmuz'da gel-

merakediyorum@googlegroups.com

mişti. Uçağın pilotuna, kendini karşılayan subaylar arasında yakından tanıdığı ve güvendiği subayları gördükten sonra 'dur' emrini vermişti.

BÜYÜK KUTUPLAŞMA

Aslında beş ay önce yapılan seçimleri Halk Cephesi'nin kazanmasıyla tırmanan şiddet ortamında, darbe kimse için sürpriz değildi. Sosyalistler, Stalin yanlısı komünistler, troçkistler, liberal cumhuriyetçiler, İspanya'nın farklı bölgelerinde özerkliği savunan yerel gruplar, laik burjuva kesimler, Şubat ayındaki seçimlere, Halk Cephesi bayrağı altında birleşerek katılmış ve az farkla da olsa İspanya meclisi Cortes'te çoğunluğu ele geçirmişlerdi.

Karşı tarafta ise kralcılar, faşistler, büyük toprak sahipleri, giderek artan grevlerden rahatsız olan patronlar, Katolik Kilisesi ve ordunun büyük bir çoğunluğu vardı.

Seçimden sonra, her iki cephe de giderek daha fazla kutuplaştı. Siyasi cinayetler birbirini izledi. Bardağı taşıran son damla ise 12 Temmuz gecesi anti-faşist bir polis memurunun öldürülmesi oldu. Birkaç saat içinde misilleme geldi. Bu kez namluların hedefi, monarşist partinin lideri Calvo Stelo idi. Her iki cenaze de 14 Temmuz'da aynı mezarlıkta toprağa verildi ve hemen ardından hükümet yanlısı polislerle faşist milisler, Madrid sokaklarında çatışmaya başladılar. Günün bilançosu 4 ölüydü.

ULUSLARARASI KONJONKTÜR

Uluslararası arenadaki siyasi konjonktür de, ülke içindekinden farksızdı. Hitler Almanya'sı ile Mussolini İtalya'sı hızla yeni bir savaşa hazırlanıyor, bütün Avrupa silahlanıyordu. Darbeciler daha eyleme geçmeden Almanya ve İtalya ile ilişki kurmuş ve destek sözü almışlardı. 1931 yılında kurulan 'İkinci Cumhuriyet'in fazla yaşama şansı yoktu.

Afrika'da başlayan ayaklanma hızla ülke içine yayılmış, bütün İspanya bir anda kan gölüne dönmüştü. Her kent ve kasabadan hatta köylerden silah sesleri yükseliyordu. Nesillerden beri birikmiş olan sınıfsal, etnik, siyasi ve ailevi kinler bir anda boşanmış, İspanya topraklarının her kesimi iki cepheye bölünmüştü.

Darbeciler, ağır silahlarının avantajını kullanıyordu. Hükümetteki liberaller, ayaklanma günü halkı silahlandırmayı reddederek darbecilere çok değerli bir fırsat tanıdılar. Ertesi gün halka silah dağıtılmaya başlanmıştı; fakat birçok kent Franco taraftarlarının elindeydi. Başkent Madrid'te durum sakindi; ancak özellikle Barselona'da yoğun çatışmalar yaşanıyordu.

İSYAN YAYILIYOR

Katalan milliyetçiliğinin başkenti ve anarko-sendikalistlerin kalesi sayılan Barselona, iki gün süren barikat savaşlarının sonunda, darbecileri püskürtmüştü. Madrid'te ise yaklaşık 10 bin kişilik bir kalabalık, isyancıların elindeki garnizonu ele geçirdi.

Donanma ve Hava Kuvvetleri'nin önemli bir bölümü hâlâ hükümete bağlıydı. Çoğu işçi kökenli olan bahriyeliler, konseyler kurarak subaylara baş kaldırdılar. İspanya Deniz Kuvvetleri'ndeki subayların yaklaşık dörtte üçü bir gece içinde, astları tarafından öldürüldü. Her iki taraf da, kısa bir süre içinde zafere ulaşamayacağını anlamıştı.

DIŞ GÜÇLER DEVREDE

İsyancılar kendi kontrolleri altındaki topraklarda, 'milli bölge' kurdular; Hitler ve Mussolini'ye temsilciler gönderdiler. Fransa'da, iktidardaki Halk Cephesi hükümeti İspanyol cumhuriyetçilerine destek vermeyi kararlaştırdı. Donanma ve Hava Kuvvetleri'nden mahrum kalan Franco'nun, Afrika'daki seçkin birlik-

Madrid'te sivil direnişçilerin sloganı olan 'No Pasaran' (Geçit Yok), sonraki yıllarda İspanya İç Savaşı'nın sembolü haline geldi.

merakediyorum@googlegroups.com

Cumhuriyetçi güçler Madrid'ten cepheye gidiyorlar (üstte). Franco'nun faşist güçleri Madrid'i topa tutuyor (altta).

leri bir an önce İspanya'ya geçirmesi gerekiyordu. İmdadına Hitler yetişti. Almanların Junkers-52 uçakları ilk hava köprülerinden birini kurarak Fas garnizonlarını İspanya'ya taşıdılar.

İngiltere'de iktidarda olan muhafazakar Chamberlain hükümeti ise, İspanya'daki iç savaşın bütün kıtada beklenen yeni dünya savaşının tetikleyicisi olmasından endişe duyuyordu. Bu nedenle Fransa'daki Leon Blum hükümetine de baskı yaparak, Almanya ve İtalya'nın da imzalayacağı bir tarafsızlık antlaşması hazırladı. Sovyetler Birliği'nin katılmadığı bu antlaşma çerçevesinde, ademi müdahale komitesi kuruldu. Fransa, İspanyol cumhuriyetçilerine verdiği desteği kesti. İngiliz ve Fransız gemileri İspanya'ya gidecek yardım malzemelerini engellemek için İspanyol sularında devriye gezerken, Almanya ve İtalya, faşistlere her türlü desteği sağlıyordu.

ANTİ-FAŞİST GÜÇLER BÖLÜNÜYOR

Ambargo etkisini göstermeye başlamıştı. Birçok cephede İspanyol cumhuriyetçileri çok ciddi yiyecek, ilaç ve mühimmat sıkıntısı çekiyorlardı. İtalyan ve Alman uçakları, faşistlerin saflarında bizzat bombardımana katılıyor, İtalyan ordusunda asker olan on binlerce gönüllü, Franco saflarında savaşmak için İspanya'ya gidiyordu. Bu gönüllülerin sayısı iç savaş boyunca, 50 bine kadar yükseldi. İkinci Dünya Savaşı'na hazırlanan Almanya, İspanya'da yeni savaş gücünü deneme fırsatı buluyordu.

Sovyetler Birliği tarafsızlık antlaşmasını tanımayacağını ve İspanyol cumhuriyetçilerine yardım edeceğini açıkça ilan etti. Fakat bu yardımın bedeli, anti-faşist güçlerin bölünmesi olacaktı. Moskova güdümlü İspanya Komünist Partisi hedefini, cumhuriyetin korunması olarak belirlemişti. Oysa İspanyol anarşist ve troçkistleri, gelişmeleri bir devrimin başlangıcı olarak görüyor, bu çerçevede kendi denetimleri altındaki bölgelerde buna uygun iktidar biçimleri oluşturmaya çalışıyorlardı.

Sovyet yardımı sayesinde güç kazanan İspanya Komünist Partisi, bütün anti-faşist güçlerin, merkezi bir Halk Ordusu bayrağı altında birleşmesi konusunda diğer cumhuriyetçi gruplarla anlaşmaya varınca, iç savaş içinde 'iç savaş' yaşandı. Anarşist ve troçkistler, müttefikleri tarafından silahsızlandırılmaya ve merkezi ordunun otoritesi altına girmeleri için zorlanmaya başlandılar.

'NO PASARAN'

İtalya ve Almanya'nın desteğiyle güç kazanan faşistlerin hedefi Madrid'ti. Cumhuriyetçi hükümet kenti terketmiş, moral ve fiziki üstünlük faşistlerin eline geçmişti. Buna rağmen, direniş

merakediyorum@googlegroups.com

Madrid iç savaştan sonra tam bir harabe halini aldı (üstte, solda). Cumhuriyetçi direnişçiler son güçlerini harcıyorlar (üstte, sağda).

kararı alındı. Çatışmalar sokak sokak değil, ev ev yapılıyordu. Alman ve İtalyan uçakları da kentin bombalanmasına katılıyordu. Madrid'te ise açlık kol gezmeye başlamıştı. Soğuk, açlık ve hastalık faşist kurşunlarından daha fazla kayıba neden oluyordu. Cumhuriyetçilerin imdadına 'Uluslararası . Tugay' yetişti. Madrid'i savunmaya koşan üç bin kişilik gönüllü birliği, kentin direniş gücünü artırdı. Fakat, bu birliğin iki bini 48 saat içinde ya ölmüş ya da yaralanmıştı.

Cumhuriyetçiler, 'No pasaran' diye haykırıyordu, General Franco ise kısa bir süre içinde Madrid Katedrali'nde ayine katılacağını söylüyordu.

Başkentin savunmasına koşanlar arasında Saragoza'dan üç bin kişilik bir birlikle gelen ünlü anarşist lider Buenaventura Durutti de vardı. Durutti, Madrid'i savunurken tartışmalı bir biçimde öldü. Fakat General Franco'yu kutlamak için Madrid'e gönderilen telgrafları, faşistler değil cumhuriyetçiler okudu.

Madrid'in düşmesinden umudu kesen faşistler, dikkatlerini diğer cephelere yönelttiler. Çatışmalar, özellikle Asturya ve Bask bölgelerinde yoğunlaştı. Guernica, Alman uçakları tarafından yerle bir edildi. Zaman zaman başarılı saldırılar düzenlense de, cumhuriyetçiler esas olarak hep savunma pozisyonundaydılar.

1938 Nisan'ında Franco kuvvetleri cumhuriyetçilerin elindeki toprakları ikiye bölmeyi başarmıştı. Stalin'in, Hitler'le saldırmazlık paktı imzalamasından sonra Moskova'dan gelen yardımlar da ciddi ölçüde azalmaya başladı. Aynı yılın sonlarına doğru, Franco kuvvetlerinin zaferi netleşmeye başladı. Kasım ayında 'Uluslararası Tugay' dağıtıldı ve gönüllüler ülkelerine gönderildiler. Ocak 1939'da Barselona düştü. Mart sonunda ise, General Franco'nun birlikleri Madrid'e giriyordu. Dünya yeni bir savaşa başlarken, İspanya'da iç savaş bitmiş, 1975 yılında General Franco'nun ölümüne kadar sürecek olan karanlık bir dönem başlamıştı. ■

General Franco ve İspanya'da futbol

40 yıl boyunca İspanya'yı tam bir baskı altında tutan General Franco'nun en büyük tutkusu futboldu. Franco iktidarında İspanya'nın en gözde takımı ise diktatörün desteklediği Real Madrid'ti *(fotoğrafta takımın yıldızı Di Stefano)*. İspanya halkı, özellikle de Franco kuvvetlerine karşı en sert direnişi gösteren Barcelona, bu nedenle Real Madrid'i diktatörlük rejimiyle özdeşleştirmişti. Katalonya'nın başkenti olan Barcelona ile Real Madrid'in maçları, büyük rekabete sahne oluyordu. Barcelona taraftarları, ellerinde Katalan bayraklarıyla stadyumu dolduruyor, futbol sahasında iç savaşın direniş günlerini yeniden yaşıyorlardı. General Franco, komünizm karşıtlığını futbol alanında da sürdürüyor, Sovyet takımlarıyla İspanyol takımlarının uluslararası müsabakalarda karşı karşıya gelmelerine izin vermiyordu. 1975 yılında ölen Franco, hasta yatağında bile 1974 Dünya Kupası maçlarının hiçbirini kaçırmamıştı.

merakediyorum@googlegroups.com

Zoraki dostu Hitler ile aynı hafta öldürüldü

Mussolini: Sahte Sezar

Benito Mussolini: Büyük faşist, Duce veya imparator kılığındaki ilk modern diktatör. Zoraki dostu Hitler ile aynı hafta içerisinde öldürüldü, ama ondan tam 11 yıl önce iktidara gelmiş, faşizmin duayeni olmuştu.

M. TANJU AKAN

25 Temmuz 1943, Pazar. New York Times'ın haftasonu ekinde 'İtalya Çökecek mi?' başlıklı bir makale. Herbert Matthews'ın Kuzey Afrika'daki müttefik karargahından gönderdiği yazıda, Mussolini'nin, son askeri teslim alınıncaya kadar, İtalya'nın tek hakimi olarak kalacağı savunuluyor. Aynı akşamüstü dünya ajanslarında yılın flaş haberi: Mussolini düştü. Roosevelt ile Hitler dahil herkes şokta. Son 24 saat içerisinde olağanüstü şeylerin cereyan etmiş olduğuna şüphe yok.

24 Temmuz 1943, Cumartesi. Büyük Faşist Konseyi toplantıya çağırılmış. Sicilya elden çıkmış. İstilanın eşiğindeki İtalya gerginliği hücrelerinde hissediyor. 28 faşist liderin hepsi siyah üniformalarının içerisinde, kader toplantısına katılmış. Herke-

merakediyorum@googlegroups.com

sin suratı asık. Eleştiri okları Duce'ye yöneliyor.

Saatler geçiyor. Mussolini bütün diktatörlerin şaşmaz blöfüne başvuruyor: 'Ya ben ya kaos'. Ama artık kimse ondan korkmuyor. Ya da çok fazla korkmuyor, çünkü hepsinin cebinde tabanca var; her ihtimale karşı. Toplantı sabaha karşı üçe yirmi kala sona erdiği zaman, Mussolini artık İtalya'nın lideri değil. Böyle bir şeyi Hitler veya Stalin için kim düşünebilir. Bu nasıl bir diktatör.

Saat sabahın üçü. Duce'ye karşı olan herkesle dirsek teması içinde olan Acquarone Dükü hemen kıdemli faşist Grandi'ye koşuyor. Kral ile görüşülmüş, komplo örülmüştür. Kral, Konsey'in kararını onaylayacak, Pazar akşamüstü kendisiyle görüşmeye gelecek olan Mussolini'yi soğuk bir şekilde savacaktır.

Bu sırada Duce'nin ağzından defalarca, "Mahvoldum, tamamen mahvoldum" sözleri çıkıyor. Mussolini, Kral'ın villasını terkederken silahlı adamlar onu bir ambulansın içine itiyorlar. Araç bilinmeyen bir yöne giderken sadece bir adamın değil, tüm ulusun hayatında yeni bir sayfa açılıyor.

Ertesi gün İtalya'da bir avuç fanatiğin dışında faşist kalmayacaktır. Ülke savaşın dışına çıkmak istiyor ama Hitler ne onu ne de İtalya'yı bırakmayacak, Mussolini iki hasını ordunun çiğnediği ülkesinde yarı esir, yarı sığıntı olarak kukla bir hükümetin başına konulacaktır.

İLK MODERN DİKTATÖR

Bir halk adamı olarak gücünü yukarıdan değil, halktan aldığını iddia eden bu ilk modern diktatör, Birinci Dünya Savaşı'nın ürünlerinden birisiydi. Bir nalbantın oğlu olarak dünyaya gelen Mussolini gençliğinde devrimci sosyalistlere katılmış, fakat sayısız lideri yetiştiren o siperlerde askerlik yaparken bir-

çok yoldaşıyla birlikte onlardan ayrılmıştı. Yaralanıp terhis edilince kendisini ülkeyi saran kaosun içinde buldu. Bir grup eski askeri örgütleyerek 'faşist' adını verdiği bir parti kurdu. Bu ad eski bir Roma sembolü, baltaya bağlanmış sopalardan oluşan fasces'den (fascio: demet) geliyordu.

Savaş sonrası krizi, İtalya'da işçileri hareketlendiriyor, yoksul köylüler toprakları işgal ediyordu. İtalyan sosyalistleri bunlara liderlik yapmaya muktedir değillerdi. Fabrika komiteleri ve kızıl muhafızlar kısa sürede işlerinin başına döndüler. Ne var ki İtalya'da kızıllar tehdit oluşturmasa da, mülk sahiplerinin korkusu gerçekti. Bu arada sosyalistler

savaşa karşı tutumlarıyla oylarını artırıyor fakat subay ve askerlerin düşmanlığını çekiyorlardı. Eski askerler, çoğu kendileri gibi amaçsız kalmış olan öğrenci ve küçük burjuva kökenli unsurlarla birlikte Mussolini'nin etrafında toplanmaya, solculara karşı sokak savaşlarına girmeye başladılar.

1919 SEÇİMLERİ VE SONRASI

Bu ortamda yapılan 1919 seçimlerinde iddialı Faşist Parti, büyük müzisyen Toscanini gibi adaylara rağmen oyların sadece yüzde 2'sini aldı. Mussolini metresine Amerika'ya göç edeceğini (bunu Napolyon da düşünmüştü) veya gezgin bir sanatçı olmak istediğini (bu konuda da Hitler'e benziyor) söylemişti. Sosyalist basın dalga geçiyordu. Ancak Mussolini sadece üç yıl sonra İtalya'nın başbakanı olacaktı.

1920 yılında faşistler toparlanırken emekçilerin son direniş dalgasının yarattığı korkudan yararlandılar. Sokak saldırıları büyük mülk sahiplerinden destek buldu. Sosyalistlerin muhalefetinden yılmış olan liberal Giolitti Meclis'i feshetti ve faşistleri hükümet blokundan seçimlere

Mussolini, Roma İmparatorluk anıtı önünde halka hitap ediyor (karşı sayfada). Mussolini 1922'de Roma'ya yapılan Büyük Yürüyüş'ün başında (üstte). Benito Mussolini'nin 1920 yılında, seçimlerden önceki görüntüsü (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

LA DOMENICA DEL CORRIERE

Si pubblica a Milano ogni settimana

Supplemento illustrato del "Corriere della Sera"

Anno XXXVIII — N. 6 — 9 Febbraio 1936 - Anno XIV — Centesimi 30 la copia

Le Camicie Nere al passo di Uarieu. I militi della Divisione XXVIII Ottobre, dopo aver resistito per due giorni agli assalti delle truppe scelte del ras Cassa e Seyum, attaccano alla baionetta sbaragliando definitivamente gli assalitori.

9 Şubat 1936 tarihli Corriere della Sera gazetesinin özel ekinde, İtalyan askerlerinin Habeşistan topraklarını işgalini tasvir eden bir illüstrasyon (sağ üstte). Mussolini Güney İtalya'da askerlere hitap ediyor (sağda).

çağırdı. Bu kez 35 milletvekili çıkardılar. Yeni hükümet duruma hakim olamayınca sokağın ağırlığı arttı. Ard arda gelen başarısız hükümetler iktidar sorununu yakıcı bir şekilde gündemin birinci sırasına oturttular.

Solculara ait her şeyi yakıp yıkan faşistler, 1922 yılına gelindiğinde kitlesel bir taban oluşturmuşlar ve Roma'ya doğru büyük bir yürüyüş planlamışlardı. Mussolini yine de son ana kadar Giolitti ile hükümet pazarlığı yaptı ama istediğini elde edemeyince 27 Ekim'de yürüyüşü başlattı.

Faşistler İtalya'nın dört bir yanından başkente ilerlemeye başladılar. Derme çatma silahları olan, aç ve ıslak bir güruh oluşturuyorlardı. Bunları durdurmak için Roma komutanına bir emir verilmesi yeterliydi. Ancak kimse bu işi yapmadı. Mussolini yataklı vagon ile geldi; ama propaganda filmleri için, siyah gömleklilerin başına geçerek yürüyüşün son ayağına katıldı. Başka komplolardan korkan Kral, 30 Ekim'de başbakanlığı Mussolini'ye verdi.

DUCE'NİN İTALYASI

Mussolini'nin faşist hareketi liberal demokratlardan anarşistlere, monarşistlerden sendikalistlere kadar her eğilimi barındıran bir çorba olmakla birlikte, anti-sosyalist özelliği son derece belirgindi. Şiddet konusunda da hiçbir tereddütleri yoktu. Bu özellik, 1924 seçimlerinde yarattıkları terör ortamı sayesinde oyların yüzde 65'ini almaları ve bunu tüm delilleriyle ortaya koyan sosyalist milletvekili Matteotti'yi güpegündüz kaçırıp öldürmeleriyle doruğa çıktı. Faşist iktidara karşı tepki yükseldi. Ama tam da bu sırada, muhalefet büyük bir hata yaptı. Faşistleri tecrit için parlamentodan çekilince, kendileri tecrit oldular. Ayrıca Mussolini büyük sermayenin istediği bir dizi kanunu çıkartarak desteğini arttırdı. Korporatif faşist devleti aslında sınıf mücadelesini mülk sahiplerinin lehine sona erdirmekten başka bir şey değildi. İki yıl içerisinde her türlü legal muhalefet yok edildi ve diktatörlüğe tam bir geçiş yapıldı.

1929'da Katolik Kilisesi'yle uzlaşarak bir başka muhalefeti sona erdirdi. İçeride iktidarını sağlamlaştırdıktan sonra gözünü dışarıya dikti. Roma imparatorluğunu canlandırmaktan ibaret olan hedefi hiç de mütevazı sayılmazdı. Akdeniz'e eski Romalılar gibi 'mare nostrum' (bizim denizimiz) demeye başladı. Ayrı-

merakediyorum@googlegroups.com

Hitler ve Mussolini, Hitler'in Floransa'yı ziyareti sırasında (üstte solda ve üstte).

Hitler'in peşinden nasıl sürüklendi?

Mussolini'yi örnek alan, ilk başta Hitler oldu. Ama Nazi iktidarı Hitler'in 'gerçek şeytan' olduğunu derhal gösterdi. İtalyan halkı bunun kendilerine felaket getireceğini herkesten önce hissetti. Mussolini de bunu anladı; ama Hitler'in peşinde sürüklenip gitti. Nazizmin mutlak totalitarizmi yanında, İtalyan faşizmi 'okul müsameresi' gibi kaldı. İtalyanlar, Alman işgali altında bunu da yaşadılar.

İki diktatör birçok kez görüştüler. Birbirlerine inanmış gibi yaptılar ve birbirlerini sürekli aldattılar. Her ikisi de diğerinin kendisini felakete çektiğini düşündü. İkisi de haklıydı. Mussolini, Hitler'in stratejilerini sürekli altüst etti; ama bu planlar ona hiç açılmamıştı. Hitler son mektubunda, "Yunanistan'a saldırarak savaşı yitirmeme neden oldun" dedi. Mussolini'nin bunu cebinde taşıdığı söylenir.

Mussolini, Rusya hariç, Almanların Doğu'da ve Balkanlar'daki her adımından rahatsızlık duydu. Hitler de buna karşı, Tirol üzerindeki Alman iddialarından hiç vazgeçmediği gibi, İtalya'nın Fransa ve Yugoslavya'dan beklediği ganimetleri küçülttü. Sonra da hep hakir gördüğü İtalya'yı işgal etti.

Gran Saso'da, planörle inen Alman paraşütçüleriyle karşılaşan Mussolini ilk fotoğraflarda minnettar görünür. Ama artık hiç hırsı kalmamıştır. Tek istediği, gerçek aşkı Clara ile birlikte huzur içinde yaşamaktır. Hitler eline geçen faşist liderleri yakalatıp öldürmesi için ona gönderir. Mussolini'nin kendisini iktidara getiren eski arkadaşlarının ve damadının idamını engelleme gücü yoktur.

ca hem iç politika açısından da halkın önüne yeni hedefler koyma ihtiyacını duyuyor hem de tüm Avrupa'nın faşizme kaymasının ona yeni olanaklar açtığını görüyordu.

MARE NOSTRUM MACERASI

'Mare nostrum' lafı iyiydi; ama nereye saldırılacaktı? Fransa güçlüydü. İngiltere, Akdeniz'de büyük bir filo bulunduruyor, Yunanistan'ı kolluyordu. Yugoslavya için koşullar uygun değildi. Türkiye ile uğraşmayı göze alamazdı. Gözler güneye çevrildi. O dönemde Afrika'da sadece iki bağımsız ülke vardı, Liberya ve İtalyan Somalisi'ne komşu olan Habeşistan. İtalyanlar 1896'da Habeşistan'da ilerlemeye kalkınca Adowa'da büyük bir yenilgiye uğramışlar, 6 bin ölü verip çekilmişlerdi. İşte beyaz adamın intikam saati gelmişti. Bu, 'İtalyan karakterini savaşla oluşturmak' için de iyi bir fırsat olacaktı. Üstelik siyahlar karşısında elde edilecek zaferin bedeli ağır olmayacak, ülkede fazla gözyaşı dökülmeyecekti.

1934 yılı saldırı için bahaneler yaratmakla geçti. Haile Selasiye, Miletler Cemiyeti'ne başvurdu; ama dünya, İtalya'nın 'medenileştirme göreviyle' giriştiği iğrenç saldırıya aldırmadı. Mussolini yarım milyon askeri harekete geçirdi ve seferin birkaç haftada bitmesini umdu. Ancak Adis Ababa'ya yedi ayda ulaşabildiler. İtalyanlar, Eritreli siyah koloni askerlerini öne sürerek en büyük kaybı bunlara verdirdiler. Etiyopya'nın çıplak ayaklı savaşçılarına karşı uçak, tank ve zehirli gaz kullandılar. Bu olay Milletler Cemiyeti'nin çökmesine yol açtı, diktatörleri cesaretlendirdi.

İSPANYA'DADARBE

Mussolini 1932'den beri, İspanya'da Cumhuriyetçilere karşı komploları desteklemeye başla-

merakediyorum@googlegroups.com

İtalyan motorize birlikleri, 1940 yılında Kuzey Afrika'da, Mısır yolunda (üstte sağda).

Mussolini'nin sonu

"Bir kez diktatör olan, her zaman diktatör olmalıdır" diyen Hitler, Mussolini'yi müttefiklere bırakamazdı. Efsanevi komandosu Otto Skorzeny'i görevlendirerek onu Gran Saso tepesindeki hapisten kurtardı ve göstermelik bir faşist devletçik kurdurdu: Salo Cumhuriyeti. Mussolini Almanların izni olmadan Garda kıyısındaki villanın bahçesine bile çıkamıyordu. Buradan ülkesinin parçalanmasını seyretti. 1945 Nisan'ında Almanlar kuzeye çekilirken Mussolini'de onlara takıldı. Partizanlar onu bir kamyonun arkasında yakaladılar. Yanındakileri hemen, Mussolini'yi ise ondan ayrılmayı reddeden metresi Clara Petacci ile birlikte kurşuna dizdiler. Milano'ya indirip başaşağı lamba direğine astılar *(altta).* 1945 Nisan'ında zaten bütün dünya altüst oluyordu.

mıştı. Bu destek artarak sürdü ve 1936'da iç savaş başladığı zaman Franko birliklerinin Fas'tan İspanya'ya taşınmasına yardımcı oldu. Sonra Hitler'den geri kalmamak için asker de gönderdi.

Bu olaylar Franko'nun da sonradan katılacağı Roma-Berlin Mihveri'nin oluşmasına yol açtı. Üç yıl süren savaş İtalya'nın kaynaklarını tüketti. En zengin ülke bile aynı anda iki cephede savaşırken zorlanırdı. 1939'da Frankistlerin kazandığı belli olunca gözünü Balkanlar'a dikti. 7 Nisan 1939 günü Arnavutluk'a çıktı. Bu zayıf ülkeyi dişine göre bulmuş, ayrıca Balkanlar'da bir köprübaşı elde etmek istemişti.

1914'de taraf değiştirmiş olan İtalya, bunu yapması için kendisine (çoğu Osmanlı topraklarından) vaadedilen ganimetten payını alamadığından, aldatılmışlık hissi içindeydi. Yaklaşan savaşta Alman zaferinin sağlayacağı ganimetten dışlanmak istemiyordu; ama ordusu her yerde kötü sinyaller vermekteydi. Petrolü, diğer stratejik kaynakları ve motorlu taşıtları az, tankları kötü, hava savunması çok zayıftı. Askerlerinin hepsini giydirmekte bile zorluk çekiyor, malzeme tahsisatı kara gömlekliler tarafından karaborsaya aktarılıyordu.

Faşist rejim çürüme halindeydi. Emperyalist söylemler ve militarizm, faşist iktidarı ayakta tutan en önemli direkti. Böylece, İkinci Dünya Savaşı başlarken, genelde savunmada kalmayı, saldırı rolünü nisbeten daha güçlü olan donanmaya vermeyi planladı. İlk yıl Avrupa'daki savaşa katılmadı. Ama 1940 Mayıs'ında Hitler'in Fransa'yı saf dışı edeceği anlaşılınca Nis, Savoy, Korsika ve Tunus'ta gözü olan Mussolini, 10 Haziran'da bu ülkeye savaş ilan etti. Her ne kadar Almanlarla savaşan Fransızların burada bıraktığı birkaç küçük örtme birliği bile İtalyanları yendiyse de, mütareke yapılınca Mussolini, tam bir sırtlan güdüsüyle galiplerin masasına oturma fırsatı buldu.

HİTLER'LE KADER BİRLİĞİ

Mussolini daha 1935 yılından itibaren kaderini Hitler'le birleştirmişti. Ancak bu, Almanların hakim oldukları bir ilişkiydi. Hitler İtalyanlara güvenmiyor, planlarını asla paylaşmıyordu. 1939'da Mussolini durumu gördü ve Hitler'in savaşından kaçınmaya çalıştı ama bu olanaksızdı. Dışişleri Bakanı yapmış olduğu damadı Ciano'ya, "Almanlar bizi maceraya sürüklüyor" diye yakındı; ama ganimet de gözlerini kamaştırıyordu.

merakediyorum@googlegroups.com

Kuzey Afrika'da İngilizlerin durumu kötüleşince Mussolini gözünü Mısır'a dikti. Almanların zırhlı birlik gönderme teklifini reddetti çünkü zaferi paylaşmak istemiyordu. Ancak 14 İtalyan tümeni O'Connor'un iki tümeni karşısında bozguna uğrayıp da 100 binden fazla esir verince bu yardımı istemek zorunda kaldı.

İngilizlerin Kuzey Afrika'ya hakim olmalarında stratejik sakınca gören Hitler, Şubat 1941'de Rommel'i buraya gönderdi. İngilizler El Alameyn'e kadar çekilince Duce'nin Kahire'ye beyaz bir at üzerinde girmeye hazırlandığı gerçektir; ama Montgomery, Afrika Korps'u kovalamaya başlayınca Libya'yı da yitirdiler. Bu arada İtalyan Doğu Afrika'sı da İngilizlerin eline geçmiş, Duce'nin en iyi komutanı Aosta Dükü çeyrek milyon askeriyle birlikte esir kampının yolunu tutmuştu.

MUSSOLİNİ, HİTLER'İN PLANLARINI BOZUYOR

Afrika'da tüm bunlar olurken Mussolini diktatör arkadaşına hırslanıp duruyordu: "Hitler beni hep oldu bittiye getiriyor. Bu kez aynı oyunu ona yapacağım, Yunanistan'ı işgal ettiğimi gazetelerden okuyacak ve eşit olacağız."

28 Ekim 1940 günü Floransa'da gözleri ışıldayarak Hitler'i karşıladı: "Führer, harekete geçtik! Bu sabah şafakla birlikte muzaffer İtalyan birlikleri Yunanistan sınırını geçti."

Hitler'in gizleyemediği öfke onu fevkalade neşelendirdi; ama 'muzaffer birlikleri' birkaç haftada bozguna uğrayıp Arnavutluk'a kaçınca, iş yine Almanlara düşecekti. Ve bu belki de savaşın en önemli dönüm noktalarından birisi olacaktı; çünkü Mussolini, Hitler'in Rusya'ya saldırmak üzere olduğunu ve bunun için Balkanlar'da istikrar istediğini bilmiyordu. Hitler Yunanistan'ı işgal etmek için vakit yitirince 'Barbarossa Harekatı' Haziran sonuna kaldı ve Rusların kışa kadar dayanmalarında bunun da payı oldu.

Müttefiklerin Sicilya'ya çıktığı 1943 Temmuz'unda ilk hedefin İtalya olduğu anlaşılmıştı. İşte İtalyanlar bugünlerde Duce'den kurtulmaya karar verdiler ve Büyük Faşist Konseyi onu görevden aldı. Fakat Hitler derhal İtalya'yı işgal etti ve müttefikler iki yıl boyunca çok yavaş bir şekilde, Sicilya'dan Bolonya'ya kadar ancak ilerleyebildiler.'

Habeşistan'da bir Duçe posteri ve yerli halk (üstte solda). Mussolini, farklı zamanlarda, Roma'da halka hitap ederken (üstte sağda ve ortada). Mussolini'nin oğulları Bruno ve Vittorio, İtalyan Hava Kuvvetleri'nin hizmetinde, Habeşistan'daydılar (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

Kars ve Ardahan'ı istiyorsan savaşırız...

Türkiye meydan okuyor

Yıl 1945; II. Dünya Savaşı sonrası, yeni bir dünya kuruluyordu. Türkiye, Kars ve Ardahan ile Boğazlar konusundaki tutumuyla Sovyet yayılmacılığının önündeki ilk engeli oluşturuyordu... Artık 'Soğuk Savaş' başlamıştı.

MEHMET NAZIM ÖKMEN

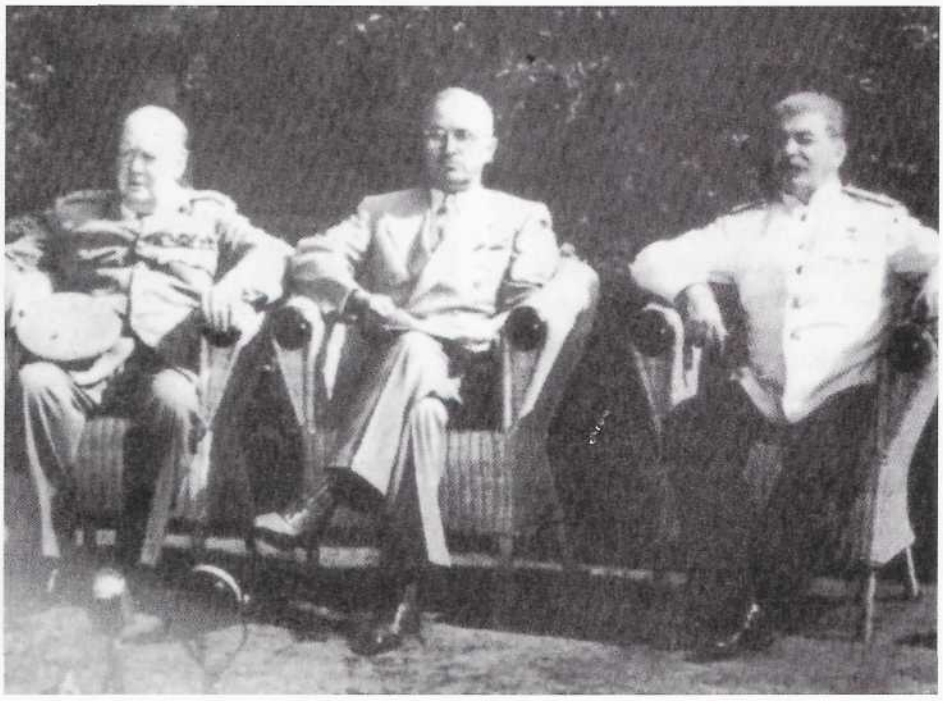
1945 yılı müttefiklerin zaferini müjdeleyerek gelirken Türkiye de rahat bir nefes almış ve barış sevincine katılmıştı. İngiliz ve Amerikalılar Batı Almanya'yı işgal ederken Kızılordu, Berlin muharebesine hazırlanmaktaydı.

Stalin, 1941 yazındaki Alman saldırısı karşısında sinir krizi geçirerek 15 gün ortalıklara çıkamayışını 'unutturmuş', ve 'çelik iradeli lider' imajını yenilemeye başlamıştı.

Yalta Konferansı'nda Polonyalıların kayıp subayları sorulunca, bunları kurşuna dizdirerek Katyn ormanında dev bir çukura gömdürmüş olan Rus diktatörü gayet soğukkanlı bir biçimde, "En son Mançurya'ya doğru yürürken Sibirya'da görülmüşler" diye alay etmiş ve bu çıkış yanına kalmıştı.

Olayın kahramanı Stalin, papaz okulunda yetişmiş bir köylü kurnazıydı. Daha Lenin'in zamanında Troçkiler, Zinovyevler, Bukharinler ve nice diğerleri ateşli teorik tartışmalarla uğraşırken o örgütlenme sekreteri olarak partiye hakim olmuş, rakiplerini tasfiye etmek için milyonlarca Sovyet yurttaşını ölüme göndermekten hiç çekinmemişti. 1939 yılında Hitler ile anlaşarak Nazilere zaferin yolunu açmış, bu arada Polonya'nın büyük kısmıyla Baltık ülkelerinin tümünü işgal etmişti. Sıra Finlandiya'ya gelmiş, büyük direniş gösteren bu küçük ülke bir yıl savaştıktan sonra tükenince, en ufak bir alicenaplık göstermemişti. Ona göre güç her şey, hukuk ise sadece ve sadece kendi arzusuydu. Şimdi savaş deneyine

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü (altta). Postdam Konferansı'nda Churchill, Truman ve Stalin (altta, sağda).

merakediyorum@googlegroups.com

1950'li yıllarda Kars ili (solda). Dönemin Sovyet Dışişleri Bakanı Molotof (altta, solda). 1945 yılında Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Selim Sarper (altta, sağda).

sahip 250 tümenle kendisini her şeye kadir hissediyor ve eski Rus taleplerini yineliyordu.

1945 Şubat'ında biri hariç, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra çekildiği bütün topraklan almıştı. Bu, 1878 ile 1918 arasında Rus işgalinde kalmış olan Kars ve Ardahan idi. Bu Türk bölgesi onu hep rahatsız etmiş, bu işi halletmenin yollarını hep aramıştı. İşte fırsat ayağına geliyordu. Bu arada Boğazlar için de bir bahane oluşturabilir ve buraya bir kez girdikten sonra, kimse onu çıkartamazdı.

TÜRKİYE'YE İLK SİNYAL

Savaş endişesinden uzak bir yıla hazırlanan Türkiye, 19 Mart 1945 günü başına gelecekleri ilk sinyalini aldı.

Rusya 1925 yılından beri geçerli olan saldırmazlık antlaşmasını tek taraflı olarak feshetmiş, gerekçe olarak da II. Dünya Savaşı'nın yol açtığı esaslı değişmelerden söz etmişti. Cumhurbaşkanı İnönü bunun arkasının geleceğini tahmin etti ama işi büyütmeme politikası güttü.

4 Nisan'da Moskova'ya, antlaşmanın yenilenmesi için görüşmelere hazır olduğumuz bildirildi. Bir süre ses çıkmadı. 7 Haziran günü gelen haberler Stalin'in kötü niyetini ortaya koyuyordu: Yeni bir antlaşmanın bedeli Kars ve Ardahan idi.

Rus Dışişleri Bakanı Molotof, Moskova'daki büyükelçimiz

Selim Sarper'e notayı verirken, "1921'de size bu toprakları terkettiğimiz zaman Sovyetler Birliği zayıftı" demişti. Şimdi güçlüydüler. Olayı hatırlayan ve tekrar gündeme getiren kuşkusuz ki Stalin idi, çünkü o, 1921 yılında da bu konu üzerinde durmuştu.

STALİN'İN KOZU

Sovyet iktidarının ilk yıllarında Stalin örgütlenme işlerinin yanı sıra Milletler Komiserliği görevini de üstlenmişti. Bu, geniş topraklardaki halkları Sovyet yönetimi altında tutma işinin daha ince bir ifade ediliş biçimiydi. Stalin bunun için halkların alfabelerini değiştiriyor, bazı bölgeleri birleştiriyor, diğerlerini ayırıyor ve 'yeni Sovyet cennetinde' hâlâ 'huzur bulmayanları' da atalarının yanına gönderiyordu. 13 Mart 1921 tarihinde, 'Uluslaın Hayatı' adlı dergide Ankara ile istemeyerek de olsa niçin anlaştıklarını anlatırken, Kars ile Ardahan'ı günün birinde alacaklarını ifade etmekteydi: "Nasıl 1918'de Brest-Litovsk Antlaşması ile Ukrayna'nın yarısını Almanlara bırakıp bir süre sonra geri aldıysak, şimdi de doğu devriminin zaferi için Türkiye'ye geçici toprak ödünlerinde bulunmamız gerekmektedir... Bunun için de Sovyet Rusya... gerçek sahiplerini bulacakları zamana kadar Kars ve Ardahan illerinin geçici olarak Türkiye'ye bırakılmasının Ermeniler için öyle kabul edilmeyecek bir koşul olmadığını ileri sürmekte haklıdır."

Josef Zugaşvili Stalin şimdi

merakediyorum@googlegroups.com

Potsdam Konferansı'nda Türkiye

Savaş boyunca müttefikler arasında 15 büyük toplantı yapılmıştı. Bunların çoğu savaşın yürütülmesiyle ilgili olup, savaş sonrası dünya düzeni esas olarak Yalta ve Potsdam'da ele alınmıştı. 4-12 Şubat 1945 tarihleri arasında yapılan Yalta Konferansı'na Roosevelt, Stalin ve Churchill katılmışlar, savaştan sonra Avrupa'nın genel düzeni ile Polonya ve Yugoslavya meseleleri ele alınmıştı. Burada müttefikler arasındaki görüş ayrılıkları belirginleşmeye başlamış; bu durum, kurulmakta olan Birleşmiş Milletler ve bunun en önemli organı olan Güvenlik Konseyi'nin yapısını tayin etmişti.

Türkiye konusu müttefiklerin gündemine esas olarak, 17 Temmuz ile 2 Ağustos 1945 tarihleri arasında yapılan Potsdam Konferansı'nda girdi. Her ne kadar ana konu Almanya'daki işgal düzeni, Avrupa'nın durumu ve savaş tazminatları ise de, Churchill, Stalin ve Roosevelt'in halefi olan Truman, pek çok konuda görüş teatisi ve tartışmalar yaptılar *(fotoğrafta).*

Potsdam Konferansı'nda, Anglo-Saksonlar ile Ruslar arasındaki yaklaşım farklılıkları derinleşmiş, taraflar tarihi tutumlarına dönmüşlerdi.

Rusya Akdeniz'e inebilmek için İtalyan sömürgelerinden birisi üzerinde vesayet isteyince Churchill buna karşı tutum aldı.

22 Temmuz'da Molotof Boğazlar'da üs ile Kars ve Ardahan üzerindeki taleplerini resmen dile getirdi. Savaşta Türklerin Alman gemilerini engellemediğini, bu nedenle bundan böyle Boğazlar'da Rus üsleri olması gerektiğini söyledi. Bu konuda 1805 (Napolyon'a karşı) ve 1833 (Kavalalı İbrahim Paşa'ya karşı) antlaşmalarını örnek gösterdi. 23 Temmuz'da ise Churchill söz alarak Moskova'daki basın kampanyasıyla Bulgaristan'daki Kızılordu yığınağının Türkiye'yi endişelendirdiğini söyledi. Stalin, Türkiye'nin esas olarak Kars ve Ardahan meselesinden korktuğu, Rusya'nın bu taleplerinin normal sayılması gerektiği şeklinde bir yanıt verdi. Stalin'e bakılırsa, Montreux'ye göre Rusya, Boğazlar üzerinde Japonya kadar bile söz sahibi değildi. İngiltere ve ABD, Rusya'nın Boğazlar konusundaki taleplerini kabul etmediler. Türkiye konferansın sona ermesinden 15 gün sonra, 22 Ağustos günü bir açıklama yaparak İkinci Dünya Savaşı'nda Boğazlar'ı koruyamadığı şeklindeki ithamları çürüttü ve tehdide meydan okudu: "Tarih Türkiye'nin dahil olup, Türk milletinin memlekete karşı vazifesini yapmadığı hiçbir savaş misali kaydetmemiştir".

bu sözlerini hatırlamış, fikrini zikretmiş, oyunu açmıştı.

Stalin'in elindeki en büyük koz, zaferdeki payı nedeniyle dünya işlerinde söz sahibi olmasıydı. Bunun dayanağı savaş tecrübesi ve mekanizasyon sayesinde çok güçlü hale gelen Kızılordu idi. Bu durum Bulgaristan'da güçlü birlikler bulundu-ruyor, hem de İran'da güç gösterisi yapıyordu. 1945 yılında Muhtar Azerbaycan ile Mahabat Kürt Cumhuriyeti'ni kurdurarak İran üzerinden Hint Okyanusu'na inmek istedi.

STALİN KARŞISINDAKİ İNÖNÜ

Yeni kurulan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin önüne gelen ilk konu bu mesele oldu. ABD'nin kesin tavrı nedeniyle Rusya geri adım attı; ancak bölge ile yakın ilgisini hiç yitirmedi.

Ne var ki Stalin'in karşısındaki İnönü de kolay pabuç bırakacak bir rakip değildi. Derhal İngilizlerle temasa geçti ve Sovyet yayılmasından büyük endişe duyan bu ülkenin desteğini aldı. Bu aynı zamanda ABD desteği anlamına da geliyordu. Böylece elini güçlendirdi ve zaten Rusların yeni hamlesi için fazla beklemesine de gerek kalmadı. Stalin şimdi Ermenileri kullanacaktı. 1945 yazının başında Ermeni Katolikos Seçim Kongresi

merakediyorum@googlegroups.com

toplanmış, 1938'de ölen Hoven I'in yerine Kevork VI seçilmişti. Bu kişi -kuşku yok ki danışıklı olarak- Stalin'e başvurarak Ermenistan'ın Türkiye'den toprak taleplerini desteklemesini ve diasporadaki Ermenilerin Ermenistan'a dönmeye davet edilmesini istemişti. Bu karar Stalin tarafından derhal kabul edilip Pravda ve İzvestia'da yayımlandı; ayrıca Molotof tarafından 18 Haziran'da yeni bir antlaşmanın önkoşulu olarak tekrar gündeme getirildi.

Türkiye işi ağırdan alarak 17 Temmuz'da başlayacak olan Potsdam Konferansı'nda İngiltere ve Amerika'nın tutumunun netleşmesini görmek istedi. Ayrıca Rusya ile başbaşa kalmak istemediği için konunun burada gündeme getirilmesinden büyük bir rahatsızlık duymadı.

BÜYÜKELÇİLERİN BAKIŞ AÇILARI

Potsdam Konferansı'nda batılılardan alınan destek Türkiye'yi bir miktar rahatlattı; ama barış ortamına geçilememesi, ülke üzerinde büyük bir yük oluşturmaktaydı. ABD'nin Ankara Büyükelçisi Wilson, 25 Eylül tarihli raporunda şöyle diyordu:

"Rusya, Türkiye'yi, büyük miktarda askeri silah altında tutmaya zorlayarak ekonomik baskı altına almak istiyor. Bu bir yumuşatma stratejisidir. Üç büyükler arasında, Rusya'ya imtiyaz tanıyacak bir anlaşma yapılması, Türkiye'deki rejimin ortadan kalkmasına neden **olabilir.**"

İşte dışarıdan durum böyle görünüyordu. ABD'nin Moskova Büyükelçisi Kennan ise Stalin'in Doğu Avrupa'da yaptıklarını yakından izleyen bir kişi olarak şunları söylemişti:

"Ankara'nın görüşlerini tüm kalbimle destekliyorum. Ne Sovyet ideolojisinde, ne de diplomatik tatbikatında Sovyetler'in Türkiye ile ilgili niyetlerinin Boğazlarda tanınacak bazı tavizlerle tatmin edilebileceğini mümkün kılacak bir unsur bulunabileceğini düşünmüyorum. Rusya her tavizi, Türkiye'de kendisine bağlı bir rejim kurmak için azamı ölçüde istismar edecektir."

İstanbul'da Tan gazetesinin matbaa ve idarehanesinin tahrip edildiği olaylar (solda). ABD'nin Moskova Büyükelçisi Kennan (üstte). Sovyet tehditi sonrası 1947 yılında Türkiye'ye gelen Amerikan yardımı silahlar (altta).

TAN GAZETESİ OLAYI

Bu arada basın kampanyaları karşılıklı sürüyor ve Türkiye'de kamuoyu gerginleşiyordu. 4 Aralık 1945 tarihinde İstanbul'da CHP Gençlik Kollan yönetimindeki üniversitelilerin de aralarında bulunduğu bir grup, Sovyetler Birliği'ne yakın bir çizgi izlediği gerekçesiyle, Tan gazetesinin matbaa ve idarehanesinin yanı sıra Yeni Dünya gazete-

merakediyorum@googlegroups.com

Kazım Karabekir'in hassasiyeti

Gerilim tırmanırken, 21 Aralık 1945 günü Moskova gazetelerinde bir Gürcü profesörün mektubu yayımlandı. Gürcüler Giresun, Gümüşhane ve Bayburt'a kadar olan toprakları istiyorlardı. Böyle bir talebin Gürcistan'ın yerli halkından gelmesi asla düşünülemezdi. Aslen Gürcü olan Stalin, hemşehrilerini de bu politika oyununa alet etmişti. 25 Aralık günü İstanbul milletvekili Kazım Karabekir *(sağda)* Meclis'te, "Kars yaylası milli belkemiğimizdir, kırdırırsak mahvoluruz" şeklinde bir konuşma yaptı. Kurtuluş Savaşı'nda Ermenileri yenerek Doğu Cephe'mizi sağlama almış olan bu eski askerin hassaslığı, Türkiye'nin kararlılığının bir ifadesiydi.

si, ABC ve Berrak kitabevleriyle Görüşler ve La Turquie adlı dergilerin bürolarını tahrib etti.

Ruslar bu olayları polise mal ettiler. Ancak bu olayda hem iç muhalefeti susturma gayretinin hem de Rusya'nın tutumunun yarattığı infialin rolü olduğunu düşünmek gerekir.

Stalin'in Türkiye'den talepleri ülkenin iç politikasını etkiliyor, siyasi çatışmalarda şiddet boyutunun yükselmesi için zemin hazırlıyordu. Bu durum 'Soğuk Savaş' boyunca artarak devam etmiş ve Türk politik hayatının yapılanmasını derinden etkilemiştir.

SOĞUK SAVAŞ'A DOĞRU

Roosevelt'in ani ölümü üzerine bu sıkıntılı dönemde ABD başkanlığına gelmiş olan Harry S. Truman, iki ciltlik hatıralarında Potsdam'da Türkiye üzerine yapılan görüşmeleri tümüyle teyıd etmektedir. Daha sonra Doğu Akdeniz için bir nevi 'domino teorisi' geliştirmekte ve Sovyetler'in Boğazlar'ı kontrol etmeleri halinde Yunanistan, Ortadoğu ve Yakın Doğu'yu ele geçirmelerini önlemenin olanaksız olacağını söylemektedir.

Truman'a göre Türkler o dönemde, büyük bir savaş deneyine ve sayısız fabrikaya sahip olan Kızılordu ile teke tek başa çıkamazlardı. Keza İran'daki gelişmeler de Türkiye açısından son derece önemliydi. Ayrıca Filistin'de yaptıkları nedeniyle batılılarla araları açılan Arapların Ruslara yakınlaşması beklenebilirdi, ki Truman'ın bu tesbiti de doğru çıkmıştır.

'Demirperde' Doğu Avrupa'nın üzerine inerken Rusların daha fazla yayılmalarının önlenmesi için, Truman harekete geçmeye karar verdi. 12 Mart 1947 tarihinde Yunanistan ve Türkiye için Kongre'den yardım istedi.

Bu seçimin güçlü nedenleri vardı. Yunanistan'da iç savaş devam ediyor, Türkiye ise Sovyet tehdidine karşı çok etkileyici bir kararlılık sergiliyordu. Bu iki ülkenin Rus hegemonyasından kurtulması ile hem Sovyetler'in bölgede ilerlemesi engellenecek hem de diğer ülkelere örnek oluşturulacaktı.

Yardım tasarısı 22 Nisan'da Senato'da, 9 Mayıs'ta Temsilciler Meclisi'nde kabul edidi ve 22 Mayıs 1947 tarihinde yürürlüğe girdi. Yunanistan ve Türkiye altyapı ve teknik yardım ile silah desteği almaya başlamanın yanı sıra, yerlerini kesin olarak Batı bloku içinde belirlediler.

Kısacası Stalin'in çıkışları Türkiye'yi karşı bloka iterek Rusya için, amaçlananın tam tersi bir sonuç verdi. Türkiye ve Yunanistan'a yapılan yardımın 5 Haziran 1947 tarihinde dünyaya sunulan Marshall Planı'ndan daha önce tasarlanmış ve uygulamaya konulmuş olması, Truman'ın bu bölgeye verdiği önemi göstermektedir. ■

Sovyet lideri Stalin (sağda) ve ABD Başkanı Truman (en sağda).

Cumhuriyet döneminde ilk devalüasyon

Temmuz - Ağustos
ÖZEL SAYI

popüler
tarih

www.dogusmedia.com Temmuz - Ağustos 2001 Sayı 14 2.000.000 TL

Mizah: Gırgır'ın serüveni

Kıbrıs kronolojisi

Gezi: Sakarya

KIYI KIYI
100 yıllık kartpostallarda
ANADOLU

Popüler Tarih ◆ TEMMUZ - AĞUSTOS 2001 ◆ SAYI 14

İLK DEVALÜASYON ◆ 100 YILLIK KARTPOSTALLARDA KIYI KIYI ANADOLU

merakediyorum@googlegroups.com

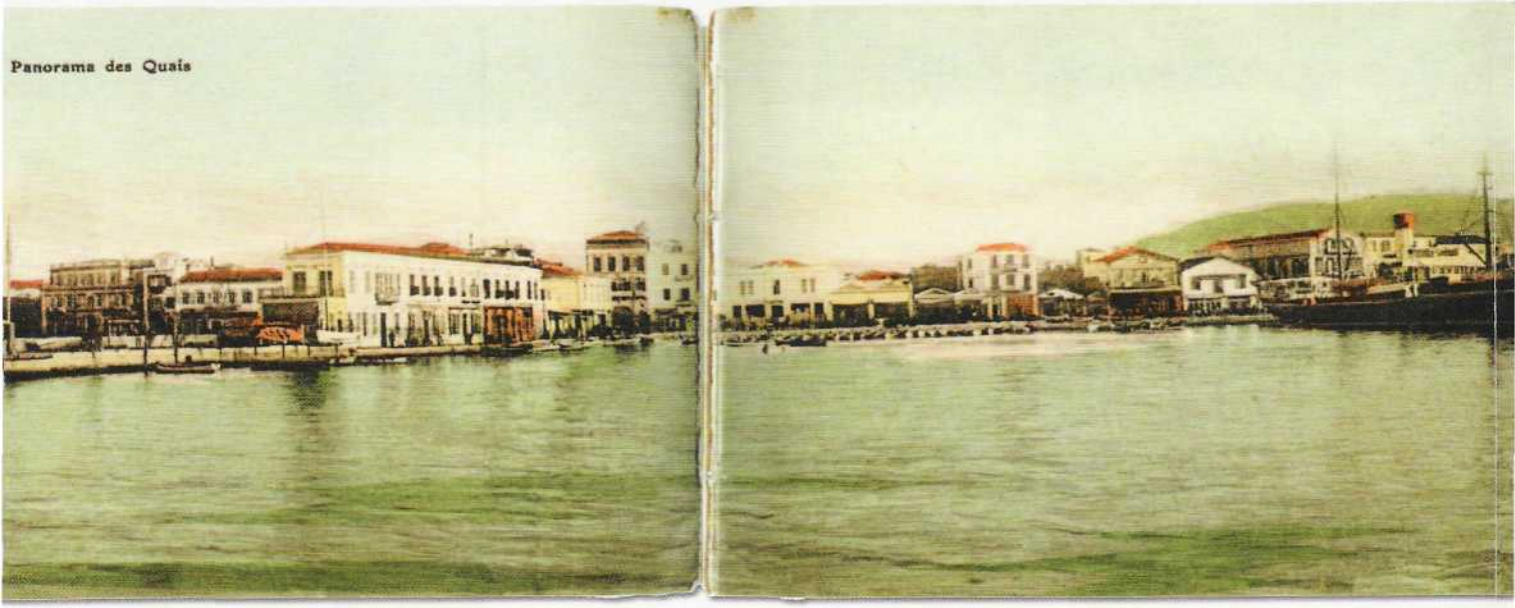

'Türkiye' adının ve bu adla bağdaştırılan çeşitli imgelerin bütün dünyayayayılmasını sağlayan kartpostallardan bir bölümü de Anadolu kıyılarına ilişkindir.

19. yüzyılın sonlarıyla 20. yüzyılın başlarında, Osmanlı topraklarının görüntüleri, kartpostallara da yansımaya başlamıştı. Değişik editörler tarafından Avrupa'da bastırılan ve sayıları milyonları aşan bu kartpostallar hem turistik amaçlarla tüketiliyor hem de koleksiyonerlerin ilgisini çekiyordu. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'nun kozmopolit yapısı içinde, Rumu, Ermenisi, Musevisi ve levanteniyle bu topraklardaki insanlar, birbirleriyle ve dünyanın diğer ülkelerindeki yakınlarıyla haberleşmek için, bu kartpostalları kullanıyorlardı. Söz konusu kartpostallar, Marmara kıyılarından Ege ve Akdeniz'e uzanan bütün sahil şeridini içine alan bir coğrafyada, o dönemin belli başlı yerleşim birimlerini kapsadıkları gibi, Karadeniz kıyılarını da yansıtan ilginç görüntüler sergiliyorlar.

KARTPOSTALLARDA ANADOLU KIYILARI

merakediyorum@googlegroups.com

Giresun'da 'Kokar' sahili; 1905 yılı.

merakediyorum@googlegroups.com

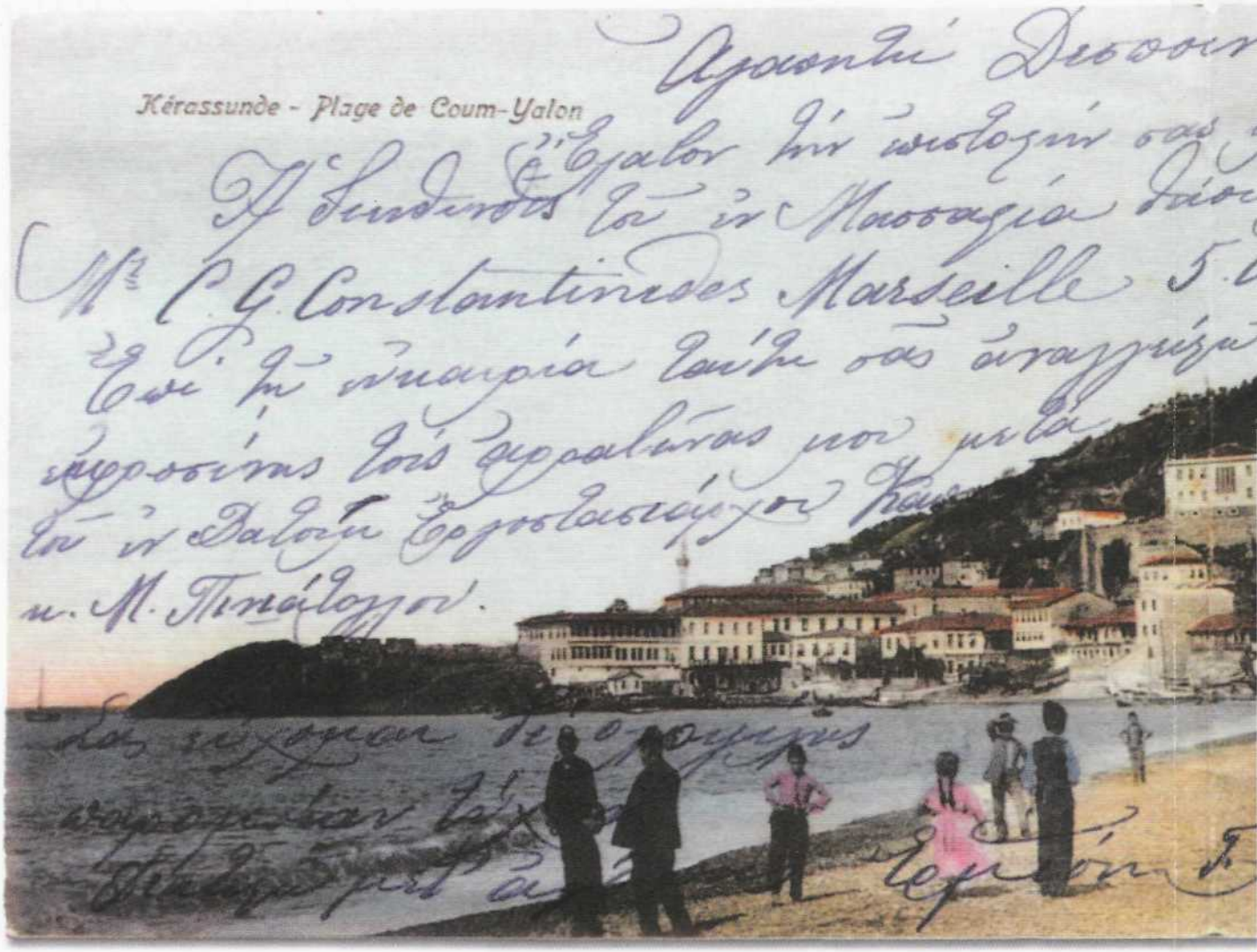

İzmir limanının panoramik görüntüsü; 19. yüzyıl sonlan.

1920 tarihli bir kartpostalda, Bodrum ve Bodrum Kalesi civarı.

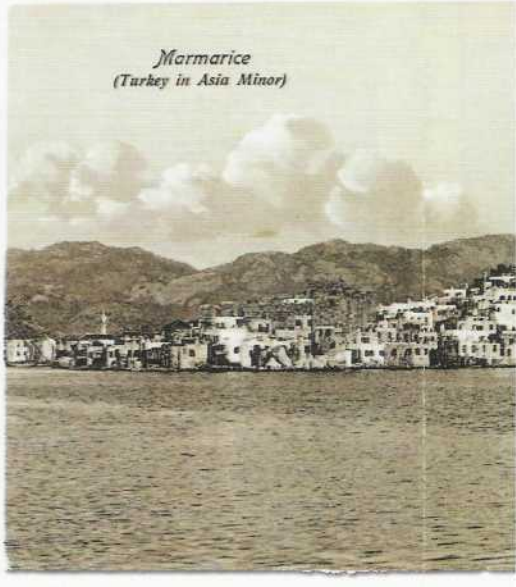
merakediyorum@googlegroups.com

1907'de postalanmış bir kartpostalda, Giresun kıyıları.

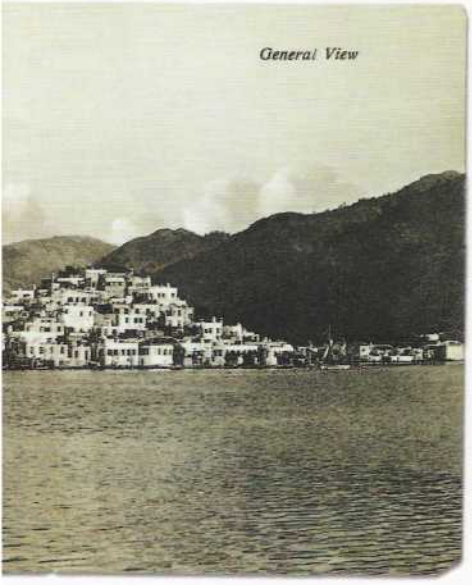
19. yüzyıl sonlarında Foça.

1910 yılında Marmaris kıyıları.

merakediyorum@googlegroups.com

1905 tarihli bir kartpostal: 'Sinop hatırası'.

merakediyorum@googlegroups.com

1900'lerin başında Trabzon: Akçaabat limanından bir görüntü.

1903 yılında postalanmış bir kartpostalda Samsun sahillerindeki bir 'deniz hamamı'.

merakediyorum@googlegroups.com

1910 yılında Tirebolu.

merakediyorum@googlegroups.com

1910 tarihli panoramik bir kartpostalda Antalya sahilleri.

ADALİA (Asia Minore) Panorama visto dal mara

1920 yılında Çeşme sahili.

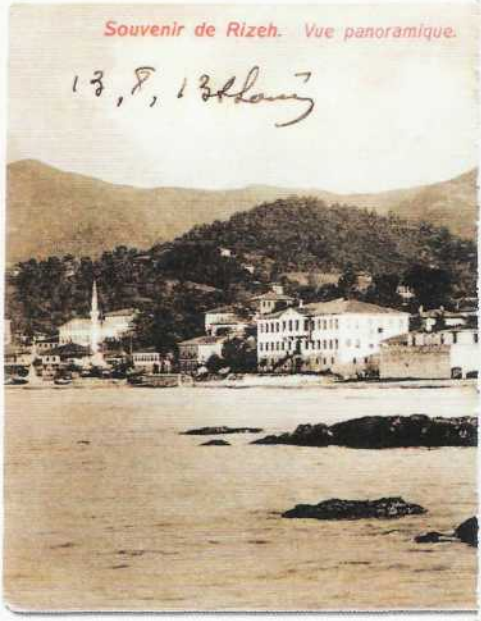
merakediyorum@googlegroups.com

1903 yılında postalanmış bir Çanakkale kartpostalı: Limanın genel görüntüsü.

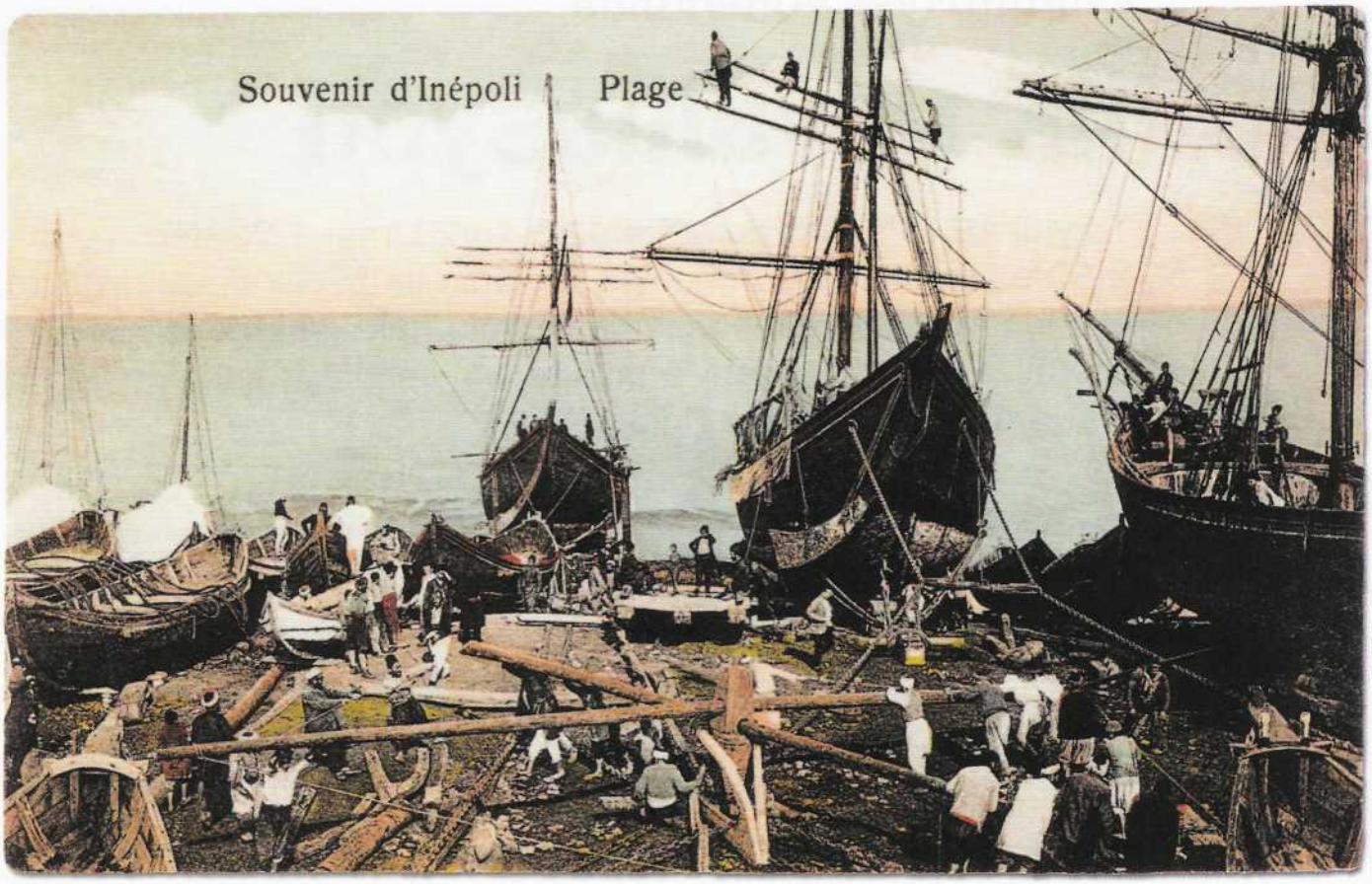

19. yüzyıl sonlarından bir İzmit görüntüsü.

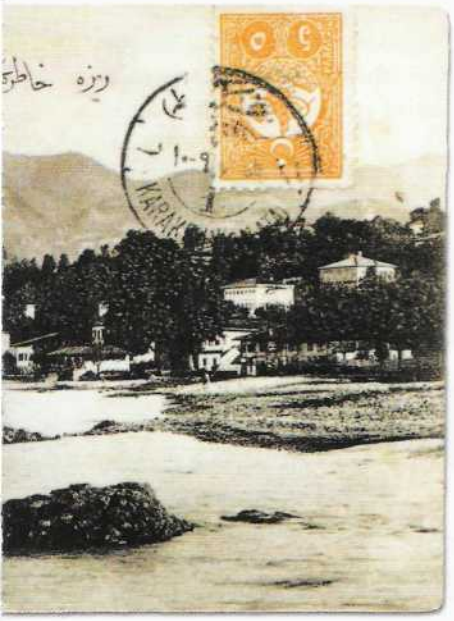

19. yüzyıl sonlarında Rize kıyıları.

merakediyorum@googlegroups.com

Kastamonu sancağına bağlı İnebolu sahilinde gemiler ve gemiciler; 1905 yılı.

İstanbul'un Kartal ilçesinden bir genel görüntü: 19. yüzyıl sonu.

merakediyorum@googlegroups.com

Cumhuriyet döneminde

İlk devalüasyon

7 Eylül 1946'da bir dolar karşılığı Türk Lirası 1.28'den 2.80'e çıkarılarak Cumhuriyet tarihinin ilk büyük devalüasyonu, ekonomiyi dünya ekonomisine uyumlu hale getirmeye yönelik liberalizasyon önlemleriyle birlikte uygulanmaya konuldu ve dış yardım arayışlarına girildi.

Hükümet önemli kararla

Yeni tedbirlerle

İthalât ve ihracat imkânları geniş ölçüde arttırılıyor

Döviz primleri sistemi kaldırıldı ve döviz rayiçleri iç ve dış fiyat seviyeleri arasında muvazene sağlıyacak şekilde ayarlandı

ingili bölge bi

8 Eylül 1946 tarihli Vatan gazetesinde devalüasyon kararı (üstte). 1947 yılında tedavüle çıkarılan 2,5 ve 10 liralık banknotlar (sağ sayfada).

ÖZCAN ÇAĞLAR

1930'lu yılların başından beri Almanya ile yapılan antlaşmaların etkisiyle, Türkiye dışarıya sattığı malları, dünya piyasasındaki fiyatların yüzde 20 ila yüzde 40 fazlasına satabiliyordu. İkinci Dünya Savaşı boyunca ise müttefikler de, Almanya ile rekabet edebilmek ve Türkiye'yi yanlarına çekebilmek amacıyla, Türkiye'nin dışarıya sattığı malların yüksek fiyat düzeyini korumuşlardı. Ancak, İkinci Dünya Savaşı bittikten sonra bu fiyat düzeyinin yüksek tutulması için hiçbir neden kalmamıştı. Üstelik yapılacak devalüasyonla Türk parasının yabancı paralara oranla değerinin düşürülmesi, yabancı yatırımcıların Türkiye'deki yatırımlarını daha kârlı kılacaktı.

KODAMANLAR OYUN YAPTI MI?

Türk parasını devalüe eden CHP iktidarının, alınacak devalüasyon kararını yakınlarına önceden bildirdiği, CHP kodamanlarının piyasa oyunu yaptırttığı, açıktan milyonlar kazandırılarak komisyon alındığı söylentileri ayyuka çıkmıştı.

Yıllar sonra Celal Bayar hatıralarında, halkın neden Demokrat Parti'yi desteklediğini anlatırken bu konuya değinmekten kendini alamıyordu: "Günün Ticaret Vekili Atıf İnan, Halk Partisi'nin İzmir listesinden milletvekili çıkmıştı. İzmir'in bazı tütün, pamuk ve üzüm ihracatçıları, mallarını dışarıya satmakta güçlük çekiyorlardı. İhracat sistemi rahat çalışmadığı için ticaret vekaletini zorluyorlardı (...)

Yeni bir para ayarlaması yapılarak dolar 100 kuruştan 280 kuruşa çıkarıldı. İşin en kötü tarafı, bu karar yayınlanmadan önce piyasa tarafından duyulmuştu. Ticaret Vekili Atıf İnan'ın bazı dostlarına bu kararı önceden çıtlattığı ileri sürülüyordu: İthal malları bir anda piyasadan çekildi, halk sıkıntıya düştü.

Kararın ilan edildiği gün, DP olarak kararın mahzurlarını sayıp döktüğümüz için, dediklerimizin bir bir çıkması milletin ümidini yine muhalefete çevirdi."

Karar alınmadan önce konunun piyasada yayılması, ithalatçıların mallarını piyasadan çekip stoklamasını ve bu karardan sonra tekrar piyasaya sürerek, durdukları yerde devalüasyon oranında yaklaşık yüzde 180 kâr elde etmelerini sağlayacaktı.

merakediyorum@googlegroups.com

ALTINA HÜCUM

Devalüasyon kararına uygun olarak, altın satışı serbest bırakılıyordu. Alman kararlar konusunda Maliye Bakanı Halit Nazmi Keşmir, "Eğer bu kararları almasaydık, bu yıl hem ihracatta hem de ithalatta gittikçe büyüyen bir buhran ile karşılaşacaktık" derken, halk bankalara hücum ederek altın almaya başlıyordu.

1950'lere gelindiğinde, devletin altın ve döviz stokları iyice azalıyor ve iktidar ile muhalefet arasında, bu konuda tartışma yaşanıyordu. CHP'nin yayın organı Ulus gazetesinin 1 Ekim 1950 tarihli nüshasında, Demokrat Parti'nin iktidara geldikten sonra altın ve döviz stokunun 130 milyon 800 bin lira azaldığı ve para hacminin 220 bin 800 lira arttığı dile getiriliyordu.

Dönemin başbakanı Adnan Menderes, devalüasyon kararına atıfla, "Dünün hataları ve israfları, yarının ıstırabının kaynağı olacaktır" demekteydi.

Buna karşılık CHP Genel Başkanı İnönü, iktidarın sadece muhalafetle uğraştığını ileri sürerek, "Demokrasimiz tehlikededir" diyordu.

KORUMACILIK GEVŞETİLİYOR

Dış ticarette korumacılığın gevşetilme sürecinin ilk adımı olarak alınan devalüasyon kararıyla birlikte, ithalatta kotaların yeniden belirlendiği listeler oluşturularak, gümrük tarifeleri dışındaki koruma önlemlerinin büyük ölçüde kaldırıldığı bir dış ticaret rejimi izlenmeye başlanmıştı.

Türkiye'nin savaş sonrasında yapılacak olan Birleşmiş Milletler Konferansı'na katılmasının bir şartı olan demokratikleşmenin yolu, müttefiklerin önkoşul olarak öne sürdükleri çok partili

'Milli iktisada hain kurşun'

Başbakan Menderes'in 1953 yılı ilk 7 aylık ödemeler dengesi açığını 11 milyon lira olarak açıklamasına rağmen, Avrupa Tediye Birliği'nin raporunda bu miktarın 206 milyon lira olarak yer alması ortalığı karıştırır. Hükümet adına konuşan Maliye Bakan Vekili Emin Kalafat *(altta),* bu rakamın 36 aylık bir devrenin toplamı olduğunu, Menderes'in ise 7 aylık rakamı açıkladığını ileri sürer. Emin Kalafat, 23 Eylül 1953 günü Anadolu Ajansı'na yaptığı açıklamada, bankalar arasında kurulacak bir kurumun, 'başta asma köprü olmak üzere' büyük yatırımlara para sağlamak için halktan hisse senedi karşılığı kaynak toplama girişimlerine karşı çıkanlara da sert bir dille çattı. Kalafat, Ulus gazetesinde bu konuda bir yazı yayımlayan Hüseyin Cahit Yalçın'ı 'fesatçı ve müfteri' olarak vasıflandırdı ve yazıyı, 'milli iktisadımıza arkadan vuran hain bir kurşun'a benzetti.

Dönemin Maliye Bakanı Halit Nazmi Keşmir (altta, ortada) kararın ithalat ve ihracat sıkıntısını önlemek için alındığını söylemişti.

merakediyorum@googlegroups.com

DP iktidarı altında adım adım

1950-1953 yılları arasında dünya ekonomisi, Kore Savaşı'nın yarattığı ve Türkiye'nin de etkilendiği bir canlanma dönemine girdi. Bu olumlu konjonktürden Demokrat Parti iktidarı altındaki Türkiye de yararlandı; ekonomide yeni bir dönem başladı. Türkiye'nin ihraç ettiği tarımsal ürünlere talep arttı. Tarımdaki bu canlılık 50-53 döneminde, kişi başına ortalama gelir artışını hızlandırdı. Ancak tarımdaki bu gelişme beraberinde sorunlar da getirdi. Yatırımlardaki artış, ithalatın da hızla artmasına yol açtı. 1949 yılıyla karşılaştırıldığında, 1953 yılında ihracat yüzde 60 artarken ithalatta meydana gelen artış yüzde 84'e vardı. Dış ticaret açığı arttı. Ödemeler dengesi açığı, Amerikan yardımıyla karşılanmak istendi. Ancak 52-53 yıllarında dış açık bu yardım miktarını aştı ve Türkiye dış borçlanma yoluna gitti... Cumhuriyet ekonomisinin o yıllardaki manzarasını anlatabilmek için, işte size birkaç gazete haberi.

Kalkınma Bankası'ndan heyet
(18 Haziran 1950)

14 kişiden oluşan Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası heyeti, ülkemizin ekonomik gelişimini yerinde incelemek için Türkiye'ye geldi. Heyet başkanı Barker, "Türkiye'nin ekonomik gelişimini daha da hızlandırmak için gereken raporu hazırlayacağız" dedi.

İşletmeler satılıyor
(22 Temmuz 1950)

Hükümet programında öngörülen "Devletin elindeki fabrikaların özel sektöre devredilmesi" projesi gerçekleşmeye başladı. Bu program çerçevesinde ilk olarak Adana'daki çırçır fabrikası satışa çıkarıldı ve bu ilde faaliyet gösteren 500 bin lira sermayeli bir şirket, fabrikayı 50 yıl taksitle Türkiye Zirai Donatım Kurumu'ndan satın aldı.

Yeni dış ticaret rejimi
(9 Ağustos 1950)

İktisat ve Ticaret Bakanı Zühtü Veli Beşe, 1 Eylül'de yürürlüğe girecek yeni dış ticaret rejimini açıklayarak konuyla ilgili bilgi verdi ve ihracatımızın esas itibariyle serbest ve hiçbir lisans kaydına tabi olmaksızın yapılacağını söyledi.

Kiralara yüzde 100 zam
(18 Haziran 1952)

Adalet Komisyonu yaptığı toplantıda, Milli Koruma Kanunu'nun mesken olarak kullanılan binalara ait 30. maddesini ele alarak görüştü ve söz konusu madde yeni bir formüle bağlandı. Kabul edilen yeni düzenlemeye göre, mesken kiralarına yüzde 100, işyeri olarak kullanılan binaların kiralarına ise yüzde 200 zam yapılması kararlaştırıldı.

İhracatçıya kolaylık
(30 Temmuz 1952)

Ekonomi Bakanlığı bir bildiri yayımlayarak, ihracat işlerine ait bütün muamelelerde azami sürat ve kolaylığın temini için bakanlıkça gereken kararların alındığını bildirdi.

sisteme ve liberalleşmeye geçmekle mümkündü. Dış yardım ve krediler de bu önkoşulun yerine getirilmesine bağlanmıştı.

TARIM YOLUYLA KALKINMA

Müttefiklerin de etkisiyle izlenmeye başlanan liberalizasyon politikaları, dış yardım ve dışarıya borçlanabilmenin önünü açmıştı. Yine müttefiklerce belirlenen yeni ekonomik düzene göre, Türkiye'nin dünya ekonomisindeki yeri, savaşta yıkılan Avrupa'nın yeniden yapılanması için tarım ve madencilik ürünleri sağlamaktı. Böylelikle, tarım yoluyla kalkınma dönemi başlamış oluyordu.

Dönemin ABD hükümetinin

merakediyorum@googlegroups.com

uzmanları bu konuda, "Türkiye'ye sanayileşme amacından vazgeçmesi gibi bir telkinde bulunulmuyor. Telkin edilen şey, bu amaca en kısa yoldan varmanın, tarım alanındaki kalkınmaya ağırlık tanımakla mümkün olacağı gerçeğidir" demekteydiler.

ZİRAAT'İN KREDİLERİ

Ne var ki Türkiye tarım yoluyla kalkınmayı sağlayabilecek tarımsal araç ve gereçlerle kimyevi gübre üretecek sanayiye sahip değildi.

Bu araçların üretimini gerçekleştirmeyen Türkiye, zorunlu olarak bunları ithal etme yoluna gitti. Ancak iş, ithal etmekle bitmiyor, bu araçların çiftçilere dağıtılabilmesi için, çiftçilere kredi verilmesi gerekiyordu. Bir devlet bankası olan Ziraat Bankası'nın dağıttığı kredilerdeki hızlı artış, dönemin genel tavrını gösteriyordu.

DÖRT BİR TARAF, TRAKTÖR

İzlenen liberalleşme politikalarıyla, dış yardım ve dış borçların akışı sağlanmıştı. Ancak gelen tüm yardım ve borçlar, tarımsal araç ve gereçlerle kimyevi gübrenin ithalatında ve çiftçilere dağıtılan kredilerde kullanılıyordu. Zirai malzeme ithalatı kendini, traktör sayısının yıllar itibariyle artmasında ve sonra da geçmişe oranla daha sık kullanılan kimyevi gübrede göstermekteydi. Çiftçilere dağıtılan krediler ise, hem nakit kredide hem de destekleme alımlarındaydı. Toprak Mahsulleri Ofisi'nin temel görevi, destekleme alımları yaparak, tarımsal ürünlerin fiyatını belirli bir düzeyde tutmaktı.

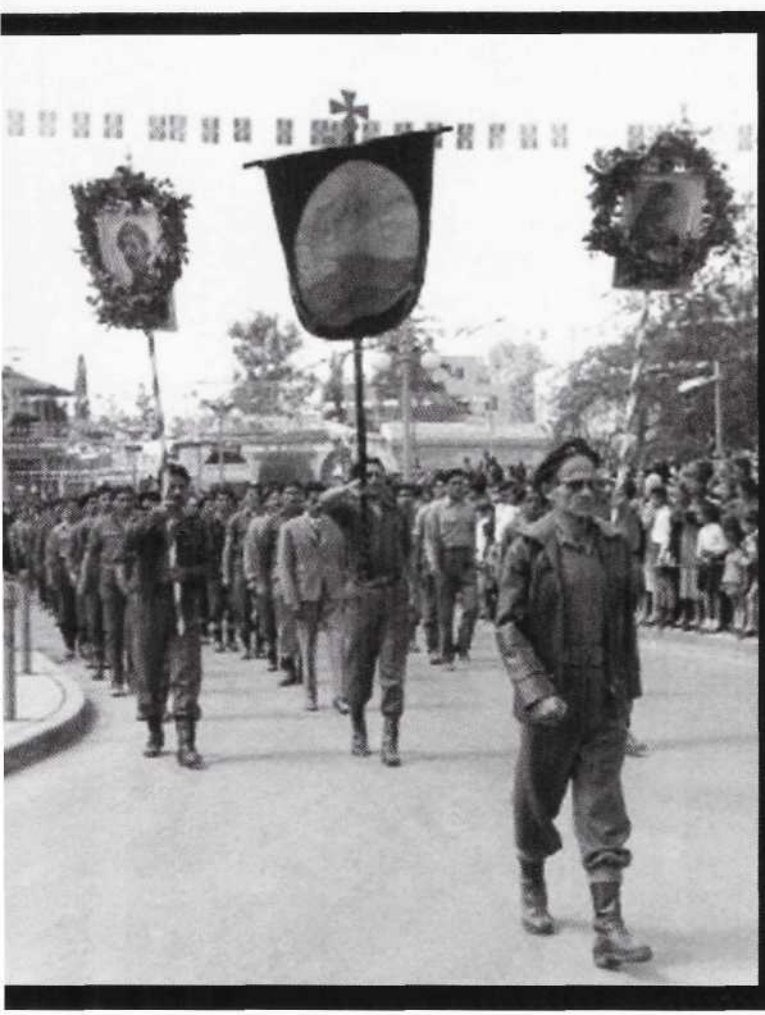

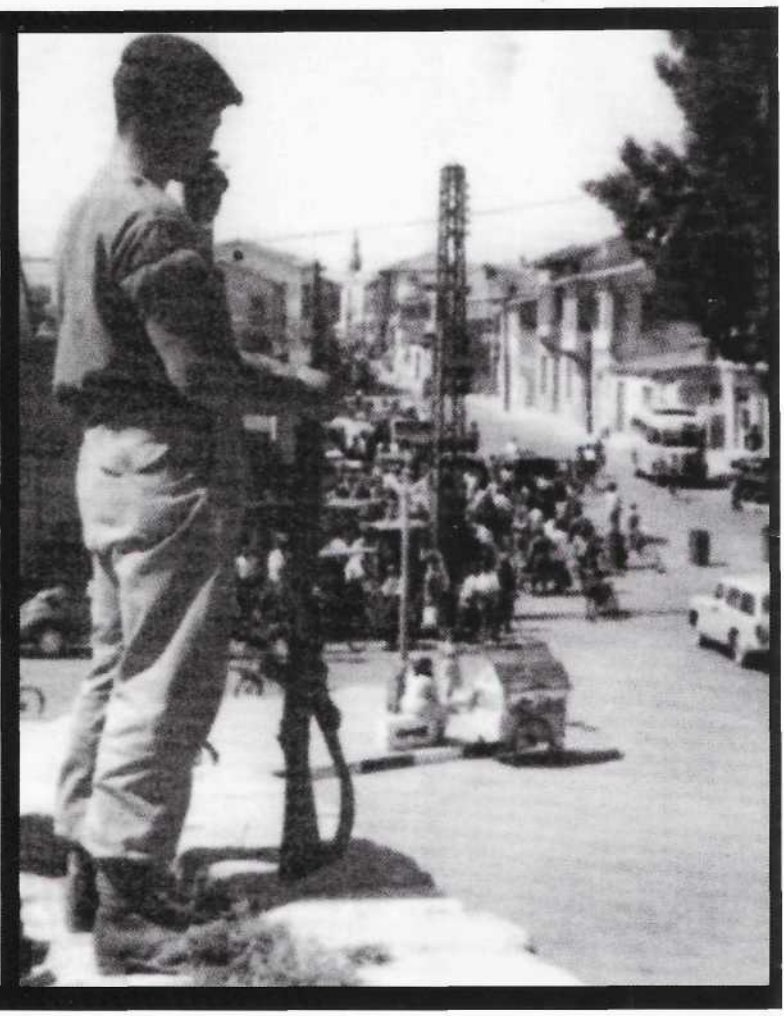
DIŞ TİCARET AÇIKLARI

Tarımsal iharacatı artırmak için alman bu tedbirler sanayileşmesi olmayan Türkiye için ters tepmiş, tamamen ithalatçı bir ülke konumuna sokmuştu. Yıllar itibariyle ihracatımız artmış, ancak ithalatımız ihracatımızdan daha hızlı bir artış göstermişti. Böylelikle, liberalizasyon politikalarının ilk adımı olan 7 Eylül 1946 devalüasyon kararı ile birlikte, dış ticarette açıklar vermenin kurallaştığı dönem başlamıştı.

1950 sonrasında çiftçiler, dağıtılan kredilerle traktör alarak tarımda modern yöntemleri kullanmaya başladılar (üstte solda ve sağda). Ziraat Bankası'nın tarıma verdiği desteği gösteren bir gazete ilam (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

'Ada'da sular ısınırken

Avrupa Birliği çerçevesindeki gelişmeler, Kıbrıs sorununu da yeni bir noktaya getiriyor. Rum kesiminin Avrupa Birliği'ne tam üye olmasının gündeme getirildiği şu aşamada, Türkiye de farklı tepkiler gösteriyor. Önümüzdeki iki yıl boyunca, Kıbrıs'ın çok daha fazla gündeme geleceği ortaya çıkıyor.

ORHAN KOLOĞLU

Kıbrıs konusunda Türkiye'nin politikası, Lozan'dan itibaren, Misak-ı Milli anlayışına uygun olarak, Cumhuriyet sınırları dışındaki topraklarla ilgilenmemek ve içişlerine karışmamak esasına dayanmıştır.

Yunanistan, Kıbrıs'ı elde etmek için çalışmaya başladığında, 1950 öncesinde CHP hükümetinin yaptığı gibi, 1950 sonrasında DP hükümeti de, Lozan'ın 20. maddesi uyarınca, sorunu İngiliz çözümüne bırakma yanlısı olmuştur. Ancak Hürriyet gazetesi sahibi Sedat Simavi'nin yürüttüğü kampanya sonucu, 1955'ten itibaren Kıbrıs konusuna, hükümet düzeyinde daha yoğun bir ilgi başladı.

Türkler için haklar istenmekle birlikte, çözümün İngiliz ve Ba-

merakediyorum@googlegroups.com

ti yanlısı olması esas alınıyordu. Nitekim Makarios, Bandung Bağımsızlar Toplantısı'nda Üçüncü Dünya'nın oylarını yanma çekerken, Türkiye Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, batı tezlerim savunduğu için tepki gördü. Bu yüzden Türkiye politikası sadece İngiliz ve ABD desteğiyle ayakta durabildi. Günün birinde onlar da uzlaşmacı bir yol bulup destekten vazgeçince, Türkiye bu konuda dünyada hep yalnız kaldı. Örneğin, 100'den fazla ülkenin katıldığı Dünya Masa Tenisi Şampiyonasında, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin spordan dışlanmaması gerektiği hakkında bir konuşma yaptığımda ve oylamaya konduğunda, sadece Pakistan'ın lehimize el kaldırdığını görmekle şaşkına dönmüştüm. Böylesine bir yalnızlık.

Anımsamak gerekir ki NATO üyesi olan iki komşu ülkeden Yunanistan, bu konuda Sovyet bloku ve Arap ülkeleriyle flört ederken Türkiye'nin batıya bağlılık ilkesinden feragat etmemesi hep aleyhine kullanılmıştır. Bu yüzdendir ki 1974'te Ecevit Hükümeti'nin müdahale kararını, adada sürdürülen soykırımı önlemek amaçlı olarak algılamamakta batı adeta yarışa çıkmıştır. Oysa 1963 olayları konusunda, bunlara tanık olarak hem ABD Dışişleri Bakan Vekili George Ball hem de İngiliz Yüksek Komiseri Büyükelçi Sir Cyrill Pickard 'genocide' ve 'massacre' yani 'soykırım' ve 'katliam' deyimlerini kullanmışlardır.

1963 olayları konusunda yabancı diplomatların yargısı kesindir: Soykırım ve katliam.

Türk ordusu en çok tepki çeken ikinci harekatını yaparken ne Erbakan ve Kaddafi'nin istediklerini bir 'cihad' ilan etmeye kalkmış ne de yine onların aklına uyarak, adanın tamamına el koymayı düşünmüştür. Eğer, 5-6 yüz bin kişiyi içine alsaydı Türk ordusunun durmadan gerilla eylemleriyle uğraşması gerekirdi.

Bizans'ı yeniden canlandırma hayalini her kaybettiğinde bir başka toprağı ele geçirme planları yapan Yunanistan (Son Balkan olayları sırasında da Güney Arnavutluk ve Makedonya'ya gözlerini dikmişti), Kıbrıs'ı kazana-

EOKA militanlarının Lefkoşa'da yaptıkları Enosis gösterilerinden biri (karşı sayfada, solda). Lefkoşa'nın Türk mahallelerinde nöbet tutan bir İngiliz askeri (karşı sayfada, sağda). 8 Ağustos 1964 tarihli Hürriyet gazetesinde Kıbrıs operasyonu haberi (üstte, solda). 1974 Temmuz'unda yapılan Kıbrıs Barış Harekatı sırasında çıkarma birlikleri (üstte, sağda).

merakediyorum@googlegroups.com

mayacağını anlayınca çözümsüzlük yaratmakla Türkiye'yi zarara sokmanın yollarını aradı. Bunda başarısız olduğu da söylenemez.

Türkiye'ye uygulattırılan ambargolar Yunanistan'a bir kazanç getirmemiş olsa da bizi zarara sokmuştur. Yunanistan'ın uzlaşmama yolundaki kararlılığı öyledir ki, son olarak Yunan Dışişleri Bakanı açıkça, Türkler için Kıbrıs'ta azınlık statüsünden fazlasını kabul edemeyeceklerini açıkladı. Bunun, Batı Trakya'daki Türk cemaatini ekonomik geri kalmışlığa itme yönteminin tekrarı olacağını fark etmemek, mümkün değildir. Bu uzlaşmazlığı aşmak için, 15 Kasım 1983'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ilan edildi. Ancak dünyanın hiçbir ülkesi tarafından, Müslümanlar da dahil, tanınması sağlanamadı.

KKTC her şeyiyle anavatanın destek ve yönlendirmesine muhtaç olduğu için, son ekonomik krizde olduğu gibi, bizimle birlikte bunalım yaşıyor. KKTC'de kişi başına gayri safi hasıla, 4 bin dolarla Türkiye'dekinden fazla olmakla birlikte, bu rakamın 8-10 bin dolar arasında değiştiği güney bölümüne nazaran, hayli aşağıda bulunuyor. Üstelik güneyin Avrupa Birliği'ne girme planının serbest dolaşım açısından sağlayacağı avantaj da bizim kısımda, muhalefet yaratıyor.

Yunanistan, kendisinin adayı işgal etme girişimlerini unutturup Türkiye'nin 'işgalci' olduğunu kabul ettirmeye çalışıyor. Oysa Türkiye kesin olarak ülkesine toprak katmaya karşı çıkmış, Kıbrıs'ın kendi başına bir bütün oluşturmasını savunmuştu. KKTC'nin ilanı bile federe bir devlet olarak Kıbrıs Federasyonu içinde yer alma amacını güdüyordu. Şimdi Rum kesiminin Avrupa Birliği'ne tam üye olmasının bir tehdit olarak kullanıldığı aşamada, Milli Güvenlik Kurulu ilk kez Türkiye'ye entegrasyon olasılığını anımsatan bir açıklama yaptı. Önümüzdeki iki yıl boyunca, Kıbrıs'ın çok daha fazla gündeme geleceği anlaşılıyor.

Bu açıdan bakınca, bir Kıbrıs kronolojisi dökümünün, okurlarımız için faydalı olacağını düşündük. ■

KIBRIS KRONOLOJİSİ

1571 Kıbrıs'ın Osmanlı devleti tarafından fethi *(üstte)* ve ilk Türk cemaatinin adaya yerleştirilmesi.

1878 Ruslar karşısındaki yenilgide fazla ödün vermemek için, adanın İngiliz İmparatorluğu'na kiralanması *(Osmanlımülkiyeti devamediyor sayılmakla birlikte, yönetimintamamen İngilizleregeçmesi, sağda).*

5 KASIM 1914 İngiltere'nin adaya tamamen el koyması.

1923 Lozan Barış Antlaşması'nın 20. Maddesi gereğince, Türkiye adanın İngiltere'ye ilhakını kabul ediyor.

10 MART 1925 Kıbrıs'ın bir Taç Kolonisi' (Crown Colony) olarak ilanı ve adaya ilk Türkiye Cumhuriyeti konsolosunun atanması.

21 EKİM 1931 Rumların Enosis isyanı başlar *(sağda),* İngiliz valisinin konağını yakarlar. İngiliz politikası sertleşir. Türk cemaati Enosis'e karşı olduğunu açıklar.

1939 İkinci Dünya Savaşı başlayınca İngiltere, Ortadoğu'nun kontrolü için stratejik önemi olan adayı elinden kaçırmamak için, özerklik vaadinde bulunacağını yayar, Rumlar buna karşıdır; Enosis'te kararlıdırlar.

23 NİSAN 194 Doktor F. Küçük *(solda),* Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi'ni kurdu.

1950 İkinci Dünya Savaşı'nın ardından bütün dünyada kolonilerin tasfiyesi eğilimi

merakediyorum@googlegroups.com

yaygınlaşınca, Kıbrıs Rum Ortodoks Liderliği (18 Ekim'de başına Makarios seçilmiştir), yoğun bir kampanyaya girişir. Yunanistan hükümeti de BM'ye ulusların kendi kaderlerini tayin haklarının Kıbrıs için de uygulanması yolunda başvuruda bulunur.

1954 Yunanistan, Birleşmiş Milletler'e self-determinasyon için başvurur. Birleşmiş Milletler, Yunan talebini reddeder.

1 NİSAN 1955 Yunan terör örgütü EOKA adada faaliyete geçer. Rumlar arasında Enosisçi-Anti Enosisçi çatışması başlar. Türk ve Rum bölgelerinin kurulmasına girişilir, *(üstte).*

29 AĞUSTOS 1955 Türkiye ilk kez sorunda taraf olmayı kabul eder ve Londra'da İngiltere ve Yunanistan'ın katıldığı toplantıda, Türkiye de temsil edilir *(üstte).*

6-7 EYLÜL 1955 Konferans devam ederken, EOKA terörünün Türkleri de hedef almaya başlaması karşısında, İstanbul'da Türk hükümetinin de göz yumduğu mitingler kontrolden çıkar. Daha sonraları '6-7 Eylül Olayları' diye anılacak olan yağma ve tahribat, Türkiye'deki Rumlar kadar, diğer azınlıkları da hedef alır. Aynı zamanda 'Ya Taksim Ya Ölüm' sloganı yoğun bir biçimde kullanılmaya başlanır.

2956 İngiliz hükümeti, karışıklıkların baş kışkırtıcısı sıfatıyla Başpiskopos Makarios'u *(solda)* Seyschelles Adaları'na sürer. Birleşmiş Milletler'de Türkiye ilk kez, 'taksim' tezini açıklar. İngiltere, askeri üssünün kalması koşuluyla 'self-determinasyon'u kabul etmeye yanaşır.

195? NATO arabuluculuk görevini üstlenince, EOKA geçici olarak ateşkes ilan eder; Makarios serbest bırakılır.

15 KASIM 19? Türk Mukavemet Teşkilatı kurulur.

1? Kıbrıs'ın İngiliz Milletler Topluluğu içinde kalmasına ama Türkiye ve Yunanistan'la da bağlara sahip olmasına dayalı "MacMillan Planı'gündeme gelir.

19 ŞUBAT 19? İngiltere başbakanı ve üç devletin dışişleri bakanlarının katılımıyla Zürih Antlaşmaları onaylanır. Cemaat temsilcileri olarak Makarios ve Dr. Küçük de toplantıya katılırlar. Üç devlet Kıbrıs anayasasını garanti altına alır. İngiliz üslerinin devamı kabul edilir.

MAYIS 19? Yunan başbakanı ve dışişleri bakanı Türkiye'yi resmen ziyaret ederler *(üstte);* barış rüzgarları esmeye başlar.

6 NİSAN 1960 Kıbrıs Anayasası imzalandı. Adaya simgesel Türk ve Yunan birlikleri yerleştirildi. Makarios Cumhurbaşkanı, Küçük Cumhurbaşkanı yardımcısı oldu. Bu arada 27 Mayıs 1960'da Türkiye'de ordu yönetime el koydu; 1961 seçimleriyle ülkede tekrar demokrasiye dönüldü.

HAZİRAN 1963 Başbakan Karamanlis'in istifası ve ülkeyi terk etmesinin ardından Yunanistan sürekli kabine bunalımları geçirir, bu yüzden Kıbrıs üzerinde etkisi azalır. Makarios kendi girişimiyle yıl boyunca anayasayı değiştirme ve Türk cumhurbaşkanı yardımcısının yetkilerini kısma faaliyetlerini arttırır. Kasım sonunda ABD Başkanı Kennedy Makarios'a bundan vazgeçmesini önerir, Aralık başında da Başbakan İnönü *(sağda)* tek taraflı değişiklikleri kabul etmeyeceğini bildirir.

21 ARALIK 1963 Noel katliamı ile EOKA, Türk cemaatine karşı 'etnik temizleme ve adadan kaçırma' politikasını doruğa çıkarır *(sağda).* Eylemleri 1964 Ağustos'unun ortalarına kadar sürecektir.

30 ARALIK 1963 Makarios 13 maddelik anayasa değişikliği önerisini açıklar; Türkiye buna karşı olduğunu yineler.

NİSAN 1967 Yunanistan'da ordu yönetime el koyar *(sağda)* ve 1974'e kadar

merakediyorum@googlegroups.com

iktidarda kalır. Subaylar halkın desteğini elde etmek için Kıbrıs'ta EOKA'ya desteği arttırırlar. Türkler iyiden iyiye gettolara sıkıştırılmaya başlanır. Yunan ordusunun 15 bin askeri, gayri resmi olarak adaya yerleştirilir.

KASIM 196 Türklere karşı sürdürülen soykırımın kesilmesi için Türk ve Yunan başbakanları arasında düzenlenen toplantı bir sonuç vermeyince, Türkiye askeri müdahalede bulunacağını açıklar. Yunanlılar üç Türk köyünden geri çekilirken arkalarında 24 ölü bırakırlar. TBMM hükümete müdahale yetkisi verir. Türk uçakları Kıbrıs üzerinde uçmaya başlarlar. Donanma ve çıkarma birlikleri harekete geçer. ABD'nin arabuluculuğuyla Yunan birliklerinin geri çekilmesi sağlanınca, Türk harekatı durdurulur. 1964'ten beri Türkiye'de bulunan Rauf Denktaş *(solda)* gizlice adaya girer. Yunanlılarca tutuklanır; ama Türkiye ve ABD'nin baskısıyla iade edilir.

15 TEMMUZ 1974 Yunanlı subayların yönettiği Ulusal Muhafız Örgütü, Cumhurbaşkanı Makarios'u devirir ve EOKA-B önderi Nikos Sampson'u *(en altta solda)* 'cumhurbaşkanı' ilan eder. Adadaki İngiliz üssüne sığınan Makarios, Kıbrıs'ı terk etmek zorunda kalır. Bu suretle Enosis'in gerçekleştirilmek istendiğini anlayan Türkiye, garanti anlaşması uyarınca, İngiltere'yi ortak eyleme davet eder. İngiltere'nin katılmaması üzerine, 19 Temmuz'da Başbakan Ecevit'in talimatıyla Türk çıkarma gemileri denize açılır ve 20 Temmuz'da denizden çıkarma ve havadan indirmelerle Girne bölgesi kontrole alınır *(en altta ortada ve sağda).* Ancak Yunan birliklerinin adada garantör olarak bulunan Türk birliğine saldırması çarpışmaları bütün ada yüzeyine yayar *(üstte ve altta solda).* 22 Temmuz'da Birleşmiş Milletler'in çağrısına uyularak ateş kesilir. Bu girişim sonucu, Kıbrıs'ta Nikos Sampson, Yunanistan'da ise askeri cunta devrilir ve Yunanistan demokrasiye döner. Ancak Kıbrıs'ta dağınık durumdaki Türklerin güvenliği sağlanamadığı gibi, Girne'deki köprübaşı da ordumuz için yeterli güvenceye sahip değildir.

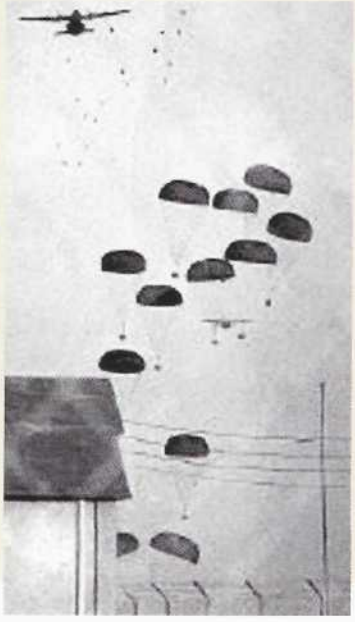

16 AĞUSTOS 1974 Cenevre'de sürdürülen barış görüşmelerine rağmen Yunanistan hiçbir uzlaşmaya yanaşmak niyetinde olmadığını gösterdi. Aksine köylerdeki Türkleri öldürmeye devam ettiler. Bunun üzerine Türk ordusu adanın yüzde 37'sini kontrol altına alacak kadar ilerledikten sonra ikinci harekatı sona erdirdi.

Cumhuriyet döneminde ilk devalüasyon

Temmuz - Ağustos
ÖZEL SAYI

popüler
tarih

www.dogusmedia.com Temmuz - Ağustos 2001 Sayı 14 2.000.000 TL

Mizah: Gırgır'ın serüveni

Kıbrıs kronolojisi

Gezi: Sakarya

KIYI KIYI
100 yıllık kartpostallarda
ANADOLU

Popüler Tarih ◆ TEMMUZ - AĞUSTOS 2001 ◆ SAYI 14

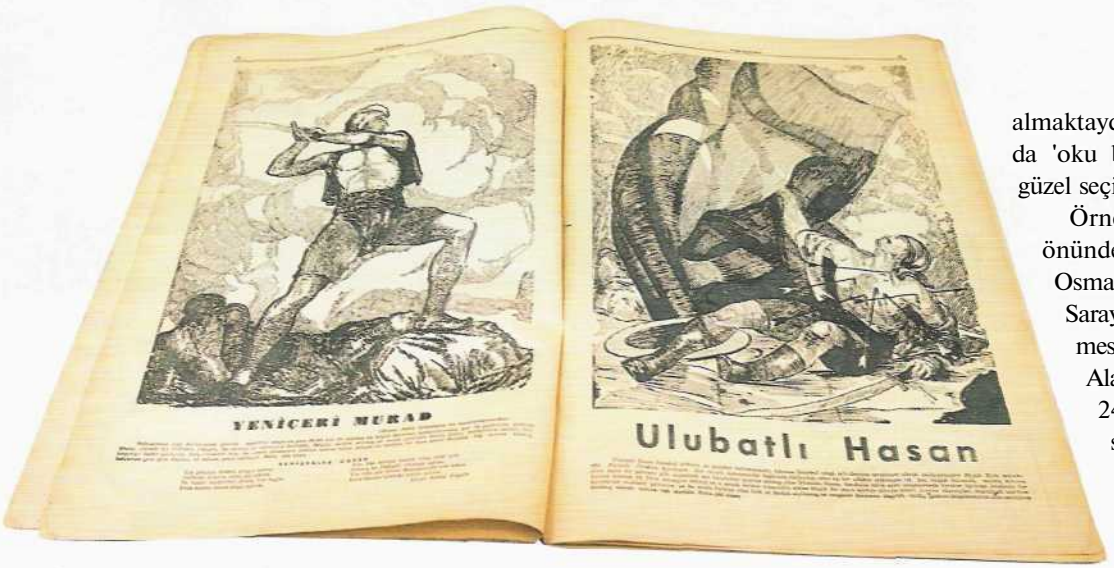
İLK DEVALÜASYON ◆ 100 YILLIK KARTPOSTALLARDA KIYI KIYI ANADOLU

merakediyorum@googlegroups.com

Reşad Ekrem Koçu

Osmanlı tarihinin romancısı

Popüler tarihin unutulmaz isimlerinden Reşad Ekrem Koçu, kitaplarıyla yeniden gündemde. Reşad Ekrem, 50'li ve 60'lı yıllarda Osmanlı tarihini geniş halk kesimlerine açmış ve sevdirmişti.

ESER TUTEL

Reşad Ekrem Koçu'yu 50'li yılların başlarında tanıdım. O sıralar 50 yaşlarında olması gerekirdi. Çalıştığım Türkiye Yayınevi'ne haftada bir uğrar, 'Hafta' dergisi için kaleme aldığı yazıları bırakırdı.

Beş dakika kadar oturur, o sırada odada kim varsa, dergiyi çıkartanlardan Cemil Cahit Cem ya da Sezai Solelli'yle, şundan bundan söz ettikten sonra kalkar giderdi. Ortaboylu, gözlüklü, dağınık saçlı, keskin bakışlı bir adamdı. Konuşmalarından, çok bilgili ve çok zeki olduğunu anlamak zor değildi.

Getirip bıraktığı yazılar, derginin orta yüzündeki renkli sayfada yayımlanırdı. Hemen hepsi de Osmanlı tarihinden, kolay okunan, merak uyandıran, ilgi çekici sayfalardı. Ressam Nezih İzmirlioğlu'nun resimlediği bu konuların, derginin en çok okunan yazılarından olduğunu bilirdim.

'HAFTA' DERGİSİNDEKİ YAZILARI

Hatırladığım kadarıyla bu yazılar, 'Topkapı Sarayı'nda Bir Gezinti' ana başlığı altında yer almaktaydı. Her yazının başlığı da 'oku beni' diyecek derecede güzel seçilmişti. Nasıl mı?

Örneğin, 'Alay Köşkü önünde Ayak Divanı', 'Genç Osman Vak'ası', 'Alemdar'ın Saray baskını', 'Cellat Çeşmesi ve cellatlar', 'Baklava Alayı', 'Zülüflü Ağaların 24 saati', 'Bir padişahın sünnet düğünü' gibi...

Bu yazılar bir cilt boyunca, 26 sayı sürdü. 1954'te yeni bir cilde başlanınca yazıların başlığı da, içeriği de değişti. Hoca, bu sefer de her sayıda üslubunu bozmadan, dilini kolay anlaşılacak şekilde sadeleştirerek büyük bir Türk tarihçisini tanıtacaktı. Peki, kimlerdi bu ünlü Türk tarihçileri?

Vakanüvis Ahmet Vasıf Efendi, Ahmet Lütfi Efendi, Mustafa Naima Efendi, Pecevili İbrahim Efendi, Silahtar Fındıklık Mehmed Ağa, Evliya Çelebi, Katip Çelebi filan...

Yazıların başlıkları da hatırlayabildiğim kadarıyla şöyleydi: 'Emme-basma tulumbanın icadı, esir pazarının kaldırılması, bakırdan altın yapan kız, adsız kahramanlar, gemici Kara Meh-

merakediyorum@googlegroups.com

med'.

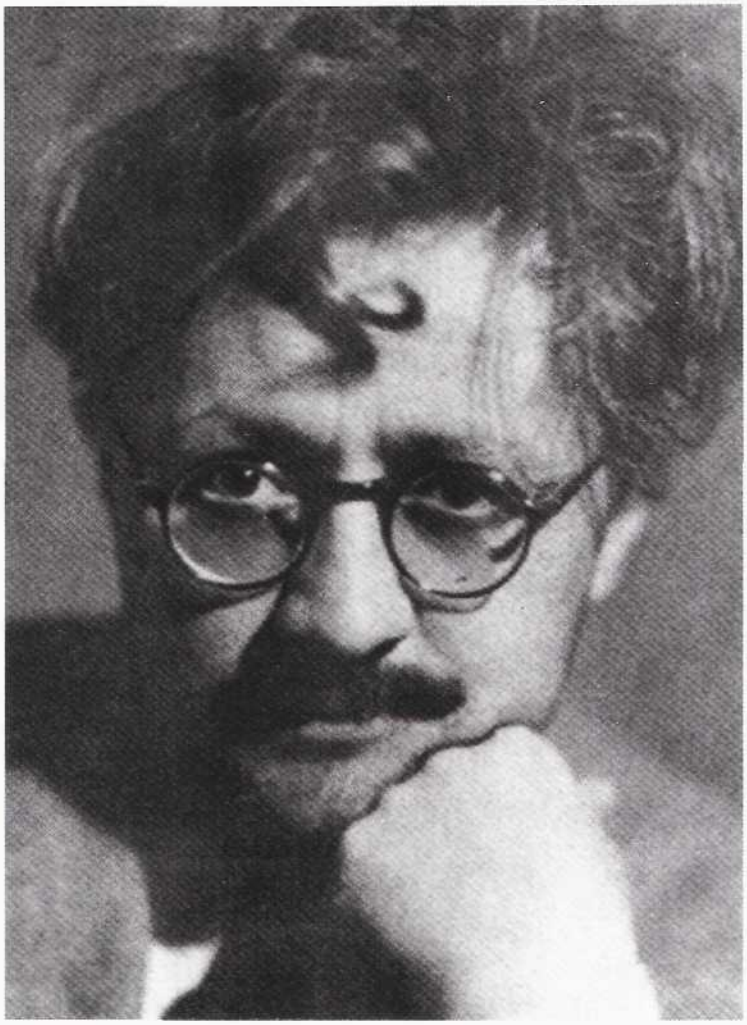
Demek istediğim, o zamanlar 'Hafta' gibi aile dergilerinde bu düzeyde konular işlenir ve bu yazılar yoğun bir ilgiyle izlenirdi. Bugün ise böyle bir dergicilik anlayışını çoktan yeller üfürdü, seller götürdü. Hem de bir daha geri gelmemecesine...

RESİM DE YAPARDI!

Reşad Ekrem Bey çok bilgili, üstelik de çok güzel yazı yazabilen bir kimseydi. Onun yazılarını okuyup da, 'Bu adam şair! Şiir gibi yazıyor!' dememek elde değildi. Çok sonradan öğrendim ki, Reşad Ekrem Bey gerçekten şairmiş meğer...

Hem de herkes gibi ilk gençliğinde filan değil, belli bir yaşa gelip de olgunluğa eriştiği döneminde... 1965'te yazıp yayımladığı 'Acı Su' adlı şiir kitabından başka bir de gerçek öyküleri yazıp topladığı 'Çocuklar' adlı bir kitabı daha varmış.

Bitmedi! Yazdığı yazıların bazılarını oturur, bizzat kendi resimlerdi. Semavi Eyice'nin de belirttiği gibi, resimleri naif tarzdaydı ve hiç de acemi işi değildi.

Ara Güler'in objektifinden Reşat Ekrem Koçu (solda). İstanbul'un fethinin 500'üncü yıldönümü için Reşat Ekrem Koçu'nun 1953'te hazırladığı 'Türk İstanbul' adlı çalışmada 'Yeniçeri Murad' ve 'Ulubatlı Hasan' sayfaları (karşı sayfada).

İstanbul için: Tek başına ansiklopedi

Gençlik yıllarında Ahmet Rasim'den İstanbul'un bütün özelliklerini öğrenip tanıyan Reşat Ekrem, koca İstanbul'u, her şeyiyle bir büyük ansiklopedide toplamaya karar verdi. Bu ansiklopedinin adı kısaca, İstanbul Ansiklopedisi olacaktı. 1944'te, Cemal Çaltı adındaki bir kereste tüccarının mali desteğiyle, Ankara Caddesi'nde, Naili Mescit'in biraz aşağısındaki bir hanın alt katında çalışmaya başladı. Maddelerin büyük bir çoğunluğunu kendisi kaleme alıyor, gerekiyorsa resimlerini de yapıyor ya da ressama bizzat kendi tarif ediyordu. Çoğu zaman matbaa işlerini de kendi takip etmek zorunda kalıyordu.

Semavi Eyice, yıllar sonra 1994'te Tarih Vakfı'nın yayımladığı İstanbul Ansiklopedisi'ne yazdığı Reşat Ekrem Koçu maddesinde, "Burada, bilhassa akşamüstleri, İstanbul'un tarih, edebiyat ve eski eserleri ile ilgili aydınları toplanıyor, birkaç saat süren sohbetlerden sonra, hep beraber o yıllarda henüz yıkılmamış Balıkpazarı'na (Eminönü) gidiliyor ve konuşmalar içkili akşam yemeğinde de sürüyordu" diye yazar. Bu ansiklopedi 1951'de ancak 34'üncü fasiküle kadar gelebildi. Sonra mali imkansızlıklar nedeniyle yayınına ara verildi. Hoca boş durmuyor, gazetelere, dergilere tarihle ilgili yazılar yazıyor, kitaplar hazırlıyordu. 1958'de Mehmet Ali Akbay adlı bir tüccarın yardımıyla, Hoca yeniden ansiklopedisine döndü ve Sirkeci'deki bir handa İstanbul Ansiklopedisi'ni bıraktığı yerden tekrar yayımlamaya koyuldu. Ne var ki 10'uncu cildin yayımlanmasından az sonra fasiküller aksamaya başladı. 11'inci ciltten birkaç fasikül çıktıktan sonra yayın büsbütün durdu. Reşat Ekrem Koçu öldüğünde, ansiklopedi henüz 'G' harfinin ortalarına gelmişti.

merakediyorum@googlegroups.com

Reşad Ekrem'in yapıtları

Aşağıda sıralanan yapıtlarının dışında Reşad Ekrem Koçu, Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nin ilk beş cildini kısaltıp sadeleştirdi, el yazması Aşçı Dede'nin Hatıraları'nı, Seyyid Vehbi'nin Surnamesi'ni, Haşmet'in Viladetname'sini kısaltıp sadeleştirerek yayımladı. İstanbul'un fethinin 500'üncü yılında (1953), Cumhuriyet gazetesi için Türk İstanbul' adlı kapsamlı ilaveyi *(sağ sayfada)* ve yine aynı gazete için, '600 Yılın Tarih Panoraması' adlı çalışmasını hazırladı *(sağ altta).* Bugün ise çok sayıdaki makale ve yazıları günışığına çıkarılmayı bekliyorlar.

- Kızlarağasının Piçi (1933)
- Hatice Sultan ve Ressam Melling (1934)
- Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar (1934)
- Çocuklar (Şiir ve hikayeler, 1938)
- Esircibaşı
- Kösem Sultan
- Eski İstanbul'da Meyhaneler ve Meyhane Köçekleri (İnceleme, 1947)
- Türk İstanbul (Cumhuriyet gazetesinin ilavesi)
- Osmanlı Padişahları (İnceleme, 1960)
- Topkapı Sarayı (1960)
- Erkek Kızlar (Tarihi hikayeler, 1962)
- Forsa Halil (Tarihi uzun hikaye, 1962)
- Dağ Padişahları (İnceleme, 1962)
- Haşmetli Yosmalar (Hikayeler, 1962)
- Yeniçeriler (İnceleme, 1964).
- Osmanlı Tarihi Panoraması (1964)
- Fatih Sultan Mehmed (1965)
- Patrana Halil (Roman, 1968)
- Kabakçı Mustafa (Roman, 1968)
- Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü (1969)

Böylesine çok yönlü bir kimsenin, sıradan bir insan olmadığı besbelli. Kendisi aynı zamanda tarihçiydi, öğretmendi, tek başına ansiklopedi yazıp yayımlayacak kadar da güç ve sabır sahibiydi. Rind meşrep yaradılışta olup titiz ve velut bir yazardı. Üstelik de inançları doğrultusunda, büyük bir cesaret sahibiydi!

1905'te İstanbul'da doğmuştu. Babası Ekrem Reşit Bey'di. Annesi de şimdi Bulgaristan'da bulunan eski Zağra'dan Hacı Fatma Hanım... Babası önceleri bir ara Tarik, Malumat, Ceride-i Havadis, sonra Konya'da Babalık gazetelerinde çalışmıştı. Son işi ise Cumhuriyet gazetesinde memleket haberleri servisi şefliği idi.

NEDEN ÜNİVERSİTEDE KALMADI?

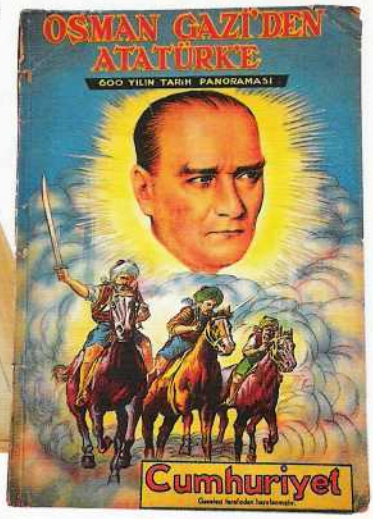
Reşad Ekrem'in çocukluğu İstanbul'da, Yukarı Göztepe'deki Kayışdağı Caddesi üstündeki ahşap köşkte geçmişti. 1921'de Bursa Lisesi'ni bitirmiş, 1931'de İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun olmuştu. Sonra Osmanlı tarihi kürsüsünde, ünlü tarihçi Ahmet Refik Altınay'ın yanında asistan oldu. Ne var ki, 1933'te Üniversite'de yapılan reform sırasında, pek çokları gibi hocası kadro dışı bırakılınca, o da akademik yaşamına son vererek üniversiteden ayrıldı.

ÖĞRETMENLİK DÖNEMİ

Yukarı Göztepe'deki köşkleri, Fahrettin Kerim Gökay'ın köşkünün hemen yanı başındaydı. Ama ablasının ölümü üzerine köşk satılınca Reşat Ekrem Bey yine o yakındaki başka bir köşke taşındı.

Bundan sonraki yıllarını İstanbul'daki okullarda tarih öğretmenliği ve yazarlık yaparak geçiren Reşad Ekrem Bey, Kuleli Askeri Lisesi, Vefa ve Pertevniyal liselerindeki öğretmenliğinin yanı sıra değişik dergi ve gazetelerde tarihle ilgili pek çok yazı ya-

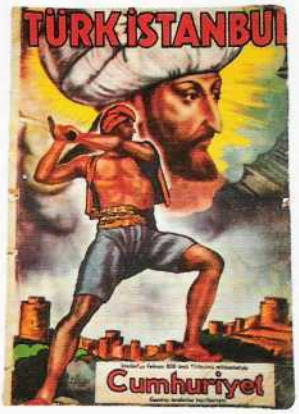
merakediyorum@googlegroups.com

yımladı, kitaplar yazdı.

Pekala bilimsel eserler verebilecek düzeyde tarih bilgisine sahipken, o hep herkesin kolayca okuyup anlayabileceği popüler yazılar yazmayı tercih etti. Başta Semavi Eyice ve daha pek çoklarına göre onun yazdıkları, hem tarihi bilgi hem de üslup ve teknik bakımından, o sıralarda tarih yazıları yazmakta olan Turhan Tan ve İskender Fahrettin Sertelli'nin yazdıklarından çok üstündü.

EMEKLİLİK YILLARI

Emekli olduktan sonraki yıllarda Reşad Ekrem Bey evine kapandı, dosyaları, tuttuğu notları ve kitaplarıyla baş başa kalarak durmadan çalıştı. Hiç evlenmediği için hayatını bir düzene koyamamış, hatıralarıyla iç içe kalmıştı. Bir ara bütün kitaplarını, notlarını, kısacası her şeyini yakarak ortadan kaldırmak düşüncesine kapıldı.

1975 yılının 9 Temmuz günü öldüğünde, 70 yaşındaydı. Göztepe tren istasyonunun yakınındaki Tütüncü Mehmet Efendi Camii'nden kaldırılan cenazesi, Sahrayıcedit Mezarlığı'na defnedildi. Evlat edinip nüfusuna geçirdiği manevi oğlu Mehmet Koçu, bütün kütüphanesini gazeteci Niyazi Ahmet Banoğlu'nun aracılığıyla Tercüman gazetesine sattı. Ne yazık ki, gazetenin kitaplık ve arşivi dağıldığı için bugün, bu değerli belgelerin akıbeti bilinmiyor.

GÖSTERİCİLERİN YAKASINA SARILDIĞI GÜN!

Onu son olarak, ölümüne yakın, bir öğle üzeri Divanyolu'nda, cadde üstündeki Çınar Lokantası'nda gördüm. Camın kenarındaki bir masada rakısını koymuş, hem yemek yiyor, hem de içkisini içiyordu. O günler, sağ ve sol güçlerin sık sık caddelerde gövde gösterileri yaptıkları çalkantılı günlerdi.

Sağcı gençler miydi, solcu gençler miydi, şimdi pek hatırlayamacağım gelişigüzel bir kalabalığın, bir ara caddeden Sultanahmet'e doğru, düzensiz bir şekilde yürümekte olduklarını gördük. Yumruklarını havaya sıkarak sloganlar atıyorlardı.

Hoca bir süre camdan bu gençleri seyretti. Sonra nasıl olduğunu bilemeyeceğim, birden masadan kalkarak caddeye fırladı. Hemen en yakınındaki gencin yakasına sarılıverdi! Bütün konvoy durmuştu. Gençler şaşkınlıkla hocaya baka kalmıştı. Hoca, "Çocuk! Kimsin sen! Benim için bir hiçsin!" diye öfkeyle bağırdı. Ardından da, "Senin vazifen çok çalışıp, adam olup bir an önce bu memlekete faydalı olmaktır! Bu yaptığın en kolay iştir! Önemli olan zoru başarmaktır" demez mi!

Bir an için bütün gençler durdular. Bir sessizlik oldu. Yalnız Hoca'nın öfkeli ve üzgün sesi duyuluyordu. Gencin yumruğu aşağıya düşmüştü. Kımıldayamıyor, karşı koyamıyor, yakasını Hoca'nın ellerinden kurtarmak için tek bir harekette bile bulunamıyordu.

Lokantada bulunan herkes Hoca'nın bu cesaretini taktir etmişti. Kalabalığın galeyana gelip ona bir zarar vermemesi için, Hoca'yı teskin ederek zorla içeri aldık. Ancak ondan sonradır ki konvoy yoluna devam edebilmişti. İşte, Reşat Ekrem Bey yalnız kalemi kuvvetli değil, iradesi de, kişiliği de böylesine kuvvetli bir kimseydi. Ne diyelim, nur içinde yatsın.

Reşad Ekrem'in özgün bir çalışması: 'Tarihimizden garip ve meraklı şeyler'

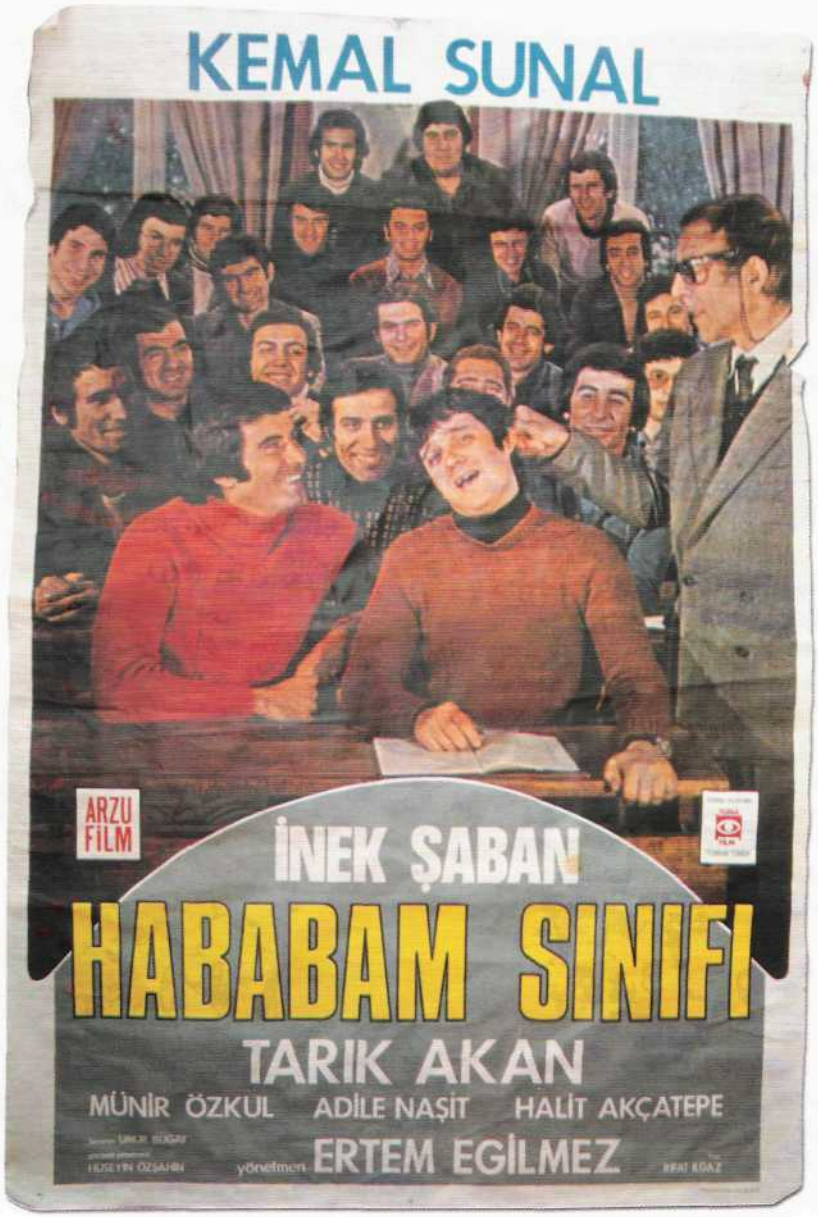

merakediyorum@googlegroups.com

Rıfat İlgaz'ın romanından sinemaya

Hababam Sınıfı'nın serüveni

1993'ün Temmuz günlerinde yitirdiğimiz Rıfat İlgaz'ın Kastamonu Muallim Mektebi anıları, nasıl 'Hababam Sınıfı'na dönüştü? Roman, sinemaya hangi şartlarda, nasıl uyarlandı?

AGÂH ÖZGÜÇ

'Herkes Hababam Sınıfı'nı bilir; yoldan geçen birini çevirin sorun, olumlu yanıt alırsınız. Rıfat Ilgaz halka mal olmuştur' diye yazar İlhan Selçuk. Ve Rıfat Ilgaz'la tanışmasını, 'Hababam Sınıfı' konusunu şöyle anlatır:

"Öğretmen, şair, mizah yazarı, köşe yazarı, romancı, düzeltmen, öykücü, dergici, gazeteci Rıfat Ilgaz'ı 1950'lerde tanıdım. Yönettiğim mizah dergisinde (Dolmuş) çalışmak ister miydi? Konuşmak için Beyazıt'a gittik. Marmara Lokantası'nda kırmızı şarap içerek söyleştik. Ne var ki o sıra Ilgaz, 'sakıncalıydı'; uzun süre Rıfat Ilgaz'ın adını dergiye koyamadık; ünlü 'Hababam Sınıfı'nı bile başlangıçta 'Stepne' takma adıyla yayımladık; neden sonra bu çemberi kırabildik."

KASTAMONU ANILARI

Rıfat Ilgaz, siyasal iktidarların korkulu rüyasıdır. Yaşamının bir bölümünü polisten saklanarak, 'kaçak bir yazar' olarak geçirmiştir. Sorgulamalar, tutuklamalar ve hapishane yılları... Rıfat Ilgaz'ın tüm suçu 'yazar' olmasıdır. 'Stepne' bir 'hayalet yazar' olarak kaçak yaşadığı yılla-

merakediyorum@googlegroups.com

rın takma adıdır Rıfat Ilgaz'ın...

Türk edebiyatının klasikleri arasına giren 'Hababam Sınıfı' nasıl doğmuştur? Yazarın deyimiyle 'bir eğitim yergisi' olan 'Hababam Sınıfı'nın tiplemeleri kimlerden ve hangi koşullardan kaynaklanmıştır?

Rıfat Ilgaz, bu konuda şöyle der:

"Hababam Sınıfı, Kastamonu Muallim Mektebi anılarım - dır. Ben tipleri söyleyeyim: Güdük Necmi benim. Nihat Dicle hocamız müdür yardımcısıydı ve Kel Mahmut tipinde canlandırdım. Safranbolulu Ahmet de İnek Şaban oldu. 120 kiloluk bir Tulum Fehmi'miz vardı. Fehmi'ye iki porsiyon yemek çıktığını, 1984 yılındaki görüşmemizde Nihat Bey anımsattı. Fehmi de Tulum Hayri oldu. Hademe Şerife Hanım, Hafize Ana tipinde canlandı. Fransızcacı Sedat Bey yine aynı rolde; Piyale biraz Sabri Cemil, biraz da başkalarının karışımı. Vakvak Rıza matematikçi Faik Bey'dir. Kastamonu ağzıyla konuşurdu. Badi Ekrem, Dadaylı Rahmicük'tür. Kel Mahmut ile Şakir Bey'i çok severim. Kopyayı yakalayan Maraton Reşit'ti. Hemen hepsi iyi öğretmenlerdi."

'DOLMUŞ' DERGİSİNİN YAYINI

İlk kez 1950'li yılların ortalarında, birer öykü biçiminde Dolmuş dergisinde Turhan Selçuk'un çizgileriyle yayımlanıp daha sonra kitaplaştırılarak baskı üstüne baskı yapan, giderek tiyatro oyununa, müzikal gösterilere dönüşen 'Hababam Sınıfı', doğumuyla birlikte 'çok özel bir tarih' oluşturur. Hareketli ve çok ilginç bir 'Yeşilçam serüveni' vardır 'Hababam Sınıfı'nın.

Rıfat Ilgaz'ın bu ünlü eseri, ilk kez 1975 yılında Ertem Eğilmez tarafından sinemalaştırılır. Ama 'bir başlangıç' gibi görünen bu serüvenin, yıllar öncesine dayanan bir çıkışı vardır. 1966 yılına döndüğümüzde 'Hababam Sınıfı'nın Yeşilçam'daki macerasına tanık oluruz.

İki eski dost: Rıfat Ilgaz ve İlhan Selçuk (üstte). Hababam Sınıfı romanının 1965 tarihli ikinci baskısının kapağı. Kitabın kapak deseni, Şükrü İkiz'in kaleminden (altta). 'Kemal Sunal' adının öne çıkartıldığı bir 'Hababam Sınıfı' afişi (karşı sayfada).

FİLM HAKKINI ATIF YILMAZ ALIYOR

Rıfat Ilgaz'ın bu ünlü eserini filme çekme hakkını ilk kez satın alan yönetmen Atıf Yılmaz'la oyuncu Orhan Günşıray'dır. Ve o yıllarda bu iki ünlü isim, 'Yerli Film' adıyla kurdukları yapım şirketinin ortaklarıdırlar. Filmi Atıf Yılmaz yönetecektir. Ne var ki, filmin hazırlık aşamasına gelindiğinde, iki ortak hesaplayamadıkları acı bir 'sürpriz'le burun buruna gelirler.

O günlerdeki sansür ve denetim mekanizması Türk sinemasının başında bir 'bela' gibidir. Haliyle bu projeden vazgeçilir. Aradan uzun bir süre geçer, bu kez de Melek Film kurumunun sahipleri Şahan Haki ile Koçini satın alır 'Hababam Sınıfı'nı. Durum yine değişmez. Sansür belası hep peşlerindedir. Aslında peşinde koştukları kişi, 'sakıncalı yazar' Rıfat Ilgaz'dır.

Tüm engellemelere karşılık, 'Hababam Sınıfı'nın yeni talipleri devreye girer. Sansürcülerle yapımcılar arasında büyük bir inatlaşma başlamıştır. Bu satınalma serüveni Tanju Gürsu'yla, Alp Zeki Heper'le (1939-1984), Hulki Saner'le, Vural Pakel'le sürüp gitse de bir türlü sansür engeli aşılamaz.

Hababam Sınıfı'nın temel içeriği ne kadar değiştirilip yumuşatılsa da sansürcü kafaların yumuşaması mümkün değildir. Bu bakış açısıyla da aşılamayacaktır. Sıfırcı Hamdi ve Kel Mahmut gibi öğretmen tiplemeleriyle Türk eğitim sisteminin, okul yaşamının komedisini yapmak 'yasaklama gerekçesi'dir.

merakediyorum@googlegroups.com

Ertem Eğilmez'in 1975 ve 76 yıllarında çevirdiği 'Hababam Sınıfı' filmleri, büyük ticari başarılar sağladılar. Sağda, bu diziden 'Hababam Sınıfı Uyanıyor'un Kemal Sunal'lı kadrosu. Karşı sayfada ise aynı seride yer alan 'Hababam Sınıfı Tatilde'nin 'lobi kartı' ve Tarık Akan'lı ilk Hababam Sınıfı'ndan bir sahne (karşı sayfada, altta).

ALTIN YUMURTLAYAN TAVUK

Tüm bu olup bitenlerin ardından Rıfat Ilgaz, gazeteci ve sinema yazarı Turhan Gürkan'a (1926-2001), o mizahçı tavrıyla şöyle diyecektir:

"Sözleşme yaptığım filmciler parasını ödüyorlar. İşin garip yanı, anlaştığım kurum ve kişilerden, film çekilmediği halde parasını almış olmam. Hababam Sınıfı bana sadece adıyla para kazandırıyor. Böyle altın yumurtlayan tavuk görmedim."

1966'dan başlayıp yaklaşık 9 yıl kadar süren bu 'satınalma serüveni' 1975 yılında noktalanır ve 'sansür engeli'ni aşmak yalnızca Ertem Eğilmez'e kısmet olur.

Eğilmez, ardından dizinin ikincisi 'Hababam Sınıfı Sınıfta Kaldı'yı çeker. Her iki film, İstanbul sinemalarında vizyona girdiğinde, 'yılın en çok iş yapan 10 filmi' listesinde ilk iki sırayı alır. Eğilmez, bu ticari başarıyı 'Hababam Sınıfı Uyanıyor' ve 'Hababam Sınıfı Tatilde' ile sürdürür.

Dizinin beşincisini, 'Hababam Sınıfı Dokuz Doğuruyor'u, bu kez Kartal Tibet yönetir. Dizinin altıncı yani son filmi olan 'Hababam Sınıfı Güle Güle'yle de Eğilmez, İnek Şaban'ların, Tulum Hayri'lerin, Güdük Necmi'lerin serüvenlerini noktalar.

Özellikle de dizinin ilk ikisinin ticari başarısı, yapımcı Hulki Saner'i de hareket geçirir. Rıfat Ilgaz'ın bir öyküsünden yola çıktığı 'Hababam Taburu'nu beyazperdeye uyarlasa da Eğilmez sinemasındaki güldürü düzeyini yakalayamaz. Ne var ki, Eğilmez'in ilk denemelerinden sonraki filmlerin de uyarlama açısından aynı düzeyde olduğu söylenemez. Sonunculardan ip kopmuştur. Bu nedenle de Ertem Eğilmez'in Rıfat Ilgaz'la araları açılır. Mahkemelik olurlar.

Ilgaz, aslında hiçbirinden hoşnut değildir:

"Hababam Sınıfı'nın ilkini izlediğimde büyük bir utanç duydum. Benden başka herkes, eserime sahip çıkıyor. Filmde rol alan sanatçılardan, yönetmenine kadar. Zaten Ertem Eğilmez, filmi TRT'ye verirken eserin sahibinin adını, yani benim adımı, jenerikten makaslamış. TRT de hiç merak edip kimdir diye sormamış.

Dolmuş dergisindeki 'sunuş'

Hababam Sınıfı ilk kez 1956 yılının Dolmuş dergilerinde, Turhan Selçuk'un çizgileriyle yayımlandı. Romanın tefrika edilen ilk bölümünde şu sunuş yer alıyordu: "Hepimiz okul sıralarından yetiştik. Acı tatlı birçok hatıramız var. Hababam sınıfı yatılı okullardan birinin herhangi bir sınıfı. Döneklerden, sürgünlerden devşirme bir sınıfı... Alfabenin son harflerine düşen bir şube... Etütlerinde şiirli, mânili nameler yazılır, masrafı kabartacak kitap isimleriyle dolu mektuplar donatılır, lig maçlarının puanları, averajları hesaplanır, kopya ruleleri hazırlanır harita kalemiyle... Bütün yatılı okulların sınıflarından farksızdır Hababam sınıfı... Palamut Recep mümessildir. Tulum Hayri, Kalem Şakir, Refüze Ekrem, Hayta, İnek Şaban, Domdom Ali... Sınıfın kalbur üstü ellemeleri..."

merakediyorum@googlegroups.com

Ertem Eğilmez, yalnız bununla kalmamış, "Ben eserden kendime göre bir mesaj çıkardım. Kötü öğrenci yoktur, kötü eğitim sistemi vardır" diyerek benim eserimin mesajına da sahip çıkmış. 'Hababam Sınıfı', bizim milli eğitimimizin bir hicvidir, bir yengisidir. Ertem Bey ve oyuncular benim eserimin özünü kavrayamamışlar. Eser filme alınmadan önce, satır satır izlemek isterdim. Romana ve üç piyesime de bağlı kalmasını isterdim. Ertem Bey'le sözleşmemizde bu vardı, fakat kendi sözleşmemize bağlı kalmadı. Rezil bir film çevirdiler. Daha sonraki filmler daha iyi olur, düzelir diyerek izin verdim, fakat olmadı. Ben öğretmenim, kendi mesleğimi bu kadar ayaklar altına almam. Öğrencinin gayrimeşru çocuğunu yatakhanede büyütmesi ve kör öğretmenin sahneleri, benim romanımda olmayan bölümler. Bu bölümlerin, çok titiz sansür kurulunun elinden nasıl kurtulduğuna şaşıyorum."

YAZAR İÇİN 'DÜŞ KIRIKLIĞI'

7 Temmuz 1993 günü yitirdiğimiz ünlü yazarın bu açıklamasından anlaşıldığı gibi, 'Hababam Sınıfı' dizisi, bir 'düş kırıklığı' yaratmıştır. Ilgaz'ın eğitimci bir yazar olarak bazı noktalarda hakkını teslim etmek gerekir elbette. Ancak, bir yönetmen sinemaya uyarlayacağı yazarın eserine ne kadar ve hangi sınırlar içinde sadık kalmalıdır? Yani bir edebiyat ürünü beyazperdeye satır satır mı aktarılmalı ya da söz konusu eserin temel içeriğini ve mesajını saptırmadan, yozlaştırmadan sinemasal bir yorumla mı uyarlamalıdır?.. Açık oturum ve panellere sık sık konu olan sinema-edebiyat ilişkisi, her iki açıdan da tartışmaya açıktır.

'Hababam Sınıfı' dizisinin Türk sinemasındaki yerine gelince; eksikleri, fazlalıkları bir yana, 'Hababam Sınıfı'nın güldürü sinemamızda önemli bir işlevi vardır. Ticari açıdan baktığımızda, öncelikle 'kitle filmi' özelliklerini taşır. Temel eserin toplumcu mizah anlayışı ve seçimi yapılan oyuncuların romandaki tiplemelerle oturuşu, seyircinin ilgisini çekmiş, beğenisini kazanmıştır. Örneğin Münir Özkul, Tarık Akan, Halit Akçatepe, Adile Naşit, Kemal Sunal, Şener Şen, İlyas Salman, Perran Kutman, Ayşen Gruda, Savaş Dinçel 'Hababam Sınıfı' dizisinin zengin kadrosunu oluşturur.

Gerçekten 'Hababam Sınıfı' bir okul gibidir. Özellikle Kemal Sunal, daha sonraki yıllarda Rıfat Ilgaz'ın 'Hababam Sınıfı' öykülerinden ödünç aldığı 'İnek Şaban' tiplemesiyle yıldızlaşmıştır. Ardından da İlyas Salman...

NEDEN 'KARARTMA GECELERİ'?..

Yazıları ve kitapları yüzünden yaşamının beş buçuk yılını hapislerde geçiren Rıfat Ilgaz, 1990 yılında Yusuf Kurçenli'nin uyarladığı 'Karartma Geceleri' filmim beğenir yalnızca.

'Karartma Geceleri', Ilgaz'ın gerçek yaşam öyküsüdür. Filmin kahramanı sakıncalı öğretmen Mustafa Ünal, II. Dünya Savaşı yıllarında tutuklanıp işkence gören Rıfat Ilgaz'ın ta kendisidir. Öğretmen Rıfat Ilgaz'ı, 'Karartma Geceleri'nde Tarık Akan canlandırır. Yazar, fimle ilgili görüşünü şöyle açıklar:

"Benim bu eserim istediğim gibi filme yansımıştır. Yusuf Kurçenli, büyük başarı göstermiş, ne demek, neyi anlatmak istediysem vurgulayarak, altını çizerek filme geçirmiştir."

Ama ünlü yazar, küçük okurlar dahil olmak üzere, her kesimin büyük ilgiyle okuduğu ve izlediği 'Hababam Sınıfı' dizileriyle anılacaktır. Türk mizah edebiyatında olduğu gibi, Türk sinemasında da. Örneğin bir şiirinde şöyle seslenir: "SINIF'ın ozanıyım mimli, / HABABAM SINIFI'nın yazarıyım ünlü, / Kim ne derse desin, / Çocuklar için

merakediyorum@googlegroups.com

70'li yılların karikatür dili: Gırgır

Muhalifliği, sivri dili ve 'yerelliğiyle', Türk karikatür tarihinde yeni bir sayfa açar Gırgır dergisi. Oğuz Aral'ın yönetiminde, ulaşılması zor bir başarıya imza atan Gırgır, dünyanın en çok satan üçüncü mizah dergisi olur.

DEVRIM ÇAKıR

26 Ağustos 1972... Yakaladığı yüksek tiraj ve Türk karikatürüne getirdiği 'yeni' solukla, yüz binleri peşinden sürükleyen, sayfalarındaki karakterlerle Avrupa'da ve dünyada adını duyuran Oğuz Aral yönetimindeki 'Gırgır' dergisi, yayınına bu tarihte başlamıştı.

Daha sonraki yıllarda yapılan araştırmalarda mizah dergiciliğine getirdiği yenilikler, halktan gördüğü büyük ilgi ve yüksek tirajı nedeniyle 'Gırgır olayı' olarak nitelendirilen dergi; yeni bir karikatürcüler kuşağının yetişmesine öncülük ettiği gibi, daha sonra yayımlanan mizah dergilerine de örnek oluşturmuştu.

Bayilerde yüzünü göstermeye başladıktan sonra, üniversite öğrencisinden memuruna, kaportacısından politikacısına herkes okur olmuştu Gırgır'ı. 70'lerin gergin ortamında, yığınların 'dile getiremedikleri'ni, Gırgır dergisinin kahramanları küçük balonlarında 'dillendirmişlerdi'.

HANGİ ORTAMDA?

Gırgır dergisinin gülümseten çizgileriyle insanların ellerinde görülmeye başlandığı 1972 yılı; Türkiye için çok çetin geçmekteydi. Yılın ilk ayı, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından düzenlenen, kaçakların arandığı 'fırtına' operasyonlarıyla geçmişti. Deniz Gezmiş ve arkadaşları, 6 Mayıs'ta idam edilmişti. 12 Mart ara rejimi, Mayıs'ta göreve gelen Ferit Melen Hükümeti'yle devam etmekteydi...

Türkiye'nin perdesine bütün bunlar yansırken, ortalık böylesine karışıkken, Gırgır diye bir dergi, herkesin yüzüne bir parça tebessüm getirmeyi başarmıştı.

NASIL DOĞDU?

Gırgır'ı, 'okurlarıyla var olan bir dergi' olarak tanımlayan 'yaratıcısı' ve mizah yönetmeni Oğuz Aral, derginin 'doğduğu' o günleri şöyle anlatıyor:

"Günaydın gazetesinde, 'gırgır' adı altında küçük bir köşe çiziyordum. Bu köşe çok beğenildi. Yavaş yavaş çeyrek sayfaya, sonra da yarım sayfaya kadar büyüdü. O sıralarda aynı yayın grubundan 'Gün' adı altında başka bir gazete daha çıkmaktaydı. Bu gazete batma tehlikesiyle karşı

merakediyorum@googlegroups.com

FOTOĞRAF: VURAL YAZICIOĞLU

karşıya kalınca, tirajını artırmak için, her gün 'gırgır'ı iki sayfa olarak 'Gün'ün içine ilave verdiler. Gün'ün batışı durmuştu. 12 Mart ihtilalinden sonra, Gün gazetesinin politik anlayışıyla bizim politik anlayışımız çelişti. Bu beraberliği bitirip 'gırgır' sayfalarını bir dergi haline getirmeye karar verdim. Önce Gün gazetesinde çıkmış olan sayfaları olduğu gibi bastık. Sonra yavaş yavaş değiştirdik. Tüm bu çalışmaları önceleri iki-üç kişiyle yapıyordum. Tekin Aral, Mustafa Öksüz ve ben. Dergi zamanla tuttu. İlk zamanlarda karikatürcü bulmakta çok zorlandık. Ben yeni bir dille, yeni bir anlayışla ve yeni bir çizgiyle dergi yapmak istiyordum. Eski arkadaşlarımın çoğu gelmedi. Bunun üzerine ben de derginin yazar ve çizer kadrosunu, derginin okurları içinden yaratmaya karar verdim. Zaten gelip gidiyordu genç çocuklar. İçlerinde yetenekli olanları destekleyerek, eğiterek yavaş yavaş dergiye almaya başladım. Böylece biz 45 kişi olduk. Bu çocuklar harikalar yarattılar, muhteşem tipler çizdiler."

Gırgır'ın çıkmaya başladığı günler, çok özel ve mizaha elverişli bir döneme rastlıyor. Yayınlarına yeni başlayan ve aşırı ilgi toplayan televizyon da Gırgır için bulunmaz bir şans oluyor. Televizyon yayınlarının yarattığı ortak noktalar, bir süre sonra derginin başlıca malzemesini oluşturuyor, geniş çevrelerce kolayca anlaşılan bir 'karikatür dili' ortaya çıkıyor.

'Gırgır ekolü'nü yaratan Oğuz Aral

Mizah yönetmenliğini yaptığı Gırgır dergisiyle, karikatürün Türkiye'de büyük bir yaygınlık kazanmasını sağlayan Oğuz Aral, 22 Haziran 1936'da Silivri'de doğdu. Karikatüre çok genç yaşta başlayan Aral'ın ilk yapıtları, 1950'de 'Hafta' dergisinde yayımlandı. Üç yıl süreyle İstanbul'daki Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde okuyan Aral; kardeşi Tekin Aral ve başka arkadaşlarıyla birlikte, 1960'tan sonra bir reklam şirketi kurdu; dört çizgi film üretti. 60'ların sonuna doğru, Günaydın gazetesi için 'Gırgır' başlığı altında çizdiği karikatürleri, 1972 yılında çıkardığı 'Gırgır' dergisinde sürdürdü. Aral, derginin bağlı bulunduğu yayın grubunun el değiştirmesinin ardından, buradan ayrıldı. Sonraki yıllarda 'Avni' ve 'Dıgıl' adlı mizah dergilerinin editörlüğünü de yapan Oğuz Aral; Türk halkının sözlü mizah geleneklerini de göz önünde tutan, mizahı iletirken yazıyı da kullanan yeni bir anlayışın öncüsü oldu.

600 BİNLİK TİRAJ

Oğuz Aral'ın 'Avanak Av-

merakediyorum@googlegroups.com

Gırgırcılar iş başında

"Karikatürün önemli bir özelliği de 'günceli yakalaması'dır" diyor Oğuz Aral. Bu doğrultuda çalışan Gırgırcılar da, perşembe günleri baskıya girecek olan dergi için harıl harıl çalışıyorlardı. Gırgır dergisinin, o dönemde yararlanmayı başardığı avantajlardan biri de 'ofset' tekniğini kullanabilmekti. Bu teknikten yoksun olarak basılan mizah dergilerinin dörtte üçe yakın bölümü dizgi, yani yazıyken, Gırgır bu tekniği kullanarak sayfalarının hemen hepsini çizgiye dönüştürebilmişti. Yine bu sayede, haftalık Gırgır dergisi, bir saat öncesine kadar olan Haze olayları' verebilecek güncelliğe ulaşmıştı. Bu da Gırgır ekibinin, 'sabahlayarak' harıl harıl çalışmalarını gerektiriyordu.

merakediyorum@googlegroups.com

Gırgır'dan yetişenler

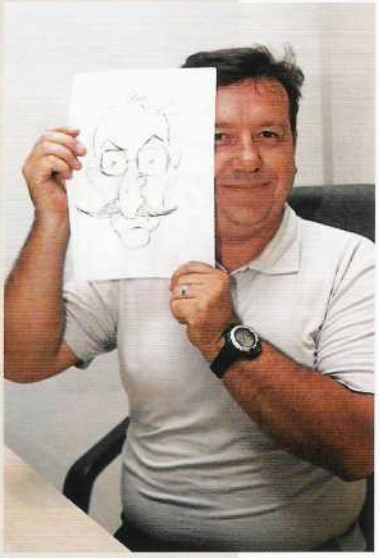

FOTOĞRAFLAR: KERİM ÖKTEN

Gırgır dergisinin en önemli işlevlerinden biri de genç çizerler için bir 'okul' niteliğinde olmasıydı. İstanbul'un çeşitli yerlerinden birçok genç, büyük bir enerjiyle koşup gelmişlerdi Gırgır'a...

Radikal gazetesindeki Tehlikeli İlişkiler' ve Kötü Kız' adı altındaki çizgileriyle tanıdığımız Ramize Ererde *(sağda),* Gırgır okulunun öğrencilerinden biriydi. Gırgır'la lise yıllarında tanışan ve kısa bir süre sonra Gırgır'daki diğer 'kızlarla' bir 'köşe' tutmayı başaran Erer; o günleri ve Oğuz Aral'ı şöyle anlatıyor: "Oğuz Aral, pazartesi günleri Gırgır'da karikatür dersleri veriyordu. Ben de 1979 yılında dergiye gidip gelmeye başladım, derslere katıldım. Bir-iki karikatürüm çıktıktan sonra, Oğuz Aral bir masa gösterdi bana. Ve böylece onlardan biri oldum. Dergide 'kızlar grubu' olarak, 'Biz Bıyıksızlar' diye bir köşede çiziyorduk..."

Gırgır dergisiyle lise yıllarında tanışan başka bir mizahçı da Gani Müjde'ydi *(altta).* "Oğuz Aral'dan aldığım en büyük mesleki etik asla 'çalmamak'tı" diyen Gani Müjde; 1975'te girdiği dergide daha çok 'espiri vericiler' içinde yer almış. Gani Müjde, Gırgır'lı yıllarını, Gırgır ekolünü şöyle özetliyor: "Türkiye bugünkü mizah tabanını Gırgır'a borçlu."

'Öküz' adlı mizah dergisinin editörlüğünü yürüten Metin Üstündağ da Gırgır ekolünden yetişmiş mizahçılardan. Metin Üstündağ, ustası Oğuz Aral'ın 'öğrencileriyle' ilişkilerini şöyle özetliyor: "Oğuz Aral, her şeyden önce pedagoji biliyordu, bizimle seviyeli bir ilişkisi vardı. Ona hayranlık duyuyorduk ve ondan korkuyorduk. En başta bizi adam yerine koyuyordu. Pek belli etmiyordu; ama bizi çok seviyordu." Gırgır dergisinde, uzun bir süre 'Gaddar Davud' tipini çizen ve Oğuz Aral'la beraberliği Gün gazetesindeki 'gırgır' köşesine kadar uzanan Nuri Kurtcebe de derginin başarısını 'sokaktaki insanı' yakalamasına bağlayanlardan: "Gırgır dergisi, 'sokaktaki insanı' yakalamasını bilmişti. Bu insan, 'meclisteki' insan değildi. Bu insan 'çırılçıplaktı'. Gırgır'ın başarıya ve kitleselliğe giden yolda en önemli aracı, muhalifliği ve düzenden yana olmayışıydı."

ni'si, 'Utanmaz Adam'ı, Bülent Arabacıoğlu'nun 'En Kahraman Rıdvan'ı, Nuri Kurtcebe'nin 'Gaddar Davut'u, Özden Öğrük'ün 'Çılgın Bediş'i, Behiç Pek ve Latif Demirci'nin 'Muhlis Bey'i günden güne ünlenirken; Gırgır'ın tirajı da giderek yükseliyor.

70'lerin sonlarına doğru, politik tavrını 'muhalif olmakla açıkça ortaya koyan Gırgır, özellikle üniversite gençliği tarafından büyük bir ilgiyle izleniyor. Oğuz Aral; bu dönemi şöyle anlatıyor:

" 70'lerin sonlarına gelindiğinde, Türkiye son derece acı günler yaşıyordu. Türk gençleri birbirini öldürüyor, öldürtülüyordu. Bu dönemde özellikle üniversite gençliği arasında çok okunmaya başlandık. Bu kan revan içindeki ortamda bir moral, bir nefes alma, gülme imkanı sağladığımız için, üniversite gençliği arasında çok tutulduk. 12 Eylül

merakediyorum@googlegroups.com

Ezik ama sevimli bir tipleme: Avanak Avni

Oğuz Aral'ın, Gırgır dergisiyle özdeşleşen en önemli tiplerinden biri de 'Avanak Avni'ydi. Aral, Avni'yi önceleri ezik, aptal ama kurnaz ve 'köşe dönücü' bir delikanlı olarak çizmiş; sonra 1979'da bir gece vakti, bu delikanlıyı üç-dört yaşlarında bir çocuk haline getirmişti. Tabii, küçük Avni de, büyük Avni'nin kimi özelliklerini taşıyordu. Aral, Avni'yi şöye anlatıyor: "Yetmişlerin başlarında; şimdiki yeni yetme, uyanık ve köşe dönücü tipler, delikanlı Avni yaşlarındaydı. Ben de Avni'yi o dönemlerde çizmeye başladım. Bu tip, zamanla bizim milli karakterimiz haline geldi zaten. Halk çok sevdi bu delikanlı Avni'yi. Ama bir gün ben sıkıldım ondan. Aynı tipe, her hafta yeni bir öykü yazmak, aynı kalitede tutturmak kolay değildi. Bir gece sabaha karşı, 'Avni'nin üç-dört yaşındaki hali nasıl olur acaba?' dedim. Oturdum, çizdim. Tabii böylesine ezik ve aptal bir çocuğun, dört yaşına kadar (muhtemelen) konuşamamış olacağını düşünerek! Küçük Avni'li dergi piyasa çıktığı gün telefonlar, telgraflar yağdı. Küçük Avni, Büyük Avni'yi yenmişti! Küçük Avni öyle sevildi ki, okuma-yazmayı ondan öğrenen çocuklar bile vardı!..."

askeri darbesinden sonra, bu kan revan ortamı sona erdi. Ama bunun ardından büyük bir baskı dönemi başladı.

Bu dönemde, muhalefeti bir tek Gırgır sürdürdü. Tirajımız inanılmaz rakamlara ulaştı. Ve tabii Gırgır, 12 Eylül rejimi tarafından ilk kapatılan yayın oldu."

Gerçekten de, dar bir aydın çevrenin sınırları içme hapsolan karikatür, Gırgır vasıtasıyla, toplumla ve özellikle de gençlerle buluşmuştu.

Dergi, 12 Eylül müdahalesini izleyen dönemde, 600 binleri bulan tirajıyla, ABD'de çıkan 'Mad' ve Rusya'da çıkan 'Krokodil'den sonra, dünyanın en çok satan 3'üncü mizah dergisi olmayı da başarmıştı.

GENÇLERİN BAŞARISI

Oğuz Aral, derginin o dönemde yakaladığı bu başarıda gençlerin katkısını, üstüne basa basa vurguluyor: "Bu dergiyi ben yapmadım; bu dergiyi gençlerle beraber yaptık" diyor. Ve ekliyor: "Dergiye gelen gençlerin ufukları çok genişti ve çok değişik yaşam biçimlerinden geliyorlardı. Örneğin kız karikatürcüler geldiler, kadınların yaşamlarındaki özel ayrıntılarla ilgili karikatürler çizdiler. Ben bunları bilemezdim. Çocukların bazıları gecekondulardan geliyordu. Oradaki yaşamı çizgilerine ve dolayısıyla dergiye taşıdılar. Yani, konularımız çok geniş bir alana yayıldı. Okuruyla birlikte var olan, okurlarının desteğiyle çıkan bir dergiydi Gırgır. Zaman geçtikçe adeta bir kulüp gibi olduk."

1985'te Gırgır'la ilişki içinde olan ve 20 bine ulaşan okur-çizer sayısı göz önüne alındığında, sözkonusu dinamizmin ne boyutta olduğu anlaşılıyordu.

'GIRGIR EKOLÜ'

Gırgır'ın çizerlerinin ve okurlarının çoğunluğunu gençler oluşturduğu için, gençliğin sorunları o güne kadar hiç rastlanmadık bir ölçüde, Gırgır'da yer bulmuştu. Bu yüzden öğrenci sorunları, sınavlar, seçmen yaşının düşürülmesi gibi konular üzerinde durulmuştu. Futbol, televizyon, müzik ve sinemada ne gündemdeyse, Gırgır hemen onu sarı-siyah çiz-

merakediyorum@googlegroups.com

Derginin 13'üncü yaş hatırası

Gırgır çizerleri, yazarları ve yöneticileri bir arada... Dergilerinin 13. yaşını kutlamak üzere toplanan Gırgırcılar; kutlama pastalarını yedikten sonra kafa kafaya verip bir hatıra fotoğrafı çektirmişler. Bu fotoğraf, derginin 26 Ağustos 1984 tarihli 625. sayısında sunulmuş okurlara. Oğuz Aral *(ortada gözlüklü ve yanında Tekin Aral),* hepsine kol kanat germiş gibi...

gilerinin arasına kativeriyordu.

Gırgır'ın sayfalan arasındaki kahramanlar, genellikle erkek, fakir, uyanık geçinen ama orta zekalı, pek de yakışıklı olmayan ezik tiplemelerdi. Yenik ve yönetilen konumundaki kahramanların, kurtuluş olarak gördükleri tek yol ise 'zengin olabilmek'ti. Gırgır çizerlerinin yaşadıklarını anlatırken okuyucuyla daha sıcak ilişki kurmalarını sağlayan şey de bu 'doğallıkları' ve 'yerellikleri'ydi.

Aral da, dergiye çizgisini getiren, gönderen her amatör çizerle yakından ilgilenmiş, onları teşvik etmek için yüksek telifler ödemişti. Oğuz Aral, karikatürist olmak için kapısını çalan bu gençleri şöyle anlatıyor:

" Okurla ve gençlerle iletişimimi hiç kesmedim. Her pazartesi, yüzlerce çocuk gelip yüzlerce karikatür gösterirdi bana. Sabahtan otururdum, akşama kadar..."

Gırgır okulu öğrencilerinin başka bir özelliği de, -kesin çizgilerle olmasa da-, 'espri vericiler ve çizerler' diye iki grubu ayrılmalarıydı. Gırgır'ın mizah yönetmeni Oğuz Aral, bu iki grubu bir araya getirmeyi ve 'ortaklaşa' çalıştırmayı başarmıştı. "Aslında bu çocukların hepsi karikatürcüydü" diyor Aral ve ekliyor; "Hepsi karikatürcü olarak geldi Gırgır'a. Bir kısmının çizgisi çok iyiyken, bir kısmının çizgisi acemi oluyor fakat esprisi muhteşem geliyordu. Ben hiçbirine kıyamıyordum. Biraz da ortak çalışma taraftarı olduğumdan, bu çocuklar için bir yöntem geliştirdim. İyi çizemeyenin güzel esprisini, güzel espri bulamayan fakat iyi çizene çizdirip bir ortaklık yaptırdım. Karikatür, ikisinin imzasıyla çıkıyordu."

Gırgır dergisinin bağlı bulunduğu yayın grubu 1989'da el değiştirince, Oğuz Aral ve diğer çizerler, bu güzel 'öykü'yü bitirmek istemeseler de, dergiden ayrıldılar. Kimi yeni yeni dergiler ortaya çıkardı, kimi başka dergilerde çizmeye başladı. Ama, Oğuz Aral'ın 'milyonlarca kişiydik' diye tanımladığı 'Gırgır öyküsü', hiçbir zaman bitmedi...

merakediyorum@googlegroups.com

1971 Akdeniz Oyunları neler kazandırmıştı?

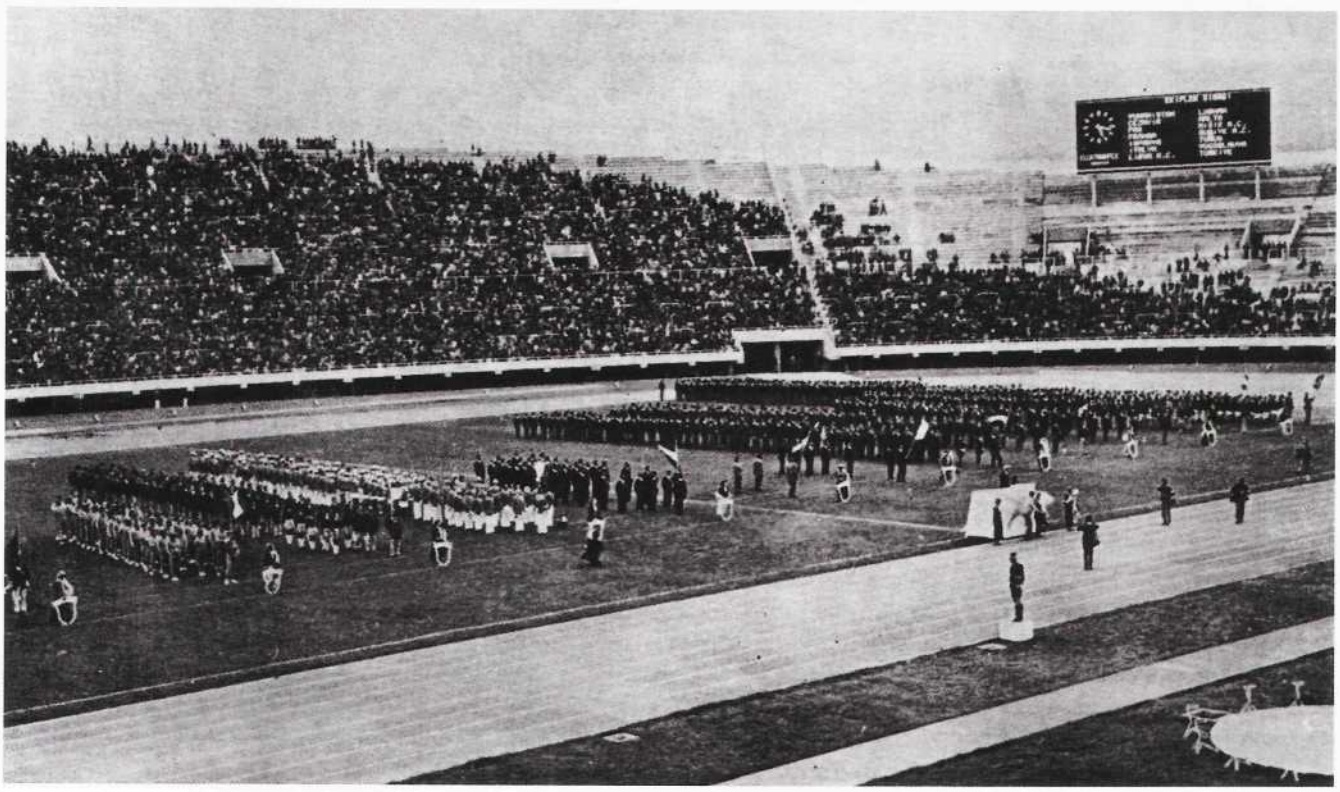
2008 Olimpiyat Oyunları'nı düzenleyecek olan ülke, 13 Temmuz'da açıklanıyor. Sonuç Türkiye için ne olursa olsun, bu tür etkinliklerin neler kazandırdığını, İzmir'deki '1971 Akdeniz Oyunlan'nı anımsayarak aktarmakta fayda var.

VÂLÂ SOMALI

1968 Olimpiyat Oyunları'na talip olduğu günlerde, ekonomik konumu itibariyle Meksika, bugünkü Türkiye'nin görüntüsünden çok daha büyük bir mali kriz içindeydi. Enflasyon canavarının bunalttığı halk, renkli bir sosyal yaşamı çoktan unutmuş, karnını bile zor doyuruyordu.

Olimpiyat, Meksika için topyekun bir kurtuluş oldu. 'Battı balık yan gider' misali, olimpik spor tesisleri için gerçekten çok büyük yatırımlar yapıldı Meksika'da; ama 1968 Olimpiyat Oyunları'nı mükemmel organize ederek, tüm dünyanın kendi ülkelerini daha yakından tanımaları sağlandı. Bu vesileyle Meksika'da turizm sektörü de muazzam spor tesislerine paralel olarak, büyük yatırımlara yöneldi. Yabancı turistleri yeterince memnun edecek lüks otel ve pansiyonlar, kaliteli gece kulüpleri gibi modern mekanları Meksikalı yatırımcılar, altyapılarıyla birlikte ülkelerine kazandırdılar.

Bu akıllı yatırımlarda, sportif ve sosyal tesislerini katlayarak amorti eden Meksika, tu-

merakediyorum@googlegroups.com

rizm patlamasıyla ülke ekonomisini kurtardığı gibi, gerek sportif tesis gerekse de kusursuz olimpiyat organizasyonu açısından, uluslararası spor teşkilatlarından tam not alarak, çok değil, iki yıl arayla bir büyük organizasyona daha evsahipliği yaptı: 1970 Meksika Dünya Kupası Futbol Şampiyonası.

1970'li yıllara girildiğinde, 'Olimpiyat' ve 'Dünya Kupası' gibi iki büyük organizasyon sonrasında, Meksika'da 'telefon hizmetlerinin' halka bedava sunulduğu dikkate alındığında, bir olimpiyat olayının, organizasyonu yapan ülkeye öncelikle ekonomik açıdan neler kazandırdığı ortadadır.

TÜRKİYE DEVREDE

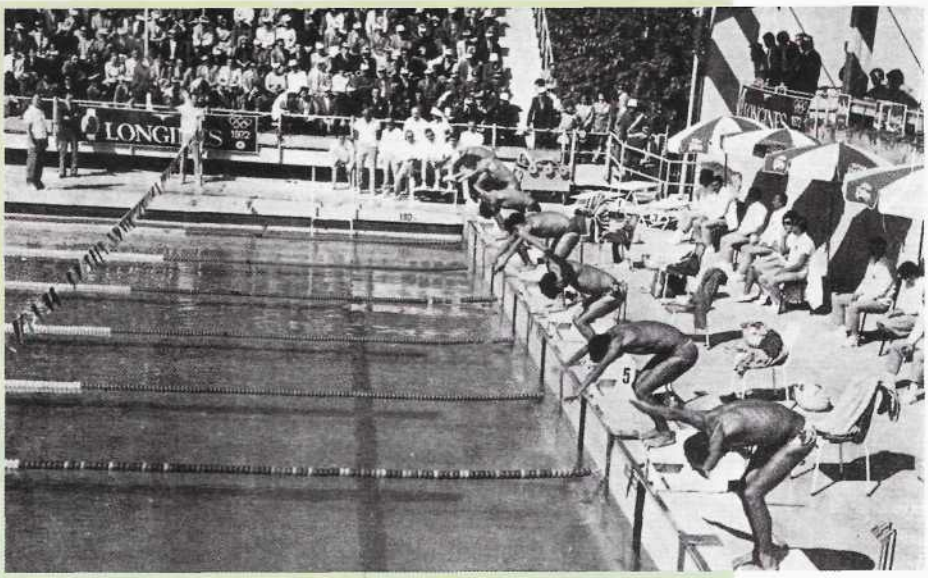
1960'lı yılların ortasında, Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi bağlı olduğu bakanlığın da onayını alıp '1971 Akdeniz Oyunları'nı İzmir'de düzenleme kararını verdiği zaman, tıpkı 90'lı yılların başında '2000 İstanbul Olimpiyat Oyunları' gündeme geldiğinde olduğu gibi, olaya olumsuz yaklaşanlar çıkmış ve 'Biz kim, olimpiyat organize etmek kim' demeye başlamışlardı.

O günlerde İzmir, gerçekten tesis fakiri bir kentti. Olimpiyat fikrine karşı çıkanlar, bu durumu koz olarak kullanıyor ve 'rezil oluruz' diyorlardı.

İZMİR'İN KAZANÇLARI

Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi (TMOK), Ege'nin incisi İzmir'de, 1971 Akdeniz Oyunları'nı umulanın üstünde bir başarıyla organize etti. Geleneksel hale gelen İzmir Enternasyonal Fuarı'ndan sonra uluslararası çapta ses getiren bir organizasyon olarak Akdeniz Oyunları, birkaç yıl içinde parasal yönden kendini amorti ettiği gibi, turistik zenginliklerle birlikte, İzmir'e çok sayıda tesis kazandırdı:

70 bin kişilik Atatürk Olim-

1970'ten sonra İzmir'de organize edilen uluslararası yarışmalar

- 1971'de Akdeniz Oyunları (6-17 Ekim 1971)
- 1972'de V. Balkan Ümitler Futbol Turnuvası (9-15 Ağustos 1972)
- 1972'de 31. Balkan Atletizm Oyunları (4-6 Ağustos 1972)
- © 1973'te Avrupa Şampiyon Kulüpler Sutopu ve Yüzme Atlama Maçları (26-30 Ekim 1973).

1980'li yıllardan sonra ise tesis zengini İzmir'de, voleybol ve basketbol gibi salon sporlarında 'Avrupa Kupaları Finalleri', gençler ve büyükler düzeyinde 'Avrupa Yelken Yarışmaları' şampiyonaları yapılmış, tüm bu etkinlikler İzmir halkı tarafından geniş ilgiyle takip edilmiştir.

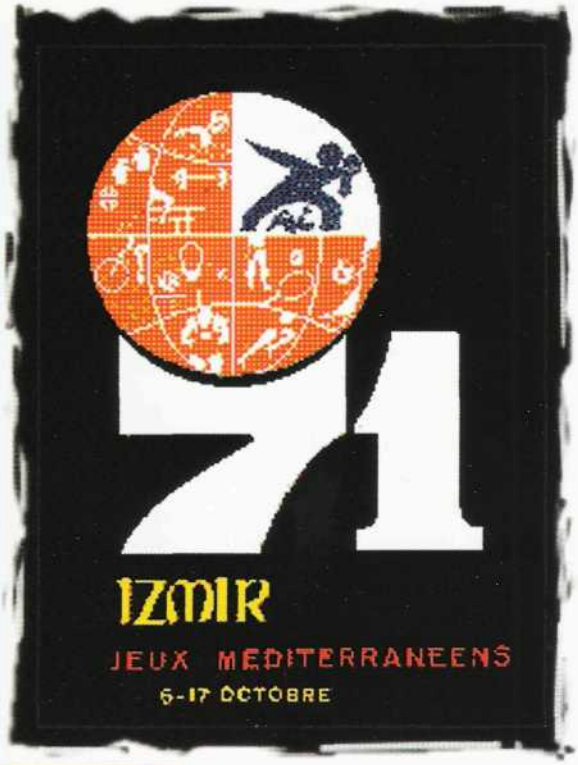
Akdeniz Oyunları'yla hizmete açılan 5 bin kişilik İzmir Olimpik yüzme havuzu (üstte).
1970 Meksika'da yapılan Dünya Kupası'nın açılış töreni (altta).
1971 Akdeniz Oyunları'nın açılış törenine katılan ülkelerin sporcuları bir arada (sol sayfada).

merakediyorum@googlegroups.com

İzmir Akdeniz Oyunları'nın afişlerinden biri (sağda). Akdeniz Oyunları için o dönemde bastırılan hatıra pulları (altta).

Akdeniz Oyunlarının panoraması

14 ülkeden 127 bayan ve bin 235 erkek olmak üzere, bin 362 sporcunun katıldığı '1971 İzmir Akdeniz Oyunları', 6 Ekim 1971 Çarşamba günü Atatürk Olimpik Stadı'nı dolduran 50 küsur bin seyirci önünde, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın konuşmasıyla açıldı. Yerli-yabancı bin 362 sporcu, İzmir'in her yanı spor kokan atmosferi içinde, 16 spor dalında kıyasıya yarıştılar. Türk sporcuları, 16 spor dalında da müsabakalara katılarak organizasyonun programına riayet ettiler. Bu oyunlarda 10 atıcı, 12'si bayan 49 atlet, 12 basketbolcu, 8 bisikletçi, 2 boksör, 5 jimnastikçi, biri bayan 7 eskrimci, 19 futbolcu, serbest ile greko romen olmak üzere 20 güreşçi, 9 halterci, 5 judocu, 4 tenisçi, 12 voleybolcu, 9'u bayan 24 yüzücü ve 12 sutopu oyuncusu ay-yıldızlı forma ile yarıştı. Böylece Türkiye, 22'si bayan olmak üzere, toplam 219 sporcuyla oyunlarda temsil edildi. Ayrıca 40 antrenör, 446 hakem, 34 doktor ve 18 masör de görev başındaydı.

1971 İzmir Akdeniz Oyunları, her yönüyle mükemmel ve on üzerinden on tam puan alan bir organizasyondu. Yarışmaları takip eden tüm yabancı yönetici ve basın mensuplarının değerlendirmeleri sonucunda, 'Akdeniz Oyunları tarihinin en başarılı, en güzel organizasyonu' kabul edildi. Büyük çekişmeler ve 'fair play'lik davranışlar içinde geçen yarışmalar, madalyalar sahiplerini bulduktan sonra 17 Ekim 1971 akşamı görkemli bir kapanış töreniyle son buldu. Türk sporcuları, bu bölgesel olimpiyatta, 18 altın, 12 gümüş, 15 de bronz olmak üzere, 45 madalya topladılar ki bu rakam o güne kadar Akdeniz Oyunları tarihinde eriştiğimiz en yüksek madalya düzeyi oldu. Genel sıralamada İtalya, 51 altın, 38 gümüş ve 28 bronz ile oyunların birincisi olurken, Yugoslavya ikinci, İspanya üçüncü, Türkiye ise dördüncü sırada yer aldı.

pik Stadı, 5 bin kişilik Atatürk Olimpik Açık Yüzme Havuzu, 4 bin kişilik Karşıyaka Kapalı Spor Salonu ve 5 bin kişilik Atatürk Müstakil Atletizm Sahası bunlar arasındadır.

1971 Akdeniz Oyunları öncesinde, İzmir'in elle tutulur tek spor tesisinin 1923 yılında hizmete giren 5 bin seyirci kapasiteli ve toprak zeminli emektar 'Alsancak Stadı' olduğu dikkate alındığında; hele hele resmi voleybol ile basketbol maçlarının Altınordu'ya ait olan 'Tilkilik' kulüp binası bitişiğindeki küçük alanda yapıldığı hesaba katıldığında, bir olimpik proje sonunda, İzmir'in ülke genelinde nasıl 'spor tesisleri en zengin kent' konumuna geldiği açık seçik ortadadır.

1971 Akdeniz Oyunları öncesinde İzmirli sporseverler, uluslararası bir şampiyona ya da bir yarışmanın hasretiyle yanıp tutuşurlardı. Bu fantezileri bir yana, İstanbul ile Ankara kökenli Türk futbolunun yıldız oyuncularını bile yılda ancak üç-dört 'milli küme' karşılaşmasında ya da bir-iki özel maçta seyretmekle yetinirlerdi imkansızlıkları yüzünden.

Son çeyrek yüzyıldan bu yana ise, voleybol, basketbol ve güreş gibi salon sporlarının en önemli branşlarında, birçok Avrupa Şampiyonası Finalleri'ne ve İzmir Körfezi'nin getirdiği avantajla sık sık yapılan 'Avrupa Yelken Birincilikleri'ne tanık oldular. Bu etkinlikler İzmir'e 'uluslararası bir spor kenti' kimliği kazandırdı.

Hele hele, 70 bin kişilik Atatürk Olimpiyat Stadı sayesinde, Milli Futbol Takımı'mızın çok sayıda Avrupa ve Dünya Kupaları eleme turu maçlarının İzmir'de oynanması avantajını ellerine geçiren İzmirli sporseverler, sporumuzun başkenti İstanbul'daki vatandaşlarından çok

merakediyorum@googlegroups.com

daha şanslı konumda bulunuyorlar bugün.

İSTANBUL 2008 PROJESİ

Ülkemizde bir olimpiyat düzenleme fikri ilk defa, geçmişin ünlü milli voleybolcusu Sinan Erdem'in, Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Başkanlığı'na seçilmesiyle gündeme gelmişti.

Faal spor yaşamını noktaladıktan sonra, kısa zamanda bir yönetici olarak da güzel işlere imzasını atan Sinan Erdem, iki lisan bilen 'Galatasaray Liseli' kimliğiyle, 'uluslararası federasyonlarda' çok önemli görevlere getirilmiş ve uzun yıllar FIVB Organizasyon Komitesi Başkanlığı sıfatıyla dünya sporuna hizmet etmiş bir Türk spor adamıdır. Bu derece deneyimli ve bilgili bir spor adamı olarak, ülkesinin 'olimpiyat' düzenleyip düzenleyemeceğini, Sinan Erdem'den daha iyi kim taktir edebilir ki? Sinan Erdem, 'Türkiye Olimpiyat yapacak' diyorsa, ona sonuna kadar güvenmek zorundayız.

Türkiye, 2008 Olimpiyat Oyunları'nın dev organizasyonunu elde edebilmek için, temkinli ama emin adımlarla hedefine doğru ilerliyor. Uluslararası Olimpiyat Komitesi'nin önüne, yarı yarıya inşaatları tamamlanma aşamasında olan tesislerle çıkma başarısını gösterdi. Bunun doğal sonucu olarak Türkiye, birçok adayı da geride bırakarak, Komite'nin seçtiği son 5 aday arasındaki yerini aldı.

Görünen o ki geçen Mart ayı içinde, Uluslararası Olimpiyat Komitesi'nin teftiş kurulları tarafından son kez gözden geçirilen İstanbul Olimpiyat Tesisleri, tüm branşların yapılacağı mekanların birbirlerine yakınlığı bakımından ve en önemlisi, 80 bin kişilik Olimpik Stad ile tüm sporcuların barınacağı Olimpiyat Köyü'nün iç içe olmasından, teftiş kurulu üyeleri tarafından büyük beğeni ile karşılandı.

140 milyon dolarlık 'İstanbul Atatürk Olimpiyat Stadyumu', Stade de France'ı ortaya çıkaran Fransız mimarlar Michel Macary ve Aymerric Zublena tarafından projelendirildi. Her iki modern stadın da aynı mimarlar tarafından çizilmesi, 2008 için İstanbul kadar Paris'i de en kuvvetli 'aday organizatör kent' konumuna getirdi. Sonuç olarak, 2008 için, 'Citius... Altius... Fortius...' (Daha hızlı... Daha yükseğe... Daha güçlü...) sloganıyla Olimpiyat ana ilkelerini fısıldayalım. Ve umalım ki Uluslararası Olimpiyat Komitesi tarafından Temmuz 2001'de açıklanacak ülke, Türkiye olsun. ■

İstanbul 2008 Olimpiyatları projesinin logosu (solda). Milli Olimpiyat Komitesi Başkanı Sinan Erdem (altta). İstanbul'da inşaatı süren Olimpik stadyum (en altta).

merakediyorum@googlegroups.com

Yaratıcısı Sir Arthur Conan Doyle'un eliyle...

Sherlock Holmes neden öldürüldü?

Kimi roman kahramanları, yazarlarından daha ünlüdür. 'Polis hafiyesi' Sherlock Holmes da bu tür kahramanlar arasına girmişti. Ama bir gün, yaratıcısı onu öldürmeye karar verdi!

EROL ÜYEPAZARCı

Bazı yazarların yarattıkları kahramanlar öyle ünlenirler ki yazarlarının adları hatırlanmaz ama bu kahramanları herkes bilir. Örneğin Edgar Rice Burroughs'un adını kimse hatırlamaz; ama onun yarattığı 'Tarzan'ı herkes tanır. Korkunç yaratık Frankeştayn'ı pek çok kişi hatırlar; ama onun yaratıcısı Marie W. Shelley'i anımsayan pek azdır. Yaratıcısını gölgelemiş bu tür kahramanların en ünlüsü, herhalde Sherlock Holmes'tur.

Yarattıkları kahramanların ününün kendi ünlerini kat kat aşması, acaba bu kahramanları yaratan yazarları nasıl etkilemiştir?

Bu alandaki en ilginç olgulardan biri, yine Sherlock Holmes ile onun yaratıcısı Sir Arthur Conan Doyle arasındaki ilişkidir.

'VELUD' BİR YAZAR

7 Temmuz 1930'da ölen Sherlock Holmes'un yaratıcısı Doyle, yarattığı bu kahramanın kendi önüne geçmesi gerçeğini bütün hayatı boyunca yaşamış; bundan bunalmış hatta bir ara kahramanını öldürüp ondan kurtulmayı bile denemiştir.

merakediyorum@googlegroups.com

Arthur Conan Doyle, eskilerin deyimiyle 'velûd' yani çok eser vermiş üretken bir yazardır. 1859'da İskoçya'da Edimburgh'ta doğmuştur. Tıp eğitimi almıştır. 1881'de hekim olmuş ve Portsmouth'un bir kenar mahallesi olan Southsea'ye yerleşip 1890'a kadar orada doktorluk yapmıştır. Sherlock Holmes'un ilk göründüğü yapıt, 1887'de Beeton's Christmas Annuel' de yayımlanan, Türkçeye de 'Kızıl Leke' ve 'Utah Çiçeği' adlarıyla çevrilen 'A Study in Scarlet' isimli romandır.

Bu kitapta ünlü Doktor Watson'un ağzından Holmes tanıtılmakta; beraberliklerinin öyküsü ve o meşhur 'Baker Street 221 B' ye nasıl yerleştikleri anlatıldıktan sonra asıl konuya geçilmektedir.

Aslında Doyle bu romanı 1886'da yazdıktan sonra birçok yayıncıya önermiş hatta bütün yayın haklarını Ward Lock adlı bir yayıncıya 25 sterline satmayı kabul etmiştir. Ama yayın haklarını alan Lock, "Kitabı bu yıl yayımlayanlayız; kitap piyasası ucuz polis romanlarıyla dolu" diye kendisini aşağılamış ve yukarıda değindiğimiz gibi, eser bir yıl sonra bir yıllığın eki olarak basılmıştır.

Doyle, bütün yayın haklarını sattığı için bu kitabının daha sonraki baskılarından beş kuruş bile alamamıştır. Aslında gerek bu ilk kitabı, gerekse iki yıl sonra yayımlanan 'The Sign of the Four' (Dörtlerin İşareti) pek büyük bir ilgi görüp yankı uyandıran yapıtlar olmamışlardır.

Conan Doyle'un yarattığı Sherlock Holmes tipinin ünü ve hatta bir Holmes manisi (holmesomani) olayının ortaya çıkışı, 1891-1893 yılları arasında, dönemin ünlü dergisi Strand Magazine' de yayımlanan 23 uzun öykü ile başlamıştır. Tabii bu arada Conan Doyle'un ilk iki romanın da birçok baskısı, birbirini izlemiştir.

Conan Doyle'un (sol sayfada) ideali, tarihi romanlar yazmaktı; ama Doyle şöhreti ve parayı, yarattığı Sherlock Holmes tipiyle (solda) yakaladı.

CONAN DOYLE'UN HAYALLERİ

Conan Doyle'un ücreti de doğal olarak çok artmış, artık doktorluğu bırakıp kendini tamamen edebiyata vermiştir. Aslında Doyle'un idealleri bambaşkadır. Tarihi romanlar yazmak ve bu sahada örneğin meşhur Tvanhoe' yazarı Sir Walter Scott gibi ünlenmek istemektedir; bir başka arzusu da tarihi oyunlar yazmaktır. Ama şöhreti ve parayı, yarattığı bir polisiye kahramanda bulmuştur.

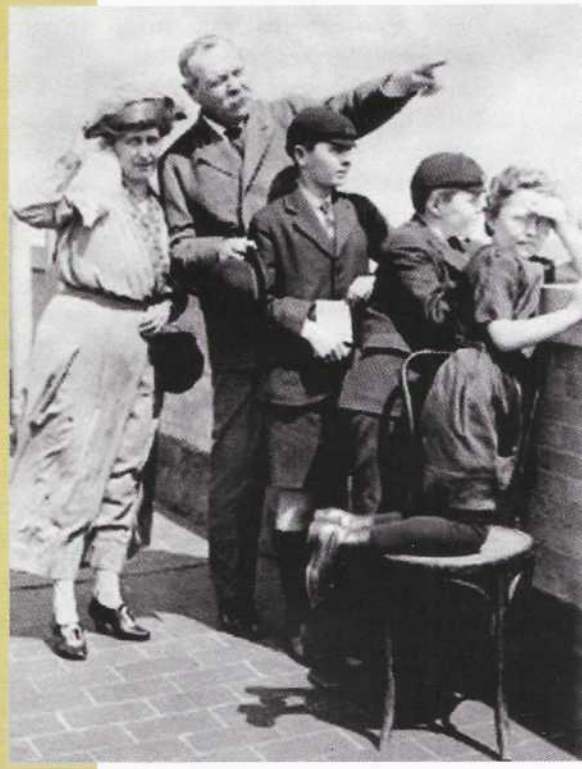
Holmes'un sansasyonel şöhreti, yaratıcısını rahatsız etmeye başlamıştır. Kendi deyimiyle, "Edebi enerjisinin tek bir yönde yoğunlaşmasını doğru bulmadığından" Sherlock Holmes'tan kurtulmaya karar verir.

CONAN DOYLE, HAFİYESİ HOLMES'A KARŞI...

1893 yılında 'Sherlock Holmes'un Anıları' dizisinin son öyküsü The Final Problem'de (Son Mesele) yarattığı kahramanı, 'katillerin Napolyonu' olarak tanımladığı Profesör Moriarty ile birlikte İsviçre'deki Reichenbach Şelaleleri'nden düşürüp öldürür. Öyküde şelale yakınındaki kavga izleri ikisinin de birlik-

merakediyorum@googlegroups.com

Abdülhamid'in huzurundaki Conan Doyle

Sherlock Holmes ülkemizde de çok tanınmıştır. İlk kitabı 1908 yılında, sonraki yılların ünlü coğrafya hocası ve gezi yazarı Faik Sabri Duran tarafından dilimize çevrilen 'Dilenci' adlı uzun öyküdür. Ama bu tarihten önce Sherlock Holmes'u tanıyan bir kişi vardır. O da dönemin padişahı II. Abdülhamid'dir. Her gece polisiye roman dinlemeden uyumayan bu padişah, Sherlock Holmes'u 1893 yılında 'Son Mesele' adlı öykünün yayımlandığı Strand Magazine dergisinde keşfetmiştir. Sarayda kurduğu çeviri bürosunda Avrupa'da yayımlanan bütün önemli gazete ve dergilerde kendi hakkında çıkan yazıları tercüme ettiren II. Abdülhamid'in çevirmenlerinden biri, adı geçen derginin bu sayısında padişah ile ilgili bir makaleyi çevirirken; ondan önceki sayfalarda Doyle'un öyküsünü görmüş ve padişahın hoşuna gideceğini öngörerek, çevirip efendisine sunmuştur. Bundan sonra II. Abdülhamid iflah olmaz bir Sherlock Holmes hayranı olmuş ve bütün öykülerini buldurup çevirtmiştir. Sir Arthur Conan Doyle *(sağda),* 1907 yılında karısıyla İstanbul'u ziyaret ettiğinde de kendisine Mecidiye, karısına Şefkat nişanlarını vermiştir.

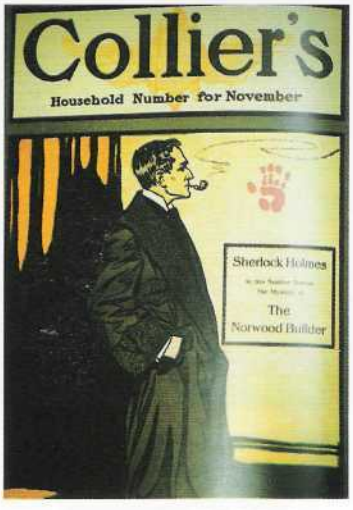

'Abdülhamid ve Sherlock Holmes' *(solda)* diye iki cilt ve büyük boy bin üç yüz sayfalık bir polisiye roman yazan Ermeni vatandaşımız Yetvard Odyan Efendi'ye inanmak gerekirse, bu polisiye meraklısı padişahımız Conan Doyle'u 1904 yılında da özel olarak İstanbul'a çağırmış ama kendisine verilen bir jurnalde; Doyle'un yayımcısı ile padişahın sarayında geçecek bir roman üzerinde anlaştığı ve padişahın sarayını bu anlamda inceleyeceği söylenince, hastalandığını bahane edip Doyle'u sarayda kabul etmemiş ve uygun bir ihsân-ı şahane verip geri göndermiştir (!)

te şelaleye düştüğünü kanıtlamaktadır. Doktor Watson yalnız ve üzgün olarak İngiltere'ye döner.

Artık Holmes ölmüş, Conan Doyle da onun ezici ününden kurtulmuştur. Ama dikkati çeken bir husus gözden kaçmaz; Conan Doyle her şeye karşın bazı önlemler almaktan da geri kalmamıştır. Örneğin öyküde Sherlock Holmes'un cesedi bulunmamıştır; resmi ölüm raporu da yoktur. Doyle, daha sonraları bunun "bir talih eseri" olduğunu söyleyecektir!

Sherlock Holmes'tan kurtulan Doyle kendini, önemli gördüğü yeni yapıtlara verir. Peşi peşine 'Süvari Gerard'ın Kahramanlıkları', 'Sir Nigel' gibi tarihi romanlar ve 'Waterloo'nun Öyküsü' gibi tarihi oyunlar yazar; bu arada Sudan ve Boer Savaşları'nda İngiliz ordusuna katılıp doktorluk yapar.

Ünlü Amerikan dergisi Collier's (sağda) tarafından Conan Doyle'a 13 Sherlock Holmes öyküsü için önerilen ücret, o günlere göre 'inanılmaz bir rakam' olan 45 bin dolardı.

SHERLOCK HOLMES NASIL GERİ DÖNDÜ?

Ama Sherlock Holmes unutulmamıştır. Doyle'a uzun yıllar boyunca dünyanın dört bir yanından protesto mektupları yağar. Asil bir leydi; Doyle'a yazdığı mektuba, "Seni gidi canavar herif" diye başlık atmıştır. Doyle, kendi ifadesiyle bu protestolara altı yıl dayanır. Sonunda "koltuklarımı kabartan" diye tanımladığı okuyucu isteklerine yanıt vermek için mi yoksa yeni öykülere önerilen telif ücretlerinin çekiciliğinden mi bilinmez; Sherlock Holmes öykülerine yeniden döner. İkinci olasılığı hiç yabana atmamak gerekir.

Doyle'a 13 öykü için ünlü Amerikan dergisi Collier's tarafından önerilen ücret, o günler için inanılmaz bir rakam olan 45 bin dolardır.

İlk önce yine 'Strand Mağa-

merakediyorum@googlegroups.com

zine' de Sherlock Holmes'un ölmeden önceki bir macerası olarak takdim edilen 'Baskervil-ler'in Köpeği' romanı tefrika edilir.

Gazete bayileri önünde kuyruklar oluşur ve dergi karaborsaya düşer. Conan Doyle artık ilgi ve paranın birleşik cazibesine yenik düşer; 'Sherlock Holmes yazarı' olmaktan gocunmamaya karar verir ve 1903'te yayımlanan The Empty House (Boş Ev) öyküsüyle meşhur ikiliyi yeniden Baker Sokağı 221b'ye geri getirir.

KİM BU ADAM?..

1887-1927 arasında Conan Doyle tarafından yazılan ve konunun uzmanlarınca 'canon' diye adlandırılan Sherlock Holmes öykülerinin toplamı 60 adettir. Bunların dördü roman; 56 tanesi uzun hikayedir. Bunlar dışında Türkiye de dahil, pek çok ülkede yüzlerle ifade edilebilecek sahte Sherlock Holmes öyküleri üretildiğini belirtelim.

Kimdir bu kadar ünlü Sherlock Holmes?

Bir kere küstah denecek kadar kendini beğenir ve öncülleri olan Edgar Ailen Poe'nun polisiye romanın başlangıcı kabul edilen 'Morgue Sokağı'ndaki Cinayet'te ilk kez görülen ünlü dedektifi Dupin'i ve dönemin şöhretli polis romanları yazarı Emile Gaboriaux'nun çok tanınmış polis hafiyesi Mösyö Lecoq'u küçümser ve aşağılar. Bu iki öncülünü şöyle tanımlar:

"Beni Dupin ile kıyaslayarak bir iltifatta bulunmak istiyorsunuz galiba Doktor Watson. Madem ki istediniz, söyleyeyim. Dupin, tam anlamıyla diyemeyeceğim ama, yeteneksiz bir kişidir. Sudan laflarla dostlarının sözünü ikide bir bölen, yapma-

Sidney Paget'ın kaleminden Sherlock Holmes

Kitlelerde Sherlock Holmes merakı, Holmes manisi (holmesomani), 1891-1893 yılları arasında dönemin ünlü dergisi 'Strand Magazine'de yayımlanan iki düzine kadar uzun öykü ile başlamıştır. Bu öyküleri, becerikli ressam Sidney Paget resimler; Sherlock Holmes'u canlandırmak için de model olarak kardeşi Walter Paget'ı kullanır... Bu öyküler o kadar tutmuştur ki dergi çıkar çıkmaz kapışılmakta, o dönem için inanılmaz bir rakam olan 200 bin tiraj yapmaktadır.

Sherlock Holmes'u önce Londra sonra İngiltere, daha sonra da başta Amerika olmak üzere, bütün dünya bu 23 öykü ile tanımıştır.

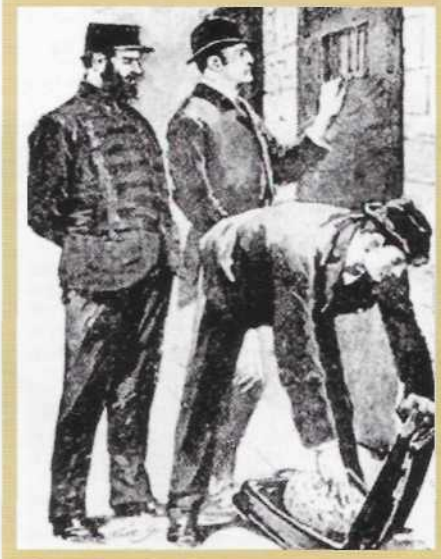
Walter Paget, Londra sokaklarında dolaşırken herkes onu birbirine gösterip, "Bak Sherlock Holmes işte burada" demektedir.

'Mukim Hastanın Macerası'ndan bir illüstrasyon.

'Son Mesele' adlı öyküden.

'Çarpık Dudaklı Adam'dan.

'Gümüş Alın'dan.

merakediyorum@googlegroups.com

Türkçede Sherlock Holmes ve taklitleri

Sherlock Holmes, Türk polisiye roman meraklıları ve yazarlarınca da çok önemsenen bir kişiliktir. Bütün roman ve öyküleri çeşitli yıllarda çeşitli çevirmenler marifetiyle birçok kez dilimize çevrilmiştir *(Solda, 16 öyküden oluşan 'Gizli Dosyalar' dizisinin 3'üncü kitabı "Kumar Masası Muamması'nın eski yazı basımı).* Dilimizde birçok Haklit' Sherlock Holmes öyküleri de yazılmıştır *(Sol altta, Türkiye'deki ilk 'sahte' Sherlock Holmes: 'Vahşiler Kulübü').* Bunların en ilginci 1914 yılında yayımlanan ve yazarı bilinmeyen 'Sherlock Holmes'in Metresi' başlığı altında iki kitabın çıktığı dizidir. Burada kadınlarla hiç ilgilenmeyen Sherlock Holmes hızlı bir zampara olup çıkar(!). Yine aynı yıl yayımlanan Ebüssüreyya Sami'nin yazdığı ilk Türk polisiye dizisinin ismi, Türklerin Sherlock Holmes'i Amanvermez Avni'dir. Bütün zamanların en tanınmış ve en sevimli Türk polisiye kahramanı Peyami Safa'nın Server Bedi adı altında yarattığı 'Cingöz Recai' nin en önemli serüvenlerinden olan bir dizi de 'Sherlock Holmes'e karşı Cingöz Recai' dizisidir. Bu diziden 15 kitap çıkmıştır ve dizi gerek Arapça harflerle gerekse Latin harfleriyle birkaç kez basılmıştır. İlki 1944, ikincisi 1953 yılında başlamak üzere iki kez de haftalık dergi şeklinde Sherlock Holmes mecmuaları yayımlanmıştır. Bu yayınlar yıllarca sürmüştür. Ama ne yazık ki dilimizde, belli bir düzen içinde, 'canon' denilen 4 roman ve 56 öykünün bütünü bir külliyat olarak yayınlanamamış; ama perakende yayınlarla da olsa, Doyle'un bütün eserleri Türkçeye birçok kez çevrilmiştir. Son günlerde belirgin bir şekilde, üst düzeyde polisiye romanlar yayımlayan yayınevlerimizden biri, eksiksiz ve düzgün bir çeviriyle tam bir 'Sherlock Holmes Külliyatı' yayımlarsa; kanımızca hem okuyucular hem de kendisi kazanır.

cık davranan ve rol kesen bir adamdır. Evet kabul ediyorum, olayları analiz etmekte iyidir; ama hiçbir zaman Edgar Ailen Poe'nun düşündüğü gibi ona, olay adam denemez. Lecoq mu dediniz? Doktor Watson, dostum, o beceriksiz adamın biridir. Enerjik bir adamdır, bunu inkar edemeyiz, ama hepsi o kadar... Birinin kimliğini anlamak için Lecoq dediğiniz adam, tam altı ay uğraştı. Ben bu işi yirmi dört saat içinde yapardım. Neticede dostum, bu iki dedektife, sıkıştıklarında bakmaları için bir kılavuz kitap hazırlamalıyım..."

Görüldüğü gibi Sherlock Holmes'un kendine güveni sonsuzdur. Kendine özgü bir bilgi ve teknik sahibi olduğuna inanmakta; kendini tartışmasız, 'usta' kabul etmektedir. Hakkı da vardır. Gözlem ve çözümlemedeki yeteneği birçok alanda bilgi sahibi olmasının sonucudur. Kimya, anatomi, kriminoloji, zehirbilim ve jeolojiyi çok iyi bilmektedir. Ama felsefe ve siyasetten hiç anlamaz. Doktor Watson'a göre, edebiyattan da pek anlamaz; ama yeri gelince ukalalık yapmaktan da geri kalmaz; örneğin 'Kızılsaçlılar Derneği' öyküsünün sonunda kendisini pohpohlayan Watson'a şöyle yanıt verir:

Azizim Watson, Gustave Flaubert'in Georges Sand'a dediği gibi, "L'homme c'est rien; l'oeuvre c'est tout" (İnsan bir hiçtir; eser herşeydir).

Doktor Watson'un düşündüğü gibi, büyük bir olasılıkla Flaubert, Georges Sand'a böyle bir lafı hiç etmemiştir.

Kahramanımız iyi boks ve eskrim bilir; çok iyi keman çalar; piposu çok meşhurdur. Canı istediği zaman morfin ve kokain kullanır. Bu son alışkanlığına şaşırmayın. Holmes'un yaşadığı dönemde morfin ve kokain yasak değildir; köşebaşındaki eczanelerde satılır; kokain birçok ilacın içinde ve o dönemde yeni yeni içilmeye başlanan Coca-Cola'da bile bulunur.

Doktor Conan Doyle, 'koloniyal' kıyafetiyle (sağ üstte). Sherlock Holmes Müzesi'ndeki 'çalışma masası' (sağda).

Sherlock Holmes'un ilginç bir yanı da tam zıttı bir anti-kahraman olan, onun kadar ünlü Arşène Lupin'in aksine, kadınlar-

merakediyorum@googlegroups.com

la hiç ilgilenmemesidir. Bazı eleştirmenlere göre, 'Bohemya'da Bir Skandal' adlı öykünün kahramanı olan Irene Adler'in güzel gözleri karşısında biraz bocalamıştır.

Doktor Watson ile birlikte oturdukları Baker Sokağı'ndaki evleri, her türlü kötülüğün cirit attığı Londra'da bir tutarlılık adacığıdır.

Dışarıdaki uygunsuzlukların haberleri gazeteler, posta yahut ricacıların aracılığıyla buraya gelir. Sherlock Holmes bunları çözümler ve koltuğuna yerleşip, piposunu içerek dostu Doktor Watson'a anlatır. Watson kışkırtıcı sorularla muammanın daha iyi kavranmasını sağlar. Bizim gibi sıradan okuyucuların kendisini özdeşleştireceği kahraman, herhalde Sherlock Holmes değil, Doktor Watson'dur.

Sherlock Holmes polisiye romanda hiç şüphesiz en büyük şöhrettir. Bu konuda 'Hoş Cinayet' adı altında ilginç bir inceleme kitabı yazan Ernest Mandel, Sir Arthur Conan Doyle'u, "polisiye romanın gerçek kurucu babası ya da en azından bu denli popüler olmasında en çok emeği geçen kişi" olarak tanımlar. •

Ressam Leslie Ward'ın 1907 yılında Vanity Fair dergisinde yayımlanan bir 'Sherlock Holmes' illüstrasyonu (solda). Universal Film Stüdyoları'nda 1942-46 yılları arasında çekilen 12 Sherlock Holmes filminden birinin afişi (altta, ortada).

Holmes: Büyüyen efsane

Sherlock Holmes'un etkisi bütün dünyada çok büyük olmuştur. Sherlock Holmes'u konu alan yüzlerce kitap yayımlanmıştır. Hatta 1979 yılında J. Tracey, The Encyclopedia Sherlockiana' adıyla bir Sherlock Holmes Ansiklopedisi bile hazırlamıştır. Sherlock Holmes'un maceraları sessiz film döneminden başlayarak sinemaya uyarlanmıştır. Sessiz sinema döneminin en ünlü aktörlerinden William Gillette, Sherlock Holmes rolünü üstlenmiştir. Sesli film döneminde ise Basil Rathbone'un Holmes; Nigel Bruce'un Watson rolünü oynadığı 14 film çekilmiştir. Birçok TV dizisine de konu olan Holmes öykülerinden esinlenen ünlü rejisör Billy Wilder'ın yönettiği The Private Life of Sherlock Holmes (Sherlock Holmes'un Özel Hayatı) isimli film isel970'lerde üzerinde en çok konuşulan filmlerden biri olmuştur. Bu filmde Holmes'u Peter Cushing, Watson'u Robert Stephens canlandırmıştır.

Birçok ülkede 'Sherlock Holmes Kulüpleri' vardır. Bunların en tanınmışı 1934'de polisiye roman yazarı Christopher Morley önderliğinde Amerika'da kurulan 'Baker Street Irregulars' adlı kulüptür. Baker Street Irregulars deyimi, bilindiği gibi Holmes'a bilgi toplamakta yardım eden sokak çocuklarına verilen addır. Bu kulüp, kurulduğu günden beri düzenli olarak üç ayda bir, 'Baker Street Journal' adlı bir dergi çıkarmaktadır. Yıl içindeyse çeşitli toplantılarda Holmes öyküleri tartışılır ve öykülerin yeni yorumları yapılır. 31 Ocak 1941'de yapılan toplantıda, ünlü Amerikalı polisiye roman yazarı; yemek yemeyi ve orkideyi çok seven ve evinden hiç çıkmadan sorunları çözen şişman dedektif Nero Wolfe'un yaratıcısı Rex Stout; Sherlock Holmes'un kadınlarla ilişkisini yorumlamış ve bir polisiye roman yazarına yakışır kanıtlar ileri sürerek Doktor Watson'un aslında kadın olup Sherlock Holmes'un karısı olduğunu ispat etmiştir (!)

merakediyorum@googlegroups.com

Sakarya Vadisi'nden

Köroğlu sıradağları arasında akan Sakarya kollarına koşut bir yol, güzel vadilerde döne dolaşa, Taraklı, Göynük gibi kimi duraklardan sonra Beypazarı'na çıkar. Bu yöre, Türkiye tarihinde iki kez, Osmanlı devletinin kuruluşunda ve Milli Mücadele'de, kritik olaylara sahne olmuştur.

merakediyorum@googlegroups.com

FOTOĞRAFLAR: ALI HACıHALILOĞLU

Beypazarı'na

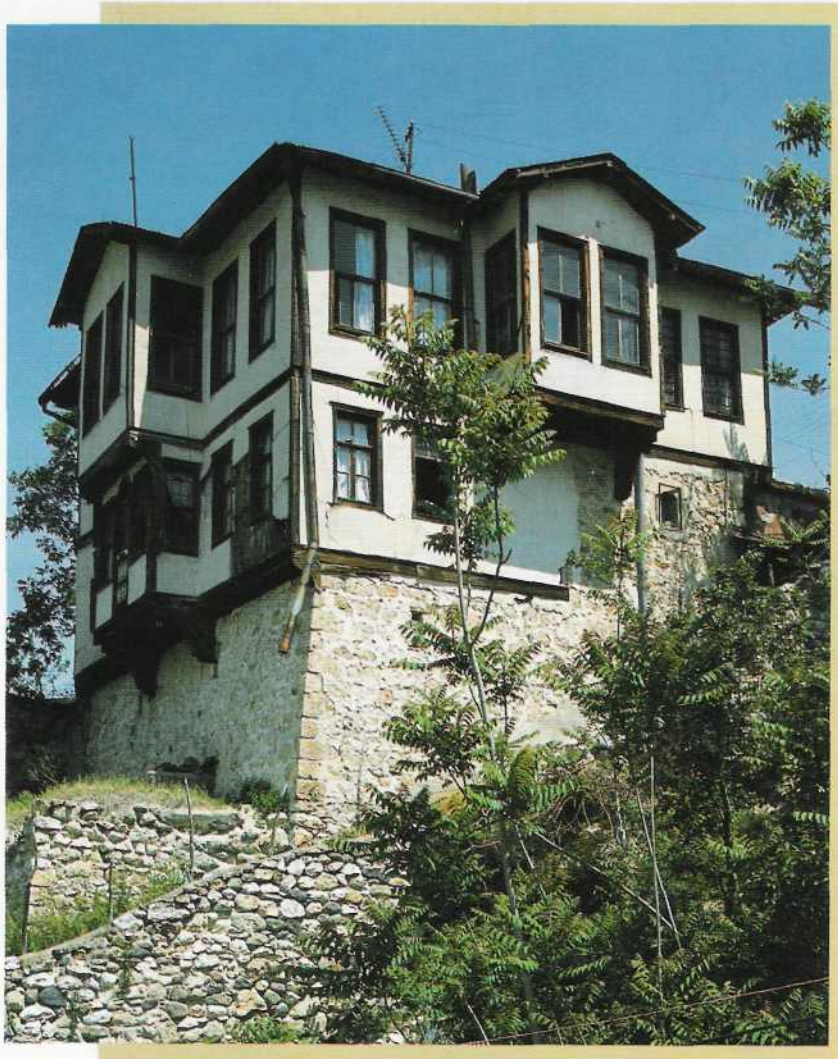
NECDET SAKAOĞLU

Âşıkpaşazade Tarihi'nden, Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nden, yabancı gezginlerin, yerel tarihlerimizi ilgilendiren gezi kitaplarından, Sakarya havzasındaki eski Türk kasaba ve köylerini anlatan bölümleri okuduktan sonra, Geyve'den Beypazarı'na doğru bir yaz yolculuğu yapanlar, kendilerine öğretilmeyen ya da yanlış öğretilen tarih için, elbette ki birilerini anacaklar; gerçek tarihle yüz yüze gelmenin önemini anlayacaklardır!

Çünkü bu yöre, tarihsel ve kültürel oluşumlar açısından, Porsuk Çayı ile Bartın Irmağı arasında kalan İç Kuzeybatı Anadolu'nun, topoğrafyası ve toplum yapısı en az bozulmuş bir parçasıdır.

Geyve sapağından içeriye doğru, Köroğlu sıradağları ara-

merakediyorum@googlegroups.com

Anadolu'da ahiliğin merkezlerinden biri olan Beypazarı'nda, İnözü'ne bakan yamaçlarda, asırlık cumbalı evler göze batar.

Evliya Çelebi'nin ağzından Beypazarı

Haftada bir gün güzel ve müzeyyen pazarı olup cümle kıymetli eşya bulunur. Halkının kâr ve kisbleri tiftik keçisi olmağla pazarında sof ipliği çok pazarlanır. Senede bin kantar sof ipliği satılır. Sofu olmaz, lâkin lâtif mümeyyizi (bir tür ince dokuma) olur. Pazarına her hafta etraf köylerden on bin adam toplanır. Şehir Anadolu toprağında, Ankara Sancağı hududunda olup İstanbul'da her kim şeyhülislâm ise burası ona has verilir. Şeyhülislâm tarafından tayin edilen hâkimi subaşıdır. Yüz elli akçelik kazadır. Ayrıca senede kadısına fazladan yedi kese pay düşer. Damga emini, sipahi kethüdası, yeniçeri serdarı vardır. Lâkin dizdarı ve kale neferleri yoktur. Kalesi bir dere (İnözü) içindedir. Şehir, iki tarafı balık arkası gibi sırtlı kaya üzerindedir. Şehir iki geniş dere içinde olup yirmi mahallesi, kırk bir camisi ve mescidi vardır. Lâkin öyle mükellef camileri yoktur. (...) Halkı ekseriya ulemadır. Sipahi dahi çoktur. Cümlesi elvan elvan sof giyerler. Kadınları hep mümeyyiz giyerler. Etrâk şehri olmağla halkı Oğuz tâifesidir. Yani Türk kavmi demenin güzel tabiridir.

sında akan Sakarya kollarına koşut bir yol, güzel vadilerde döne dolaşa, Taraklı, Göynük, Mudurnu, Uluhan, Nallıhan, Çayırhan gibi tarih duraklarından sonra, yine Sakarya'nın bir kolu olan Kirmir Çayı boyundaki Beypazarı'na çıkar. 3-4 saatlik bir yolculukla batı yakasına ulaşılan bu yöre, Türkiye tarihinde iki kez, Osmanlı devletinin kuruluşunda ve Milli Mücadele'de, kritik olaylara sahne olmuştur.

Yolcu, buralardan geçerken şairin, "Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı!" dizesini daima hatırlamalıdır. Evliya Çelebi, 'Geyve Yolu' havzasının Bursa, İzmit, Kocaeli, Bolu sancaklanyla çevrili bir 'ağaç deryası' olduğunu, yollarını kaybeden yabancıların vahşi hayvanlara yem olduklarını, defne, ardıç, çam, ıhlamur çiçeklerinin kokusuna doyulduğunu, dere içlerindeki bıçkı değirmenlerinde gemi keresteleri biçildiğini anlatır.

Osman ve Orhan Gazi'lerin, Köse Mihal'in, Konur Alp'in at koşturduğu buralarda, 'İstiklâl Harbi' günlerinde de boğaz boğaza muharebeler olmuş; direklere bağlanmış kırık kopuk teller sayesinde Mustafa Kemal Paşa ile Ali Fuad, İsmet paşalar telgraf makineleri başında iletişim kurmuşlardır.

OSMANLI'DA 'TARAKLI YENİCESİ'

İlk molanın verildiği Taraklı, Köroğlu Dağları'nın şimşirlerinden tarak, kaşık imal edilen bir merkez olduğunu adıyla hatırlatıyor. Osmanlı tarihlerindeki adı 'Taraklı Yenicesi'dir. Âşıkpaşazade Tarihi'nde, Osman Gazi'nin yoldaşlarından Samsa Çavuş ve kardeşi Sülemiş'in burayı ve Göynük'ü vurduklarını anlatılır.

1335'te uğrayan İbn Batuta burayı, "Şirin ve büyükçe bir kasaba" olarak tanımlar ve bir ahi zaviyesinde ağırlanışını anlatır.

Kasabayı 1990'da gezen Prof. Mustafa Cezar 'Taraklı'da Kentsel Koruma' başlıklı yazısında şunları dile getirir: "Sanayileşmede geç kaldığımız gibi, onun getirdiği en büyük sorun olan, doğanın ve kültürel mirasın tahribiyle çevre kirlenmesine karşı önlem alma konusunda da geç kalmış gibiyiz." O da hepi-

merakediyorum@googlegroups.com

mizin yaptığı gibi ortaya konuşuyor; çevreyi kirletenlerin, önlem almayanların adlarını vermiyor. Kimi ihbar etsin?..

Bu tahribin elebaşıları, kazmacıları, kürekçileri, ateşçileri o kadar çok ki?

Sayın Cezar, "Taraklı'nın yüzyıllık evlerinde tarihin sıcak nefesi duyulur. Halen hükümet konağı bile ahşap eski bir yapıdır" diyorsa da yöneticiler, yerli üsluptaki, soylu ve görkemli o küçük 'eski' yapıyı bir kursa terkederek Taraklı'nın en çirkin binası nitelemesine layık kışlavari sevimsiz yeni beton hükümet konağına yerleşmişler.

Yunus Paşa'nın Sinan'a yaptırdığı tek kubbeli, tek minareli

Taraklı'nın suskunluğa gömülmüş eski mahalle dokuları, Beypazarı'ndaki evler gibi onarılmayı bekliyorlar.

Cuma camisine uzaktan hava atan, iki üç şerefeli upuzun minareleriyle Taraklılara korkulu deprem senaryoları yazdırtan beton camiler, sevimsiz apartmanlar, estetik yoksunu hükümet konağıyla ne kadar bağdaşıyorsa, eski Taraklı evleri ve Yunus Paşa Camii'nin üsluplarıyla da öylesine tezat oluşturuyor.

Beypazan'nda doğa harikaları

Beypazarı civarında, doğanın inanılmaz güzellikler, adeta mistik ve kozmik görüntüler yansıttığını görmek mümkün. Yükseklerde, doğanların yuvalandığı doğal kaleler, yemyeşil düzlüklerde ise yer yer yükseltiler oluşturan çıplak tepecikler dikkati çekiyor.

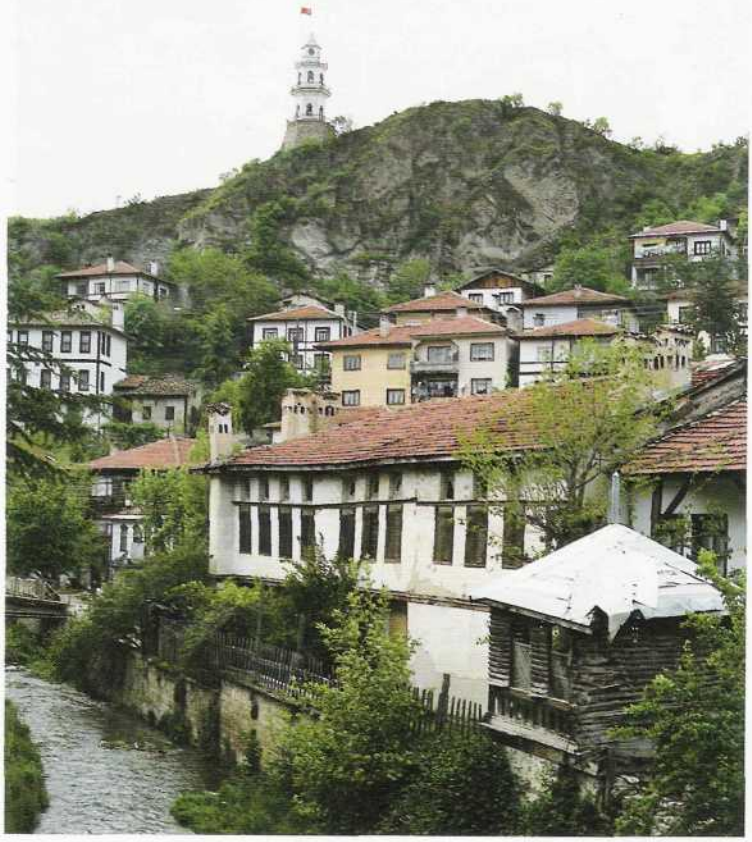

merakediyorum@googlegroups.com

Göynük çarşısında alışveriş yapanlar (üstte), akşam vakti, çay boyundaki (sağda) yöreye özgün evlerine yöneliyorlar.

ORHAN BEY'İN ÜLKESİ

İkinci durak Göynük. 1335-'in son günlerinde buraya gelen İbn Batuta, 'Orhan Beğ'in ülkesindeki bu kasabada' safran üretildiğini yazıyor. Konur Alp'in fethettiği, Orhan Bey oğlu Süleyman Paşa'nın sancak beyliği yaptığı, Bayramiye Tarikatı'nın kurucusu Fatih'in hocası Akşemseddin'in yurt edindiği burası bir zamanlar, heterodoks inançlara kucak açmış; Babaîleri, Bayramîleri, Melâmîleri barındırmış.

Evliya Çelebi buranın adı için, "Bu Kal'aya Torbalı Göynük ve Torbalı Gölyük derler. Amma sahihi Türbeli Göylük'dür" açıklamasında bulunmuştur.

Yukarıdan, Şehitler Anıtı yamacından Göynük deresine bakıldığında, 'Aman nazar değmesin! Nasıl da güzel korunmuş?' demek elde değil. 2001 yılına Göynük'ü eski fiyakasıyla taşıyabilmemiz ne büyük bir başarıdır.

Göynük, yerleştiği amfiteatrı andıran vadinin iki yamacından saatlerce izlenmeye değer bir kent müzesidir ve bir örneği daha yoktur.

Anadolu iskanlarının çağcıl çalkantılarla bozulmamış en derli toplu ve homojen yapısını temsil eden Göynük'e, dünya insanlık mirası madalyası verilse değer. Anadolu kentlerinin temizlik simgeleri olan çifte hamamların en eskilerinden teki de buradadır. Selamlaştığınız güleç yüzlü hamamcı, kaynar suların kurnalardan taştığını haber vererek sizi, bu 670 yıllık en eski Osmanlı hamamında yıkanmaya davet eder.

Göynük evlerinden hangisinin kapısını çalarsanız, üst katın ferah orta sofasında şekerlemeler, ev baklavaları, Türk kahvesi ikramlarıyla ağırlanmak; Göynüklülüğü yaşatanlarla muhabbeti koyulaştırmak şansınız vardır. Gecelemek isterseniz, otele dönüştürülmüş bir bey konağı sizi bekliyor.

BEYPAZARI: ESKİ BİR AHİ MERKEZİ

Mudurnu'ya uğranılmadan kestirme gidildiğinde, Nallıhan'dan sonra asıl önemli durak, eski bir ahi merkezi olan Beypazarı'dır. Eğer yanılır da bir bilene buranın tarihini sorarsanız, Hitit, Frig, Galat, Roma, Bizans... sıralamasıyla, hem bütün bir bölge için geçerli, hem Ana-

merakediyorum@googlegroups.com

dolu'nun her köşe bucağına uyarlanabilir, genel bir tarih diskuru dinlemeniz kaçınılmazdır.

Bu izahat içinde Beypazarı'nı doğrudan ilgilendiren iki sözcük, kentin eski adları olan Lagania ve Anastasios'tur! Oysa asıl merak konusu, Lagania-Anastasios'un, ne zaman ve nasıl Beypazarı olduğudur.

Anadolu yerleşim yerlerinin kuruluş nedenleri, adlarının etimolojisi üzerinde esaslı çalışmalar yapılmadığı için, yer adları üzerine çoğunca masalsı söylenceler aktarılır. Sözgelimi Beypazarı'na, kendi 'beylik' unvanını veren zatın kim olduğu şöyle açıklanıyor: "Burası, bölgeyi fetheden Germiyanoğlu Yakub Şah'ın veziri Dinar Hezar'ın adıyla anılırmış. Daha sonra bu zat, korunun bir kısmını kestirerek bir mahalle ve pazar yeri kurmuş. Burada çevre kasaba ve köylüler alışveriş yaptıklarından şehrin adı da Bey Hezar ve en son Beypazarı olmuş." Elinize verilen kitapçıklarda da aynı şeyler yazılıdır.

Âşıkpaşazâde Tarihi'nde, 1402'de Anadolu'yu işgal eden Timur'un, Semerkand'a döner-

1830'larda Beypazarı

Charles Texier 'Küçük Asya' adlı kitabında 1830'ların Beypazarı'nı şöyle anlatır: "Bursa ile Ankara arasındaki büyük kervan yolu, Aksu-Nallıhan'dan geçerek Mıhalıç'ın şarkında Karagamos köyünde Sakarya'ya ulaşır. (...) Yol, Beypazarı'na kadar aynı istikamette gider. Bütün arazi tebeşir içeren balçıktır. Mıhalıç ile Beypazarı arası 12 saattir. Bu küçük şehir, Sakarya vadisinde üç tepe üzerinde kurulmuştur. Hepsi ahşaptan olmak üzere iki katlı birçok evleri vardır. Damları tahta ile örtülmüştür. Bu şehir meyvesiyie, özellikle de İstanbul'da Ankara armudu diye satılan armutlarıyla meşhurdur. Pirinç ziraatı pek iyidir. Kervanların konak yeri olduğundan, daima bir hareket görülür. Manzarası Avrupa'yı andırır. Yük arabaları, nalbantları çoktur. Burada iş öküzlerinin ayaklarını atlarınki gibi nallarlar. Sakarya'nın Beypazarı'ndan geçen kolu muhtelif köylerde başka başka isimler almıştır. Kaynağı Ankara'nın kuzeyindeki Gökdağ'dadır. Burada, Keremis Suyu denilir."

Beypazarı çarşısı mekansal boyutta eski arasta düzenini koruyan ilginç bir alışveriş merkezi (solda). Belediye ile ev sahiplerinin işbirliği sonucu restore edilen Beypazarı evleri (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

Eski evlerin restore edilerek yaşatılması Göynük'te de sürüyor (sağda). Kültürel işlev kazandırılmak üzere kamulaştırılan bir Beypazarı evi (altta).

ken, "Kırşehri'ni ve Sivrihisar'ı ve Begpazarı'nı Karamanoğlu'na verdiği; 1438 yılında ise Karamanoğlu İbrahim Bey'in, Osmanlı ordusunun Rumeli'nde yenik düştüğünü haber alınca, "Emirdağı'nın yaylaya gelen ilini vurduğu, Müslümanların avretine ve oğlanına fesadlar eylediği; oradan sürüp Begpazarı'na vardığı, ânı dahi andan beter eylediği" anlatılır.

işgal ve talanların olumsuz etkilerine karşın, Oğuz kökenli ahilerin 14. ve 15. yüzyıllarda burada gerçekleştirdikleri ticari organizasyonun, Ankara'yla yarışacak düzeyde geliştiği anlaşılıyor. Bu eski bayındırlığın kanıtları olan camiler, "Hamamın üçtür kurnası / İçinde üç kız yunası / Üç kızın biri benim olası" türküsüne konu olmuş hamamlar; bedestenli çarşının Dikiciler, Deveciler, Astarcılar, Kuyumcular, Bakırcılar, Yemeniciler arastaları, Odun ve Ekin pazarları; Hıdırlık Tepesi yamaçlarına kümelenmiş, beyaz ahşap evler; gizemli kaya mağaralarının ve bağların bulunduğu İnözü.

Bütün bu tipik ve klasik doku; toplumbilimciler, iktisat ve mimarlık tarihçileri, kent planlamacıları için ne bulunmaz sahalar içermektedir? Beri tarafta, Kirmir Çayı'na doğru yayılan modern Beypazarı'nın, yanı başındaki tarihi kasabayı yutmasına sağduyulu ve aydın Beypazarı halkının izin vermemiş olması ne kadar ilginçtir.

Bu izin vermeyenler arasında, atalarının konağını hibe ederek dayalı döşeli bir Türk evi müzesinin kurulmasını sağlayan bağışçı vatandaşlar da var. Bu örnek yaklaşımların da tartışıldığı 7-15 Mayıs 2001 tarihindeki '19. Tarihi Türk Evleri Haftası' panelinde konuşan Prof. Dr. Metin Sözen, Beypazarlıları yine de uyarmak gereğini duyuyor ve "Türkiye düz bir toplum olmaya zorlanıyor. Oysa hiçbir zaman düz bir ülke ve toplum olmamıştır. Her yer, tarihten taşıdığı kendi özgün zenginliğini mutlaka korumalıdır" diyordu.

Son bir yılda 100 dolayında eski evin restorasyonunu gerçekleştirerek 400 evi daha kurtarmayı planlayan Belediye Başkanı Mansur Yavaş, amaçlarının Beypazarı'nı dünyada eşi benzeri görülmedik bir açıkhava müzesi yapmak olduğunu vurguluyor. •

Cumhuriyet döneminde ilk devalüasyon

Temmuz - Ağustos
ÖZEL SAYI

popüler
tarih

www.dogusmedia.com Temmuz - Ağustos 2001 Sayı 14 2.000.000 TL

Mizah: Gırgır'ın serüveni

Kıbrıs kronolojisi

Gezi: Sakarya

KIYI KIYI
100 yıllık kartpostallarda
ANADOLU

Popüler Tarih ◆ TEMMUZ - AĞUSTOS 2001 ◆ SAYI 14

İLK DEVALÜASYON ◆ 100 YILLIK KARTPOSTALLARDA KIYI KIYI ANADOLU

merakediyorum@googlegroups.com

Unutulmuş bir Likya kentinde

Sura'nın kahin balıkları

Demre-Kaş karayolunun yaklaşık 5'inci kilometresinde, yolun solunda, iki küçük tepe ve etrafına saçılmış birkaç lahitle unutulmuş bir Likya kenti yer alır: Kahin balıklarıyla ünlenmiş Sura.

HAKAN TIRYAKI

Bu kent **o** derece unutulmuştur ki, sınırlarının içinden geçirilen karayoluna karşın, tanıtıcı bir 'sarı tabelası' bile yoktur. Binlerce yılın yorgunluğundan çok karşınızda, unutulmuşluğun, terkedilmişliğin ezik, mahçup görüntüsü vardır.

Mahçuptur, çünkü ne Myra gibi, yapılarını hayranlık dolu bakışlarla izleyen insanlar vardır ne de Ksanthos benzeri romantik kahramanlık hikayeleri. Ne bir Aziz Nikola yetiştî topraklarında ne de halkı, kendini özgürlük uğrunda yaktırdı. Hatta en parlak dönemleri bile Myra'nın gölgesinde geçti.

Sura'dır bu isimsiz kent. Parlak günleri çok uzaklarda kalmış küçük, mütevazı bir Likya kenti.

ZEYTİNYAĞI İŞLİĞİ

Sura da diğer Likya kentleri gibidir; yaşamla birlikte ölümü de sahiplenmiştir. Zeytinyağı işliğinde çalışırken sevdiğinin mezarı da yanı başındadır Şuralının, tüm Likyalılar gibi. Şuralı ölümünden sonra da kentin bir parçasıdır. Kentin dışında bir yere gömülüp, unutulup gitmez; akıp giden yaşamın tam ortasında sürdürür varlığını. İşte belki biraz da bu yüzdendir kentin çehresinde okunan hüzün...

Birkaç dakikalığına gözlerinizi kapatmanız yeterli aslında. Alır götürür sizi Sura günlük koşuşturmacasına. Kayaya hayat verir Şuralı kaya işçileri. Bugün

Ev tipi Likya lahti (büyük fotoğraf) ve biraz üstündeki tepede, kaya tipi bir Likya lahti (küçük fotoğraf).

FOTOĞRAFLAR: HAKAN TİRYAKİ

merakediyorum@googlegroups.com

seraların istila ettiği meydanda oyunlarını oynamaktadır Şuralı çocuklar. İşliklerden zeytinyağı taşır kadınlar.

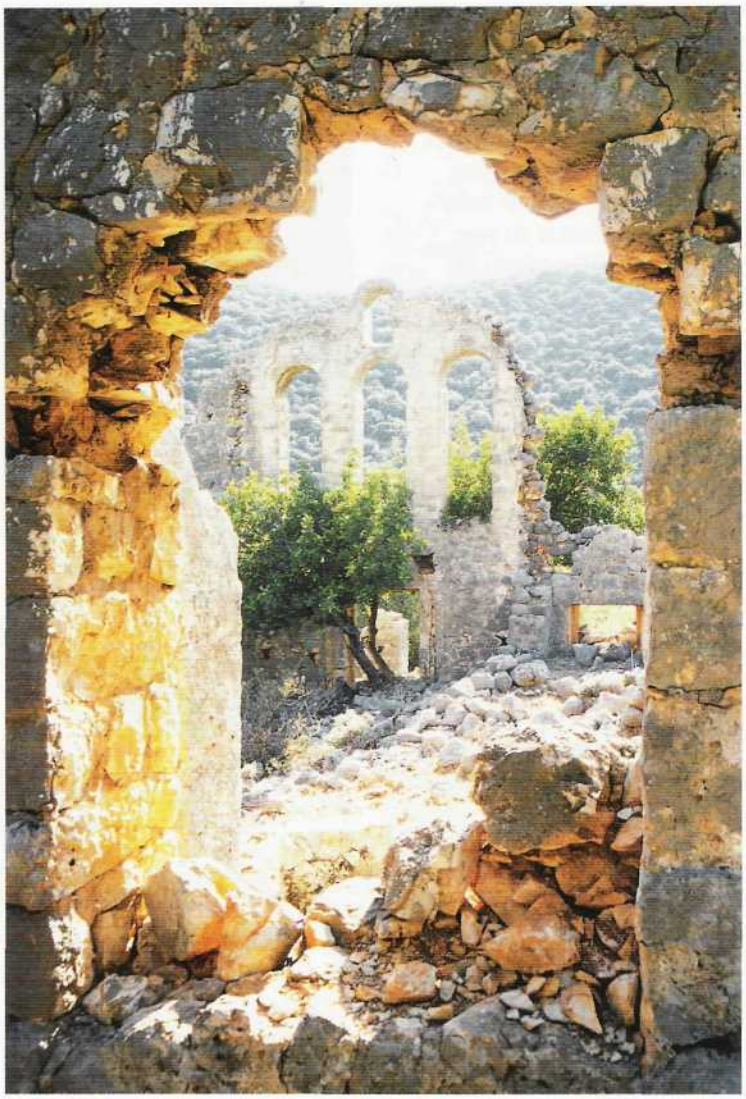
GÖZETLEME KULESİ

Tepenin üzerindeki gözetleme kulesinden batıya doğru dikmiştir gözlerini kule gözcüsü, Teimiussa'dan gelebilecek tehlikelere karşı. Bir köşeden izleyebilirsiniz Sura'nın bir gününü. Yaşam dolu ve hareketli. Ama gözünüzü açınca birden şaşkın bir şekilde bugüne dönersiniz. Çünkü binlerce yıllık bir kentin, binlerce yıllık bir zeytinyağı işliğinin yanı başına park etmiş bir 'Kartal'ı ancak bugünün Türkiye'sinde görebilirsiniz.

Zeytinyağı işliklerinin yakınında yerleşmiş, seracılıkla uğraşan bir ailedir Sura'nın yeni sakinleri. Bir zamanlar duvarların, gözetleme kulelerinin koruduğu kenti bugünlerde iki çoban köpeği korumakta. Tabii Sura adına değil, yeni sakinleri adına!

KAHİN BALIKLAR

Tüm terkedilmişliğine karşın yine de Sura'yı ziyaret etmek isterseniz şunu bilmelisiniz ki farkına varılmasa da paha biçilmez

Sura'daki birkaç istisnai yapı da Bizans dönemine aittir. Bunlardan biri, kentin kuzey tepesinde yer alan Bizans bazilikası kalıntılarıdır. Kalıntıların hemen yanında bir sarnıç da vardır.

Bugüne ulaşan antik kent

Sura, Demre-Kaş karayolunun yaklaşık 5'inci kilometresinde, kuzey-güney uzanımında kurulmuş bir kenttir. Yoldan 750 m. ilerlendiğinde şehrin akropolü yükselir. Akropol doğu ve batı yönünden kalın bir duvarla sınırlandırılmıştır *(fotoğrafta).* Akropol çevresindeki anakayadan kesilerek oluşturulmuş yan yana mekanlar, ortada bir koridora açılır. Tepenin üzerinde yine anakayadan kesilmiş ev tipi bir mezar ve bir kaya mezarı yer alır. Bu iki yapı kentin en azından İÖ IV. yüzyıldan beri varolduğuna işaret etmektedir. Kent diğer yapılarıyla İS II. yüzyıl Roma dönemini yansıtır. Birkaç istisnai yapı da Bizans dönemine aittir. Akropolün güneybatı köşesinde görkemli ve ilginç bir heykel kaidesi denize karşı yükselir. Kaidenin üzerinde Ksanthos Obelisk'inden sonra bilinen en uzun Likya yazıtı yer alır. Ne yazık ki günümüze ulaşana kadar iyi korunamamış olan yazıtın her satırından, ancak birkaç harf okunabilir durumdadır. Akropolün alt kısmında anakaya üzerine, Apollon Surius rahiplerinin listesinin kazınmış olduğu iyi korunmuş iki stel bulunur.

Daha kuzeyde yer alan diğer tepeye doğru ilerlendiğinde, ilk dikkati çeken bir Bizans yapısının kalıntılarıdır. Kalıntıların hemen yakınında bir de su sarnıcı yer alır. Kentteki su sarnıçlarının çokluğu ve su kemerine rastlanmayışı, Sura'nın su sıkıntısı çeken bir kent olduğu izlenimini vermektedir.

İkinci tepenin etrafı anakayasından kesilmiş taş bloklar ile örülmüş bir duvarla çevrilidir. Tepenin üzeri iki bölüme ayrılmış olup ilki tıraşlanmış duvarları ve kesilmiş taş izleriyle bir işlik görünümü sergiler. İkinci bölüm ise yamaca bakan bir pencerenin yer aldığı ve duvarlarında ahşap hatıllar için açılmış düzensiz oyukların bulunduğu bir gözetleme kulesidir. Yaklaşık 200 metre ileride, iki bölümden oluşan oldukça iyi korunmuş bir yapı daha göze çarpar. Hemen yakınında bir de zeytinyağı işliği bulunur. Çevredeki çok sayıda işlikten Sura kentinin antik dönemde önemli bir zeytinyağı ve şarap üretim merkezi olduğu anlaşılmaktadır.

merakediyorum@googlegroups.com

Apollon Surius Tapınağı

Araziye saçılmış (ahitlerin arasından geçerek akropole dönüldüğünde, tepenin vadiyle buluştuğu düzlükte iki yapı dikkat çeker. Bunlardan ilki Bizans bazilikası, ikincisi ise kente asıl önemini kazandıran Apollon Surius Tapınağı ve kehanet merkezidir *(altta).* İki nefli oluşuyla dikkat çeken bazilika, kısmen iyi durumdadır. Önemini Ortaçağ'a kadar sürdürmüş olduğu bilinmektedir. Apollon Surius Tapınağı ise, antik dönemde vadinin denize açıldığı noktada, limanın dibinde, klasik Roma mimarisini yansıtan küçük, iyi korunmuş bir yapıdır. Kuzey ve doğu duvarlarının ayakta oluşuna karşın batı duvarı ve ön cephesi çökmüştür. Tapınağın iç duvarlarında destekçileri tarafından yapılan bağışları içeren bir yazıt yer alır. Bu yazıtlarda bahsedilen bağışların Apollon Surius'a değil, Anadolulu at binici Tanrı Sozon'a ithafen yapılması ilginç bir noktadır. Sozon, kültü Küçük Asya'nın güney-batısında Helenistik dönem Grek yazıtlarından da bilinen yerel Anadolulu bir tanrıdır. Sura'da ise muhtemelen Apollon'un Likyalı özdeşi olarak görülüyordu. Aynı yazıta göre, bir bağış da Rodoslu tanrı Zeus Atabyrius adına kaydedilmiştir. Tapınağın hemen doğusunda, tepenin eteklerinden çıkan su kaynağı, 'Apollon Çeşmesi' olarak bilinir. Apollon Çeşmesi'nden tapınağa su taşıyan kanal örgüsü bugün ne yazık ki bataklığın içinde kalmıştır.

bir hazine barındırıyor bu kent topraklarında: 'Curius' yani 'Kahin Balıklar'...

Merak edip arar ya da sorup yerini bulursanız, eski bir merdivenle inebileceğiniz vadide, Apollon Surius Tapınağı'nın yer aldığını görürsünüz. Yok eğer sabırsızlanıp hemen ve ilk bulduğunuz yoldan vadiye inmek isterseniz -bizim yaptığımız gibi- biraz sıkıntıyı göze almanız gerekiyor.

Yamaç oldukça dik ve çalı çırpı acımasızca saldırıyor. Örümcekler ve yılanlar da cabası. Bu engeli aşıp vadiye indiğinizde ise bataklığın keskin kokusu ve sivrisinekler sizi karşılıyor. Ama kekik ve adaçayı kokuları kesinlikle sıkıntıya iyi geliyor!

Belki de eskiçağ insanının daha somut bir tanrı inancına sahip olması, kehanetin tüm insanların günlük yaşantısında son derece önemli bir yer almasına neden olmuş. Gelecek korkusunun ve merakın beraberinde gelişen en ilginç kehanet sistemlerinden birinin merkezi de Sura imiş. Şuralı rahipler balıkların davranışlarından sorgulamışlar geleceği...

merakediyorum@googlegroups.com

Kaş civarında yer alan Sura ve diğer antik kentler (üstte). Sura'daki zeytinyağı işliklerinden biri (solda) ve Apollon Çeşmesi (altta).

ANTİK KAYNAKLAR NE DİYOR?

Şimdilerde bataklık olan vadi bir zamanlar limanın bulunduğu bir koy imiş ve işte o zamanlarda, Apollon Surius Tapınağı hemen denizin kenarında ve üç kaynak suyunun birleştiği bir yerde kurulmuş. Çevre kentlerden sayısız insan, geleceğini sorgulamak için Apollon Surius kehanet merkezinin ve 'Curius' denen kahin balıkların yolunu tutmuş.

Antik kaynaklara baktığımızda, Polykharmos'dan şunları dinliyoruz:

"Haklarında bir kehanette bulunulmasını isteyen kişiler, kumdaki girdabın bulunduğu deniz kıyısındaki Apollon koruluğuna geldiklerinde, ellerinde her birine on parça kızarmış et takılı olan iki tahta şiş tutarak kendilerini takdim ederler. Rahip koruluktaki yerini sessizce alırken, kişi de şişleri girdaba atıp olacakları izler. Şişler atıldıktan sonra havuz, deniz suyu ile dolar ve çok sayıda ve çok değişik boylarda birçok balık, neredeyse sihirli bir şekilde ortaya çıkar. Kahin balıkların cinslerini belirtir ve kişi de buna göre rahipten kehaneti öğrenir. Küçük balıklar görülebildiği gibi bazen de balinalar, testere balıkları ve daha başka garip ve bilinmeyen türlere rastlanır."

'Kahin Balıklar' havuza geldiğinde onları dikkatle izlermiş rahip. Balıklar eti parçalarsa sorun yok; ama dokunmazsa, hele ki kuyruklarıyla geri iterlerse, işte bu 'ciddi sorun" demekmiş hakkında kehanette bulunulan kişi için.

Bir başka antik kaynakta, Plinius'ta da bu durumu doğrulayan şu satırlara rastlarız:

"Lykia'daki Myra'da, Apollon Çeşmesi'nde balıklar kehanetlerini bildirmek üzere üç kez su kanalında toplanırlardı. Eğer balıklar kendilerine atılan eti parçalarsa, bu durum, kehanetin yapıldığı kişi için iyi, kuyrukları ile geri çevirirlerse de kötüye işaret kabul edilirdi." Yine Plinius'un anlattığına göre, bu su kaynağındaki balıklar 'Curius' adı ile anılıyor ve onlara üç kez düdük öttürülerek sesleniliyordu.

Balık kehanetini antik kaynaklar böyle aktarıyor. Ama üzerinde hemfikir olunmayan bir konu, ortada kalıyor: Kehanetin kaynağı, balıkların hareketleri mi yoksa türleri mi?.. ■

merakediyorum@googlegroups.com

Makineleşen mektuplar öncesi

Günümüzde gerçek mektuplar, yani iki insanın duygu ve düşüncelerini birbirine yaklaştıran satırlar kaleme alan yok gibi. İnsanların, daktilolar varken bile özel yazışmalarını el yazısıyla sürdürmeyi bir zarafet gibi taşıdıkları yıllarda kaldı o mektuplar...

FEZA KÜRKÇÜOĞLU

En son ne zaman bir mektup aldınız? Yalnız ben gerçek bir mektuptan söz etmekteyim... Fatura ya da iş mektuplarından, e-postalardan değil! El yazısıyla kaleme alınmış mektuplardan söz ediyorum. Hatırlayamıyorsunuz değil mi?

Günümüzde mektup yazan pek yok gibi desek, yanlış olmaz... İki insan arasındaki mesafeleri kapayan ve iki insanın duygu ve düşüncelerini birbirine yaklaştıran mektuplar yazılmıyor artık. İnsanların daktilolar varken bile özel yazışmalarını el yazısıyla sürdürmeyi bir zarafet gibi taşıdığı yıllarda kaldı o mektuplar...

Mektup üzerine bir yazı yazmaya karar verdiğimde, sandığın dibinde kalmış, yıllar boyunca sağdan soldan topladığım mektupları karıştırdım. Hepimiz ünlü kişilerin, yazarların mektuplarını hep okumuşuzdur. Onları bir kalem geçelim. Ya 'sıradan' mektuplar...

İşte sıradan mektuplara bir örnek: Bir banka memuru olan Nejad Bey'in Mersin'den yazdığı bir mektup... Ne yazarı, ne de kime yazıldığı hakkında hiçbir ipucu bulamadığım bu mektup, bir dönemi ve bir 'düşünme tarzını' yansıtması bakımından bana ilginç gelmişti, saklamıştım. Sizlerle birlikte okuyalım:

12 Mart 939 Mersin

Kardeşim,

Sana Mersin'den özleyiş, sevgi ve selâmlar. Ben çok iyiyim. Şehir de güzel. Memnunum. Asıl havadis bizden ziyade sizin taraflarda. Güzel filmler, hararetli maçlar, balolar, çaylar vesaire hepsi sizin diyarı cennette. Yalnız galiba sizin havalar kışlamada. Burası öyle güzel ve ılık ki. Mamafih şimdiki rahat, bir zaman sonra burnumuzdan çıkacak. Ter banyoları başlayacak. Ne yapalım, katlanacağız.

Şehrin keferesi de bir hayli bolca. (...) Kulak tırmalayan bozuk Fransızcaları ile bunlara şehrin hemen her yerinde rastlamak mümkün. Hele sinemada yanınıza düştüler mi gaz maskenizi yanınıza almadığınıza bin kere pişman oluyorsunuz. Palavracı ve şamatacı İtalyanlar da yok değil. Fransız pek az. Onlar da konso-

Bankacı Nejad Bey'in bulunduğu yıllardaki Mersin: Ziya Paşa Gazinosu.

merakediyorum@googlegroups.com

los karısı, kızı ve aşçısı. Buna mukabil Hitler evlatları sayıca üstün. Hele karılarını görme, sittin sene kadın görmeğe tövbe edersin. (...)

Şehirde çok muntazam caddeler var amma toz ve çamuru da pis. En çok da tatlıcı dükkanı var. Halk tatlıya, şaraba, rakıya müthiş düşkün. Hiç sarhoş yok. Halk kaba amma terbiyesiz değil. Arapça'yı çokça konuşuyorlar. Çok berbat bir lisan. Makara çeker gibi bir şey. Bir eski, üç de yeni sineması var ki, ikisi çok güzel. Filmlerde hoş. Bazen 'Şahane Tango', 'Marco Polo', 'Şahane Çılgınlıklar', 'Bir Kavuk Devrildi' gibi yeniler gelmekle beraber, bazen nuhunebiden (Nuh Peygamber döneminden, eski zamanlardan) kalmaları geliyor... 'Şeyhin Oğlu', 'Şen Haydut', 'Deli Petro'. Halk Türkçe sözlü film oldu mu hiç kaçırmıyor. (...)

Burada bir adet var. Birisi birisine bir ikram yapmak isterse onu limandan hiç eksik olmayan ecnebi vapurlardan birinde yemeğe veyahut viski partisine davetediyor.

Tabii ki bu davetler de ekseriya cinsi lâtife karşı vukuu bulmada. Vapurda görülmemek korkusu dedikodu olmadığından onlar da oraya fit. (...)

Artık müsaade. Senin de vaktin yoktur. Bütün arkadaşların hepsine selamlar. Senin de gözlerinden öper, bana, yanında iken, annemin rahatsızlığı esnasında gösterdiğin çok temiz arkadaşlığın için tekrar tekrar teşekkürler ederim sevgili kardeşim.

Reşat beyefendiye de derin ve sonsuz sevgilerimi söylemeni bilhassa reca ederim.

Ellerinden sıkar, bol bol selamlar.

Kardeşin Nejad

Mektupların 'makineleşmesinden' yakınan sadece ben değilim elbet, bakın İbrahim Alâettin Gövsa, 18 Haziran 1940'da Yedigün dergisine yazdığı 'Makine Mektupları' başlıklı yazısında neler demiş:

"Harf inkılabından sonra bizde de mektuplar makineleşmeye başladı. Her şeyi seriye sokan ve mihanikî bir vasıtaya bağlayan bu sürat ve makine asrında çabukluk ve kolaylık istiyen resmi muhaberelerle her türlü iş mektuplarının makineden çıkması pek tabiî idi. Fakat makinenin dost ve arkadaş mektuplarına, hususî ve mahrem muhaberelere kadar girmesi mektubun taşıdığı sihri ve şiiri ortadan kaldırıyor.

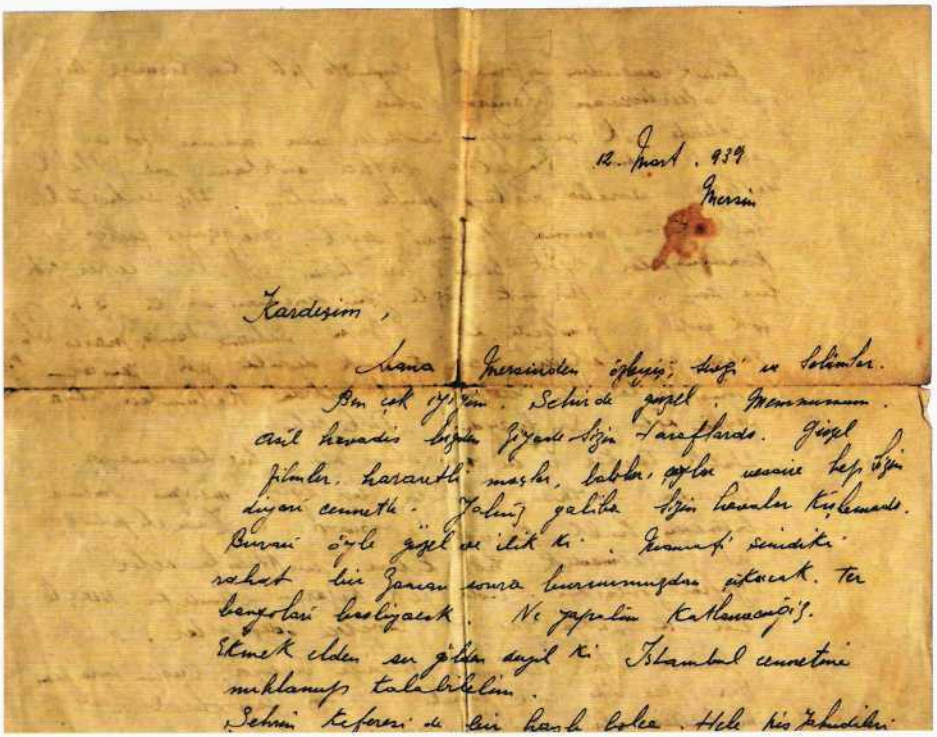
Bugün pek çok kimsenin çalıştığı yerde yahut evinde, küçük bir yazı makinesi var. Kâtibi veya daktilosu olanlar münhasıran sevgi ve saygı taşıyan mektuplarını da çok defa bu vasıta ile meydana getiriyorlar. Bizzat makinede yazmıya alışık bulunanlar da yalnız arkadaşlarına değil, annelerine, hattâ sevgililerine yazdıkları mektup ve teskereleri bile makinede tıkırdatıyorlar. (...)

El yazınız fena olabilir. Fakat dostunuz ona alışmalıdır, İhtiyar nineniz el yazınızı gözlüğünün altında hecelediği zaman her harfin şeklinde bir mâna bularak ve satırların üstünde sizin ellerinizin dolaştığını düşünerek muhakkak daha fazla memnun olacaktır. (...)

Makine mektupları resmî dairelerin dosyalarında, işadamlarının masa ve dolaplarında ancak birer vesika gibi muhafaza edilebilirler. Fakat annelerin sandıklarına, çekmecelerine, bohçalarına ve sevgililerin koyunlarına giremezler. O mahrem ve sıcak yerlere ancak el yazıları sokulabilir. Meselâ bir aşk mektubunun makinede yazılması hayali bile gülünçtür. Gizli fısıltılar makinenin geveze ağzında faş edilmiş bir sır gibi sihrini kaybeder."

Artık daktilo ile yazılmış mektuplar da yok... Biz şimdilerde e-mail kutularımızı kontrol edip sevdiklerimizden mektup bekler olduk, elbet bunlara mektup denebilirse. ■

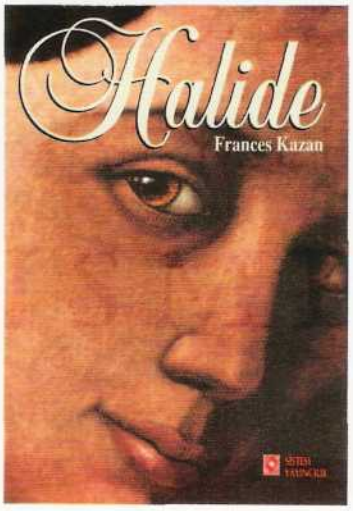

Bankacı Nejad Bey'in mektubu (üstte). Mektupların 'makineleşmesinden' yakınan İbrahim Alâettin Gövsa (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

Frances Kazan, Halide Edib Adıvar'ı yazdı

Romandaki Halide Edib

Sultanahmet Mitingi'nin ünlü hatibi, Kurtuluş Savaşı'nın 'Halide Onbaşı'sı, 'Sinekli Bakkal'ın, 'Ateşten Gömlek'in yazarı şimdi bir roman kahramanı olarak karşımızda. Hem de bir 'yabancı'nın kalemiyle...

SEFA KAPLAN

Mısır, piramitler, firavunlar, Osmanlı sarayı, adı unutulmuş sultanlar derken, iş gelip ciddi ciddi 'tarihsel roman'ın kapısına dayandı artık.

İlk önce Lâtife Mardin'in 'Doğu Doğudur' (Oğlak Yayınları, Çeviren: Deniz Sarol) romanı geldi gündeme. Yaklaşık kırk yıldır New York'ta yaşıyor Mardin. Kırk yıldır anadilinden ve anayurdundan uzakta olmak, dönüp sık sık aynaya bakmayı gerektiriyor hiç kuşkusuz. Bu tür durumlarda dönüp bakılabilecek en sağlam ayna ise tarihin ta kendisi. Lâtife Mardin'in, Rudyard Kipling'in bir mısrasından yola çıkarak kaleme aldığı 'Doğu Doğudur' romanında da, 'Sivastopol önünde yatar gemiler / Atar da Nizam topunu yer gök iniler' marşında anlamını bulan Kırım Savaşı atmosferinde Osmanlı, Rus, İngiliz ve Fransız ilişkileri, insanı sarsan bir aşk hikayesi ekseninde anlatılıyor. Mekân 150 yıl öncesinin İstanbul'u ve kişiler bugün arasında gezindiklerimizden çok daha canlı üstelik.

NAHİD SIRRI ÖRİK'İ DE UNUTMAYIN

Arkasından Kayseri kökenli ünlü sinema yönetmem Elia Kazan'ın eşi Frances Kazan'ın kaleme aldığı 'Halide' (Sistem Yayıncılık, Çeviren: Gül Çağalı Turan) buluştu Türk okuruyla.

Frances Kazan, kendi ifadesine göre, New York'ta 'Türk Dili ve Edebiyatı' tahsili sırasında bir hatıratına rastladığı Halide Edib'in peşini bırakmıyor bir daha. Bütün eserlerini peşpeşe okuyor ve daha sonra da kafasındaki Halide Edib imgesini oturup bir romana döküyor.

Roman sadece Halide Edib'i değil, 'Sinekli Bakkal' yazarının şahsında, bütün bir meşrutiyet dönemi atmosferini de anlatıyor elbette. Hele bir de, bir roman kahramanı olarak II. Abdülhamid var ki, Nahid Sırrı Örik'in 'Abdülhamid Düşerken' roma-

Halide Edib: Çok yönlü kişilik

Amerikan Kız Kolejinin ilk Müslüman öğrencisi Halide Edib (en solda) ve 6 Haziran 1919'daki Sultanahmet Mitingi'nin ünlü hatibi Halide Edib (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

FOTOĞRAF: VURAL YAZICIOĞLU

Haziran ayında İstanbul'a gelen Frances Kazan'ın romanı 'Halide', ABD'de Random House ile Türkiye'de Sistem Yayıncılık tarafından aynı anda yayımlandı.

nıyla birlikte okunmasında sayısız fayda olabilir.

ABDÜLHAMİD YİNE SAHNEDE

Söz konusu kitapların yarattığı kısmi şaşkınlık sürerken, bu kez Ahmet Altan'ın 50 binlik ilk baskısıyla edebiyat ve yayın tarihine damgasını vuran 'İsyan Günlerinde Aşk' (Can Yayınları) kitabı çıkıp geldi üç yıllık emeğin ürünü olarak.

Ahmet Altan da, tıpkı Lâtife Mardin ve Frances Kazan gibi, yakın tarihe çevirmişti gözlerini ve o ünlü '31 Mart Ayaklanması'nı dert edinmişti kendisine. Doğal olarak, Ahmet Altan'ın roman kahramanlarından biri de II. Abdülhamid idi ve o da son derece ilginç bir padişah portresi ile çıkıyordu okurun karşısına.

Üstelik Ahmet Altan da tıpkı diğer iki yazar gibi, farklı bir pencereden bakıyordu meseleye. Laf aramızda, resmi tarihçilerin de, gayrı-resmi resmi tarihçilerin de pek hoşuna gitmeyecek bir pencereydi bu.

NEW YORK'TAN TÜRKİYE

Hadi Ahmet Altan neyse ne de, iki New York sakininin yani Lâtife Mardin'le Frances Kazan'ın tarihe ilgisinin sebebi neydi acaba? Üstelik, bütün bir tarihi dekoru inşa edecek, bütün kahramanların karakterini bu tarihi dekor önünde şekillendirecek; dahası, dönemin günlük hayatına ilişkin teknik ve estetik detayları aktaracak bütün o zengin kaynaklara nasıl ulaşmışlardı?

Roman sadece Halide Edib'i değil, bütün bir meşrutiyet dönemi atmosferini anlatıyor.

Devir internet devri, kaynaklara ulaşmak eskiye göre daha kolay denilebilir elbette; ama bu kadar zahmete katlanmanın gerisinde yatan beklenti ya da saplantı neydi o zaman?

Lâtife Mardin, bu soruyu cevaplandırırken şunları söyleyecekti söz gelişi: "Kırım Savaşı devresi bana enteresan geldi. Çünkü ilk defa olarak Osmanlı, İngiltere ve Fransa imparatorlukları işbirliği yapıyorlar ve beraber harbediyorlar. Kırım'dan evvel birkaç seyyah veya tüccardan mâda temasları pek olmamış, daha ziyade birbirlerine düşman ve yabancı gözüyle bakan iki ayrı medeniyet işbirliği yapmak zorunda kalıyor. Bu beni çok etkiledi. Bizler iki ayrı kültürün çocukları değil miyiz?"

merakediyorum@googlegroups.com

Frances Kazan: 'Halide Edib'in her yönü bir roman'

'Halide' romanının yazarı Frances Kazan, kitabının tanıtımı için İstanbul'daydı. Medyanın yoğun ilgisine mazhar olan Kazan, sorularımızı cevaplandırdı:

• *Herkesin sorduğu soruyu biz de soralım: Neden Halide Edibi*

Halide Edib, devrinin en sembol isimlerinden birisi. Bir yanıyla inanılmaz ölçüde Doğu kültürünün ürünü. Ama, diğer yanıyla da Amerikan Kız Koieji'nden mezun olan ilk Müslüman kız öğrenci. Bu iki değerler sisteminin yarattığı çelişkileri, hem eserlerinde, hem de hayatında şiddetli bir biçimde yaşayan birisi Halide Edib. Kabul edersiniz ki, son derece çarpıcı bir konu bu.

• *Peki aradığınızı bulabildiniz mi Halide Edib'te?*

Elbette. Düşünün ki, Halide Edib sadece edebi bir figür değil, aynı zamanda siyasi bir figür. Türk Kurtuluş Savaşı'ndaki rolü, kadın hareketine vurduğu damga, arkasından Atatürk'le arasının açılması ve sürgüne gitmesi bile başlı başına birer roman konusu olabilir. Ben sadece bir bölümünü getirdim dile.

• *Eşiniz Elia Kazan'ın da payı var mı Osmanlı'ya ve Türkiye'ye duyduğunuz ilgide?*

Sanırım var. Bildiğiniz gibi, Elia İstanbul'da doğdu. İstanbul'da doğmak, İstanbul'u benimsemek sanıldığı kadar kolay bir şey değil. Elia, yaşı ilerledikçe doğduğu yerin değerleriyle ve kültürüyle daha bir özdeşleşti. 1990 yılında Kayseri sokaklarında bir yürüyüşü vardı ki görmeliydiniz. 400 yıldır bölgede yaşayan ataları gibi, kendini bölgenin bir yerlisi olarak kabul etmiş ve bu fikri benimsemişti hemen. 0 gün bugündür, Türkiye'nin çeşitli katmanlardan oluşan karmaşık tarihi hep ilgilendirdi beni.

• *Bu ilgi devam edecek mi?*

Yazdığım yeni roman da Türkiye ile ilgili ama fazla bir şey söylemek istemiyorum bu konuda.

• *Elia Kazan, romanlarınızı film yapmayı düşünüyor mu? Söz gelişi, "Halide' çok iyi bir film olurdu herhalde...*

Bunu zaman gösterecek...

ELİA KAZAN FAKTÖRÜ

Frances Kazan'ın merakını tahrik eden ise kocası Elia Kazan'ın Kayseri kökenli olmasının yanı sıra, bütün bir imparatorluk atmosferi, 500 yıllık bir imparatorluğun çökerken çıkardığı 'gürültü' olmuş onu asıl ilgilendiren:

"Batı dünyasındaki ismiyle Constantinople, İslam alemindeki ismiyle İstanbul, 20. yüzyıla doğru büyük bir kargaşanın ve entrikaların yaşandığı bir şehir olarak dikkat çekiyordu. 500 yıllık bir imparatorluk çöküşün eşiğindeydi ve Osmanlılık kavramı da sonsuza kadar yok olmak üzereydi. Tarihin bu dönemini temel alan bir roman yazmak istedim. Halide Edib, böyle bir roman için en uygun kahramandı. Bir kere, yaşadığı dönemin en popüler kadınıydı. Arkasından Atatürk'le arası açıldığı için eski arkadaşları tarafından suçlanmıştı. Günümüz Türkiye'sinde bile en çok tartışılan ve bir o kadar da saygı duyulan isimlerden birisi hâlâ. Yetiştirilme tarzındaki paradoks kadar, aile ortamını kuşatan yoğun politik atmosfer de bir hayli etkiledi beni. Halide, geleneksel bir Osmanlı evinde yetişti ve kendisine Müslüman değer yargıları öğretildi. Babası Edib Bey, geleneksel bir kimliğe sahip olmasına rağmen kızının Batılı bir eğitim almasını istiyordu. Anneannesi ise bu fikre karşı çıkıyordu. Çünkü, böyle bir eğitim Halide'nin zihnini işe yaramaz bilgilerle doldurmakla kalmayacak, iyi bir evlilik yapma şansını da elinden alacaktı. Benim merak ettiğim, Halide'nin ne istediğiydi. Umutlan ve arzularıyla birlikte, derin dini inançları da Amerikan Kız Koleji'nde aldığı eğitimle değişmiş miydi acaba?"

Amaçlarına ulaşıp ulaşamadıklarına karar vermek ise okuyucuya düşüyor elbette. Her üç roman da bütün kitapçı vitrinlerinde yan yana duruyor zaten.

Cumhuriyet döneminde ilk devalüasyon

Temmuz - Ağustos
ÖZEL SAYI

popüler
tarih

www.dogusmedia.com Temmuz - Ağustos 2001 Sayı 14 2.000.000 TL

Mizah: Gırgır'ın serüveni

Kıbrıs kronolojisi

Gezi: Sakarya

KIYI KIYI
100 yıllık kartpostallarda
ANADOLU

Popüler Tarih ◆ TEMMUZ - AĞUSTOS 2001 ◆ SAYI 14

İLK DEVALÜASYON ◆ 100 YILLIK KARTPOSTALLARDA KIYI KIYI ANADOLU

merakediyorum@googlegroups.com

HAZıRLAYAN: NAZLI IRMAK
e-mail: peanaz@hotmail.com

Radyo Günleri, NTV Radyo'da

NTV Radyo, yıllar önce büyük beğeni toplayan ve unutulmayan TRT yapımlarından 'Radyo Tiyatrosu' ve 'Arkası Yarın'ı dinleyicileriyle yeniden buluşturuyor. 'Radyo Günleri' adlı kuşakta, 'Arkası Yarın'lar hafta içi her gün 10.30 ve tekrarı 19.05'te, 'Radyo Tiyatrosu' ise her pazar saat 11.05 ve tekrarı da 19.05'te dinlenebiliyor.

1950'li yıllarda İstanbul Radyosu'nun ilk örneklerini verdiği ve radyo dinleyicisinde adeta bağımlılık yaratan 'Radyo Tiyatrosu' ile 'Arkası Yarın'lar, yeniden Türk sanatseverlerinin huzuruna çıktı.

İstanbul'da 102.8 frekansında yayın yapan NTV Radyo, geçen ay başlattığı 'Radyo Günleri' programlarıyla dünya edebiyatından seçkin eserlerin TRT uyarlamalarını sunmaya başladı.

NTV Radyo, TRT İstanbul Radyosu arşivlerinde uzun ve titiz bir tarama yaptı. Yüzlerce çok değerli eser arasından Türk ve dünya edebiyatının döneminde çok konuşulmuş, ünlenmiş ve bugün artık hepsi birer klasik olmuş yapıtlarını seçti.

Bu eserler arasında Anton Çehov, John Steinbeck, Dostoyevski, E. M. Forster, Ahmet Hamdi Tanpınar, Friedrich Dürenmatt, Albert Camus, Mehmet Rauf, Ernest Hemingway, William Faulkner, Eugene O'Neill, Shakespeare, Sait Faik, Jean Paul Sartre, William Saroyan, Gustav Flaubert, Strindberg, Franz Kafka, Tennessee Williams, Agatha Christie gibi edebiyat ustalarının eserlerinin İstanbul Şehir Tiyatrosu sanatçıları tarafından mikrofona uyarlanmış ve seslendirilmiş örnekleri bulunuyor.

Radyo Günleri, 'Kanlı Düğün' (F.G. Lorca), Klimanjaro'nun Karları (Hemingway), Herodot Tarihi (Tarık Dursun K.), Sinekler (Sartre), Kayıp Bir Denizci (Marquez), Yabancı (Camus), Ceza Sömürgesi (Kafka) gibi seçkin edebiyat eserlerinin radyo uyarlamalarına yer verecek.

Türkiye'de radyo tiyatrosu, TRT öncesi dönemlere uzanıyor.

Özellikle İstanbul Radyosu, 1950'li yıllarda ilk radyo tiyatrosu örneklerini vermeye başladı ve bunu gitgide sistemleştirdi.

NTV Radyo'da 'Tarihçe'

102.8 NTV Radyo, kültür-sanat programlarıyla da dinleyicisine sesleniyor. Bu programlardan biri de Popüler Tarih dergisi editörlerinden Kansu Şarman'ın hazırlayıp sunduğu Tarihçe'. Her hafta Pazar günleri 12.00'de, Salı günleri de 22.00'de yayımlanan programa, İlber Ortaylı, Necdet Sakaoğlu, Tanju Akad, Orhan Koloğlu, Emre Kongar gibi tarihçi, sosyolog ve araştırmacılar konuk oluyor. Programda, dünya savaşlarında Türkiye, tarihi romanlar, Osmanlı'da Harem, Ermeni olayları gibi Türk ve dünya tarihinden çeşitli konular, az bilinen yönleriyle anlatılıyor.

merakediyorum@googlegroups.com

'Radyo Tiyatrosu' provalarından bir görünüm: Kamuran Usluer, Ergun Köknar ve Oray Tuğlan gibi sanatçılar mikrofon başında çalışıyor.

Baki Süha Ediboğlu, Ekrem ve Cemal Reşit Rey kardeşler ilk mikrofona koyucular olarak ünlendiler.

Bedia Muvahhit, Afife Ediboğlu, Hadi Hün, Perihan Tedü, Kemal Tözem, Sami Ayanoğlu, Şaziye Morali, Vasfi Rıza Zobu, Ercüment Behzat Lav, Behzat Butak, Suavi Tedü ise ilk radyo tiyatrosu oyuncuları olarak dinleyicilerin karşısına çıktılar.

Türkiye'de 'Arkası Yarın'ların mikrofona taşınması radyo tiyatrosuna göre epey gecikti. 1950'lerde önce çocuklar için 'Arkası Yarın'lar üretildi. Ancak büyüklerin de bu radyo dizilerini izlemeye başlaması üzerine "büyükler için" arkası yarınlar üretilmeye başlandı.

Televizyonun olmadığı dönemlerde 'Arkası Yarın'lar altın çağını yaşadı. O kadar ki, dinleyicilerin yayın saatinde radyo başında toplandığına bile tanık olundu.

Caz Festivali 6 Temmuz'da

İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı'nca düzenlenen '8. Uluslararası İstanbul Caz Festivali'ne bu yıl 190'ın üzerinde yerli ve yabancı müzisyenle toplam 28 topluluk katılacak.

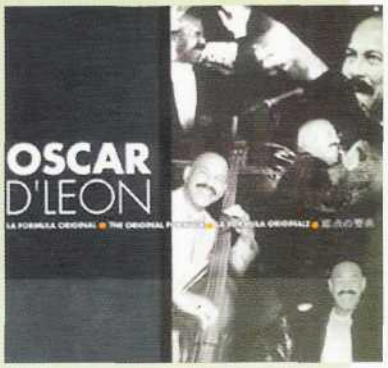
Standart ve çağdaş cazın yanı sıra,: Latin ve diğer dünya müziklerinin en seçkin örnekleriyle yüzyılın önemli şarkı yazar ve yorumcularını bir araya getiren festival, elektronik müzik, acid-jazz ve etnik müziğin isimlerini buluşturacak.

Festival 6 Temmuz'da New Orleans'ın 'marching band' geleneğini en renkli biçimde yaşatan Tornado Brass Band'ın İstiklal Caddesi turuyla başlayacak.

Festival kapsamında verilecek konserler, Harbiye Açıkhava Tiyatrosu, Cemal Reşit Rey Konser Salonu, Esma Sultan Yalısı ve Babylon'da gerçekleştirilecek.

Bu yıl festival New York'tan funk, soul, reggae ve caz tınılarını Türk müziğiyle kaynaştırdıkları 'In The Buzzbag' albümü ve coşkulu konserleriyle büyük bir hayran kitlesi edinen 'Brooklyn Funk Essentials' ve 'Laço Tayfa'yı, rock tarihinin en büyük dehalarından biri kabul edilen 'Nick Cave'i ve 'alternatif rock'un dehası' diye tanımlanan PJ Harvey'i ağırlayacak.

Oscar D'Leon ve Celia Cruz *(sağda)* gibi iki Latin müziği efsanesini aynı sahnede buluşturacak festivalin en fazla ses getirecek konserini ise 17 Temmuz'da, popüler müziğin en büyük yıldızlarından Sting verecek.

merakediyorum@googlegroups.com

Kartpostaldaki kadınlar

Schneidertempel Sanat Merkezi'nin hazırladığı 'Osmanlı kadınları' sergisi, üç kıtaya yayılmış bir imparatorluğun kadın nüfusunun posta kartlarına yansımış ilginç bir belgeseli sayılabilir. Sergide yer alan 150 adet kartpostalda, İstanbul merkez olmak üzere, Anadolu, Balkanlar, Kafkaslar ve Arap ülkelerinde yaşayan kadınlar çeşitli halleriyle görülmektedir. Seyhun Binzet'in koleksiyonundan hazırlanan sergi Temmuz ve Ağustos ayları boyunca Schneidertempel Sanat Merkezi'nde hafta içi her gün 10.30 ile 18.30 saatleri arasında gezilebilir.

Seyhun Binzet sergiyle ilgili olarak şunları söylüyor:
"Bu sergide, izleyicilere Osmanlı kartpostal koleksiyonum içinden derlediğim, 19. asrın yirminci asra dönüştüğü senelerdeki Osmanlı kadınlarının resimlerini sunuyorum. Giysileriyle, saç biçimleriyle, takılarıyla, çalışma hayatına katkılarıyla, müzik ve sahne sanatçılıklarıyla ve en çarpıcısı doğuyla batıyı kesiştiren güzellikleri ile bu acılı dönemin kadınlarının kartpostallara yansıyan görüntülerini sergiliyorum. Çoğumuzun isimlerini bile bilmediği Osmanlı kartpostal basımcıları, Max Fruchtermann, Bon Marche, E. F. Rochat, İpekçi Kardeşler, Andre Terzis, Ludwigston Kardeşler, Andre Zelich, 0. Nouri, S. Çiğdemoğlu, H. Çolakyan, Ali Haydar, Tarabya Çiçekçilik ve diğerlerine tarih adına teşekkür ediyorum."

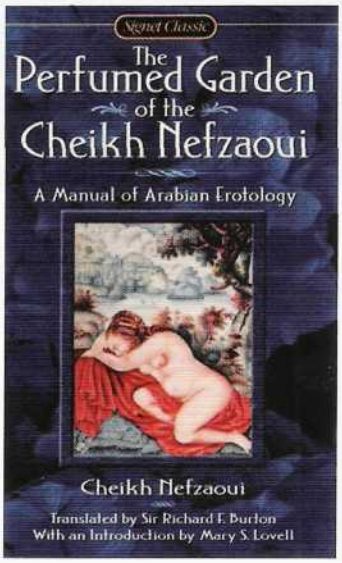
'Osmanlı Kadınları' sergisinde yer alan bazı kartpostallar da serginin sponsoru Konica Color Plaza-Ulus tarafından çoğaltılarak satışa sunuluyor.

Türkiye 49. Venedik Bienali'nde

Uluslararası güncel sanat ve kültür ortamının en önemli etkinliği olan Venedik Bienali, 9 Haziran-4 Kasım 2001 tarihleri arasında Venedik'te gerçekleştirilecek. Türkiye bu yıl bienalde 'Kokulu Bahçe' (The Perfumed Garden) www.theperfumedgarden.net başlığı altında iki bölümden oluşan bir sergiyle temsil edilecek. 21. yüzyılın ilki olan 49. Venedik Bienali'nde Türkiye Pavyonu, ücretsiz olarak tahsis edilen Nuova Icona Galerisi ve

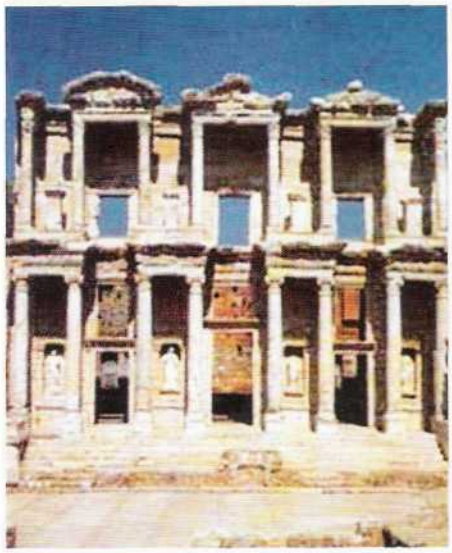

Thetis SpA'nın Arsenal'deki park alanında gerçekleştirilecek.

Kültür Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı, serginin küratörü ve komiseri olarak Beral Madra'yı görevlendirdi.

'Kokulu Bahçe' 1394-1433 arasında Şeyh Ömer İbn-i Muhammed El Nefzavi tarafından yazılmış, Doğu'nun aşkını, cinselliğini ve kadınlarını anlatan bir kitap *(üstte)* ve 19. yüzyılda birkaç kez, farklı yazarlar tarafından dipnotlarla beslenerek Fransızca ve İngilizceye çevrilmiş; Batı'da 'Binbir Gece Masalları'na eşdeğer bir beğeni ve ün kazanmıştır.

merakediyorum@googlegroups.com

Efes kazıları 106 yaşında

Avusturya Arkeoloji Enstitüsü tarafından Efes'te sürdürülen kazı çalışmaları *(üstte),* 106. yılına girdi. Efes kazılarını yürüten ekibin başkanı Prof. Dr. Friedrich Krinzinger, bu yılki kazılarda 220 bilim adamı ve teknik elemanın görev yapacağını söyledi.

Kazı çalışmalarına katılacak bilim adamlarının 50'sinin Türk, diğerlerinin Avusturya, ABD, Hollanda, Almanya ve İtalya'dan olacağını kaydeden Friedrich Krinzinger, Ekim ayına kadar sürecek çalışmaların 350 milyar liraya mal olacağını ifade etti. Lukas Mezarı'nda bu yıl da çalışmaların devam edeceğini dile getiren Krinzinger, şunları söyledi:

"Bu yıl Belevi Anıtı'nda kazı ve mimari çalışmalarının yanı sıra agorada sondaj çalışmaları ve Yamaç Ev 2'de kazı çalışmaları yapacağız. Topografya çalışmaları kapsamında dijital ölçüm ve prospeksiyon çalışmalarına devam edilecek. Ayrıca jeolojik araştırmalar sürdürülecektir."

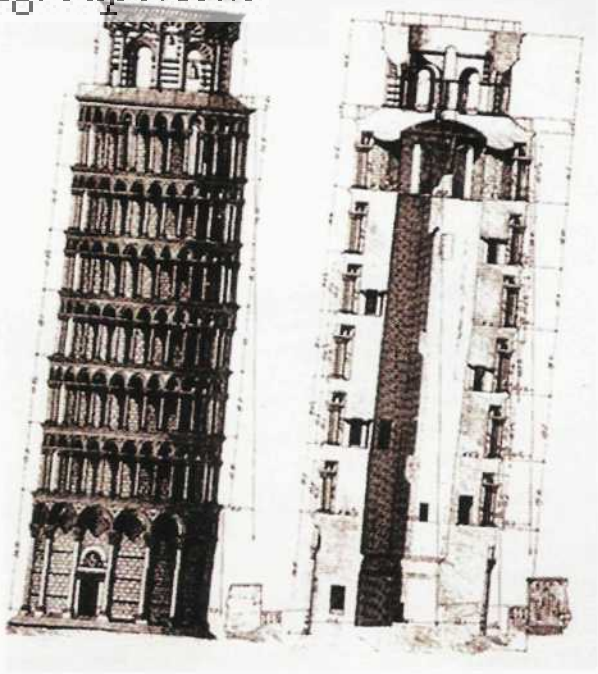
Friedrich Krinzinger, bunların dışında İsabey Hamamı çalışmalarının da devam edeceğini bildirdi.

'Yesterday' açık artırmada

Müzik dünyasının efsanevi topluluğu Beatles'ın *(altta)* en ünlü şarkılarından biri olan 'Yesterday'ın özgün notaları yardım için satışa çıkarılıyor.

İngiltere'nin Karayipler'deki kolonisi Montserrat, 1997 yılında yanardağ patlaması sonucu ağır hasar görmüştü. O günden beri kendisini toparlayamayan bu küçük ada için Beatles'ın prodüktörü George Martin kolları sıvadı. 'Yesterday' şarkısının karalama kağıtlarını, notalarını internetten açık artırma ile satışa sunacağını açıkladı. Bu satıştan 1 milyon dolar gelir beklendiğini açıklayan Martin, bu küçük adada Paul McCartney, eşi Linda ve çocuklarıyla birlikte 30 yıl önce çok güzel tatil geçirdiklerini, yardımı da bu güzel günlerin anısı için düzenlediğini söyledi. Açık artırmaya konulan nota kağıtlarını ilk Paul McCartney imzaladı. Artırmadan elde edilecek gelirle Montserrat'da bir kültür merkezi açılması planlanıyor.

Pisa'da onarım

İtalya'nın dünyaca ünlü Pisa Kulesi'nin onarımı tamamlanmak üzere. Kuleyi kurtarmak için oluşturulan uluslararası komite yaklaşık 11 yıl süren çalışmalarından sonra, eğikliği 5 dereceye indirmeyi başardı. İtalyan Kültür Bakanlığı, 7 Ocak 1990'da eğikliği *5.5* dereceye ulaşan Pisa Kulesi'ni kapatmıştı. Kulenin halka Ekim'de açılacağı, ziyaretlerin belirli aralıklarla ve gruplar halinde yapılacağı, giriş biletinin 25 bin italyan lireti (17 milyon 500 bin Türk lirası) olacağı açıklandı. Yapımına 1173'te başlanan ve 1370'te tamamlanan Pisa Kulesi, 58.36 metre uzunluğunda. Kulenin 5 derece eğiklikte olan son haliyle 250-300 yıl daha güvenli bir şekilde ayakta kalacağı söyleniyor.

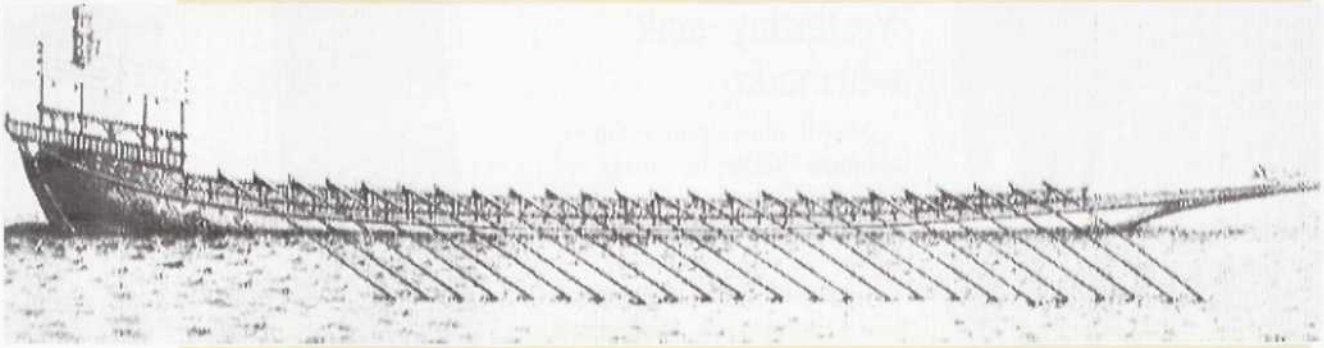
Pisa Kulesi'nin inşaatının tamamlandığı tarihte eğikliği 1.6 dereceydi (üstte).

Evrim zincirine yeni halka

Çankırı'nın Çorakyerler yöresinde, evrim zincirinin aydınlatılması için çok önemli olduğu belirtilen bir erkek hominoid (insansı) fosili bulundu. 7-8 milyon yıllık olduğu tahmin edilen fosilin, Etiyopya'da bulunan 4.4 milyon yıllık fosil ile Anadolu'da bulunan 9.9 milyon yıllık insansı fosili arasındaki eksik halkayı tamamlaması bekleniyor.

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Ayla Sevim, Çorakyerler'de bulunan fosilin, goril büyüklüğünde bir erkek hominoide ait olduğunu açıkladı. Doç. Dr. Sevim, buluntunun antropoloji dünyası açısından çok önemli olduğuna işaret ederek, "Bu hominoid, insanımsılarla kuyruksuz maymunlar arasında bir halkayı oluşturacak" dedi.

merakediyorum@googlegroups.com

Hollanda Gemicilik Müzesi'nde 'Sultan'ın Kadırga'sının bir çizimi (üstte).

Sultan'ın Kadırgası ve Erkut Arcak

İstanbul'da Beşiktaş'taki Deniz Müzesi'nde sergilenen en değerli eserlerden biri, Sultan IV. Mehmed'e (Avcı) ait olduğu belirtilen gezi kadırgasıdır *(altta)*. Son yıllarda araştırma konusu olan bu kadırganın Sultan IV. Mehmed'ten çok önce, Fatih Sultan Mehmed devrinde Bizanslılardan alındığı iddia ediliyor. İddianın sahibi Belçikalı arkeolog Lucien Basen. Kadırgadaki ejderha figürlerinden yola çıkan Basch, kadırganın son Bizans İmparatoru Constantin Dragazes'e ait olduğunu, ondan da Fatih Sultan Mehmet'e geçtiğini öne sürüyor. Bu konuyla ilgili en kapsamlı araştırmalardan biri, Teksas Üniversitesi'nden sualtı arkeologu Erkut Arcak'a *(sağda)* aitti. Ancak Erkut Arcak, 9 Haziran 2001 günü beyin kanaması geçirerek genç yaşında aramızdan ayrıldı. 30 Mayıs günü 23. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu'nda 'Sultan'ın Kadırgası' ile ilgili bildirisini sunan Erkut Arcak inşa edilme şekli ve kürek çekme sistemlerine dayanarak, kadırganın 17. yüzyıldan daha önce inşa edilmiş olması ihtimalinin güçlü bulunduğunu söylemişti.

Erkut Arcak'ın kadırgayla ilgili araştırmasının ana hatları şöyleydi: "Osmanlı sultanlarının Boğaz'da kısa gezintiler ve seremoni amaçlı kullandıkları kadırga, Akdeniz'de yaklaşık 4-5 bin yıllık tarihi bulunan bütün kürekli gemiler içerisinden kalan son örnek. Geminin hangi tarihte inşa edildiği tam olarak bilinemiyor, kadırga halen Deniz Müzesi envanterinde, 17. yüzyıla tarihlendirilerek Sultan IV. Mehmet'e atfediliyor. Bunun nedeni geminin köşk kısmında yazılı bulunan bir şiirde 'Sultan Mehmet' adının geçmesi. Ancak bunun Osmanlı hanedanındaki 5 Mehmet'ten hangisi olduğu bilinmiyor. Başbakanlık Osmanlı Arşivlerindeki araştırmalarda da birbiriyle çelişen bilgiler var. 1885 tarihli bir fetvada, geminin Fatih Sultan Mehmet'in kadırgası' olarak geçtiği, 1911 yılına ait bir belgede ise 'IV. Mehmet'e ait olduğu belirtiliyor. Kadırga ile ilgili en eski belgelerden biri de 1861 yılına ait Ceride-i Havadis gazetesi.

Gazetede kadırganın bakımından sorumlu olan bostancıların, kadırganın küreklerini keserek, şifa niyetine İstanbul halkına dağıttıkları yazılı. Geminin eğimli omurga tekniği ile inşa edildiği anlaşıldı. Bu teknik de 17. yüzyıldan önce kullanılıyordu. Geminin kürek çekme sistemleri de 1550'lerden önce kullanılan sistemle yapılmış. Yani geminin 17. yüzyıldan daha önce inşa edilmiş olma ihtimali oldukça yüksek."

Erkut Arcak 'Sultan'ın Kadırgası' ile ilgili çalışmasını proje danışmanı ve hocası Dr. Cemal Pulak ile birlikte sürdürüyordu. Erkut Arcak ve kadırga araştırmasıyla ilgili görüşlerini aldığımız Dr. Cemal Pulak araştırmayı Aralık'ta tamamlamayı planladıklarını belirterek şunları söyledi:

"Erkut'u kaybetmeseydik, çalışmayı Aralık ayına kadar tamamlayıp kitaplaştırmayı düşünüyorduk. Bu kadırga araştırmasını Erkut'a ben önermiştim. Ve gerçekten çok başarılı bir süreç yaşadık. Artık bundan sonra çalışmamızı tamamlayacağız. Kadırganın gerçek yaşını bulmak için araştırmayı sürdüreceğiz."

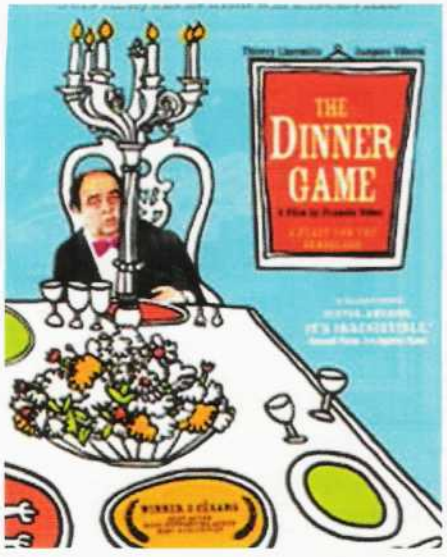

merakediyorum@googlegroups.com

Ustalardan Fransız filmleri

İş Sanat Kültür Merkezi'nde Haziran sonunda başlayan 'Ustalardan Fransız Filmleri' gösterimi Temmuz ayı boyunca izlenebilecek. Bu filmler arasında, 'Cyrano de Bergerac' (Jean Paul Rappeneau), 'Delicatessen-Şarküteri' (Jeunet ve Caro Ossrad), 'Les Miserables-Sefiller' (Claude Lelouch), 'Le Hussard Sur Le Toit-Damdaki Süvari' (J. Paul Rappeneau), 'La Cite Des Enfants Perdus-Kayıp Çocuklar Şehri), 'Le Jaguar' (Françis Veber), 'Germinal' ve 'Lucie Aubrac' (Claude Berri), 'Farinelli' (Gerard Corbiau) ve 'Dinner Game-Salaklar Sofrası' (Françis Veber) *(altta)* yer alıyor.

Film gösterimleri, Pazartesi ve Salı günleri hariç, haftanın beş günü, filmlerin uzunluğuna göre 3 ya da 4 seans halinde düzenleniyor.

Bilgi için Tel: (0 212) 316 15 77- 316 15 60

Mozart'ın ölümü bozuk etten

5 Aralık 1791 yılında 35 yaşındayken ölen dahi bestecinin

ölüm nedeni olarak, trişinoz (trichinosis) hastalığı gösterildi.

ABD'li doktor Jan Hirschmann, Mozart'ın *(üstte)* kurtlu et yiyip bundan dolayı öldüğünü belirledi. Doktor, bestecinin ölmeden 44 gün önce karısına yazdığı mektupta, "Ne kokular geliyor burnuma biliyor musun? Domuz pirzolası... Ne güzel bir lezettir o!... Senin sağlığına yiyeceğim" diye yazdığını ve bir buçuk ay sonra yüksek ateş, ishal, kas ağrısı, bulantı, kusma şikayetleriyle yatağa düşerek öldüğünü açıkladı.

Trişinoz hastalığının belirtileri, mikrop vücuda girdikten haftalar sonra ortaya çıkabiliyor. Nitekim, Mozart'ta da belirtiler 50 gün sonra görülmüş. Dr. Hirschmann'ın Mozart üzerine 8 sayfayı bulan ayrıntılı açıklaması, tarihi belgelerle birlikte 'Archives of Internal Medicine' dergisinde yayımlandı.

'Sarıpınar 1914' müzikali

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Şehir Tiyatroları, 7 yıl ara verdiği yaz oyunu geleneğini, 24 Ağustos'ta, Cemil Topuzlu Açıkhava Tiyatrosu'nda sahneleyeceği "Sarıpınar 1914" adlı müzikalle başlatacak.

Reşat Nuri Güntekin'in "hiciv dehası ürünü" sayılan "Değirmen" adlı romanından Turgut Özakman'ın *(üstte, sağda)* uyarladığı müzikal komediyi Hakan Altıner yönetti. Özgün müzikleri Cenk Taşkan, dramaturjisi Tarık Günersel, koreografisi Selçuk Borak'a ait olan müzikalde, 60'ın üstünde oyuncu rol alıyor.

Selim Atakan'ın müzik direktörlüğünü yaptığı ve Önder Bali yönetimindeki 60 kişilik orkestra eşliğinde sahnelenecek müzikalde, Zihni Göktay, Hikmet Körmükçü, Toron Karacaoğlu, Feridun Karakaya, Mehmet Keskinoğlu, Ersan Barkın, Doğan Bavli, Uğur Kıvılcım ve Dinçer Çekmez gibi isimler belli başlı rolleri paylaşıyorlar.

Nasreddin Hoca'nın yeni heykeli

Türk mizahının sembolü olan Nasreddin Hoca'nm *(altta)* dev boyutlarıyla yapılan heykeli Konya Akşehir'de 5-10 Temmuz tarihleri arasında düzenlenecek Nasreddin Hoca Festivali'nde sergilenmeye başlayacak. Festival etkinlikleri çerçevesinde Akşehir'e getirilecek olan heykelde Nasreddin Hoca eşeğine ters binmiş şekilde tasvir edilmiş. Festivalde Nasreddin Hoca'nın fıkralarının yorumlandığı gösteriler ve seminerlerde düzenlenecek.

merakediyorum@googlegroups.com

Britanya İmparatorluğu Savaş Müzesi

Dünya tarihinin en ilginç sayfalarını büyük savaşlar oluşturur. İnternet ortamında da savaş tarihiyle ilgili pek çok web sitesi var. Bu sitelerin en kapsamlılarından biri, İngiltere'deki Imperial War Museum'un internet sayfası. Özellikle İngilizlerin de yer aldığı savaşlarla ilgili kayıtların bulunduğu bu sitede, müzede sergilenen belge, fotoğraf ve eşyayla ilgili geniş bilgi yer alıyor. Sitenin bilgi arama bölümüne girdiğinizde, 19. yüzyıldan bir savaşın ya da bir haçlı seferinin bilgilerine kolayca ulaşabiliyorsunuz. I. ve II. Dünya Savaşı tarihiyle ilgili tüm cephelerin döküman ve fotoğrafları da Imperial War Museum'un internet sitesi kayıtlarına geçirilmiş. Bunun dışında, koleksiyonlar sayfasında aile tarihi dökümleri, savaş kitapları arşivi, fotoğraf albümleri de sitenin ziyaretçilerine hizmet veriyor. Müzeye ilişkin daha 'sıcak' bilgi edinmek için, Londra'da Lambeth Caddesi'ne kadar gidip Imperial War Museum'u yerinde görmek gerek. Müzenin internet adresi şöyle:

www.iwm.org.uk/

Amerikan askeri Vietnam'da

1964 yılının Ağustos ayında, Amerika Birleşik Devletleri Kuzey Vietnam'daki rejime karşı askeri harekata başladı.

Başkan Johnson, Kuzey Vietnam devriye botlarının Amerikan destroyeri Maddox'a ateş açtıklarını ileri sürerek ABD Deniz Kuvvetleri uçaklarına Kuzey Vietnam'ı bombalama emri verdi. Amerikan B-57 jetleri 5 Ağustos günü 64 sorti yaparak 4 hücumbot üssü ve bir de akaryakıt deposunu bombaladılar. Böylece ABD için sonu büyük bir trajediyle biten Vietnam Savaşı günleri başladı.

www.lbjlib.utexas.edu/shwv/shwvhome.html

www.hubcap.clemson.edu/~eemoise/bibliography

www.pbs.org/pov/stories

Ku Klux Klan terörü

8 Ağustos 1925'de ABD'nin başkenti Washington'da zenci düşmanı Ku Klux Klan'ın ilk ulusal kongresi toplandı. Tüm hedefi Amerikan toplumunu siyah ırktan ve yerli halktan temizlemek olan örgüt, çok kanlı eylemler gerçekleştirdi. Üyeleri arasında üst düzey bürokratların, belediye başkanlarının ve diplomatların da bulunduğu Ku Klux Klan, özellikle ülkenin güney eyaletlerinde taraftar buldu. Bir kısmı Avrupa kökenli zengin beyazların ağırlıklı olarak yaşadığı Lousiana, Mississippi ve Alabama bölgelerinde, birçok siyah Amerikalı vahşi şekilde öldürüldü. Ku Klux Klan terörüyle ilgili web sayfaları şunlar:

www.unf.edu/dept/equalop/oeopll.htm

www.encyclopedia. com/articles/07102.html

Yıldırım Bayezid ile Timur

1402 yılının Temmuz ayı, Osmanlı hükümdarı Yıldırım Bayezid ile Türk Moğol Hanı Timur arasındaki Ankara Savaşı'na tanıklık etti. 160 binlik Timur'un ordusunu, 70 bin kişiyle Çubuk Ovası'nda karşılayan Yıldırım Bayezid, savaşın başlarında üstünlüğü ele geçirdi. Ancak Timur'un safında eski beylerini gören bazı askerlerin saf değiştirmesi ve Kara Tatarlar'ın Osmanlı ordusunun arkasını çevirmesi, savaşın talihini değiştirdi. Yıldırım Bayezid sonunda esir edildi (26 Temmuz 1402). Timur, Anadolu beyliklerini tekrar ihya etti ve böylece Anadolu Türk birliği parçalandı. Bu savaşla ilgili web sayfaları şunlar:

www.home. worldonline.se/~osmanli/donemler/kurulus_donemi

www.osmanlI700.gen.tr/

www.gazi.edu.tr/ankara.html

Cumhuriyet döneminde ilk devalüasyon

Temmuz - Ağustos
ÖZEL SAYI

popüler
tarih

www.dogusmedia.com Temmuz - Ağustos 2001 Sayı 14 2.000.000 TL

Mizah: Gırgır'ın serüveni

Kıbrıs kronolojisi

Gezi: Sakarya

KIYI KIYI
100 yıllık kartpostallarda
ANADOLU

Popüler Tarih ◆ TEMMUZ - AĞUSTOS 2001 ◆ SAYI 14

İLK DEVALÜASYON ◆ 100 YILLIK KARTPOSTALLARDA KIYI KIYI ANADOLU

merakediyorum@googlegroups.com

Zeki Müren'li günler

Sanatımızda, müziğimizde büyük yenilikler yaratan Zeki Müren'le dostluğumuz bir yandan sunucu olarak, öte yandan gazeteci-yazar olarak sürmüştü.

Sahneye gelmiş ve seyircileri selamladıktan sonra, hiç unutmam, aynen şöyle demiştim: "Yükselmek sanıldığı kadar zor değildir. Herkes, her şey yükselebilir. Ufak bir kağıt parçası da, minnacık bir toz zerresi de yükselebilir esen yelle... Ama rüzgar kesildi mi, hemen düşer. Duramaz yükseldiği yerde. Bunun içindir ki dünyada en zor iş, yükselmek değil, yükseldiği yerde durabilmektir. İşte şimdi yıllardır hep yükseklerde, hep doruklarda alkışlanan bir dev sanatçıyı sunuyorum..."

Anonsumla, koca salon alkıştan adeta yıkılıyordu. Büyük sanatçı gelmiş, programını en güzeliyle tamamlamış, selamı verip kulise girmişti. Ancak girerken elimi tutmuş, "Halit Ağabey, size nasıl teşekkür edeceğimi bilemiyorum. O kadar güzel, zarif, ince bir takdim yaptınız ki, inanın şarkı söylemeye başlarken sanki etrafımda uçuşuyordu o minicik kağıtlar... Bana nasıl güç verdiniz anlatamam" demiş, ünlü raveransını yaparak dinlenme odasına yönelmişti.

Sonraki ilk beraber çalışmamızda, ben yine kendisini anons etmek için sahneye yürürken, eğilmiş, kulağıma fısıldamıştı: "O ufacık kağıdın rüzgarla yükselmesi vardı ya hani; o takdimi çok sevmiştim, biliyorsunuz."

merakediyorum@googlegroups.com

Başımla onaylayarak, "Biliyorum" demiştim. Ve az sonra aynı anonsu tekrarlıyordum. Kimbilir daha kaç kez aynı sözlerle sahneye davet edecektim 'Sanat Güneşi'mizi...

SUNUCUNUN SÖZLERİ

Benim bulduğum bir deyim değil bu. Türk halkının, Zeki Müren'in sanat gücünü anlatmak için seçtiği ve bugün dahi ondan söz ederken kullandığımız anonim bir deyim bu...

Zeki Müren... Sanatımızda, müziğimizde, sahnemizde, mikrofonumuzda, radyomuzda, televizyonumuzda devir açan, büyük yenilikler yaratan unutulmaz sanatçı... Onu yıllarca sunmanın yetkisiyle söyleyebilirim ki, Zeki Müren kadar, sunucunun kendisini çağırmak için kullandığı sözcüklere önem veren sanatçı azdır. Tabii beğendiğini zarif üslupla ve teşekkürle ifade ettiği gibi, kendisini rahatsız eden bir kelime için de bu sıkıntısını hemen belirtmek şartıyla...

EN ÇOK NEYE SİNİRLENİRDİ?

Zeki Müren'le dostluğumuz bir yandan sunucu olarak, öte yandan gazeteci-yazar olarak sürmüştü. Ama onca zaman, bir tek gün olsun, en ufak bir saygısız davranışa hedef olmadım. Bir tek kere de 'Sen' dememiştir bana...

Şimdi bu satırları okuyanlar içinde, "Zeki kızdığı zaman neler söylemezdi ki" diyenler olabilir. Ben de şöyle derim: 'Evet, doğrudur. Ama Zeki, kendisine gereken saygıyı gösterenlere saygıda kusur etmezdi."

Sırası gelmişken anlatayım. Müren'in en sinirlendiği, konuk olarak gittiği özel bir toplulukta, "Haydi Zeki Bey, bize bir şarkı söyleyin" önerisiydi. Hiç unutmam, 1970 Dünya Kupası için Meksika'daydık. Necmi Tanyolaç, rahmetli Metin Oktay ve maçlar için orada bulunan futbol adamları, medya mensupları... O sırada bizim büyükelçilikte görevli, eski büyük güreş şampiyonumuz, saygıyla andığım Hüseyin Erkmen, evinde bir yemek vermişti. Büyükelçimiz, Federasyon Başkanı'mız, diğer görevliler, Meksika'da yaşayan Türkler ve spor adamlarımızla, hayli kalabalıktık.

Zeki Müren'in 1977'de İzmir'deki Büyük Efes Oteli'nde yapılan 'Mehtap Galaları'nda şalvar giymesi 'büyük hadise' olmuştu (üstte). Karşı sayfada ise 'Mehtap Galaları'nın kadrosu: Soldan sağa doğru; Halit Kıvanç, Saadet Sun, Nurhan Damcıoğlu, Ajda Pekkan, Zeki Müren, Gülistan Okan, Işıl German.

Zeki Müren kapıdan girerken, orada yaşayanlardan şık, gösterişli bir hanım, "Aaa Zeki Müren Bey, ne iyi ettiniz de geldiniz. Artık bu gece bize bol bol şarkı söylersiniz" demez mi?

Sanat Güneşi'miz o unutulmaz muzip tebessümüyle bunları söyleyen hanıma şöyle bir baktı ve yürüdü. Gece ilerledi, yemekler yendi. Ancak o sırada dışarıda müthiş bir fırtına başladı. Şimşekler, gökgürültüleri arasında bir de elektrik kesilmez mi?

Bizdeki gibi orada da böylesi kesintiye alışkın olmalıydılar ki, hemen mumlar yakıldı. Ortalık romantik bir atmosfere bürününce, Zeki Müren birden ayağa kalktı; "Çok duygulandım, anavatanımızdan bu kadar uzakta ülkemin insanlarıyla birlikte olmak, bu atmosfer, inanın beni sarstı. İzninizle sizlere bir-iki şarkıcığımı takdim etmek istiyorum efendim..." dedi. Sonra gözleri etrafta birisim aradı, sağa sola hızlıca baktı ve buldu. Akşam kapıdan girerken kendisine, "Bize bu gece bol bol şarkı söylersiniz" diyen hanımdı bu. Ona doğru yürüdü; "Hanımefendi" dedi, "Ben buradaki dost-

merakediyorum@googlegroups.com

'Pera Palas olayı' yada...

1983'ü 84'e bağlayan gece neler olmuştu?

Yılbaşı programını Pera Palas'ta çekiyorduk. Çok, ama gerçekten pek çok sanatçı katılmıştı. Ben de sunucuydum. Yeni yılın kutlanması anında herkes, orada bulunan bütün sanatçılar, dansa kalkacaktı. Tabii ilk dansı da gecenin iki büyük starı, Zeki Müren'le Ajda Pekkan açacaktı. Sunucu olarak ben de yeni yılı anons ederek bu dansa katılacaktım. 0 sırada yeni seçilmiş, çiçeği burnunda Avrupa Güzeli'miz Neşe Erberk ile...

Fakat çekim öncesi bir bomba patlamaz mı? 'Ajda, Zeki Müren'le dans etmek istemiyor' sözü, ortalıkta dolaşmaya başlamaz mı?

Sanat Güneşi hiç oralı olmuyor, duymamış gibi davranıyordu. Programın yapımcı-yönetmenleri (Cengiz Baysal, Ünal Küpeli) diğer görevliler ve bizler ise 'Aman, Zeki'ye duyurmayalım' diye inanılmaz bir çaba harcıyorduk.

Yetkililer uzun düşünme ve tartışma sonunda formülü buldular: Yılbaşı balosunu Zeki Müren'le Neşe Erberk dans ederek açacaklar, Ajda Pekkan'la da sunucu Halit Kıvanç dans edecekti.

Karar karardı da... Bunu Zeki Müren'e bildirmek de olaydı. Kim yapacaktı bu işi? Müren'i üzmeden ya da kızdırmadan onun isteği dışındaki bu uygulamayı bildirmek görevi, tahmin ettiğiniz gibi, bana verildi. 'Sen sunucusun ağabey, üstelik Zeki Bey seni kırmaz' gibilerinden sözlerle cepheye itildim.

Zeki Müren'e güleryüzle yaklaşıp "Sevgili Zeki" dedim, "Yeni Avrupa Güzeli'mizle yılbaşı gecesinin ilk dansını yapmak, herhalde siz Sanat Güneşi'mize yakışır."

Zeki Müren tatlı tatlı, muzip muzip güldü; üstelik, "Siz nasıl münasip görürseniz" diyerek... Ve o balo da bu görüntüyle açıldı. Bir yanda Zeki Müren Avrupa Güzeli Neşe Erberk'ie dans ediyor, yanlarında da Ajda-Kıvanç çifti. Ammaaa... Pistte iki tur ya attık ya atmadık, bir-iki dakika geçti ya da geçmedi... Müren, Neşe ile dans ederek yanımıza sokuldu ve birden kollarını çekerek bana, "Eşleri değiştirmek, açılışı daha da renklendirmez mi?" dedi. Ve bu kez kolları arasına aldığı Ajda Pekkan'ı hızla döndüren bir figürle dansa başladı *(alttaki fotoğraf).*

Aynı anda Zeki Müren'in ağzından yüksek sesle söylenen şu sözü çok kişi duydu: "Sevgili Ajda'cığım, benden kaçılmaz!"

Ama o gecenin büyük olayı bu olmadı. Yine Sanat Güneşi yarattı olayı. Fakat hiç beklenmedik yerde ve kişiyle... Bir ara yan yana dururken Zeki kulağıma eğildi. Karşıdaki mankenler grubundan birini göstererek, "Şu beyazlı kız kim?" dedi. İtiraf edeyim ki, o sıralarda çok defile sunduğum halde, ben de tanımıyordum. Çok geçmeden Başak Gürsoy Ajansı'na yeni girmiş bir manken adayı olduğunu öğrenmiş ve Müren'e söylemiştim. Zeki'nin yüzü güldü, "Çok güzel" demesiyle yerinden kalkması ve karşıya, o 'beyazlı kızın' bulunduğu tarafa gitmesi bir oldu. Herkes meraklı bakışlarla bu sahneyi seyrediyordu. Zeki Müren genç kızın yanına gitti ve hiçbir şey söylemeden önünde durdu, gülerek selam verdi, kolunu uzattı ve 'beyazlı kızı' dansa kaldırdı. Bu dans epey uzun sürecek, ertesi gün ise bütün gazetelerde, 1983'ü 1984'e bağlayan gecenin en büyük sürprizi olarak Sanat Güneşi'nin kimsenin tanımadığı 'beyazlı kız'la dans etmesi büyük başlıklarla ve fotoğraflarla yer alacaktı. Daha sonra başarılı bir manken olarak isim yapacaktı o 'beyazlı kız', yani Funda Güngör... Hatta bir süre sonra çekilen bir TV reklam filminde Neşe Erberk, Funda Güngör'le birlikte ben de oynayacaktım.

merakediyorum@googlegroups.com

larıma duygulandığım için şarkı söyleyeceğim. Ama siz de dinleyebilirsiniz. "

İZMİR'DE 'MEHTAP GALALARI'

Zeki Müren'le bir de İzmir anısı size... Ünlü Büyük Efes Oteli'nin bahçesinde büyük ilgi uyandıran 'Mehtap Galaları' düzenlenmişti; Ajda Pekkan, Nurhan Damcıoğlu, Saadet Sun, Gülistan Okan'la bir de Zeki Müren, programın sanatçılarıydı. 'İstanbul Gelişim' çalıyordu Ajda'ya...

Büyük Efes'in bahçesinde özel sahne hazırlanmıştı Müren için... Galaların sunuculuğunu da ben yapmıştım. Zeki Müren'in 'ilginç' giysileriyle büyük sansasyon yarattığı bir olaydı. Uçaktan inip savaş arabasına binmek, sahneye mini etekle çıkmak gibi... Bir de şalvarla gezme modası çıkarmıştı. Galalarda kulise o şalvarla gelir, herkesle şakalaştıktan sonra bağdaş kurarak oturur ve kendisine gönderilen çiçeklerin listesini alır, hepsine ayrı ayrı teşekkür sözcükleri bularak onları yazardı. Uzun zamanını da alırdı bu. Bir defasında bu konuda söylediklerini hiç unutmam:

"Halit ağabeyciğim, bu insanlar parası bir yana, bana sevgi duydukları için bu çiçekleri gönderiyorlar. Bana böylesine değer verenlere ben de aynı değeri verdiğimi göstermeliyim, hepsine ayrı ayrı teşekkür etmeliyim sahnede..."

SAHNE DİSİPLİNİ

Zeki Müren'in dikkat çeken bir yanı da sahne disipliniydi. Herkesle bazen ileri geri şakalar yapan sanatçı, kulise geldiğinde adeta askeri bir disiplin isterdi. Her şey tamam olacaktı. Tanık olmuştum. Saz arkadaşları yerini alırken aralarında dolaşıp hal hatır soruyordu. Yine bir saz sanatçısının önünde durunca yüzünü buruşturmuş ve adıyla hitap ederek, "... ağabeyciğim, bu akşam bir iki kadehçik almışsınız. Belli. Burada niye yomlasınız? Gidiniz, gecenin keyfini çıkarınız."

Sahneyi kontrol eder, hatta kulisi de incelerdi. Mersin'de bir festivalde, giyinmesi için kendisine ayrılan odanın toz toprak içinde olduğunu görünce hemen oteline dönmüş, gecenin o saatinde bir halıcı dükkanı açtırılarak alınan halı kulise serildikten sonra dönüp gelmişti.

PERA PALAS OLAYI VE SONRASI

Zeki Müren'le yurtiçinde ve yurtdışında çok büyük olaylarda beraber olduk. Gerek yolda, seyahat sırasında, gerekse konser akşamlarında öyle bir disiplin içinde hazırlanırdı ki... TV çekimlerinde ise en ince ayrıntıyı bile gözden kaçırmaz, rahatsız olursa hemen düzeltilmesini isterdi. Tabii bu arada kişisel kaprisleri de olurdu. Örneğin bir yılbaşı gecesi, Pera Palas'taki TV çekimlerinde yaşanan 'dans olayı' 1984'te günlerce konuşulmuş, gazetelerde günlerce yazılmıştı...

Zeki Müren'le yaştan söz etmezdik pek. Ama bir seferinde, hem de uzun uzun konuşmuştuk. Yaşgününü sahnede kutluyordu. Sunucu da bendim. Perde arkasında konuşurken, "53; değil mi" dedim. Bir anlamda yaşını açıklama konusunda kendisinden onay bekliyordum. Adı gibi çok zeki olan Müren, güldü, "Tamamı tamamına söyleyebilirsiniz yaşımı; 53..."

"Ben yanlış söylesem bile, ansiklopediyi açar öğrenirler, sevgili Zeki. Millete malolmuş bir sanatçı yaşını zaten saklayamaz ki" dememle birden yüzünde hüzünlü bir ifade belirdi ve şunları söyledi: "Bir yaş günü... İnsan dostlarıyla bu olayı kutlamaktan mutlu olur, değil mi? Ben ise bu gece çok ama çok mahzunum. Beni dünyaya getiren insanın dünyada olmadığı ilk yaş günüm bu..."

Ya ben? Ya şu andaki ben? Zeki Müren'i anlattığım bu yazıyı sanki Zeki Müren'in okuyup da telefon ederek, "Helal olsun Halit ağabeyciğim!" demeyeceğini bile bile yazarken duyduğum hüzün az mı? ■

Zeki Müren, 53'üncü yaş pastasını keserken (üstte). İki dost, Zeki Müren ve Halit Kıvanç: Birazdan sahneye çıkıldığında, neler olun biteceği planlanıyor (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

Anadolulu Elia Kazan

Yönetmen Elia Kazan, 'America America' filminin çekimlerine İstanbul'da başladığında, tarihler 28 Temmuz 1962'yi gösteriyordu. Şimdilerde Kazan, Amerika'nın yaşayan en ünlü sinema yönetmeni.

HAŞMET TOPALOĞLU

"Size neden roman yazmaya karar verdiğimi söyleyeyim: Çünkü ben Anadoluluyum ve farkına vardım ki kimse benim insanlarımın öyküsünü yazmamış, kimse bilmiyor; benden başka! Ben o öyküyü biliyorum; ailemin tarihini, arkadaşlarımın ve onların ailelerinin öykülerini... Bu benim için çok önemli ve 'Amerika, Amerika'yı da aileme duyduğum aşk ve tutku için yazdım."

Bu sözlerin sahibi, ülkesinden ırak düşmüş ünlü bir yazarımız değil; Amerikan sinemasının yaşayan en ünlü yönetmenlerinden Elia Kazan. Kökleri Anadolu'da, öznel tarihi Okyanus'un öbür ucunda olan bir sanatçı. Kazan, Berlin Film Festivali'nde bu içten itirafı yaptığında, yaşamının 87. yılındaydı.

Elia Kazan'ın doğum tarihi 7 Eylül 1909, doğum yeriyse Osmanlı'nın başkenti İstanbul. Yunanlı bir çiftin çocuğu olarak dünyaya geldiğinde, Elias Kazanjoglou (Kazanoğlu?) olarak adlandırılıyordu. Ancak anne babası geleceklerini yeni kıtada aramak için 1913'te New York'a göçünce adı Amerikan standartlarına uygun bir şekilde Elia Kazan'a dönüştü (her ne kadar ailesi 'oğlu' ekinden vazgeçmemiş olsalar da).

Baba Kazan halı ticaretini seçti, oğul ise Yale Üniversitesi'nde tiyatro okumayı. Sol gö-

Marlon Brando ve Elia Kazan bir filmin çekimleri sırasında (üstte). Elia Kazan 1950'lerde (sağda).

merakediyorum@googlegroups.com

rüşleriyle bilinen 'Group Theatre' Kazan'ın ilk oyunculuk ve sahne asistanlığı tecrübesini yaşadığı yer oldu. Grup, depresyon yılları New York'unda sanat ve düşünce yaşamında önemli bir yer sahibi oldu.

Bu politik çizgideki sanat anlayışı Kazan'ı etkilemiş olmalı ki 1934'te Komünist Parti'nin bir üyesi oldu. Ancak partideki macerası sadece iki yıl sürdü; 1936 baharında, parti yönetimini baskıcı davranmakla ve tiyatro grubunu demokratik olmayan bir tavırla kontrol etmekle suçlayarak istifa etti. Çevresi derinde yatan motivasyonun farkındaydı; Elia Kazan, Stalinist yaklaşıma sempati duyuyordu.

TİYATRO VE POLİTİKA

Gençlik dönemindeki iki tercihi, tiyatro ve politika, Kazan'ın yaşamına iki ayrı açıdan damga vuracaktı. Tiyatro onu oyuncu yönetiminde ve -kardeş, belki de daha doğru bir tanımlamayla rakip alan- sinemada zirveye taşırken, politika kendisini, adını bir türlü sildiremediği bir 'kara liste'ye yerleştirdi.

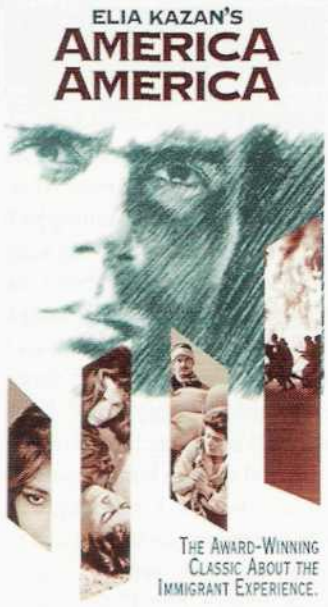
Oyunculuk, kariyerinin ilk adımıydı; Clifford Odet'nin 'Waiting For Lefty and Golden Boy' oyununda sahneye çıktı. 1935'-ten başlayarak aralarında Tenesse Williams'ın 'Arzu Tramvayı' ve Arthur Miller'ın 'Satıcının Ölümü' eserlerinin de bulunduğu çok sayıda tiyatro oyunu yönetti. Bu arada, kariyerinin temellerini attığı Group Theatre 'finansman sorunları ve sanata bakış farklılıkları' yüzünden 1941'de dağıldı.

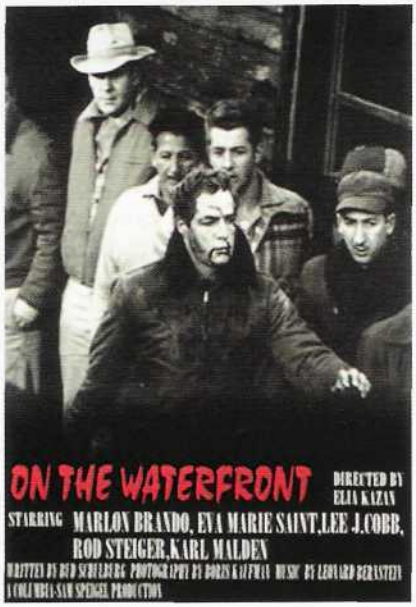
Kazan, Cherly Crawford ve Robert Lewis'le birlikte, Broadway'de ve -etki alanı dahilinde- Hollywood'da nam salan Actors Studio'yu kurdu. 50 genç aktör stüdyoya üye olarak davet edildi. Robert Lewis ileri düzeydeki üyeleri eğitirken Elia Kazan başlangıç sınıflarını üstleniyordu. Studio'nun en parlak mezunu aynı zamanda Kazan'ın kadim oyuncularından Marlon Brando oldu. Lewis'in hevesi bir yılın sonunda kaçtı; kuruluşundan iki yıl sonra gruba dahil olan Lee Strasberg, Actors Studio geleneğini oturtan kişi oldu. Kazan ise oyuncu eğitimini ve yönetimini hiçbir zaman terketmedi ama profesyonel rotasını tiyatrodan sinemaya çevirdi. Şurası kesin; zaman onu haklı çıkardı.

YÖNETMENLİK KARİYERİ

Darryl Zannuck'un kendisini 20th Century Fox'a bağlamasıyla başlayan yönetmenlik kariyeri onu sinemanın ustaları arasına soktu. 'A Tree Grows in Brooklyn', 'Gentleman's Agreement', 'Pinky' gibi ilk filmlerinden başlayarak en önemli silahının oyuncu yönetimi ve psikolojik atmosfer yaratma olduğunu gösterdi. 'A Tree Grows in Brooklyn' filminde James Dunn ve çocuk oyuncu Peggy Ann Garner Oscar sahibi oldular. Ancak yönetmeni en çok sevindiren Oscar, aynı zamanda onu sinema dünyasının vitrinine taşıyan 'Arzu Tramvayı' filmiyle geldi. Kendi öğretisinin ürünü Marlon Brando en iyi erkek oyuncu ödülünü almasının yanı sıra 'efsane oyuncu' dünyasına da ilk adımı atıyordu.

Uyarlamalar ve keşfettiği (daha doğrusu yetiştirdiği) yetenek-

Elia Kazan'ın yönettiği 'America America' ve 'Rıhtımlarda' filmlerinin afişleri (solda). Kazan, 'America America' filmiyle 1963 yılında 'En İyi Yönetmen' dalında Oscar ödülü aldı (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

Anthony Quinn'i o keşfetti

Anthony Quinn'i herkes Girit sahillerinde maharetle danseden Zorba olarak da hatırlasa, sinemacılar bilir ki onu ortaya çıkaran Elia Kazan'dır. Kazan, 1952 yılında çektiği 'Viva Zapata' filminde *(solda)* Emiliano Zapata rolünü Marlon Brando'ya verirken, kardeşi Eufemio için kadrosuna Anthony Quinn'i katmıştı. Quinn bir Meksikalıyı oynamak için büyük bir avantaja sahipti: Meksikalıydı. 1915 yılında Chihuahua'nın dış mahallesinde doğmuş ve çocukluğunun orta yerinde ailesi -sanki Anthony'nin kariyerini tahmin edermiş gibi- Los Angeles'ın doğusuna taşınmıştı. 0 günleri "Caddede karşıdan karşıya geçmemize bile izin vermiyorlardı çünkü Meksikalıydık. Buna uymadığımız takdirde polisler bizi kovalardı" diye hatırlıyordu. Meksikalı olmak yerine Meksikalıyı oynadığında, Oscar ödülü alması dramatik bir çelişkiden başka bir şey değildi. Zaten Meksika yönetimi de Hollywood'un halkına bakış açısını değerlendirirerek filmin çekimine izin vermemişti. Teksas'ta kurulan Meksika dekorları içinde geçen öyküde, halk kahramanı Emiliano Zapata'nın ayaklanma başlatarak Meksika'yı yönetme çabasını anlatılır. John Steinbeck imzalı senaryonun en doyurucu rolü Quinn'e ilk Oscar'ını getirdi (en iyi yardımcı erkek oyuncu, 1953). Quinn'in rolüne olan yatkınlığından çok, Elia Kazan'ın oyuncu yönetiminde herkesin şapka çıkardığı becerisinin rolü vardı. Kazan'ın yarattığı Eufemio tiplemesi Quinn'e sadece parıltılı bir heykelcik getirmedi aynı zamanda 'Zorba'ya giden kapıyı ardına kadar açtı. İşin ilginç yanı, Kazan ve Quinn 'Viva Zapata'dan 12 yıl önce Anatole Litvak'ın yönettiği 'City for Conquest' filminde yine bir araya gelmişlerdi; ancak bu kez efsanevi James Cagney'in altında, iki küçük rolde.

ler Kazan'a hem saygınlık hem de sinema vitrininin en cafcaflı ödülü Oscar'dan iki tane kazandırıyordu (tabii 1999'da verilen Onur Ödülü sayılmazsa).

Elia Kazan'ın filmlerinden bazı sahneler: Soldan sağa; Baby Doll, Splendor İn the Grass, America America, A Face in the Crowd, Viva Zapata, The Arrangement ve East of Eden (altta).

MCCARTHY DÖNEMİ

İşin ilginç tarafı Elia Kazan ansiklopedilerde sinemacı kimliğiyle olduğu kadar Cadı Avı dönemiyle de anılıyor. Cadı Avı, 1947 yılında senatör McCarthy'nin girişimleriyle başlatılan anti-komünist faaliyetleri adlandırmak için kullanılıyordu. Bu faaliyetlerin en çarpıcılarından biri Senato bünyesinde oluşturulan bir soruşturma komitesiydi (HUAC). Komite, komünist olarak bildiği ya da komünistlerle bağlantısı olduğuna inandığı isimleri çağırıp sorguluyordu. Bu soruşturmalarda kişilere komünist olduklarını itiraf ettirmekten önemlisi ağızlarından laf almak ve 'komünist komplolara' katılmış aydınları damgalamaktı.

47 Eylül'ünde komite, sinema dünyasından 41 kişiyi sorguladı ve bunlarından sadece on kişi işbirliği yapmayı reddetti. Solcu olarak bilinen Elia Kazan bu on kişi içinde değildi; birçok isim verdi ve komiteye bilgi aktardı. Kazan'ın listesi de komitenin önüne çıktı ve bir çoğu isim vermeyi reddettikleri için kendilerini hapiste buldular.

Komiteyle işbirliği yapmayanları ya hapis bekliyordu o zamanlar ya da işsizlik. Kazan'ın ödülüyse Hollywood'da rahat bir çalışma ortamı oldu. Yönetmen daha sonra yaşamı boyunca kendisini aklamaya çalıştı. Hatta 1954 yapımı 'Rıhtımlarda' (On The Waterfront) filminin sembolik olarak bir 'kendini aklama' çabası olduğu söylenir. Ne tuhaftır ki filmin senaristi Budd Schulberg ve başrol oyuncularından

merakediyorum@googlegroups.com

Elia Kazan, James Dean, Marlon Brando ve Julie Harris birlikte (solda).

Lee J.Cobb da komiteyle işbirliği yapanlardandı.

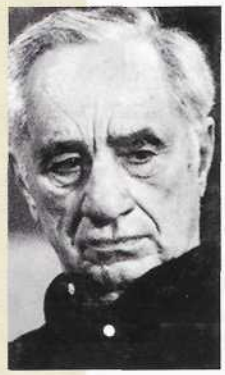
Arthur Miller otobiyografisinde, Kazan'ın komiteyle işbirliği yapacağını kendisine anlattığından söz eder: "Anlattıklarını dinlerken içimi bir korku saldı; karamsar ve çelişkili bir mantık kurmuştu. Aklanmadıkça bir daha film çekemeyeceğini ve bunun kariyerinin sonu olacağını düşünüyordu. Tabii bu düşüncesinde 20th Century Fox'un başkanı Skouras'ın da etkisi vardı. Ucuz kurtulduğumu düşündüm; soruşturmadan yıllar önce komünist parti yazarları toplantılarına katıldığımı ve konuşma yaptığımı anlatmamıştım."

'Muhbir! İşbirlikçi!' Elia Kazan yıllarca bu sıfatları üzerinden atamadı. 1952 yılında New York Times'ta yayımlanan bir açıklamada kendisini ve komünist düşmanlığını ateşli bir şekilde savundu:

"Geçmiş haftalarda, New York ve Hollywood'da, politik tavrımla ilgili kötü niyetli kimi dedikodular yapıldı. Şunu açıkça ortaya koymalıyım ki komünist etkinliklerin bu ülke insanına büyük sorunlar yarattığına inanıyorum. Komünizm hakkındaki her şey bilinmelidir ve bu yüzden bildiği olan herkes bunu komiteye anlatmalıdır. Ben 1934 yazında Komünist Parti'ye katılmıştım. Bir buçuk yıl boyunca ne bir casus gördüm, ne de iki ulusun çıkarlarının çatıştığı bir gelişme yaşadım. Ancak diktatörlüğe dayalı komünist felsefe bende nefret uyandırdı; çünkü bu felsefe kendi ülkelerinde öldürdükleri çok değerli kavramları bu ülke için de nasıl tehlikeye sokabileceklerini gösterdi. Sözünü ettiğim konuşma özgürlüğü, özgür basın, mal edinme hakkı, işçilerin hakları, ırk eşitliği ve hepsinin üstünde birey hakları. Bunlar benim için çok önemli ve mutlaka sonuna kadar savunulmak." ■

1999'da Oscar Onur Ödülü

50'lerin ortasından itibaren yeni gişe başarılarına imza attı Kazan: 'East of Eden', 'Baby Doll', 'Splendor in the Grass'... Ancak eleştirmenlerin ortak görüşü yönetmenin sinemasının geçmişe göre gerilediği yönündeydi. Zaten Kazan da sinemada çok ısrarcı olmadı; 60'tan sonra sadece beş film yönetti ve bir köşeye çekildi. Onu bir kez daha gündeme taşıyan 1999'da layık görüldüğü Oscar Onur Ödülü oldu. Yarım asır öncesinin hayaleti peşindeydi; sadece sinema dünyasında değil birçok ortamda 'dostlarını bile ihbar eden' Kazan'a Oscar verilmesinin ne kadar doğru olup olmadığı tartışıldı. Kim ne kadar ikna oldu bilinmez; ama Kazan, ödülünü Robert De Niro'nun elinden aldı. Salonun bir kısmı ne ayağa kalktı ne de yaşlı yönetmeni alkışladı.

Elia Kazan belki de son kez sinema dünyasının önüne çıktı; biraz sinirli biraz ürkek ödülünü aldı ve son sözlerini söyledi: "Akademi'ye cesareti ve cömertliği için teşekkür ederim. Sanırım artık çekilebilirim."

merakediyorum@googlegroups.com

Telesafirliğin 'renkli' dönemi

60'lı yılların sonunda ve 70'lerde yaşanan 'telesafirlik', renkli televizyonların ortaya çıkışıyla, 80'lerde bir kez daha yaşandı. Renkli TV'si olan evlerde, her akşam misafir vardı.

AYDıN EROL

Televizyon, ilk kez 1938 Berlin Sergisi'nde kendim İTÜ Öğretim Üyesi Prof. Mustafa Santur'a tanıtmıştı. Santur, üniversitede çalıştığı bilim dalını yakından ilgilendirdiği için, bu tanışmayla daha da meraklanmıştı.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki Avrupa gezilerinde ise Prof. Santur, televizyonun daha da geliştiğine tanık oldu.

İşte bu tanışmanın ardından, 1968 yılında televizyon yayınlarıyla bu kez Türkiye tanıştı. Türkiye'nin ilk televizyon spikeri olan Zafer Cilasun'un 31 Ocak 1968 tarihinde okuduğu saat 20.00 ana haber bülteni, Türk televizyonculuk tarihinin de başlangıcı oldu.

Bu yenilik tüm Türkiye'de büyük bir heyecanla karşılandı. Ama herkesin TV alacak parası yoktu, bu yüzden de o dönemin popüler deyimiyle, 'telesafirlik' ortaya çıktı. Televizyonu olmayanlar, olanların evine misafirliğe gidiyordu. Çocuklar, televizyonu olan evlerin pencereleri önünde birikip yeni teknolojiye olan ilgilerini gösteriyorlardı. Daha sonra evlerdeki televizyonların artmasıyla 'telesafirlik' deyimi de rafa kalktı.

1960'ların sonunda televizyon başında bir Türk ailesi (altta).

'RENKLİ'NİN MİSAFİRLERİ

1982'ye geldiğinde ise, 'telesafirlik' deyimi bir kez daha ortaya çıktı. Ama bu kez 'telesafirlik', renkliydi. Siyah-beyaz yayınlar nedeniyle adı 'beyazcam'a çıkan televizyon, bu kez renkleniyordu. Renkli TV'ye geçiş, renkli televizyon sahiplerinin misafirlerini yeniden artırdı. Evlerinde siyah-beyaz televizyonları olanlar, bazen merak bazen de dünyalarını renklendirmek için, misafirliğe gidiyorlardı.

Asıl renkli yayına 1984 yılında geçileceği açıklanmış olmasına rağmen deneme yayınlarını izleyebilmek için, herkes renkli TV almak üzere birbiriyle yarışmaya başladı. Özellikle de o günlerde yapılacak '1982 Dünya Şampiyonası'nın renkli yayınlanma planları, futbol tutkunu erkekleri daha da cezbediyordu.

Bu arada hemen renkli televizyon satın almanın hiç de akıllıca olmayacağı açıklanıyordu.

merakediyorum@googlegroups.com

1982 Dünya Kupası'nı kazanan İtalyan milli takımı (üstte solda). Dallas dizisinde JR ve Sue Ellen'ı canlandıran Larry Hagman ile Linda Gray (üstte). Muppet Show'un iki ünlü kahramanı; Kermit ve Miss Piggy (solda).

Renkli televizyonun ilkleri

Renkli televizyona geçiş dönemi gerçek bir futbol şöleniyle başladı. 1982'de İspanya'da yapılan Dünya Kupası, TRT yayınıyla renkli televizyonu olanlara orijinal haliyle yansımıştı. Stadyumların çimenleri yemyeşil, tribünlerdeki insanların kıyafetleri rengarenkti! İtalya'nın gök mavili futbolcuları Paolo Rossi, Dino Zoff, Tardelli, 'Kasap' lakaplı Gentile dünya kupasını havaya kaldırırken, Türk insanı da bütün heyecanı aynı anda renkli olarak yaşıyordu. 0 dönem tüm dünya çocuklarının sevgilisi olan 'Muppet Show' kukla dizisi, pek marifetli bir tay olan 'Siyah İnci', Türk aile yapısına uymadıkları gerekçesiyle sık sık tartışma konusu olan 'Dallas' ve 'Flamingo Yolu' dizileri de renkli televizyon döneminin ilk örnekleri oldular. Gerçi 'Dallas' siyah-beyaz televizyon döneminden mirastı; ama koskoca 'Dallas' renkli televizyona geçişte renksiz olarak arkalarda kalacak değildi ya! TRT de JR Ewing'in hışmından korkmuş olsa gerek, Dallas'ı ilk renkli kuşağın içine alıverdi. Haberler de renkli yayının ilklerindendi. 'Aşk Gemisi', 'Tatlı Sert' ve 'Martı Adası' da haftada 3 saatlik renkli yayın günlerinin başlangıcında yer alan televizyon dizileri oldular.

Siyah-beyaz televizyonların ilk döneminde tuşa basıldıktan sonra alıcının ısınmasının beklendiği, daha sonra da görüntünün gürültülü bir şekilde geldiği, oysa daha sonra böyle problemlerin aşıldığı hatırlatılarak, renkli TV almak için acele edilmemesi gerektiği dile getiriliyordu. Ayrıca televizyon yayınlarının 1984 yılına kadar sadece bir bölümünün renkli olacağı da ekleniyordu.

DÖVİZ KAYBI TARTIŞMASI

Ancak tüm bu uyarılar boşa gitmişti. Çünkü renkli televizyonlara neredeyse hücum edilmiş, aileler **şartlarını** zorlayarak renkli televizyon satın almaya yönelmişti. Hatta o dönemlerde, 'Siyah-beyaz televizyonunuzu getirin, renkliyi götürün' kampanyaları da hızla artmıştı.

O günlerde, şimdi bize çok komik gelecek bir uyarı yapılıyordu: 'Her renkli TV, devlete 24 bin 500 lira karşılığı döviz kaybına sebep olacak'. Renkli yayına geçilmesi konusunda en çok tartışılan bu konu, ülke ekonomisine büyük bir yük getireceği için devletle TRT'yi karşı karşıya getirmişti. Dönemin TRT Genel Müdürü Macit Akman, bu görüşe katılmadığını belirterek şu açıklamayı yapmıştı:

"Çeşitli bakanlık ve TRT temsilcilerinden oluşan bir heyetin yaptığı araştırmada, yerli üretimin artmasıyla bu işin 144 dolara, yani 24 bin 500 liraya (demek ki, o zaman 1 dolar 170 liraymış) malolacağı anlaşıldı. Bu telafi edilemez bir yük değildir."

TRT Genel Müdürü Macit Akman bu açıklamayı yapmıştı; ama halk için hiç de öyle değildi. Çünkü hem siyah-beyaz televizyonlarından vazgeçecekler hem de renkli televizyon için yüklü bir miktar para ödeyeceklerdi.

Halkın renkli televizyon talebi bazı uyanık kimseleri de hemen harekete geçirdi. Önce siyah-beyaz televizyonların önüne renkli bir mika ya da cam konuldu ve bu sayede siyah-beyaz yayınların 'renkli yayın' olduğu imajı verilmeye çalışıldı.

TRT'nin renkli yayına geçmesi, reklamcıların işine yaramıştı. O günlerde bir mamul tanıtılırken, sinema, basın ve televizyon kampanyaları birlikte yürütüldüğü için, hemen hemen tüm reklamlar renkli olarak çekiliyordu. TRT'nin renkli yayına geçmesiyle, bu filmler de renkli olarak ekranlara yansıdı. ■

merakediyorum@googlegroups.com

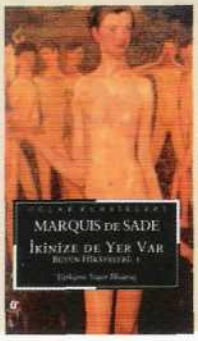
Yunan Heykeli
Arkaik Dönem
(Greek Sculpture The Achaic Period)
John Boardman
Homer Kitabevi / Arkeoloji / Eskiçağ Tarihi Dizisi

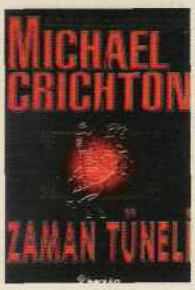

Hellen Dünyasında Sikke
(Coinage in the Greek World)
Martin Price, Ian Carradice
Homer Kitabevi / Arkeoloji / Eskiçağ Tarihi Dizisi

İkinize De Yer Var
Bütün Hikayeleri: 1
Marquis de Sade
Oğlak Yayıncılık/ Oğlak Klasikleri

Zaman Tüneli
(Timeline)
Michael Crichton
İnkılap Kitabevi

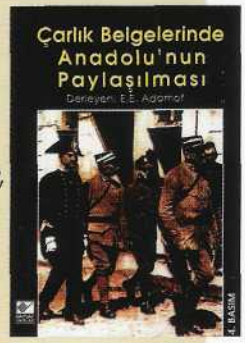
Osmanlı Örgüt-İnanç-Davranış'tan Hukuk-İdeoloji'ye
Ümit Hassan
İletişim Yayınevi / Araştırma-İnceleme Dizisi

Çarlık belgelerinde Anadolu

Bu kitap eski Rus Dışişleri'nin gizli dosyalarından elde edilen bilgilerle E. E. Adamof'un başkanlığında yazılmış ve Erkan-ı Harbiye Kaymakamı Babaeskili Hüseyin Rahmi tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın en hareketli dönemi olan ilk üç yılı içinde 'Türkiye'nin Paylaşılması' konusunda yapılan diplomatik yazışmalara ait belgeler, devrime kadar, Rus Dışişleri Bakanlığı'nca 'özel nitelikte bir iş' olarak kabul edilip büyük önem verilerek bakanlığın gizli dosyalarında korunmuştur ve bugün de Rusya Devlet Arşivi'nde bulunmaktadır.

Çarlık Belgelerinde Anadolu'nun Paylaşılması, E.E. Adamof, Kaynak Yayınları

Şiirin kaderi

"Şiir benim için sürekli bir yaşantı idi. Sanırım, ben yaşantıyla yazma tutkusunu birbirine karıştırdım. Tutku, insanın özünü yansıtmayan bir düşüncede duygu saplantısıdır. Kalıcı olsa dahi bizden değildir. Düşüncenin eteklerine yapışarak yaşantımızı değil, ancak adımızı ölümsüz kılarız. Yerçekimi kanunu bize Newton'dan haber getirmez. Fakat bir Baudelaire, bir Verlaine aramızdadır. Ölüm onlardan hiçbir şey alıp götürmemiştir." Bu sözler, şiirlerini tek bir kitapta toplayan Cahit Tanyol'a ait. Onun, adeta kişiliğini yansıtan yalın ve samimi ama bugüne kadar göz ardı edilmiş şiirlerinin edebiyat tarihinde yerini alacağından hiç kuşku duymuyoruz.

Düş Yorgunu, Cahit Tanyol, Gendaş Kültür/Türk Edebiyatı Dizisi

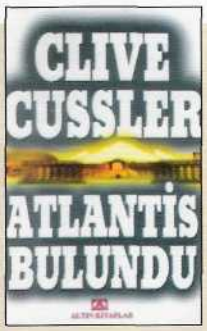
Sürgün öyküleri

Sürgünlüğün tarihi, insanlığın tarihi kadar eskidir. Devlet otoritesinin tesisi için sürgünlük, tarihin her döneminde başvurulan bir yöntem olmuştur. Osmanlı ve Cumhuriyet devri Türk tarihinde de çok sık rastlanan bu durum, önemli problemleri de beraberinde getirmiştir. Ahmet Uçar kitabında, Milli Mücadele'den 12 Mart yıllarına kadar Konya'ya gönderilen 'siyasi sürgünler'in serüvenini anlatıyor. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Ali İhsan Sabis, Mehmed Âsaf Bey, Vâlâ Nureddin, Kemal Sülker, Kerim Sadi, A. Kadir Meriçboyu, Ruhi Su, Fadıl Barkan, Sabahattin Dikmen, Yılmaz Güney ve Yaşar Kaya'nın sürgünlük hikayesi. Farklı farklı siyasi görüşlerden 'muhalif kişilerin öyküleri...

Siyasi Sürgünler, Ahmet Uçar, TEZ

merakediyorum@googlegroups.com

Atlantis Bulundu
(Atlantis Found)
Clive Cussler
Altın Kitaplar

Tıkanan Siyaset
Tarhan Erdem
Sel Yayıncılık/
Araştırma Dizisi

Çiçekleri Yemeyin
Özdemir Asaf
Adam Yayınları /
Şiir Dizisi

Karadeniz kültürleri

Avrupa ve Asya'nın, efsanevi bir denizin kıyısında bir araya gelişini anlatan bu güzel çalışmasında Neal Ascherson, dramatik çatışmalara sahne olmuş Karadeniz bölgesi üzerindeki halk, milliyet, tarih ve kültür anlayışlarını ele alıyor. Ascherson'a göre Karadeniz kültürlerini özgün kılan şey, bin yıllık bir süreç içinde yavaş yavaş birbirlerine yaklaşarak farklı topluluklar, diller ve dinler yaratan kültür öğelerinin Karadeniz yaşantısı üzerindeki derin etkisi. Yazar eşine az rastlanır bir ustalıkla, Karadeniz'de yer alan Kafkasya, Rusya, Ukrayna, Romanya, Türkiye ve Yunanistan'ın Avrupa ve Asya toplumlarını nasıl bir araya getirdiğini örneklerle anlatıyor.

Ascherson'un çalışması, tarihçilerin yanı sıra çağdaş gezginlerin, öğrencilerin ve tüm duyarlı okurların aynı keyif alarak okuyacağı bir yapıt.

Karadeniz
Neal Ascherson
İş Bankası Kültür Yayınları

Rüyalar ve kabuslar

Hepimizin bildiği gibi, bugün tüm dünya genetik mühendisliğini tartışıyor. Genetik mühendisliği kimine göre tüm bilimlerin ve mühendisliklerin son adımı, kimine göre insanlık tarihinin en büyük başarısı. Bazı kimselerse onun 'kötü bilim ile büyük sermaye arasında gizli bir ittifak' olduğu iddiasında.

Konu yalnızca bilim adamlarını ilgilendirmiyor, çünkü hem bir bilim dalı olarak genetiğin kendisi, hem de genetik mühendisliği ve uygulamaları, beraberinde sosyal ve kültürel birtakım sorunlar getiriyor; bu yüzden de genetik bilimi ve mühendisliği, ahlaki ve felsefi anlamda sorgulanıyor. Bugün bütün dünyada süren tartışmaların merkezinde, bilimin mi insana, yoksa insanın mı bilime şekil vermesi gerektiği konusu var.

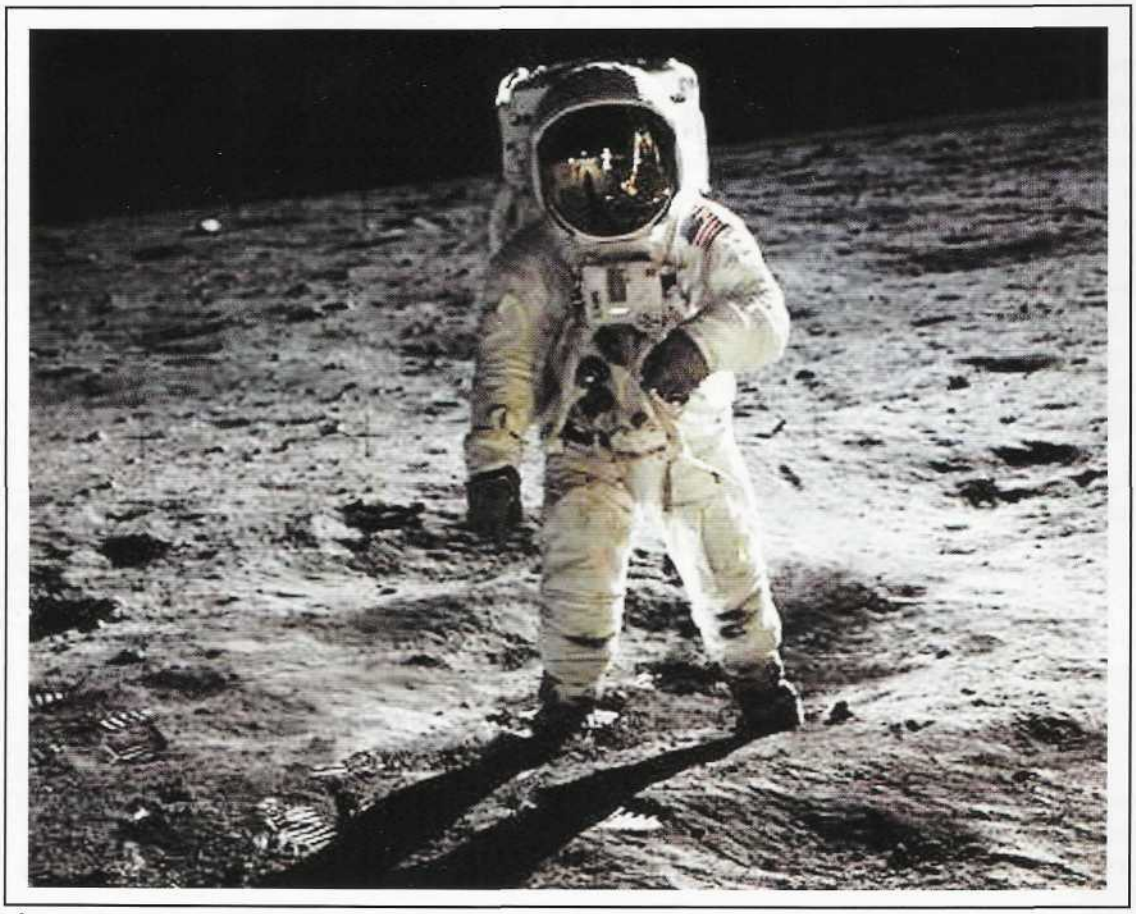
Mae-wan Ho, genetik mühendisliği üzerine yapılan tartışmaların en etkin isimlerinden biri. Kendisi de tanınmış ve saygın bir bilim adamı olan Ho, İngiltere, Amerika ve diğer birçok ülkede genetik mühendisliği sözcüleriyle tartışmalar yapmış. Hatta üzerinde durduğu konuyu, yani genetik mühendisliği biyoteknolojisinin tehlikeleri ve zararları konusunu Birleşmiş Milletler'de, Dünya Bankası'nda ve Avrupa Parlamentosu'nda gündeme getirmeyi başarmış. Üretken bir yazar olan Ho'nun insanın biyokimyasal genetiği, insan gelişimi ve biyofizik üzerine iki yüzü aşkın yayını var. Dünya toplumlarını genetik mühendisliği hakkında uyarmayı görev edinen Mae-Wan Ho, 'Genetik Mühendisliği / Rüya mı Kabus mu?' adlı çalışmasıyla (İş Bankası Kültür Yayınları), konunun uzmanlarının yanı sıra tüketicileri, çiftçileri ve perakendecileri aydınlatmayı amaçlamış. Farklı okur grupları için şekillendirilmiş olan kitap, hem ayrıntılı ve yetkin bir çalışma, hem de herkesin yararlanabileceği bir kaynak niteliğinde. Mae-Wan Ho özünde genetik mühendisliği uygulamalarıyla değil, genetik mühendisliği uygulamalarının sosyal arka planıyla ilgileniyor. Örneğin 'genetik determinizmi' irdeliyor ve bu yaklaşımın genetik mühendisliği uygulamalarını nasıl meşru kıldığını anlatıyor, ardından kendi itirazlarını dile getiriyor. İnsan genleri dahil, genlerin patentlenmesi, genetik determinizmin bilim kriterleriyle bir 'realite testinden' geçirilmesi gibi sorunları ele alıyor; aynı zamanda uygulamalarda karşılaşılan birtakım engeller ve tehlikeleri de büyük bir açık yüreklilikle okurla paylaşıyor.

Kitapta da belirtildiği gibi, genetik mühendisliği üzerine yapılan tartışmalar halen sürmekte, henüz hiçbir şey bir sonuca bağlanmış değil. Bir tarafta tıpta yarattığı birçok devrimle milyonlarca insanın hayatını kurtaran, tarımda getirdiği yeniliklerde çevrenin korunmasına katkıda bulunan genetik mühendisliğinin ateşli taraftarları, diğer taraftaysa temkinli olunması gerektiğini savunan ve genetik mühendisliğine kuşkuyla yaklaşan 'ihtiyatlılar' var. Mae-Wan Ho ihtiyatlıların tarafında. Kitabın çevirmeni, yazdığı önsözde, genetik mühendisliği tartışmasının her iki tarafını da dikkatle dinlememiz, neler olduğunu anlamak için çaba sarf etmemiz, ne tür gelişmeler kaydedildiğini öğrenmemiz gerektiğini söylüyor; bu bizim yaşama karşı sorumluluğumuz. Ne dersiniz, sizce de gelişmeleri takip ederek bir tavır almamız gerekmiyor mu?

merakediyorum@googlegroups.com

İnsanoğlu Ay yüzeyinde

21 Temmuz 1969'da Ay'a ayak basan ilk insan olan Neil Armstrong'un görüntüsü, fotoğrafta, Edwin Aldrin'in başlığının camından yansıyor.

1969 yazı gelip çattığında, tüm dünya gözlerini Amerika'ya çevirmişti. Çünkü, ABD, o yaz Ay'a bir ekip gönderecekti ve bu ekip Ay yüzeyine iniş yapacaktı. Sonunda o gün geldi. Apollo 11 uzay aracı, 17 Temmuz günü, komutan Neil Armstrong, Michael Collins ve Edwin Aldrin'den oluşan ekibi 'uydu'ya taşımak üzere Cape Kennedy Uzay Üssü'nden fırlatıldı. Dört gün sonra Ay'a ulaşan Apollo 11, yörüngesine oturduktan sonra Armstrong ve Aldrin, Ay modülüne geçtiler ve yüzeye indiler. Neil Armstrong, Ay modülünün merdivenlerinden inip Ay yüzeyinde ilk adımını attı. Takvimler 21 Temmuz 1969'u gösteriyordu. Bu küçük adım, Neil Armstrong'un da dediği gibi, aslında 'insanlık için büyük bir sıçrayış'tı. Armstrong, bu 'sıçrayış'ını, Türkiye saati ile 04.56'da gerçekleştirmişti. Armstrong, ardından Ay'a inen Edwin Aldrin ile birlikte, Ay'ın düşük çekiminde bazı deneyler yaptı, fotoğraflar çekti, toz ve taş örnekleri aldı. Bu tarihi olayı milyonlarca 'dünyalı' televizyonlarından izledi.